

importància aquí que amb la propietat perquè els propietaris d'altres pobles si a alguna cosa podran accedir és a una parcel·la de rabassa establerta pel mas. Calders, Navarcles, Avinyó i Sallent s'emporten la palma d'aquesta situació. El mateix problema es planteja a la inversa: els individus d'Artés accedirien a més terres a fora i, per tant, l'estructura de l'explotació estaria per dessota de la realitat.

Un altre problema són els masos de forasters: estarien conreats per masovers que desconeixem. Apareixen com a propietat forana (dos de Manresa, dos de Moià i un de Vic).

Mentre el 21,3% eren terres de propietat de foranys les explotades per gent de fora signifiquen el 13,2%. S'entén: els habitants del poble conreen a rabassa moltes terres dels masos foranys.

El Quadre 3.98 mostra l'estructura de l'explotació sense els forasters: s'ha reduït de 410 a 334 i millora lleugerament la situació de la MP i petita explotació, sense que la conclusió apuntada més amunt canviï en absolut. Els explotadors foranys tenen tan sols alguna parcel·la que si s'elimina revalora els grups indicats. Fins i tot es nota lleugerament amb l'índex de Gini que passa a 0,5755.

El Quadre 3.99 analitza els conreus dels explotadors d'Artés sense els foranys.

-el monocultiu vitícola (a Artés implica la vinya i l'erm) és totalment desenvolupat en els grups fins a 33Q. Ocupa el 89,4%, 90,3% i 86,5% dels conreus del grup i tenen vinya el 80,2% dels explotadors del grup més petit i el 100% de tots els altres.

-l'hort i el cereal de secà juguen un paper de complementarietat en l'explotació pagesa per aconseguir la subsistència. Es posseeixen en propietat com ja s'ha indicat. La importància d'aquest policultiu, afegint-hi una petita extensió d'olivera augmenta proporcionalment a la quantitat de terres.

-els de més de 66, els masos, no canvien del que observàvem en l'estructura de la propietat i controlen el bosc i l'erm del municipi. damunt del qual es realitza l'expansió a rabassa. El cereal és una quin-tana que produeix pel mas i la vinya -en menor quantitat- és la que conrea el mas directament (23Q de mitjana).

Com a conclusió provisional a comprovar en els altres pobles, el monocultiu vitícola estava en estreta relació amb el contracte de rabassa morta; aquest s'establí entre els petits propietaris -amb una

quantitat de terres mínimes- i els propietaris de masos, sense que aquest accés permetés canviar d'estatus social en relació amb la terra.

B/ Calders

Utilitzem la mateixa metodologia d'Artés. El quadre 3.101 analitza les parcel·les cedides a rabassa i la seva extensió. El 27,2% de les terres del terme estan conreades sota contracte de rabassa morta, encara que menys a Artés. El 67,5% de la vinya del terme municipal es conrea així i solament el 25,6% del cereal de secà ja de per sí mínim. L'erm no apareix a Calders citat com a guaret de vinya i, per això resulten uns percentatges baixos.

Les parcel·les a rabassa són 811, moltes més que a Artés (448 parcel·les) i com es veu en el quadre l'extensió més freqüent es troba entre 2 i 4Q amb el 41,4%, segueix després el grup de 4 a 8Q i després de 0 a 2Q. Per damunt de les 8Q pràcticament no es troben parcel·les cedides a rabassa.

El 89% de les terres plantades a rabassa era vinya i el cereal de secà ocupa el 10,7%. Per grups es mantenen aquestes proporcions però destaca que, precisament en les parcel·les més petites és en les que el cereal de secà té certa importància (el 34,9%) fenomen ja detectat a Artés.

La mitjana de les parcel·les és de 3,82Q.

En el quadre 3.102 no tenim en compte les parcel·les sinó l'extensió que controla cada rabassaire. La mitjana s'ha elevat a 6,72Q i les freqüències més elevades es troben entre les 2 i 16Q (86,8%), encara que el punt màxim es troba en el grup mitjà. Per conreus continua predominant la vinya, però si les parcel·les més petites coincidien amb l'àrea de cereal més elevada, a nivell d'extensió global per rabassaire, el fenomen és al revés i els que més terres tenen poden destinar una àrea superior al cereal, aspecte que no coincideix pas a Artés.

Si estudiem les parcel·les a rabassa per rabassaire (quadre 3.103), el 80,4% en tenen una o dues. Com a Artés tenir-ne tres era poc habitual.

Si es comparen propietaris i explotadors (Quadre 3.104), notem més exagerat encara, que l'augment del nombre d'explotadors (un 61%), provoca única i exclusivament un augment brutal (237%) dels explotadors vitícoles.

La rabassa és la via per accedir a la vinya exclusivament; en els altres conreus, la columna del creixement no es detecta moviment. El contracte actua també de redistribuidor de les vinyes. La mitjana de vinya per propietari era de 26,2Q; per explotador es reduirà a 7,77Q.

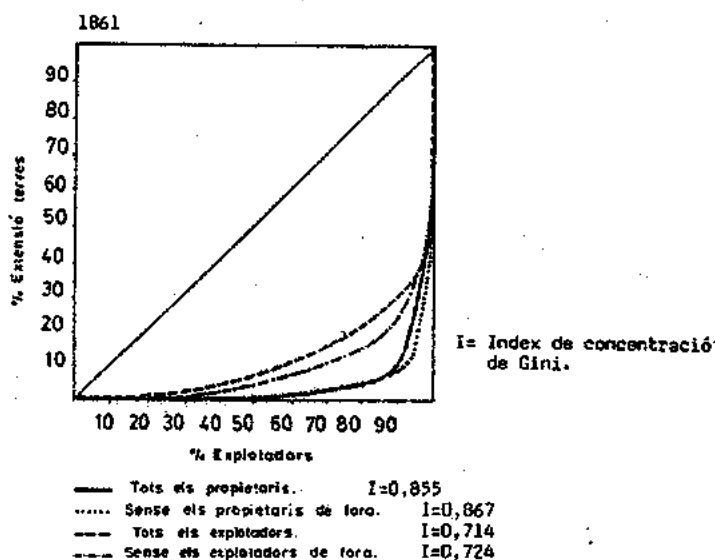
L'estructura de l'explotació a Calders

La rabassa redistribueix la terra per explotar-la. El Quadre 3.105 mostra com la MPE és la dominant (64,2%) i controla el 12,8% de terres; segueix la PE amb el 23,4% d'explotadors i el 13,8% de terres. En canvi, els grans propietaris són el 4,6% i controlen el 62,3%.

La polarització existeix encara que l'índex de concentració de Gini disminueix (Quadre 3.110).

QUADRE 3.110

Corba de Lorenz de l'estructura de la propietat i de l'explotació de la terra a CALDERS, el 1861.

El que es copsa per Artés és vàlid aquí: la rabassa redistribueix la terra però els explotadors continuen dins del grup dels petits (87,6%). Per altra banda, es consolida una explotació mitjana (6,1% d'explotadors).

Si exceptuem alguns casos, l'smillament de Calders no indica d'on és l'explotador. Per l'extensió del terme municipal sabem que eren molt importants els explotadors dels pobles veïns (Artés/Navarres) sobretot a l'àrea de masos de Viladecavalls. El criteri utilitzat per destriar-los ha estat el següent:

-S'ha considerat de Calders aquell que hi tenia casa pròpia.

-La resta eren els forans; però hem considerat de Navarcles o Artés, els que, explotant una parcel·la d'un mas proper a Navarcles o Artés, el seu cognom era present a Navarcles o Artés. Els dubtosos els hem considerat desconeguts, però forans.

Aquest mètode planteja problemes d'exactitud encara que permet copsar la tendència.

Els de Navarcles (Quadre 3.107) són els més. El terme era petit i conreaven terres de les masies de les rodalies: dels 158, 145 tenen vinya (la rabassa condiciona el conreu) i la presència d'altres conreus (cereal, bosc, hort) és degut a què hi ha barrejats també els propietaris.

Segueix Artés (66 explotadors) amb les mateixes característiques. Els explotadors de terres de Barcelona i Moià, amaguen, perquè la font no dóna els masovers, la seva condició de propietaris forans.

Les rabasses dels pobles veïns fa disminuir considerablement el nombre d'explotadors del poble que es redueixen de 586 a 266, menys de la meitat (Quadre 3.108). Aquesta reducció es realitza com ja era previsible en el grup de MPE. Els forans tenien alguna parcel·la i apareixen dins d'aquest grup, distorsionant l'estructura de l'explotació. La polarització es redueix més encara, però destaca la pèrdua de pes del grup de 0 a 8,25Q (sols el 44%) i l'augment del de 8,25 a 16,5 (que passa de 23,4 a 35,7%). La rabassa tendeix a consolidar la petita explotació; malgrat l'avenç d'aquest darrer grup, el 79,7% dels explotadors continuen essent petits. És el més rellevant, junt amb una mitjana d'explotació que sembla consolidar-se. A l'altra punta de l'estructura de la gran explotació, equival als masos que controlaven encara la majoria de terres del terme.

El Quadre 3.109 estudia els grups d'explotadors per conreus sense els forans. El Quadre 3.106 ho feia amb ells.

En el grup de MPE, el conreu que més extensió ocupa del grup és la vinya (69,1%) i l'exploten el 76,1% dels explotadors. És en canvi, el cereal de secà el que més explotadors té (96,6%, encara que l'extensió sigui la segona, 21,1%). Caldria plantejar-se si aquests explotadors més petits no són els que completen l'explotació i fora del terme de Calders. Malgrat això el monocultiu vitícola és majoritari.

Aquest augmenta en els altres grups. El 100% de la resta d'explotadors conreen vinya i els percentatges dins de cada grup es situa per damunt del 75%. El cereal de secà és l'altre conreu explotat per tots

però en extensions molt més petites i amb menys dies dins del grup. La petita explotació i la mitjana responen al model de monocultiu exclusiu de vinya.

A partir de 33Q les coses canvien. Els masos, l'erm i el bosc comencen a augmentar notablement (53,5% i 75,3% entre els dos grups). El cereal de secà i la vinya es redueixen a les àrees que necessita el mas i que pot conrear. Les reserves per futures rompedes estan a les seves mans.

En el Quadre 3.106, amb tots els explotadors sols s'hi detecta una diferència: el percentatge de vinya en els grups inferiors és molt més elevat. Els rabassaires forans exploten a Calders sols una parcel·la de vinya, que en acumular-la incrementa el grup. Quan s'exclouen els forans la distorsió queda eliminada.

C/ Castelladral.

L'estudi de Castelladral presenta alguns inconvenients en relació amb el mètode emprat en els altres pobles. Hem assenyalat el tipus de poblament basat en les masoveries dels grans masos. Tant aquests masovers com camperols de parròquies veïnes utilitzaran el contracte de rabassa per accedir a terres que els hi complementin l'explotació. Però el criteri emprat de "propietaris de casa-residents al poble" no és vàlid perquè la casa no es té en propietat i en cap moment es sap si l'explotador és o no masover.

Les parcel·les cedides a rabassa són 344 que signifiquen el 8,2% del total del terme (Quadre 3.111), molt allunyat dels altres pobles del Pla. És el primer tret: la rabassa havia avançat poc en aquesta zona. Ara bé, el 74,7% de les vinyes de Castelladral són conreades sota aquest contracte i només el 6,2% del cereal de secà. La vinya va lligada també al contracte de rabassa.

L'extensió de les parcel·les més freqüent és la de 4 a 8Q (el 36,9%), seguida del grup de 2 a 4Q (el 32%) i el de 0 a 2Q (20,6%). Les parcel·les establertes oscil·laven aquí també de 2 a 8Q. Per damunt sols n'apareixen dues que arriben a una mitjana de 52,65Q, gens habitual i podria ser que es tractés de dues masoveries amb clàusules de rabassa que a més, presenten els trets d'un mas (34,2% de cereal secà, 6,1% de vinya i 59,8% d'altres conreus).

A part d'aquest cas, en la resta de terres plantades a rabassa i independentment de l'extensió, la vinya ocupa de 94% en amunt i la resta, cereal de secà. De nou rabassa/monocultiu vitícola són interdependents.

Les 344 parcel·les són conreades per 264 rabassaires (Quadre 3.112) i l'extensió més freqüent controlada per cada un d'ells és de 4 a 8Q (el 33,3%). Segueixen després els grups inferiors. Han augmentat els rabassaires que tenen més terres, però majoritàriament es troben per dessota de les 8Q. La mitjana global és de 6,17Q per explotador.

La vinya és igualment el conreu exclusiu de les rabasses, sols disminuït en el grup de més de 16Q, per les raons ja aduïdes anteriorment i que, en augmentar els explotadors del grup, queden clarament matisades.

El Quadre 3.113 mostra com la majoria (el 79,9%) dels rabassaires de Castelladral tenen només una parcel·la a rabassa. A partir de tres, el percentatge és insignificant (2,6%). Cal atribuir el fenomen o bé a la precarietat del desenvolupament del sistema a rabassa en aquesta àrea o bé que l'accés via masoveries suposava necessitar menys terres a rabassa.

El Quadre 3.114 que mostra els propietaris i explotadors de cada conreu posa de manifest l'augment considerable d'explotadors respecte a propietaris (331 sobre 93) i en canvi, que aquest creixement sols s'ha registrat a la vinya (han crescut els explotadors un 349,3%) davant l'estancament de tots els altres conreus. La rabassa, també a Castelladral, redistribueix vinya exclusivament amb els petits propietaris (la mitjana de vinya per propietari era de 28,7Q i ara passa a 6,4Q per explotador).

L'estructura de l'explotació a Castelladral

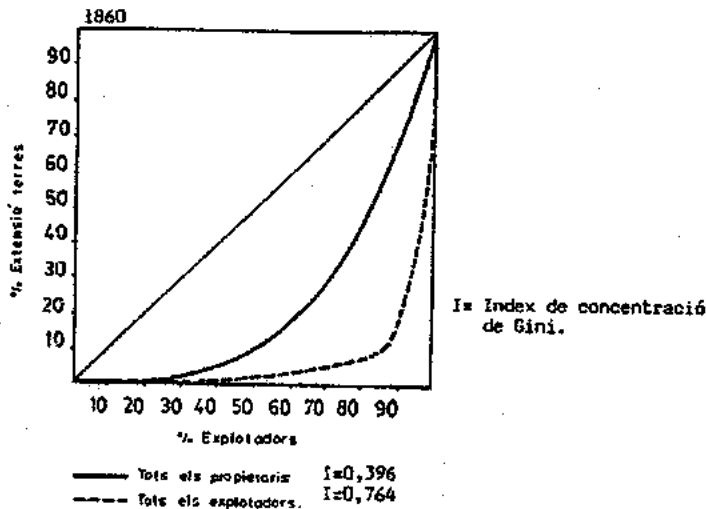
Com que no es dona la informació d'on són els explotadors i amb el poblament en masoveries, no podem destriar els que són del poble i els forans, sols podem fer un estudi a partir de les dades totals.

Curiosament l'índex de concentració de Gini de Castelladral evoluciona d'una forma un xic estranya (Quadre 3.117).

Ha augmentat la concentració? No. Ha augmentat la desigualtat. El 1860 l'estructura de la propietat estava formada sobretot per grans propietaris i per això, l'índex aporta una idea d'igualtat; amb l'explotació afloren els petits explotadors que en l'estructura de la propietat estaven camuflats en les masoveries dels grans masos. L'estructura

QUADRE 3.117

Corba de Lorenz de l'estructura de la propietat i de l'explotació de la terra a CASTELLADRAL, el 1860

de l'explotació acostada més a la realitat i mostra la desigualtat que també existia a Castelladràl.

L'estructura de l'explotació que en resulta és lògica: fins a 16,50 els grups s'han reforçat (76,1% del total) però les terres controlades no arriben al nivell dels pobles del Pla (6,6%). Per altra banda, l'explotació mitjana és molt feble i, en canvi, la gran propietat -els masos- controlen encara el 89,7% del total del terme.

Malgrat les modificacions que caldria introduir en aquesta estructura (a partir de saber qui són els forans i les terres que es conreen a masoveria), Castelladràl estava a un nivell diferent respecte al Pla: menys rabasses, explotació mitjana més dèbil i control de la major part de la terra pels masos que havien començat més tard a cedir terres a rabassa.

El quadre 3.116 mostra que, per conreus i grups, no varia excessivament d'altres indrets. Fins a 330 la vinya és el conreu exclusiu, amb percentatges del 94%, 84,1% i 82,7%. En canvi, la complementarietat dels cereals i l'hort és molt inferior: s'hi accedia via masoveria poc extensa dels grans masos.

Per altra banda, en els grups de + de 330. El bosc/erm/roques suposa

el 72,3 % i el 89,7 % de les terres dels grups. El cereal de secà, la vinya i alguna vegada l'olivera ocupaven extensions mínimes -les necessàries per a la subsistència del mas-. La seva expansió no consistia en augmentar l'àrea de conreu, sinó en cedir el bosc a rabassa a d'altres explotadors.

Aquí cal deixar l'anàlisi de Castelladral. Les dades no permeten anar més enllà.

D/ Navarcles

Malgrat que el cadastre de 1816 permet estudiar també les terres cedides a rabassa, les peculiaritats de Navarcles -terme municipal molt petit i moltes terres a rabassa en la rodalia- fa que no hi hagi variacions destacades de 1816 a 1860 i per homogeneïtat amb els altres pobles treballem sols aquest darrer any.

El Quadre 3.118 mostra com a Navarcles sols hi ha 66 parcel·les a rabassa, les quals signifiquen que el 26,1 % del terme està conreat sota aquest contracte, el 44,9 % de la vinya i el 7,3 del cereal de secà. El percentatge de vinya és baix comparat amb Calders o Artés, però s'explica perquè s'exploten les vinyes en masos de les rodalies d'altres termes municipals.

La dimensió de les rabasses arriba al màxim en el grup de 2 a 4 Q. seguit però de molta prop del de 4 a 8 Q. No s'allunya pas gaire dels altres pobles. No hi ha cap de més de 16 Q.

De les parcel·les a rabassa, el predomini de la vinya arriba al 85 %, seguint el cereal de secà en tots els grups.

Si estudiem el fenomen des de l'òptica dels rabassaires a Navarcles 66 parcel·les són conreades per 61 rabassaires, pràcticament una parcel·la per rabassaire (quadre 3.120). Com s'observa en el quadre 3.119 es consolida el grup de 2 a 8 Q. i queden força per dessota el altres grups. Per grups la vinya manté la seva hegemonia si bé el cereal de secà té tendència a augmentar en els grups més grans.

El pas de propietaris a explotadors (quadre 3.121), és mínim (de 249 a 259). Són els petits propietaris del poble que poden conrear terres a rabassa. Així mentre la diferència entre uns i altres era de 10, la vinya tenia una diferència de 31 i l'erm actuant com a complement, de 12.

El cereal de secà era posseït a propietat pel 84,3 % i la vinya pel 29,3 %. En la columna dels explotadors, el cereal de secà s'ha reduït lleugerament

(81,5 %) i la vinya s'ha incrementat (42,9 %). La rabassa augmenta els explotadors de vinya, però el nivell a Navarcles d'individus amb vinya és baix. I és que la vinya es posseïda en els termes dels voltants (quadre 3.124).

QUADRE 3. 124

Terres que exploten (a rabassa i a propietat) els habitants de NAVARCLES a ST.FRUITÓS(1872) i a CALDERS(1860).

CONREU	ST. FRUITÓS				CALDERS			
	EXPLO.	%	EXT	%	EXPLO.	%	Ext.	%
SECA	85	50,3	157,9	16,5	47	29,8	56	6
VINYA	162	95,9	626,2	65,3	145	91,8	799,5	89,4
REGADIU	4	2,4	1,6	0,2	---	---	---	---
ERM	126	74,6	151,8	15,8	7	4,4	26,7	2,9
OLIVERES	2	1,2	1,3	0,1	1	0,6	1,3	0,1
HORT	---	---	---	---	27	17,1	4,6	0,5
BOSC	1	0,6	20,-	2,1	3	1,9	47,6	5,1
ROQUES	---	---	---	---	---	---	---	---
TOTAL	169		958,8	100,-	158		935,7	100,-

Tant a Calders com a St. Fruitós els navarclins conreaven tanta terra com en el seu propi municipi, però aquí era sobretot vinya (a St. Fruitós el 81,1 % comptant vinya/erm i a Calders, el 85,4 %) i gairebé tots els explotadors en tenien (el 95,9 % a St. Fruitós i el 91,8 % a Calders). Caldria estudiar Talamanca i Rocafort des d'aquesta òptica. La vinya a rabassa no estava dins del terme de Navarcles sinó en els pobles de les rodalies immediates.

-L'estructura de l'explotació a Navarcles.

Aquestes consideracions fetes fins ara treuen valor evident a tota estructura de l'explotació ja que no és possible incorporar aquestes terres conreades fora del terme. Els amillàraments donen únicament un cognom la qual cosa converteix en impossible la tasca d'identificació i de realització d'una única estructura de l'explotació. Per això i sols a nivell indicatiu aportem l'estudi del que permet l'amillàrament. Els forasters són sols 14 i amb mínims canvis. Hem preferit no repetir pràcticament els quadres.

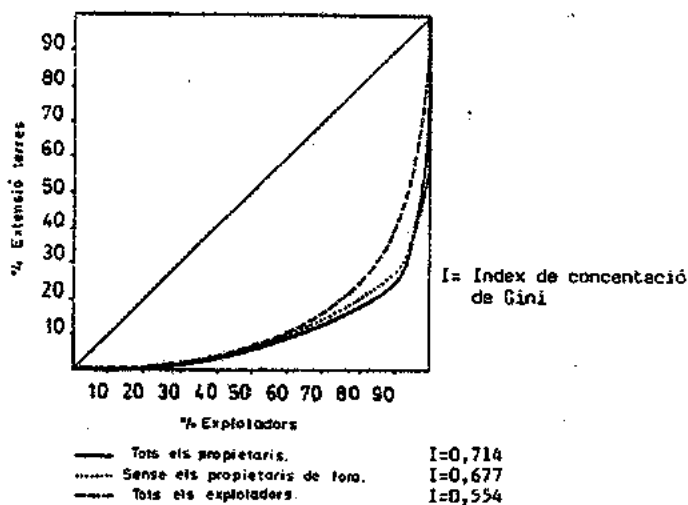
A Navarcles, la rabassa té també un efecte redistribuidor damunt la terra. Els petits explotadors són el 87,6 % i controlen el 35,3 %, xifra realment elevada. Els grans, en canvi, amb masos no molt extensos han reduït el seu pes al mínim (de 45,2 % a 20,3 %).

L'índex de Gini recull aquest fenomen a la perfecció (quadre 3.125).

Amb la rabassa l'estructura esdevé més igualitària quant a l'accés a la terra, però la majoria dels explotadors són dels grups més petits. S'ha permès consolidar la petita explotació.

QUADRE 3.125

Corba de Lorenz de l'estructura de la propietat i de l'explotació de la terra, a NAVARCLES, el 1860.

L'anàlisi per conreus dels grups posen de manifest el que hem dit per altres pobles amb les matisacions a fer a Navarcles: la vinya és el conreu majoritari fins a 33 Q., però menys que a d'altres indrets, a la vora del poble els navarclins hi tenen l'horta i el cereal de secà en petites parcel·les. Les vinyes eren fora.

Aquesta qüestió es confirma quan sols el 37 % dels MPE tenen vinya i en canvi, la majoria cereal de secà i hort. L'accés es realitzava fora.

La gran propietat ve representada per un únic mas i el bosc/erm ocupa una extensió notable (67,2 %), però era l'únic bosc del municipi. La roturació més intensa s'havia fet a les zones immediates al poble.

E/ Rajadell

A Rajadell les parcel·les a rabassa són 356 i ocupen el 14,3 % de les terres del terme, un percentatge superior al de Castelladral però inferior al del Pla. El 79,7 % de la vinya del municipi es conreava amb aquest contracte i sols el 4,5 % del cereal i el 0,7 % d'altres conreus. La rabassa era per conrear vinya i en les àrees de l'Alt Bages, s'aconsegueixen els nivells de conreu de vinya via rabassa més elevats (quadre 3.126).

Les parcel·les més freqüents a Rajadell són les de 4 a 8 Q. (el 34,8 %), segueixen després les de 2 a 4 Q. (el 25,6 %). El tercer grup és el de 8 a

16 Q. (18,5 %). La mitjana de les parcel·les a rabassa és més alta que d'altres pobles (5,65 Q) sols superada a Rocafort (5,76 Q). Però cal destacar que si exceptuem 11 parcel·les, totes són per dessota dels límits de la petita explotació.

La vinya és el conreu exclusiu de les rabasses, amb una mitja del 94,1 %, el cereal 1,9 % i d'altres, el 4 %.

En el quadre 3.127, calculem les terres conreades per rabassaire. Les 356 parcel·les són conreades per 266 rabassaires. L'extensió més freqüent es troba entre les 4 i 16 Q. (54,9 %), seguint després els grups inferiors de 2 a 4 Q. (20,7 %). A Rajadell els rabassaires tenen més terres a rabassa però continuen sense sobrepassar el nombre de les 16 Q.

El 75,6 % de rabassaires tenen però una sola parcel·la (quadre 3.128). Amb els que tenen dues s'arriba ja al 91,8 %. Més de dues és poc freqüent.

Comparem ara propietaris i explotadors (quadre 3.129). Els 101 propietaris es converteixen en 302 explotadors; pràcticament es tripliquen. Doncs bé, si amb el nombre de propietaris el que més tenen és hort i cereal de seca (63,4 % i 57,4 %), a nivell d'explotació creix de manera desorbitant la vinya (7,33 %), el 97 % en conreen. Els altres conreus, si exceptuem l'olivera que es multiplica per 3,3 es mantenen igual i davallen davant l'empenta de la vinya. És la rabassa la que fa possible l'accés a la vinya. Però en haver-hi rabassaires de fora enfonsen els percentatges d'altres conreus.

L'estructura de l'explotació a Rajadell.

Els fenòmens copsats a d'altres llocs es repeteixen a Rajadell (quadre 3.130). El contracte de rabassa actua de redistribuidor de terres. La MPE és el grup majoritari 58,9 % però no controlen gaire terra (4,7 %). Ha augmentat també la petita explotació (24,5 %) i el seu control de terres (6,1 %). A l'altra banda, els masos continuen controlant la major part de terres (85,3 %).

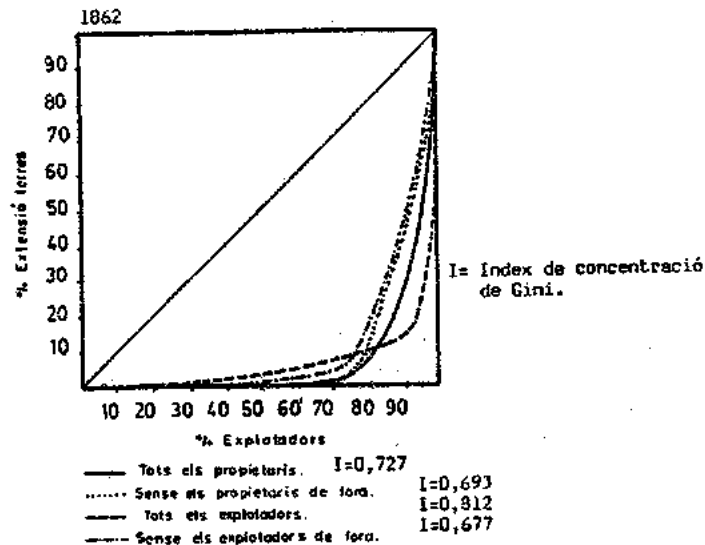
Aquesta redistribució la copsen els índex de concentració de Gini (quadre 3.135).

Però no el modifiquen substancialment. La redistribució consolida únicament la petita explotació i en la seva franja més petita.

La propietat forana tenia però molt de pes a Rajadell. L'amillament no ho especifica i hem utilitzat el mètode ja explicat de les explotacions que tenen casa a considerar-les del poble i la resta com a foranes. En el quadre 3.132, a part de 4 masos amb propietaris a Manresa i 1 amb propietari

QUADRE 3.135

Corba de Lorenz de l'estructura de la propietat i de l'explotació de la terra, a RAJADELL, el 1862

a Barcelona, la resta són petites explotacions vitícoles. Dels 216 "Desconegut", 212 tenen vinya (98,1 %). En estar prop de Manresa és possible que la majoria fossin d'aquella Ciutat. Els explotadors de Rajadell pròpiament dits van quedar reduïts a 80.

El quadre 3.133, analitza l'estructura de l'explotació sense els forans. Queda en realitat molt debilitada: el grup de 8,25 a 16,5 Q és el majoritari (31,3 %) seguit de la MPE (25 %) però les terres que exploten són mínimes comparades amb les grans extensions de la gran propietat. No es pot parlar que en el municipi, malgrat haver-se iniciat la creació del poble, s'hagués consolidat plenament l'estructura típica del Bages: la petita explotació era molt feble i, en realitat, els masos cedien terres però no sols als habitants de Rajadell sinó als de fora. La petita explotació residia en un altre lloc.

Si realitzem l'anàlisi per conreus i per grups (quadre 3.134), copsem com la vinya és el conreu majoritari fins a 33 Q. (de 80,3 a 90,5 %) i és conreat per gairebé tots els explotadors. Entre hort i cereal de secà es complementa l'accés a la terra amb una importància cada vegada més gran de l'olivera. Els masos, en canvi, redueixen el pes de la vinya al 3,6 %, la vinya que pot conrear l'explotació així com el cereal, una parcel·la d'olivera i la resta erm i bosc per on estendre's la rabassa (88,7 %). Però la vinya que conrea ven els rabassaires era terra dels masos.

Una ullada al quadre de tots els explotadors de Rajadell per conreus (quadre 3.131) es destaca més encara el pes de la vinya, però es degut als explo-

tadors forans que el seu hort i la petita extensió de secà la tenien en un altre poble, per això els explotadors d'hort i cereal queden allunyats de la vinya.

I/ Rocafort

El 32 % del terme de Rocafort era conreat a rabassa morta (quadre 3.136), amb un total de 322 parcel·les. La influència de Manresa i Navarres havien contribuït a aquest alt percentatge de terres a rabassa. El 80,7 % de la vinya del terme era conreada sota aquest contracte i el 14,1 % del cereal de secà.

La vinya ocupava de l'àrea conreada a rabassa el 95,25 %. De nou la relació rabassa/vinya establerta clarament.

L'extensió més freqüent és la de 4 a 8 Q. amb el 47,8 % del total. Segueixen després les de 2 a 4 Q., amb el 23,3 %. El mateix fenomen que a d'altres llocs. La vinya segons els grups d'extensió, oscil·la entre 92,6 % i 98,2 %, excepte les parcel·les més petites en les quals el cereal de secà arriba al 15,2 %.

Les 322 parcel·les són explotades per 184 rabassaires. L'extensió més freqüent és la de 4 a 8 Q (35,3 %), però li segueix el grup de 8 a 16 Q. (30,4 %). I més de 16 Q. arriba al 17,4 % amb una mitjana de 22,99 Q. per explotador. La majoria d'explotadors, però, estan dins del grup de petits explotadors.

La rabassa a Rocafort consolidava la petita explotació com en els altres pobles. Destaca potser una mitjana per explotació a rabassa lleugerament més alta que en els altres casos estudiats.

El 57,1 % tenen sols una parcel·la, el 23,4 % en tenen dues i el 13 % en tenen tres. la resta (12 explotadors) en tenen més de tres (quadre 3.138), però són excepcionals. La mitjana més elevada de terres per rabassaire, es nota també en aquests percentatges.

Els 118 propietaris de l'estructura de la propietat s'han convertit en 221 explotadors (un augment d'un 87 %) (quadre 3.139). Si estudiem l'evolució per conreus per propietari i per explotador, la vinya ha multiplicat per sis mentre que la resta s'ha mantingut: si el 28,8 % dels propietaris tenien vinya, amb la rabassa en tenen el 92,3 %. La rabassa ha redistribuït entre els petits propietaris la vinya: els propietaris (masos inclosos) tenien una mitjana de 64,28 Q. de vinya, mentre que la mitjana per explotació era de 10,71 Q.

L'estructura de l'explotació a Rocafort.

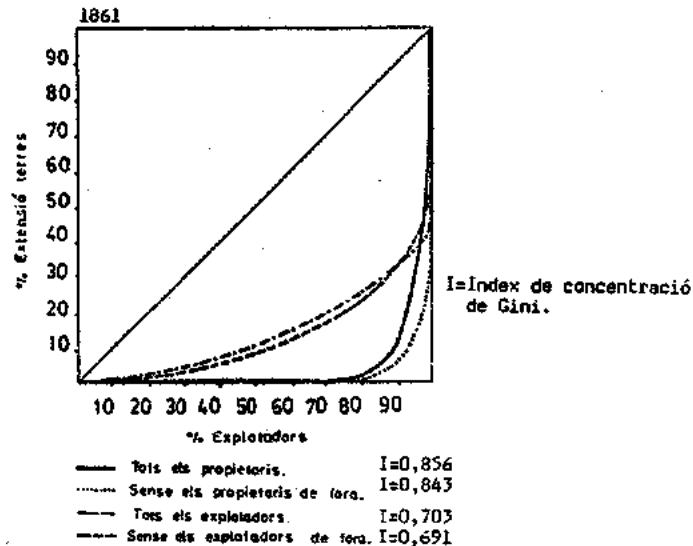
Els quadres de Rocafort no desmenteixen pas la tendència general que hem anat observant: el contracte de rabassa redistribueix les terres sense que això impliqui la desaparició de la polarització. Els petits explotadors i els mitjans han augmentat, però la MPE continua essent el grup majoritari (el 51,1 %) (quadre 3.140).

L'alt percentatge de terres cedides a rabassa incideix en la reducció de terres dels grans propietaris fins el 64,5 % del total.

L'índex de Gini ho copsa (quadre 3.145).

QUADRE 3.145

Corba de Lorenz de l'estructura de la propietat i de l'explotació de la terra, a ROCAFORT, el 1861

Amb la rabassa s'ha reduït la concentració, però és encara elevada.

Amb el mètode de considerar foranys els que no tenen casa, els explotadors de Rocafort han quedat reduïts a 120. De la resta sols sabem que 4 són de Navarries, 4 de Mura i 1 de Mojà, els altres desconeguts. Cal ressaltar que, excepte quatre, tots tenen vinya (quadre 3.142).

L'estructura de l'explotació sense els foranys permet eliminar tots aquells de fora que tenien alguna parcel·la i distorsionaven, per tant, l'estructura (quadre 3.143). De 102 propietaris hem passat a 120 explotadors, però si els propietaris es concentraven la majoria en el grup de MPP, la rabassa té un efecte evident redistribuidor: consolida la petita explotació i deixa apuntar una mitjana. La petita explotació (fins a 16,5 Q) són el 64,2 % i controlen el 12,9 %.

Si analitzem els conreus que explota cada grup sense els forans (quadre 3.144) s'observa que la vinya significava del 80 al 90 % dels grups fins a 33 Q. Seguia després com a complement alguna parcel·la de cereal de secà i algun altre conreu, més extenses segons els grups eren més grans. Es el que hem destacat a d'altres llocs.

A l'altra banda els masos amb una presència notable de bosc/erm (77 % en el grup de + de 66 Q.) que redueix el cereal de secà i la vinya a la mínima expressió.

Si incorporem al quadre els forans (quadre 3.141) el percentatge de vinya en els grups de - de 33 Q. es dispara i deixa enrera tots els altres conreus. Els explotadors de fora tenen el cereal o l'hort complementari en un altre terme municipal i distorsionen l'estructura de l'explotació.

G/ Manresa

L'amillament de Manresa que hem utilitzat no permet elaborar cap estructura de l'explotació. Les parcel·les cedides a rabassa no apareixen amb els explotadors, sinó amb cada propietari i davant la impossibilitat d'identificar-los un per un -sols tenim un cognom- no hem pogut elaborar l'estructura de l'explotació perquè desconeixem les rabasses que té cada rabassaire.

Però si s'hagués pogut fer, tampoc reflectiria la realitat de Manresa, perquè el contracte dominant en el regadiu era l'arrendament en diner i d'aquest l'amillament no en diu pas res. Així doncs sobre Manresa sols hem elaborat el quadre 3.146 que mostra la importància de la rabassa a la Ciutat.

Tenim registrades 293 parcel·les que equivalen al 9,8 % del terme municipal, xifra baixa respecte a la resta de pobles del Pla. Sols el 20 % de la vinya estava conreada a rabassa morta, la resta ho estava de manera directa. Aquest baix percentatge va lligat a la parcel·lació i fragmentació de la propietat de la terra al voltant de la Ciutat.

Les rabasses estan dedicades íntegrament a la vinya (el 99,4 % del total de terres cedides a rabassa) sigui quina sigui l'extensió de les parcel·les.

L'extensió més freqüent és la de 0 a 2 Q. (40,3 %) i segueix el grup de 2 a 4 Q. amb el 31,1 %. La mitjana per parcel·la és la més baixa de tots els pobles estudiats (3,52 Q.) A Manresa és on detectem les parcel·les més petites, degut probablement a la pressió urbana.

De Manresa no podem dir res més sobre aquest tema.

3.5.4 Masos i rabasses.

Finisara, hem fet dues afirmacions que no hem comprovat: a/ que les rabasses eren terres dels masos i b/ una estructura determinada de conreus del mas: cereal de secà per les seves necessitats, vinya fins allà on podia la família pagesa del mas, bosc/erm i terres cedides a rabassa. En aquest apartat volem demostrar aquests fenòmens i les seves variacions. Per això hem escollit el cas d'Artés el 1872 perquè és un poble del vinyar del Pla plenament evolucionat en les estructures de la propietat.

El quadre 3.147 recull tots els propietaris que tenen alguna parcel·la a rabassa morta. Sota l'epígraf de conreu directe hi trobem les terres conreades directament dividides, per detectar-ne el pes, en cereal, vinya i altres. Sota l'epígraf de conreu a rabassa hi trobem el nombre de parcel·les cedides, el total de terres i els conreus conreats a rabassa. Finalment un total calcula l'extensió total del propietari.

Dels 33 propietaris que tenen rabasses, n'hi ha 7 que tenen menys de 33 Q. Un d'ells sabem segur que li continua el mas a l'altra banda del límit del terme municipal. En queden sis que tenen 9 parcel·les a rabassa (2 %). En aquests sis trobem dues situacions diferents:

-Tres gairebé no tenen terres en propietat però tenen una peça cedida a rabassa (afecta a 4 parcel·les -0,89 %). Poden ésser originades per compra/venda de parts de fruits que poden convertir a un pagès rabassaire en rabassaire d'un altre petit pagès.

-Els altres tres tenen terres en propietat -dos per damunt de 16,5 Q.- i cedir a rabassa alguna parcel·la podia formar part d'una estratègia de l'explotació.

Però tenen un pes mínim. La resta de parcel·les foren cedides pels masos a rabassa. Dins d'aquesta cessió hi ha moltes situacions diferents. Des del que sols ha cedit una parcel·la al que ha cedit gairebé tot el mas. Amb algunes excepcions, sembla establir-se una feble relació entre mas més gran/ més rabasses, mas més petit/menys rabasses:

<u>Masos més grans</u>	<u>Total Q.</u>	<u>A rabassa Q.</u>	<u>%</u>
Mas Salabernada	351,-	277,6	79,1
Ant. Rocafort	330,3	6,9	2,1
Mas Paloma	310,-	260,7	84,1
Mas Torras	281,5	156,4	55,6
Mas Riusec	267,9	117,3	43,8

QUADRE 3. 147

Propietaris amb terres cedides a rabassa morta en el municipi d'ARTES, l'any 1972

PROPIETARI	CONREU DIRECTE								CEDIDES A RABASSA MORTA									
	TOTAL A	%	CEREAL %	VINYA %	ALTRES %	RAB: TOTAL B	%	CEREAL %	VINYA %	ALTRES %	TOTAL A + B							
Josep BLANCH ILLA	0,7	46,7	0,4	57,1	0,1	14,3	0,2	28,6	1	0,8	53,3	0,2	13,3	0,4	26,7	0,2	13,3	1,5
Francesc BERENGUER	18,-	80,2	3,5	19,2	12,5	68,7	2,-	1,1	2	4,5	19,8	---	---	4,3	95,6	0,2	4,4	22,7
MAS CANET	19,3	80,6	0,5	2,6	14,9	77,2	3,9	20,2	11	43,7	69,4	1,-	2,3	40,3	92,2	2,4	5,5	63,-
Antoni CANIVELL	---	---	---	---	---	---	---	---	1	1,8	100	1,-	55,6	0,5	27,8	0,3	16,6	1,8
MAS SOBREVALS	27,3	35,4	4,5	16,5	19,1	70,-	3,7	13,5	10	49,9	64,6	---	---	42,-	84,2	7,9	15,8	77,2
MAS RIBATALLADA	98,7	65,5	16,2	16,4	26,2	26,2	56,3	57,-	7	52,1	34,6	0,1	0,2	43,9	84,3	8,1	15,5	150,8
Llorenç DANIS MAS	30,6	89,2	2,6	8,5	14,1	46,-	13,9	45,-	2	3,7	10,8	---	---	2,6	70,3	1,1	29,7	34,3
MAS PUJOL	142,6	74,3	24,3	17,-	24,-	16,8	94,3	66,2	10	49,4	25,-	---	---	39,7	80,4	9,7	19,6	192,-
Antoni GILI	65,5	29,4	3,1	6,8	4,5	9,9	37,9	83,7	21	109,1	70,6	---	---	76,3	69,9	32,8	50,1	154,6
MAS RIUSEC	150,6	56,2	32,8	21,8	8,4	5,6	109,4	72,6	25	117,3	43,8	3,3	2,8	67,9	57,9	46,1	39,3	267,9
MAS MALLA	93,1	49,9	36,-	38,7	13,4	14,4	43,7	46,9	25	93,6	50,1	---	---	59,3	63,4	34,3	36,6	186,7
MAS TORRAS	125,1	44,8	30,-	24,-	5,5	4,4	89,6	71,6	20	156,4	55,6	---	---	96,1	61,5	60,3	38,5	281,5
Josep MAS i FONT	22,5	92,2	1,5	6,7	12,9	57,7	8,1	36,-	1	1,9	7,8	---	---	1,6	84,2	0,3	15,8	26,4
Joan OLIVERES PADROS	4,1	36,-	0,7	17,1	2,8	68,3	0,6	14,6	2	7,3	64,-	---	---	6,-	82,2	1,3	17,6	11,4
MAS CASANOVES	90,8	90,2	47,-	31,8	6,5	7,2	37,3	41,-	1	9,9	9,8	---	---	6,6	56,7	3,3	33,3	100,7
MAS PUJOL	109,8	50,8	1,9	1,7	18,-	16,4	89,9	81,9	25	106,4	49,2	---	---	72,1	67,8	34,3	32,2	216,2
Ramon REGUANT	160,9	84,7	14,4	9,-	20,-	12,4	126,5	78,6	6	29,1	15,3	0,8	2,8	13,-	44,7	15,3	52,6	198,-
Antoni ROCAFORT	323,4	97,9	31,-	9,6	120,-	37,1	172,4	53,3	3	6,9	2,1	---	---	5,9	85,5	1,-	14,5	330,3
MAS SALARRUTLLANA	26,8	23,9	5	18,7	3,6	13,4	18,2	67,9	25	85,2	76,1	7,8	9,2	65,6	77,-	11,8	13,8	112,-
MAS SALABERNADA	73,4	20,7	6	8,2	1,-	1,4	66,4	90,4	58	281,1	79,3	---	---	187,6	66,7	93,5	33,1	354,5
MAS SOLDEVILA	104,6	80,2	8,8	8,4	37,2	35,6	58,6	56,-	5	25,8	19,8	---	---	20,8	80,6	5,-	19,4	130,4
Jaume TORRACABOTA	27,8	35,3	6,5	23,4	3,-	10,8	18,3	65,8	15	51,4	64,9	2,9	5,6	35,4	68,9	13,1	25,3	79,2
MAS VILA del SOLER	97,9	39,7	23,5	24,-	12,-	12,2	62,4	63,7	27	148,5	60,3	4,8	3,2	114,6	77,2	29,1	19,6	246,4
MAS VILARMAU	140,4	90,7	14,-	10,-	10,-	7,1	116,4	82,9	5	14,4	9,3	7,5	52,-	4,-	27,8	2,9	20,2	156,8
Joan VILAVENDRELL	50,5	76,2	4,-	7,9	7,3	14,5	39,2	77,6	2	15,8	23,8	---	---	15,6	98,7	0,2	1,3	66,3
PLARROMANI	---	---	---	---	---	---	---	---	2	9,2	100,-	---	---	7,9	85,9	1,3	14,1	9,2
PROPIETARIS DE FORA D'ARTES AMB RABASSAIRES																		
MAS BERTRAN (VIC)	32,7	18,-	11,3	35,2	7,5	22,9	13,7	41,9	24	149,1	82,-	---	---	112,6	75,5	36,5	24,5	181,8
MAS PONSÀ (MOIÀ)	99,4	50,4	18,-	18,3	21,-	21,1	60,4	50,8	23	97,8	39,6	8,3	8,5	64,9	66,4	24,6	25,1	197,2
Francesc VINTRO (NAVARCLES)	24,2	20,3	---	---	---	---	24,2	100,-	22	95,1	79,7	---	---	61,1	64,3	34,-	35,7	119,3
MAS TÀPIES (CALDERS)	0,9	3,7	---	---	---	---	0,9	100,-	6	23,5	96,3	---	---	16,-	68,1	7,5	31,9	24,4
MAS ST. HILARI (MANRESA)	193,6	83,4	16,4	8,5	56	28,9	121,2	62,6	8	38,5	16,6	---	---	32,3	83,9	6,2	16,1	232,1
MAS PALOMA (MOIÀ)	49,3	15,8	6,8	13,8	7,-	14,2	35,5	72,-	34	262,1	84,2	4,-	1,5	230,4	87,9	27,7	10,5	311,4
Sebastià VINTRO (SALLENT)	2,-	2,6	---	---	---	---	2,-	100,-	17	80,1	97,6	14,6	18,2	45,8	67,2	19,7	24,6	82,1

<u>Masos més petits</u>	<u>Total Q.</u>	<u>A rabassa Q.</u>	<u>%</u>
Mas Canet	63,-	43,7	69,4
Joan Vilavendrell	66,3	15,8	23,8
Jaume Torracabota	64,9	51,4	79,2
Mas Sobrevals	77,2	49,9	64,6
Mas Casanoves	100,7	9,9	9,8

L'extensió no és l'únic determinant del volum de terres cedides a rabassa. Hi influeixen altres elements: llunyania del poble, qualitat de terra, capacitat del mas d'emmagatzemar el vi, dificultats econòmiques del mas etc. Malgrat però aquestes situacions diferents, el 48,2 % de les terres dels masos estaven conreades a rabassa i 18 sobre 27 estan per damunt d'aquesta mitjana.

Sense comptar els de -de 33 Q., resulta una mitjana de 16,04 parcel·les cedides per propietari, la qual és superada sols per 13 propietaris. La gradació del número de rabasses i l'extensió és la següent:

	<u>Parcel·les a rabassa</u>	<u>Extensió Q.</u>
Mas Salabernada	58	277,6
Mas Paloma	34	260,7
Mas Vila del Soler	27	147,5
Mas Salarrutilana	25	84,2
Mas Riusec	25	117,3
Mas Malla	25	93,6
Mas Pujol	25	106,4
	<u>219 (50,6 %)</u>	

Set propietaris tenen el 50,6 % de les parcel·les cedides a rabassa. Dins dels masos aquesta cessió no es pas igual: uns propietaris en tindran més extensió i d'altres menys.

No cal assenyalar -és obvi en el quadre- que aquestes terres cedides a rabassa són dedicades exclusivament a vinya. En el cas d'Artés, l'erm com a guaret ho complementa.

Passem a observar les terres conreades directament:

a/ El cereal de secà no és més o menys extens segons l'extensió del mas, sinó segons les necessitats d'aquest. La màxima extensió la trobem en el Mas Casanoves (47 Q.), però els següents ronden les 30 Q. Podríem dir que les quintanes dels masos oscil·len entre les 10 Q. -mhi ha de més petites- i les 35 Q. Cal matissar que alguns propietaris forans no tindran cap mena d'interès pel cereal.

b/ La vinya del mas es prefereix cedir-la a rabassa i, per tant no ocupa extensions molt grans (entre 5 i 20 Q.). Era l'àrea que podia assumir conrear directament la mà d'obra del mas. Tot i així, alguns propietaris de mas optaren per l'explotació directa de la vinya i no cedir-la -o cedir-la menys

a rabassa-:

	<u>Vinya directa Q.</u>	<u>Vinya a rabassa Q.</u>
Antoni Rocafort	120,-	5,9
Joan Torrent i Fuster	56,-	32,3
Mas Soldevila	37,2	20,8

El fenomen és minoritari però interessant. L'opció del conreu directe podia influir en la millora de la qualitat del vi, però aquests propietaris s'aprofitaven de l'estructura de l'explotació originada per la resta de masos que proporcionaven mà d'obra perquè la terra cedida a rabassa no era suficient.

c/ La columna d'altres conreus es refereix sobretot a erm/bosc: el bosc/erm era la clau de l'expansió de la vinya però tenia un límit a partir del qual es posava en perill la reproducció del mas en esgotat la llenya, adobs i pastures.

El 33 % de les terres dels masos encara eren bosc/erm però alguns Masos (Mas Canet, 3,9 Q.; Sobrevals, 3,7 Q.; Salarrutllana, 18,9 Q.), havien exhaurit les terres per augmentar les plantacions. D'altres, en canvi, encara tenien extensions notables per continuar establint.

Aquest apartat ha mostrat que, si bé els masos són els que estableixen terres a rabassa perquè eren els que controlaven l'erm/bosc per poder-ho fer, dins d'ells es produeix una gran heterogeneïtat. Des dels que en tenen establertes moltes, als que en tenen poques, des dels que han exhaurit el bosc als que encara els en queda. Cedir més o menys terres estava en funció d'una estratègia global del mas. Les necessitats econòmiques del mas podien empènyer a establir més a rabassa, però calia no trencar l'equilibri intern del mas, perquè aleshores podia significar la caiguda del propi mas. L'establiment a rabassa, no s'ha d'estudiar només des de l'òptica dels rabassaires, sinó també dels establiments.

3.5.5. Conclusió

L'accés a la terra per explotar-la tenia al Bages tres mecanismes fonamentals: la masoveria, la rabassa morta i l'arrendament en diner en el regadiu de Manresa. Al llarg del procés històric i per diferents vies, augmentaren progressivament el nombre de masoveries i de retruc, disminuïren els pagesos de mas i augmentava la penetració de capital urbà. Les fonts no permeten

captar aquest procés sinó indirectament.

La rabassa, en canvi, s'estengué al llarg del s. XVIII de manera constant i progressiva. Els amillaments de 1860 constitueixen un excel·lent punt d'arribada pel seu estudi. La terra conreada a rabassa oscil·la entre el 8 % de Castelladral -el lloc menys desenvolupat- al 40,6 % d'Artés. Les parcel·les establertes oscil·len entre les 2 i 8 Q. més freqüentment i quan es calcula l'extensió per rabassaire no puja gaire més amunt. Es solen explotar entre una i dues parcel·les a rabassa. L'extensió mai supera els límits de la petita explotació.

La rabassa és per plantar vinya, així són vinyes del 80 al 90 % de les terres plantades sota aquest contracte i, també, la major part de vinya dels municipis estudiats -del 60 % al 80 %- són plantacions a rabassa (161). El monocultiu vitícola que presenta aquesta comarca està organitzat pel contracte de rabassa morta.

En comparar propietaris de cada conreu i explotadors de cada conreu, és el conreu de vinya el que creix de manera molt notable, mentre que els altres s'estanquen. Senzillament es degut a que els propietaris accedeixen a explotar la vinya amb aquest contracte i no a cap altre conreu.

Si a l'estructura de la propietat detectàvem una polarització brutal entre la petita propietat -que accedia a un hort i una parcel·la de secà- i la gran propietat que coincidia amb els masos, el contracte de rabassa morta permetrà accedir a més terra a canvi de desenvolupar per aquest fet, la relació d'explotació fonamental de l'estructura agrària bagenca. Els propietaris de mas establiren a rabassa per plantar vinya i d'aquí s'originà el monocultiu. El bosc fou romput pels petits propietaris. Però l'estructura de l'explotació que en resultà -tant amb forasters com sense- era significativa: l'accés via rabassa significava la consolidació de la petita explotació (sobretot la MPE). Cal destacar des d'ara la insuficiència estructural de terres que patirà la petita explotació. Sense aquesta insuficiència no es poden entendre els processos d'endeutament a que estarà sotmesa, la maximització de la producció, el treball tèxtil per part de la mà d'obra femenina i infantil de la unitat familiar etc... A partir d'aquesta insuficiència estructural s'expliquen altres relacions d'explotació que es desenvoluparan al camp bagenc.

Apareix també amb feblesa un grup de mitjans explotadors que cal considerar i a l'altre extrem continuen els masos que controlen la major part de terra i, per tant, el sentit i orientació de l'accés a la terra per part d'al-

tres grups socials. Però tampoc hem de mitificar els masos, dins d'ells -i ho hem vist amb detall en el cas d'Artés- hi ha situacions molt diverses que no depenen exclusivament de l'extensió i propietat de la terra. Hi ha "històries" de masos diferents que condicionen processos diferents que poden conduir a l'enlairament o l'enfonsament del propi mas.

Aquesta estructura de la propietat que genera la necessitat d'una estructura de l'explotació no sembla pas única del vinyar bagenc: Pierre Goujon troba per la zona del Saona-Loire una estructura de la propietat igualment desigual i l'accés a la terra es resol mitjançant el contracte de "vigneronnage" (162). A la Côte d'Or, Robert Laurent, arriba a conclusions similars i l'accés a l'explotació de la terra es resol mitjançant el contracte de "mi-fruits" (163). En ambdós casos una via de sortida serà l'endeutament com ho serà al Bages, però això correspon a un altre capítol.

3.6 LA FORMACIÓ D'UNA ESTRUCTURA DE LA PROPIETAT: L'EXEMPLE DE NAVARCLES.

Hem vist fins ara l'evolució de l'estructura de la propietat i l'estructura de l'explotació a partir de cadastres i amillaments. En aquest apartat volem aproximar-nos a la manera com aquesta estructura es formà al llarg del temps. Utilitzarem, per això, el capbreu que realitzà el Monestir de St. Benet de Bages, els anys 1779-1781 a Navarcles.

3.6.1 Una base històrica de masos.

Capbreus i fogatges otorguen a Navarcles a principis del s. XVI uns habitants que es poden relacionar amb els masos del terme:

-Capbreu de 1505 (164).

Joan SCAYOLA	Mas Prat
Valentí SOLER	Hereu Mas. Soler
Valentí GRANER	Mas Graner
Joan CURA	Hereu del Mas Cura
Joan SERRA	Mas Puigonofre
Joan SERRA	Mas de la Sala
Bernard AGUILAR, (alies Puget)	Mas Puget/Mas Maurell
Rafael BERTRAN	Mas Bertran

-El 1515, el fogatge realitzat cita els següents (165).

Pere BERTRAN
Lo Mas AGUILAR
Joan SERRA
Valentí SOLER
Benet ESCAYOLA
Valentí GRANER
Valentí CARRERA
Solervicens
Valentí CURA
Bartomeu OLIVERES

Els cognoms són gairebé idèntics si n'exceptuem tres: el 1505 apareix un Joan Serra, possessor del Mas de la Sala, totalment desconegut (fins i tot el topònim del mas) i en canvi hi falta el Mas Solervicens que apareix el 1515. El fogatge cita més noms que el capbreu: Valentí Carrera, Bartomeu Oliveres i el Mas Solervicens.

Interessa remarcar, a part de la coincidència de dues fonts diferents en el nombre de focs de Navarcles, que els noms coincideixen amb els propietaris de masos sobre els quals es constituirà l'estructura de la propietat en el segle XVIII. Val a dir, i ho assenyalàvem més amunt, que aquesta repartició de terres en masos era el resultat de la superació de la crisi de l'Edat Mitjana, de la qual sols es mantingueren quatre topònims: Solervicens, Bertran, Graner i Cura (166). La nova repartició del terreny entre els masos que quedaren i els nous propietaris que vingueren a ocupar els masos buits produí alguna fragmentació dels masos ròncs deshabitats i l'estructura de la propietat que resultà a Navarcles era d'uns masos amb terres aglevades i amb parcel·les escampades, conseqüència del repartiment d'alguns masos ròncs (167).

El terme de Navarcles quedava dividit a principis del s. XVI, doncs, en els següents masos:

ESCAYOLA	-	Mas Prat
BERTRAN	-	Mas Bertran
SOLER (*)	-	Mas Soler
SOLERVICENS	-	Mas Solervicens part Mas de La Torra
SERRA	-	Mas Rocafort Mas Puigonofre meitat Mas Curta / Mas Martí
CURA	-	Mas Cura Mas Roca
GRANER	-	Mas Graner
AGUILAR	-	Mas Puget Mas Maurell Mas de la Torra

(*) El Mas Soler no apareix en cap moment a la documentació posterior. El Capbreu de 1596, nomena "Nicolau Torruella, pagès alias Soler" i, tenint en compte, que si que trobarem un Mas Torruella que no apareix en aquest llistat, suposem que el Mas Soler es convertirà a mitjan s. XVI en Mas Torruella.

No podem utilitzar el fogatge de 1553 perquè barreja amb Navarcles els termes de St. Benet de Bages i Valldelshorts i és difícil distingir els que són d'un lloc i d'un altre (168).

Abans d'entrar en el s. XVII tenim un altre capbreu, el 1596, de Navarcles (169). El contrast amb el de 1505 és notable: hi ha 31 declaracions de les quals 4 són de fora del terme. Els habitants ja no són sols els masos sinó que el poble ha crescut. No hem d'estudiar les terres que posseïa cadascú en el capbreu, però cal suposar que el masos haurien de vendre o establir o llogar per tal que nous habitants poguessin subsistir. Mitjançant aquest capbreu ens assebeitem que al Mas Serra hi ha hagut pubilla, na Magdalena, que s'ha casat amb Jaume Pahissa, provinent segurament del Mas Pahissa de Monistrol de Calders. El topònim Serra aconseguirà subsistir no sols en el topònim, sinó en el cognom dels fills de la família que des d'aquests moments s'anomenaran Serra i Pahissa.

El capbreu de 1687 de Navarcles deixa entreveure que ha continuat l'augment de persones en el poble: les declaracions s'eleva a 72. Un estudi de les possessions de cadascú permetria clarificar a quin tipus de terra accedeix cada declarant, però aquest estudi restaper fer. Malgrat això però, destaca que dos masos desapareixen, el Mas Cura i el Mas Graner. No se sap els motius, encara que s'assisteix a un procés de venda successiva que arriba a la total liquidació d'aquests masos.

1. El Mas Graner: a principis del s XVII és propietat de Jaume Otzet que era casat amb Marianna Graner, segurament pubilla. Joan Solervicenç, pagès de Navarcles, compra, el 1664, a Narcís Pahissa, com a hereu dels béns de Marianna Otzet, les Quintanes del Mas Graner(170). Amb els canvis de cognom continuats insinua un conflicte familiar del que desconeixem els motius i les causes del desenllaç: les terres del Mas Graner foren venudes a parcel·les més o menys grans al llarg del XVII i el mas va desaparèixer. A partir del capbreu de 1779-1781 de Navarcles i gràcies a l'historial de cada declaració, es poden delimitar les parcel·les en què es fragmentà aquest mas i els censos que pagaven al senyor directe (Quadre 3.148).

D'aquestes parcel·les i cases de 1687 originades a partir de la fragmentació del Mas Graner, es detecten tres línies d'evolució: a/ la construcció de cases al voltant del mas principal (C/ Otzet - el nom del succeïdor dels Graner- i Plaça Major, possiblement l'era del mas), la qual cosa succeïa també en els altres masos; b/ la parcel·lació de les terres de secà entre els propietaris dels altres masos (el Mas Aguilar, 4Q; el Mas Solervicenç, 13Q i el Mas Serra, 10Q); i c/ el Mas Graner posseïa una porció

QUADRE 3.148

Parcel·lació del MAS GRANER de Navarcles, el 1687, segons el capbreu de 1779-1781

CASES	CARRER		CENS
Josep Faguet, sastre	Otzet		3s.
Valenti Soler, pagès	Otzet		5s. (reducció de joves)
Francesc Solerwicens, pag.	Plaça Major		5s.
Joan Martí, pagès	Plaça Major		2s.6d.
Joan Caselles, pagès	Plaça Major		id.

PARCEL·LES DE TERRA	SITUACIÓ	EXTENSIO	CENS
Antoni Aguilar, pagès	Timoner	4q.	10s.
Josep Solerwicens, pagès	Graner/Boada/Coromina	13q.	-
Josep Serra, pagès	Costallobeta	10q.	7s.

HORTS	SITUACIÓ	EXTENSIO	CENS
Joan Bertran, (*)	Timoner	2q.	5s.
Valenti Bertran, pagès	Timoner	9q.	4q. ordi espeltós
Jaume Aguilar, pagès	Timoner	4q.	-
Josep Tragant, pagès	Timoner	6q.	-
Isidre Comelles, pagès	Timoner	3q.	-
Francesc Graner, pagès	Timoner	1q.	-
Josep Oriatrell, pagès	Timoner	5q.	-

(*) No consta la professió.

de regadiu important denominada el Timoner que es fragmentà en horts entre persones que en principi no tenien res a veure amb els masos (sols el Mas Bertran n'adquireix 9q).

De la desaparició d'aquest mas destaca l'enfortiment de la resta de masos i l'aparició d'un segment de propietaris amb casa i hort propi.

A la partida del Timoner, quan es realitzà el capbreu, els horts havien augmentat: 18 front els 7 que el 1687 segurament pertanyien al mas. La resta eren una conseqüència de la continuïtat en la fragmentació de l'horta al llarg del XVIII (171).

2. El Mas Cura: En el capbreu de 1687 de Navarcles s'indica els censos que Valentí Cura, pagès de Navarcles havia de pagar pel Mas Cura (44 sous, 2 gallines, 3q d'ordi, 2q de forment i un pollastre), però a continuació s'indica que en el Consell de Navarcles es repartiren els censos dels masos entre diversos posseïdors (172). El 1779-1780, el Mas Cura com a unitat havia desaparegut i sols s'indica les peces de terres que havien estat del mas.

Hi ha una situació diferent al Mas Graner. No sembla que hi hagi hagut conflicte hereditari; el cognom Cura, que ja apareixia al capbreu de 1338, manté la continuïtat. ¿Què va provocar la venda successiva de parcel·les del mas? Possiblement hi havia un procés d'endeutament que desconeixem,

però aleshores, per què s'optà per vendre parcel·les i no per la venda del mas sencer? Durant el XVIII no coneixem exemples de masos que es parcel·lin per un procés d'endeutament. Normalment el deute va creixent fins a provocar el traspàs íntegre del mas.

Tal vegada una pressió per l'adquisició de terres dels nous pobladors va conduir a aquesta opció. Caldria resseguir més a fons, en els protocols notariais, aquest exemple. El resultat final, fou l'esmicolament del mas. Segons el capbreu de 1779-1780 les parcel·les que es declaren del Mas Cura i adquirides abans del capbreu de 1867 són les recollides en el Quàdre 3.149.

Aquest quadre es resumeix de la següent manera:

	Parcel·les	Exten. Total	Mitjana
Parcel·les de secà	35	80,5Q	2,30Q
Parcel·les d'hort	8	2.75Q	0,34Q
No consta	3	---	---
Parcel·les de mesura desconeguda.	2		

A diferència del Mas Graner, la venda de les parcel·les en cap moment no es féu amb l'objectiu de construir cases, allunyat com era de l'aglomeració de masos que donaria lloc al poble. Les 48 parcel·les de cereal, vinya i una mica de regadiu es repartiren entre 29 propietaris que dona una idea de la fragmentació del mas en petits lots.

Igual que en el Mas Graner, entre els compradors trobem els propietaris de masos: el Mas Aguilar 5,5Q, el de Solervicenc 11Q, en Valentí Bertran, 3Q i en Josep Serra (la parcel·la que englobava el mas i donava coherència a l'explotació, si bé no consta l'extensió). Però al costat hi ha 25 propietaris més, entre els quals trobem ja alguns propietaris mitjans de Navarres a finals del XVII. Aquest propietaris són capaços de comprar terres i s'aprofiten de la descomposició del mas (Valentí Mas i Tarrés, Jaume Graner, Francesc Tàpias, Valentí Mas, Isidre Comellas, Ciprià Manganell, Joan Cura, Valentí Fontcuberta, Joan Tarrés i Oristrell). Més endavant estudiarem la formació d'aquest grup social.

3. Analitzada la desaparició de dos masos, entre els compradors s'han trobat els propietaris dels altres masos, excepte el Mas Torroella i el Mas Escaiola. Sabem que aquest darrer al llarg del XVII adquireix el Mas Roca que era agregat al Mas Cura de 6Q i pagava 5q 3p de civada i ls 3d de censos per Nadal (173). L'únic que no s'engrandí fou el Torroella, sembla que a finals de segle inicià un procés de fragmentació que acabaria en la seva desaparició en ple s. XIX (174).

QUADRE 3.149

Parcel·lació del MAS CURA de Navarres, el 1687, segons el cèpbrau de 1779-1781

COMPRADOR	SITUACIO	EXTENSIO	CENS
-Antoni Aguilar i Ubach, pagès	Pla del Cós Puigrodó	3q. 6q. 2q.	---
-Josep Solerwicens, pagès	Pla del Cós La Soleia El Verger	4q. 5q. 2q.	---
-Valentí Bertran, pagès	Pla del Cós	3q.	2q. forment
-Josep Serra, pagès	Mas Cura		3q. ordi espeltós/2q. forment/1 jova 1 Batuda/ 1 feix de palla/ 8s. lld. per Nadal/ 2 gallines.
-Jaume Torres, pagès	Coll de l'Angla	2q.	1q. ordi
-Valentí Mas i Ferrés, pagès	Pla del Cós	2q.	---
-Jaume Aguilar i Tàpies, pagès	Pla del Cós Castellet Pla del Cós	2q. 15q.	1p. ordi espeltós/ 3d. per Nadal
-Jaume Graner, pareire	Pla del Cós	15q.	1s.
-Francesc Tàpies, pareire	La Roqueta	1q. 6q.	1q. ordi espeltós
-Josep Urístrell, pagès	Hort	4q.	3d./1p. ordi espeltós
-Francesc Solerwicens, pagès	Pla del Cós	1q. 6q.	3d./1p. ordi espeltós
-Valentí Mas, pagès	Horts de Sta. Margarida --- La Figuereta	2q. 3q. 7j.c. (*)	2q. forment 1q. ordi espeltós 15d./1q. lp. ordi espeltós
-Isidre Comellas, pagès	Coll de l'Angla Pla del Cós Coll de l'Angla	3q. 2q. 1q.	1q. lp. ordi espeltós/ 1s. 3d.
-Ciprià Manganell, pagès	Teuleria	2q.	1/2 q. ordi
-Serafina Oliveres, Vda.	---	4q. 6q.	1q. ordi espeltós
-Joan Cura, pagès	---	2q. 9q. 3q. 3q.	2q. ordi espeltós/ 2s.
-Josep Tubau, pagès	Horts Sta. Margarida	---	1q. forment
-Josep Tubau, pagès	Pla del Cós	1q. 6q.	1/2q. ordi espeltós/ 6d.
-Rosa Tàpies, Vda.	El Roure Hort Sta. Margarida	2q. 2q.	3p. ordi espeltós/ 1ld. 2 1/2 q. forment
-Francesc Graner, pagès	La Bellida Pla del Cós	3q. 9q.	1 gallina/ 1s. 6d./ 1 1/2q. ordi espeltós 6d.
-Vicent Reguant, sastre	Pla del Cós	3q.	1/2 q. ordi espeltós
-Jaume Angla, pagès	Coll de l'Angla	2j.c. (*)	1 1/2q. ordi espeltós
-Jaume Sol, pagès	Horts Sta. Margarida Pla del Cós	2q. 1q. 3q.	1q. forment
-Benet Arsàgal, pagès	---	1q.	1p. ordi espeltós/ 3d.
-Bernadí Oliveres, pagès	Pla del Cós Horts Sta. Margarida	2q. 6q.	1 gallina 1s.
-Josep Bosch, pagès	Horts sta. Margarida	1q.	1q. forment
-Valentí Fontcoberts, pagès	Horts Sta. Margarida	3q.	1 1/2 q. forment
-Miquel Torres, pagès	Coll de l'Angla Prop del Mas Font Sta. Margarida	5q. 4q. 2q.	1/2 q. ordi espeltós/ 6d. 10s. (reducció de jova) 1 1/2q. forment
-Maria Casesjans, Vda.	Coll de l'Angla Oliver del Cura	2q. 2q.	1q. ordi espeltós/ 6d. 1q. ordi espeltós/ 4s.
-Joan Ferrés i Urístrell, pagès	Pla del Cós	2q.	---

(*) Són jornals de cavadura.

En el Mas Torroella (Quadre 3.150) trobem tant aquells patis que foren establerts o venuts per edificar casa (el C/ de la palanca sobretot) com parcel.les que indiquen un procés de fragmentació.

En la resta de masos, el procés de fragmentació és marginal. Solament cediran algunes peces de terra per la construcció de les cases dels nous habitants i la zona d'horta (175).

A grans trets, i sense que haguem descobert els mecanismes que conduïen a la situació estudiada a Navarcles durant el s. XVII, assistim a l'enfonsament contundent de dos masos - el Cura i el Graner- i detectem símptomes d'afebliment en el Mas Torruella que sobreviurà encara fins el XIX. La descomposició d'aquests masos permet, en primer lloc, l'enfortiment dels altres masos principals compradors de terres, en segon lloc l'adquisició de petites parcel.les pels nous habitants del poble en el s. XVII.

QUADRE 3.150
Parcel·lació del MAS TORROELLA de Navarcles, segons el capbreu 1779-1781

COMPRADOR	SITUACIÓ	EXTENSIO	CENS
-Antoni Aguilar i Ubach, pagès	Padró	4q.	---
	Soleles	25q.	1d.
-Josep Audet, teixidor de lli	Les Vinyotes	4q.	2s.
	Font Sta. Margarida	2q.	1 1/2 q. forment
-Joan Arsàgol, pagès	La Clots	5q.	5s.
	Les Perres	3q.	---
-Agnès Oliveres, Vda.	Feixa llarga	4q.	6s.
-Valentí Mas, pagès	---	4q.	6s.
	La Borda	1q.	2d.
-Josep Torroella, pagès	Mas Torroella	---	2q.1q. ordi espeltós/ 4s.5d. malla/1 jova: 2 gallines/1 batuda/ 1 feix de palla
-Francesc Graner, pagès	La Roureda	3q.	4s.
-Josep Solà i Oliveres, pagès	Vinyotes	1j.c.(*)	5d.
-Francesca Anglada, Vda.	Vinyotes	---	---
-Valentí Fornells, pagès	Vinyotes	2q.	---
-Francesc Solerwicens, pagès	Vinyotes	1q.	---
-Joan Ferrés i Oriestrell, pagès	Camp de la Sort	---	---
-Jaume Tatgé, pagès	Mas Martí	2q.	---
-Valentí Torra, pagès	Les Vinyotes	3q.	---
-Jaume Aguilar, pagès	Les Vinyotes	2q.	---
-Jaume Sol, pagès	Esquena de l'ase	2q.	---
-Valentí Martí, pagès	La feixa llarga	1q.	6s.
CASES (sols les que paguen cens)	CARRER		CENS
-Josep Traçant, pagès	Major		l'assa d'aigua
-Valentí Martí, pagès	Plaça Major		4s.
-Josep Tubau, pagès	Palanca		2s.
-Rosa Tàpies i Sallés, Vda.	Plaça Major		2d.

(*) Són jornals de cavadura.

Podem avançar, a tall d'hipòtesi, que entre aquests nous compradors trobarem els inicis de la pagesia mitjana que es desenvoluparà en el s. XVIII.

3.6.2. La formació de l'estructura de la propietat en el s. XVIII.

Diversos fenòmens enmarquen aquesta evolució:

A/ La cessió de terres a rabassa morta.

Abans de 1700 sols s'havien establert 6 peces de terra a rabassa, dins del terme municipal. El període durant el qual se n'establiren més correspon al 1711-1730 amb un total de 30 que significa el 41,1%. La disminució del ritme posterior no ho atribuïm pas al fet que aquesta via desapareixi, sinó a l'acabament del sòl que es podia dedicar a rabassa dins el terme, a conseqüència de l'escaïssa extensió (3,5Km²).

Les rabasses es distribueixen de la manera següent dins el terme:

Mas	rabasses		rabassaires
Mas Serra	42	57,5%	34
Mas Aguilar	19	26,-%	17
Mas Torruella	5	6,8%	5
Mas Escalola	2	2,7%	2
Mas Solervicenc	2	2,7%	1
Mas Bertran	3	4,1%	3
Total	73		62

Els diversos masos contribueixen de forma desigual en les parcel·les cedides a rabassa: el Mas Serra té el 57,5% de les parcel·les seguit ja més lluny pel Mas Aguilar que en controla el 26%. La resta es reparteix entre els altres masos.

Ara bé, els contractes de rabassa podien convertir-se en venda absoluta de la terra al rabassaire mitjançant la venda a carta de gràcia. Si prenem per exemple, el cas de Rosa Tàpias, Vda. En Josep Serra li establí 2 Q. el 9-II-1724 a rabassa morta, amb totes les obligacions que es derivaven d'aquest contracte. El 1735, l'esmentat Serra venia a carta de gràcia la quarta part de fruits. És a dir, que per una quantitat de diners, la vídua rescatava la renda que pagava. El propietari es reservava un dret, el de poder recuperar la quarta part retornant els diners. Aquesta possibilitat desapareix quan el 1739, Rosa Tàpias compra el dret de lluir i quitar a l'amo del mas. La rabassa primitiva s'havia convertit en propietat absolu-

ta de la vídua (176). Fou molt utilitzat aquest mètode? De les rabasses de Navarcles es produí en els casos següents:

	Mas	Rabassa	VCG 1/4	VDL10
R. Tápias, Vda.	Serra	1724	1735	1739
Fcesc. Graner	Serra	----	1752	----
M. Fontcuberta, Vda.	Serra	1724	1735	1740
Antoni Marganell	Serra	----	1744	----
Valentí Mas	Serra	1728	1728	1735
Valentí Mas Tarrés	Serra	1738	1738	1738
Valentí Mas Tarrés	Serra	1743	1748	1748
Isidre Comellas	Serra	1721	1755	----
Jaume Graner, paraire	Serra	1716	1751	----

Cal observar tres trets:

- a/ Que és una venda perpètua de terra però en termini ajornat.
- b/ Que sols es produeix en el Mas Serra i no en cap altre. És possible interpretar-ho com a dificultats del mas que troba com a fórmula per subsanar deutes aquesta forma de venda o bé com a pressió dels compradors.
- c/ Els compradors de les rabasses coincideixen tots amb la pagesia mitjana que començava a insinuar-se en s. XVII. Tal vegada coincidissin ambdues raons per justificar aquest fenomen: per un cantó la pressió dels compradors i, per l'altre, les dificultats del mas. En aquest cas, la rabassa va esdevenir, en alguns casos, una via per accedir de forma perpètua a la propietat de la terra.

B/ La creació de l'horta de Navarcles

Un dels elements rellevants de gairebé totes les estructures de la propietat dels pobles bagencs és que la propietat molt petita es caracteritzava per la possessió en propietat d'una petita parcel·la d'hort de regadiu o de secà quan no hi havia regadiu. Hem assenyalat que a Navarcles la complementarietat casa/hort arribava al 70,2% el 1816.

El Capbreu permet resseguir la formació de l'horta. A nivell geogràfic, la confluència de la Riera de Merdaenllà amb el riu Calders, juntament amb l'existència d'aigua de fonts (Font Vella, Font de la Mina, Font de Sta. Margarida), permetia regar una àrea notable. Cal partir de la mateixa hipòtesi: a partir dels masos es va produir una fragmentació d'aquesta àrea i va donar lloc a la zona d'horts de Navarcles. En el capbreu de 1779-1781 hi ha constància dels següents:

	Total	Capbreu 1687	Venut pel mas fins 1780	Altre procedència	No consta
Feixa dels Oms/ Font de la Riera	11	5	5	--	1
Font de les Canals	14	5	3	5	1
Hortes de la Riera	23	10	5	4	4
El Timoner	19	9	2	4	4
Hortes Sta. Margarida	75	17	36	9	13
	<u>142</u>	<u>46</u>	<u>51</u>	<u>22</u>	<u>23</u>
		32,4%	35,9%	15,5%	16,2%
				67,6%	

El capbreu no permet aclarir totes les situacions. A la columna de "capbreu de 1687" dona aquells horts que ja existien en aquell capbreu i es pot saber perquè l'historial de l'hort arriba fins el moment en què el declarant diu que fou declarat en l'anterior capbreu. La columna "venut per mas" es refereix a aquells horts que foren venuts després de 1687 per algun mas, sobretot el Mas Escaiola i el Mas Serra. La columna "altre procedència" es refereix a aquells horts que la venda darrera coneguda no es realitzà per un propietari de mas. Val a dir que això no implica que l'hort no fos venut per algun d'aquests, de la mateixa manera que és possible que pogués existir abans del capbreu. La darrera columna "No consta", es refereix a aquells casos dels quals no tenim cap dada, o bé una dada de venda sense conèixer el venedor.

Segons les dades, el 32,4% són horts que ja existien en el s. XVII. Sabem que el 35,9% procedien de la fragmentació d'algun mas en el s. XVIII i es probable que el 31,7% restant l'haquessim de repartir entre ambdues procedències. L'exemple més palpable és el de les Hortes de Sta. Margarida el propietari més important de les quals era la família Escaiola. El 1687 ja n'hi havia 17 (l'horta s'havia començat a crear en el s. XVII); però 36 sorgiren en el s. XVIII i els 22 restants, dels que ens manquen dades, probablement fossin d'aquest segle. L'horta es consolidà en el XVIII.

El procés concret. En el Capbreu de 1687, Joan Escaiola declarava el Mas Prat, 8 jornals, dels quals 4q eren de regadiu (177). El 1780, aquest regadiu s'havia parcel·lat en 30 horts que oscil·laven entre 1,5q i 4q i es realitzà entre 1700 i 1750.

1700-1710	-
1711-1720	6
1721-1730	5
1731-1740	11
1741-1750	8
1751-1760	-
1761-1770	-
	<u>30</u>

Aquests horts eren a les hortes de Sta. Margarida però, sempre indiquen que pertanyien al Mas Prat.

El segon venedor d'hortos era el Mas Serra. El 1687 en el capbreu, Josep Serra i Pahissa declara que posseeix 60 "vuy horts d'aigua regant" (178) que sembla indicar que els horts ja existien encara que no sabem si eren venuts a diversos propietaris. De totes maneres, durant el s. XVIII en va vendre 6 a les hortes de la Riera, 5 a Sta Margarida, 3 a la Font de les canals, un al Mas Prat, dos a la Font de la Riera i un a la Font (no se sap quina). Cronològicament va seguir les següents etapes:

1711-1720	1
1721-1730	-
1731-1740	3
1741-1750	12
1751-1760	1
1761-1770	1

Realitzà les vendes sobretot en el període 1741-1750. Si s'afegeix les dades dels dos masos que més horts van vendre queda així:

	hortos	patis per casa
1700-1710	-	6
1711-1720	7	8
1721-1730	5	20
1731-1740	14	28
1741-1750	20	8
1751-1760	1	21
1761-1770	1	5
	<u>48</u>	<u>96</u>

El 70,8% dels horts es van vendre entre 1731-1750 i si es compara amb el ritme de la venda de patis per fer una casa el ritme dels horts va 10 anys enrera. No estranya pas que els nous pobladors primer adquireixin la casa i després l'hort a les hortes de la Riera o de Sta. Margarida.

Ja es va dir, en parlar del poblament, que les primeres cases establertes el XVIII no tenien hort darrera. D'aquí l'interés en adquirir posteriorment un hort a la zona de regadiu. En canvi, a partir de mitjans s. XVIII els patis s'establiran amb hort de secà que farà minvar l'interès per adquirir un hort al regadiu. Des d'aquest punt de vista, la cronologia d'adquisició d'hort és perfectament coherent.

C/ Continuació de la fragmentació dels masos

Tant les rabasses que es transformen en definitives com els horts que es creen de nou, eren el resultat d'un procés de fragmentació d'alguns masos. Durant el segle XVIII va continuar la venda d'altres parcel·les però en un volum inferior a la centúria anterior i limitat solament a dos masos, no casualment, ja que corresponen a masos amb problemes (Quadre 3.151)

QUADRE 3.151
NAVARRELS. Parcel·lació dels masos durant el S. XVIII.

MAS	EXTENSIO	PARTIDA	ANY DE VENDA
<u>MAS TORRUELLA</u>			
Manel Altimires	20.	Vinyotes	1739
Francesca Anglada	"	Vinyotes	1725
Valentí Cura	4q.	La Roureda	1764
Josep Oristrell	10.	Padró	1712
Pau Soler	10.	Vinyotes	1714
Francesc Soler vicens	10.	Vinyotes	1690
<u>MAS SERRA</u>			
Joan Abaia	-	Capdeneres	-
Manel Altimires	60.6q.	Vinyotes	1739
Ciprià Manganell	30.	La Roureda	1724
Valentí Martí	10.	Feixa llarga	1739
Agnès Oliveres	40.	Feixa llarga	1724
Susagna Serra	13.c.(*)	Cap de la Serra	1744(Donació)
Francesc Tapies	10.	Els Plans	1756
<u>MAS ESCAIOLA</u>			
Maria Casajoana i Oristrell	20.	St. Bartomeu	1734
Rosa Tapies i Salles	30.	Cap de l'Era	1724
<u>MAS BERTRAN</u>			
Joan Cura	30.	Coll de l'Angla	1702

(*) Jornal de cavadura.

Gairebé totes les vendes es realitzen la primera meitat del segle XVIII com es pot observar en les dades següents:

Abans 1700	1
1700-1710	1
1711-1720	2
1721-1730	4
1731-1740	4
1741-1750	1
Després de 1750	2
No consten	1

El Mas Torruella, que havia començat a vendre el XVII ho continua

fent el XVIII a un ritme molt inferior. El Mas Serra ha començat a vendre amb una certa força car ven unes 15Q i no s'ha d'oblidar que ha venut perpètuament diverses rabasses, horts i patis per construir cases. El Mas Escaiola, principal venedor d'hortes, ven 5Q de terra, el Mas Bertran 3Q, quantitats no molt rellevants.

Aquestes terres no són les úniques que es venen. S'ha trobat 29 transferències de peces de terra, i no s'especifica que procedeixin dels masos. Són compra-ventes realitzades ja entre els nous pobladors. Si en el cas dels horts afirmàvem la possible procedència dels masos, en aquest tipus de parcel·les ens decantem a creure que es tracta de circulació entre els nous pobladors de terres comprades abans del capbreu fruit sobretot, de la desintegració del XVII. Si s'utilitza l'indicador de "a quin mas pertanyia ^{la} terra comprada" dona el següent resultat:

Mas Cura	11
Mas Torruella	6
Mas Bertran	2
Mas Aguilar	1
Mas Serra	1
No consta	8

29

Com es pot veure 11 peces pertanyen a un mas totalment parcel·lat el segle XVII entrà diversos propietaris i segueix després, amb 6 un altre mas que es parcel·là amb força també en el segle XVII sense que arribés a desaparèixer. Entre els dos suposa el 58,6% de les parcel·les.

D/ Les vendes i transferències de deutes

En una societat en què la terra era un mitjà fonamental per obtenir la subsistència o per generar renda, qualsevol venda responia a necessitats més o menys apremiants del venedor. La desaparició a Navarres d'alguns masos s'ha d'entendre com una conseqüència d'aquestes dificultats internes.

L'aparició al llarg del s. XVIII de nous pobladors, alguns dels quals eren fills segons dels propis masos, va permetre trobar algunes fórmules que podien contribuir al sanejament de les dificultats internes. Per una banda, la cessió de terres a rabassa morta tenien l'avantatge per l'amo del mas d'obtenir renda de terres que abans eren bosquines o ermes, per altra banda, amb la venda d'hortes i cases contribuïa a fixar a la terra i donar estabilitat al nou grup social. Però aquestes vendes anaven acompanyades, gairebé

sempre, de l'encarregament per part del comprador de deutes del propietari. Quan aquests deutes tenien forma de censal, els petits pagesos assumien pagar les pensions corresponents, d'aquesta manera les vendes es convertien en transferències de deutes d'un grup social a un altre. Així els petits pagesos contribuïen a sanejar els masos.

Les respostes a aquestes hipòtesis es troben en els protocols notariaus perquè indiquen per quins motius es realitza una venda. Malgrat que la interrelació capbreu/protocols pot anar molt més lluny, solament hem fet unes cates que permeten comprovar algunes de les afirmacions anteriors.

Al llarg de 1747, en Jaume Serra i Pahissa, pagès de Navarcles i propietari del Mas Serra, parcel·là la Feixa dels Oms i una parcel·la a Sta. Margarida per fer-hi horts. Aquests eren els motius de les vendes:

-Horts venuts el 27-VII-1747 (179).

a/ per quitar 116 ll d'un censal de 450 ll. que presta dit Jaume Serra a la Ryd. Comunitat de Preveres de Santpedor.

b/ per quitar 63 ll. d'un censal de 150 ll. que presta a la dita Comunitat; 16 ll. i 18s 11d pensió de l'any 1746; part de la de 1747 i 28 ll. i 11s 1d part de la pensió d'un censal de 500 ll. que presta a dita Comunitat.

c/ per quitar 53 ll. del censal de 450 ll.

d/ per quitar 56 ll. del censal de 450 ll.

e/ per quitar 56 ll. del censal de 450 ll.

f/ per quitar 56 ll. del censal de 450 ll.

-Horts venuts del 23-X-1747 (180).

a/ per lluir 54 ll. d'aquell censal de 603 ll. en temps de la seva original creació de 1843 ll. 15s.

b/ per lluir 54 ll. d'aquell censal de 603 ll.; 12s 10d pensions d'aquell censal de 1500 ll.

-Horts venuts el 12-XI-1747 (181).

a/ per quitar 64 ll. d'aquell censal de 80 ll. que presta la Comunitat de Santpedor.

b/ per quitar 16 ll d'aquell censal de 80 ll.; per pagar 51 ll. a Jaume Graner, pagès de Navarcles que li deu.

-Horts venuts el 20-XI-1747 (182).

a/ per pagar a Antoni Serra paraire, el seu germà, 30 ll. promeses pagar en els capítols amb Sussagna Serra i Tàpias; 20 ll. per quitar el dret damunt del dit hort i 47 ll. a Jaume Graner, polvorer.

b/ per pagar a Josep Comellas pagès, 40 ll. preu de la VCG de l'esmentat hort; per pagar a Fco. Tàpias, 35 ll. que li déu; per pagar 21 ll. a Jaume Graner, polvorer.

Totes les vendes d'hort de 1747 es justifiquen per poder pagar uns deutes: a vegades és un censal que es quita, d'altres un reconeixement de deutes a altres persones.

Les vendes serveixen per rebaixar el volum dels censals. En parlar del poblament hem vist com el Mas Serra utilitzava aquest mateix procediment quan venia els patis per edificar cases en el Carrer Nou, el 1754 (183).

Obviament, si el volum dels deutes era molt important podia posar en perill la pròpia continuïtat del mas. La transferència dels deutes a un altre grup social era rendible perquè amb poca quantitat de terra -el valor d'un hortet per la subsistència, un pati per habitatge- s'aconseguia reduir el deute notablement. I era també una estratègia necessària per a la consolidació de la nova relació social que a la llarga es convertiria en fonamental. Un altre exemple és el del Mas Escaiola. A la primera meitat del segle XVIII parcel·là el regadiu del Mas Prat i el converteix en horta. De 32 parcel·les que es van segreguar del mas, 30 eren horts de 1,5 a 4 q. d'extensió, de les quals n'hem pogut seguir algunes en els protocols notariaus (184).

El 1741, Valentí Escayola de la Plaça, pagès de Navarcles, venia els següents horts (185):

-A Josep Solà, pagès de Navarcles, 3 q. d'hort, 5s.10d. adjutori de censos, 87 ll. de preu.

-A Jaume Solervicens, pagès de Navarcles, 2 1/2 q., 4s.2d. d'adjutori de censos, 62 ll. 10s.

-A Manel Comelles, pagès, 3 q. d'hort, 5s. d'adjutori de censos, 7(5) ll. de preu.

-A Pere Comelles, pagès de Navarcles, 3 q. d'hort, 5 s. adjutori de censos, 75 ll. de preu.

-A Isidre Torras, pagès de Navarcles, 4 q. d'hort, 6s.8d. d'adjutori de censos, 100 ll. de preu.

En cap moment no s'especifica que la venda fos la quitació d'algun deute com normalment es feia. En canvi, un parell de mesos després, el mateix Valentí Escaiola venia a Joan Comelles, jove pagès, 2,5 q. d'hort per 61 ll. que servien per lluir un censal de 50 ll. que prestava a Matrona Oliveres. La transferència del deute es completava quan en Joan Comelles s'encarregava a continuació aquell censal (185). La darrera venda que coneixem es produí a favor de Joan Alsina, boter de Navarcles, de 6 q. d'hort a Sta. Margarida per 135 ll; i el preu servia també per

lluir un censal de 19 ll. que prestava al Rector de Navarcles i per expedició dels seus negocis. A continuació d'aquest contracte n'Alsina es carregava el censal de 19 ll. i en creava un altre de 80 ll. a favor del Rnd. Francesc Camps, Obtentor del benefici sota la invocació de Ntra. Sra. del Roser (187). No sabem com pagà la resta.

Una primera tongada sense referències als deutes i una darrera amb al·lusions de nou a censals. L'endeutament no era, ni molt menys, tant profund com el Mas Serra. Tenia consciència el Mas Escaiola -el propietari del poc regadiu del terme- que calia contribuir a la consolidació d'una determinada estructura de la propietat?

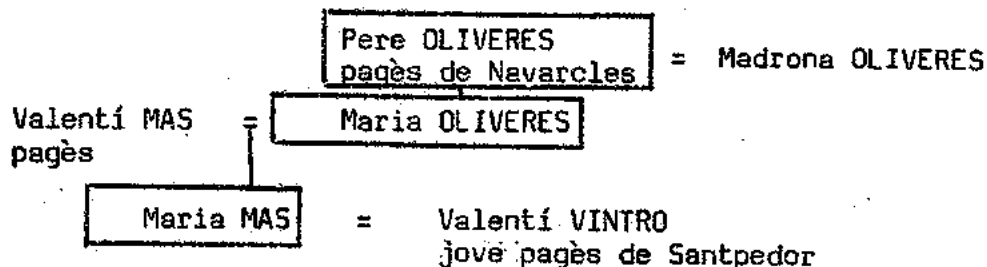
Així doncs, transferències de deutes, però al mateix temps, consolidació d'una determinada estructura de la propietat, com a base d'una determinada relació d'explotació que servia, en definitiva, als interessos dels pagesos benestants.

3.6.3 La formació d'una pagesia mitjana.

En els diversos pobles estudiats, si exceptuem el cas de Manresa, l'estructura de la propietat ve definida per una dicotomia entre els propietaris dels masos i els molt petits propietaris que assoliran pel cap alt, una casa, un hort i tal vegada una petita parcel·la de secà o de vinya. Però entre aquests, sobretot en aquells pobles on s'havia donat un cert grau de parcel·lació, sorgí un grup, que aconseguí d'acumular terres suficients per a incorporar-se en el grup de pagesos mitjans, actius en els negocis vius del s. XVIII (comercialització de vi, fabricació d'aiguardent etc.) i una situació d'intermediaris entre el grup de molt petits propietaris -essencialment productors- i la burgesia comercial d'altres indrets. Com tots els grups intermedis, és inestable. La tendència és a consolidar-se o com a propietari mitjà (tirant a gran) o ensorrar-se i convertir-se de nou en petit propietari. El cas de Navarcles, malgrat que perdem de vista el que es controla fora del terme, il·lustra l'aparició, consolidació i enfonsament d'aquest grup de propietaris mitjans. Hem escollit alguns exemples que poden ésser significatius.

1- La família Vintró: És un cognom aliè a Navarcles que no apareix fins ben entrada la segona meitat del segle XVIII. El patrimoni és, en bona part, resultat de la unificació de dues famílies. El 1770 es firmaven els

capítols matrimonials entre Maria Mas i Oliveres, pubilla i Josep Vintró i Soler, jove pagès de Santpedor. La Maria era filla de Valentí Mas, pagès de Navarcles i Maria Oliveres que, al mateix temps era hereva del seu pare pagès de Navarcles. En Josep era fill de Bartomeu Vintró, pare i Francesca Soler (188). Com es dedueix estem davant la presència de dues pubilles successives:

A la següent generació, Valentí Vintró, ja pagès de Navarcles, hereu, es casà amb Antonia Gili i Pla, filla d'un pagès benestant -Josep Gili i Pla- d'Artés (189). No sabem si per aquí van arribar les terres que els Vintró posseiran a Artés.

Pel capbreu de Navarcles de 1779-1781 podem seguir les terres que tenen en aquesta data i el seu origen:

-Casa al C/ Major o Ample (abans havia estat la casa del Mas Puget). Cens: dues gallines i 6 d. Fou venuda per Jaume Aguilar, pagès de Navarcles el 31-III-1683.

-4 Q. (part camp/part vinya) pertinences del Mas Torroella. Cens: 6s. Fou establerta per Magdalena Serra el 8-VIII-1728, el mateix dia li varen vendre la quarta part de fruits i el 19-V-1735, varen vendre a Maria Mas el dret de lluir i quitar, per la qual cosa quedava propietat definitiva.

-5 Q. (terra de conreu amb alguns ceps i oliveres) amb era i pallissa a la partida del Padró, pertinences del mas Prat. Censos: no els especifica però en pagava. Venuda per Joan i Valentí Escalola, pagesos el 8-VIII-1710.

-2 q. sembradura de cànem d'hort a Sta. Margarida del Mas Cura. Cens 2 Q. de forment a l'agost. Venut per Joan Galobart de Viladecavalls el 5-III-1699.

-2 q. de sembradura de cànem d'hort a la Partida de la Font, del Mas Torroella. Venut per Jaume Aguilar, pagès de Navarcles el 31-III-1683.

-1 Q. a la Boada, del Mas Torroella. Censos: 2d. Havia estat venuda per Valentí Torroella, pagès a Silvestre Torras, el 14-I-1669. Aquest la

va vendre a carta de gràcia a Pere Oliveres el 31-III-1698 i el 25-X-1702 es va convertir en venda definitiva.

-Casa al C/ Major, del Mas Rocafort; pertanyia als Vintró per permuta amb l'Obtentor del Benefici sota invocació de Ntra. Sra. del Roser fundat per Pere Oliveres, el 4-V-1717 a Vic, per una altra casa a la Baixada de la Font.

-3 Q. (camp/vinya plantada) del Mas Cura. Censos: 1 1/2 q. ordi espeltós. Venuda per Valentí Cura el 29-IX-1694.

-7 J. (11,6 Q.) de vinya plantada (Vinyes de la Figuereta al Pla del Cós) pertinences del Mas Cura. Censos: 1q. 1p. ordi espeltós, 15 d. per Nadal. Venuda per Joan Massaneu, 26-XII-1738.

-Hort pertinences del Mas Cura, venut a carta de gràcia per Jaume Serra, pagès, el 20-V-1749.

Si exceptuem la casa del benefici i el darrer hort, la resta de béns foren deixats per Pere Oliveres, pagès de Navarcles, a la seva filla Maria Oliveres casada amb Valentí Mas. Sembla que Valentí Mas no aportà res, quant a terres, almenys en el terme de Navarcles. L'adquisició de béns començà a finals del s. XVII i arribà fins el 1724, data del traspass de béns a la Maria gairebé amb el patrimoni format, sense oblidar que el 1717 havia fundat també un benefici eclesiàstic. Les causes d'aquest ascens no són al nostre abast, si més no, les causes internes del propi pagès.

El creixement ja no s'aturà aquí, el 16-VII-1752, en Valentí Mas creava un censal de 2000 ll. a favor de les Quotidianes de la Seu, però diu en el mateix document "servi el preu per pagar a Ignàsia Font, Vda. i als demes tudors i curadors del fill i hereu de Jaume Font del Cirarenchs pels credits del pubill sobre lo Mas Gall del terme de Castellgalí". Adquiriria així el mas. En aquest cas, la creació d'un censal servia per a invertir. Després tornà progressivament el préstec (400 ll, 1758; 200 ll, 1760; 200 ll, 1772 i 600 ll, 1792 i 600 ll encarregades a un altre censal) (190). En el cadastre de Castellgalí de 1776 figura en Valentí Mas de Navarcles com³ propietari del mas (191). Apareix també a l'amillarament de 1850 de Castellgalí (192) i surt citat com a principal viticultor de Castellgalí el 1890 (193).

Alguns contractes indirectes deixen entreveure la participació dels Vintró, encara Mas i Oliveres, en la xarxa de l'endeutament local. Isidre Gudayol, teixidor de llana de Navarcles, per pagar 100 ll. de les

145 que va prometre pagar en comprar una casa a Valentí Mas i Oliveres, pagès i Víctor Oristrell, fuster de Navarcles, crea un censal de 100 ll. al Capítol de la Seu de Manresa (194). Aquest censal que apareix perfectament registrat al Llibre Major de Censals de la Seu, el 1876 encara era vigent (195). El Capbreu de Navarcles precisa encara més: Maria Cots renuncia a favor de Maria Mas i Oliveres i Víctor Oristrell el 1761. Andreu Bosch el seu marit era absent i devia diners de censals a en Mas, per això cedí la casa (196)

Per acabar sols traslladar-nos a l'amillament d'Artés de 1872; en Francesc Vintró de Navarcles, és propietari de 110,3 Q. de terres a Artés, de les quals 24,2 Q. són de conreu directe i la resta 95,1 Q. conreades per 22 parcers (197). Aquesta notícia suggeria que els Vintró no haguessin adquirit o rebut en herència un mas a Artés, però l'"amirallament" no en dona el nom. L'inventari de 1910, en canvi, fa referència al Mas Colomer d'Artés (198). El dubte, però, de com l'adquiriren no queda resolt.

El cas dels Vintró és il·lustratiu. Pagesos sense mas que des de finals del XVII, amb una bona política matrimonial i una activitat econòmica arriscada i afortunada aconseguiren sortir de l'estrat social de petits pagesos per arribar amb el temps a grans pagesos, fins i tot propietaris de masos. Aquests pagesos no abandonaren el poble fins al segle XX. Fins aleshores havien estat enormement actius en tots els aspectes de la vida local, i van comprendre millor els problemes i el futur de la vinya que els propietaris tradicionals de masos (199).

2- La família Graner: La informació no és tan abundant com el cas dels Vintró, però igualment significativa. És parteix igualment del capbreu de 1779-1781 de Navarcles i d'un inventari de 1773. Segons el capbreu Francesc Graner, pagès de Navarcles, tenia els béns següents (200):

-Casa al C/ Ample. Com a hereu de Jaume Graner, la qual ja fou declarada al capbreu anterior de 1687. Pertinences del mas Bertran i pagava 1 gallina i ls. de cens.

-Corral al C/ Ample, pertinences del Mas Rocafort. També fou declarat al capbreu de 1687.

-3 Q. de terra campa a La Roureda. Pertinences del Mas Torroella, Declarada al capbreu de 1687. Fou comprada a Valentí Torroella, el 31-V-1671 (201). Paga 4 s. de cens.

-1 Q. terra campa a Els Plans. Pertinences del mas Aguilar. Declarada al capbreu.

-1 Q. sembradura de llavor de cànem d'hort al Timoner, pertinences del Mas Graner declarat també al capbreu (202).

-Casa al C/ St. Benet. Pertinences del Mas Bertran. Fou canviada per una altra que dit Graner tenia al C/ Ample el 1764.

-3 Q. de vinya/bosc a la Bellida, pertinences del mas Cura. Venut el dret de lluir i quitar a favor del dit Graner per Jaume Serra el 1749. I la revenda de la peça de terra la féu Valentí Mas, pagès de Castellgalí el 1749. Cal fer notar que existia una VCG anterior a favor de Valentí Mas. Paga de cens 1 gallina/ls.6d./1q. 1/2 ordi espeltós.

-9 q. de terra campa de regadiu al Pla del Cós, pertinences del Mas Cura. Cens 6 d. Comprada a Valentí Oliveres, pagès de Navarcles el 1762.

-3 Q. a La Roureda pertinences del Mas Torroella.

-5 1/2 Q. de vinya a la Roureda també del Mas Torroella. Les dues li pertanyien no sols per establiment a rabassa morta el 1712, sinó per VCG de la quarta part de fruits el 1752.

-1q.a la Vinya vella. És una era. Venuda per Joan Torres i Oristrell el 1742.

El capbreu de 1687 informa de les terres que els Graner posseïen fora el terme:

-Pla del Caselles a St. Benet, 4 jornals de vinya.

-Altra vinya a St. Benet, no diu extensió.

-5 Q. de vinya a les Planes de Montpeità (Valldelshorts).

-9 J. de cavadura d'home a la Valldelshorts, comprada a Narcís Pahissa el 1662.

Segons l'inventari de 1773 era el propietari de dos masos, el Mas Soler del Fasita de Sallent i el Mas Datzira de Marfà, així com dels delmes de la Parròquia de Castelladral (203). Des de quan era propietari d'aquests masos?

-El Mas Soler del Fasita era, segons l'inventari, parròquia de Sallent i de Castellnou. Els cadastres d'ambdós pobles plantegen dubtes i al mateix temps insinuen: a Sallent, el 1747, trobem el "Mas Soler del Far, propio de Juan Soler, polvorero de Navarcles, habitada por Juan Estrada". La part grossa del mas és a Sallent (204). A Castellnou, el 1745, apareix "Juan Soler del far, labrador de Sallent" (205). Que es digui que és propietat d'un polvorer de Navarcles, quan el motiu dels Graner serà "polvorer", queda fora de dubtes que el Mas era ja dels Graner, però potser feia poc i d'aquí els dubtes que en ambdós contractes s'insinuen.

-El Mas Datzira el comprà Jaume Graner, pagès de Navarcles, àlies el Polvorer, el 1755 a Pau Datzira, pagès de Marfà per 6450 ll. i va pagar 57 ll. 16s. 10 d. de lluïisme (206). Entre 1796 i 1802 estableix a 9 pagesos de Moià que també paguen lluïisme (el 10 % de l'entrada) (207).

A partir d'aquest moment es perd la pista d'aquesta família Graner a Navarcles. En el cadastre de 1816 (208), apareix un Jaume Graner, polvorer, però només posseeix una peça de terra i ni tan sols podem relacionar-la amb les de la família estudiada. Algun casament hereu/pubilla que fes canviar el nom? No n'hi ha constància. Se'n van anar de Navarcles? Es van arruïnar? A l'amillament de Castelnou de Bages de 1852 apareix com a propietari del tros d'aquell municipi del Mas Soler del Far, Ramon Graner, però a Navarcles ningú es diu així.

Cal destacar també la diversitat de negocis. Un parell d'exemples a l'inventari de 1773, en Jaume Graner posseïa una fàbrica d'aiguardent amb 400 cargues de llenya per fer-la anar (209) i el 1730, Jaume Graner, Pere Oliveres, pagesos de Navarcles i Josep Llor, veler de Manresa, arrendaven per tres anys i tres collites tots els delmes i censos que cobrava el Monestir de St. Benet de Bages a Navarcles i Rocafort (210).

3- La família Cura: aquest cas -sense moltes dades- planteja qüestions interessants. En el capbreu de 1687 s'ha vist la davallada del Mas Cura a mans de Valentí Cura, pagès. Doncs bé, un cabaler de la família serà el que aconseguirà créixer econòmicament en el segle XVIII. Els seus orígens es troben en el s. XVII. Segons el capbreu de 1687 posseïa tot això (211):

- Una casa al C/ Major, com a hereu de Pere Cura.
- Un hort a les hortes de Navarcles de lq., donació del seu pare.
- Peça de terra de vinya plantada al Coll de l'Angla.
- 3 Q. de terra campa amb roures al Coll de l'Angla, li pertanyia per acta, li firmà el seu germà Valentí Cura.

Es desprèn que l'origen de Miquel Cura és la pròpia família Cura la branca central de la qual desapareixerà. El 1780 els béns que posseeix són els següents (212):

-Casal al C/ de la Placeta amb corral. Pertinences del Mas Aguilar. Confessada al capbreu.

-Altra casa al C/ Major també pertinences del Mas Aguilar. Confessada al capbreu.

-3 Q. 3q. part vinya/part campa pertinences del Mas Cura. Confessada al capbreu.

-2 Q. 9q. part camp/part vinya. Pertinences del Mas Cura. Cens 2q. ordi espeltós, 2s. per Nadal. Confessada al capbreu.

-3 Q. de bosc d'alzines al Coll de l'Angla. Pertinences del Mas Cura. Comprada a Valentí Bertran el 1702.

-1 Q. a Els Plans, pertinences del Mas Bertran. Comprada a Rosa Capdevila el 1731.

-2 Q. part camp/ part vinya a Els Plans. Pertinences del Mas Bertran. Confessada al Capbreu.

-1 q. 3p. d'hort a les Hortes de Sta. Margarida. Pertinences del Mas Cura. Cens: 1q. forment. Confessat al Capbreu.

-Pati per edificar casa de 1/2 q, pertinences del Mas Cura, a la peça de terra dita del Verger. Establiment perpetu fet per Josep Soler-vicens del Mas el 1780.

El 1816, Francesc Cura tenia 16 Q.6q.3p. (8Q. 7q. de vinya, 7Q. 6q. de cereal de secà i 5q. 3p. d'hort), dues cases al C/ Ample i una a la davallada del C/ de Verger i una oficina d'aiguardent (213).

No sabem si adquiriren terres fora de Navarxes com havien fet els Vintró i els Graner. Al llarg del XIX continuaren essent una família important del poble. D'uns quants anys que coneixem la composició de l'Ajuntament, la família Cura ocupà el càrrec de regidor degà el 1833, l'alcaldia el 1836, l'alcaldia el 1851 i conseller el 1865 (214). El 1808 consta entre els majors contribuents (215).

Altres famílies formarien també part d'aquest grup però no adquiriran la volada de les anteriors. El 1780 eren les següents:

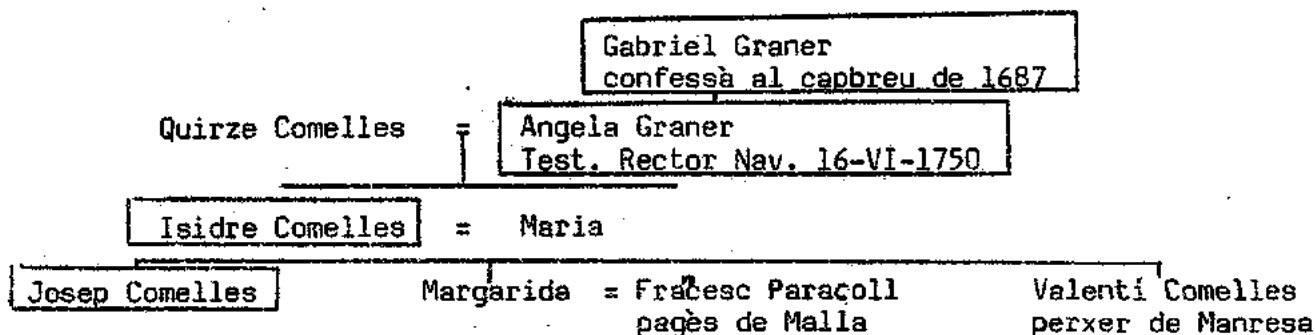
-Ciprià Marganell, pagès, trobem també les arrels en el capbreu de 1687, en la declaració de Pau Marganell.

-Rosa Tàpies i Sallés, Vda. de Pere Tàpies, la declaració al capbreu de 1687 la féu Gabriel Tàpies.

-Manel Altimires, pagès, fill únic i hereu universal d'Ignàsia Altimires i Aguilar, a la vegada hereva de Jaume Aguilar que ho confessà al capbreu.

-Maria Casajoana i Oristrell, Vda. de Pere Casajoana, pagès. Maria era filla única i hereva de Joan Oristrell, a la vegada hereu de Silvestre Oristrell que declarà al capbreu, D'aquí s'originà el motiu "Silvestró" que perdurarà fins a l'actualitat (216).

4-La família Comelles: el cas de Josep Comelles és realment il·lustratiu de les contradiccions d'aquest grup social. L'arbre genealògic, segurament incomplet era el següent:

Aquest arbre permet veure: a/ de nou una pubilla que transmet el patrimoni en aquest tipus de pagesos i b/ en la generació de Josep Comelles, un germà és col.locat com a perxer a Manresa amb una llegítima de 175 ll. i una germana es casa amb un pagès de Malla amb un dot d'aquesta vàlua. No era un gran dot però era set vegades el que es donava a una donzella en qualsevulla Causa Pia per maridar donzelles pobres (217).

El 1780, l'hereu de la casa era Isidre Comelles i tenia les següents propietats:

-Casa al C/ Major amb un portal a la davallada que baixa a la riera. Era del Mas Rocafort i pagava 5s. de cens.

-3 Q. de vinya al Coll de l'Angla, pertinences del Mas Cura. De cens: 1q.1p. d'ordi espeltós i 1s.3d. per Nadal.

-1 Q. de vinya al Coll de l'Angla, pertinences del Mas Cura.

-3 q. d'hort al Timoner pertinences del Mas Graner.

La casa i les peces de terra ja foren declarades al capbreu per Gabriel Graner tal com es detalla a l'arbre genealògic. A llarg del XVIII adquirí més terres:

-3 Q. de terra campa dita el camp de St. Bartomeu, pertinences del Mas Cura. Una part procedia del Mas Prat, en venda feta per Valentí Escaiola el 1734. La resta era una rabassa morta al quart establerta per Joan Serra i Pahissa el 1721 i venut el quart es va convertir la terra en propietat definitiva el 1755.

-2 Q. de terra campa al Pla del Cós, pertinences del Mas Cura. Permuta feta entre el seu pare Quirze Comelles i Francesc Canadell d'Artés el 1693. I dit Canadell la comprà a carta de gràcia a Pere Cura el 1654.

-4 q. d'hortya Sta. Margarida pertinences del Mas Prat, venda perpètua feta per Valentí Escaiola el 1727.

El patrimoni d'aquests Comelles -a Navarcles n'hi havia molts- es completà a la primera meitat del segle XVIII. No sabem si tingueren terres fora el terme, encara que seria possible com s'ha vist en altres casos.

Ara bé, l'esforç dels Comelles per sortir de la situació de petits pagesos i convertir-se en pagesos mitjans que no haguessin de dependre de les terres a rabassa i intentar aprofitar-se de la situació de dificultat permanent dels petits pagesos, fou en va. Els deutes i dificultats se'ls menjaren a finals de segle XVIII:

-El 1797 parcel·là el camp de St. Bartomeu en 19 patis amb la possibilitat de construir-hi casa. En part sorprèn per la llunyania del poble. Però per altra banda, era l'opció més rendible com ja s'ha vist en parlar del poblament. Només de cens treia 73,7 ll. que equivalia (si es capitalitzava), a un censal de 2456,7ll. Que ho féu per superar dificultats es desprèn de l'encapçalament de diversos contractes (218).

-El primer avís seriós, contracte contemporani en la parcel·lació del Camp de St. Bartomeu, és la venda a carta de gràcia d'un tros d'hort de 3 q. part d'un de més gran que posseeix a Sta. Margarida a Jaume Tàpies, bracer de Navarcles per 597 ll.6s.8d. les quals les reté el comprador per pagar els creditors (219).

-El 1801, Josep Comelles es ven la casa del C/ Ample a Jaume Tàpies per 2350 ll. i aquest paga de llúisme 58 ll. 15 s. La casa tenia: celler 3 bótes i premsa (220).

-El 1802, Josep Comelles es descarrega d'una pila de deutes a canvi de vendre part de les seves propietats. Aquestes deutes són:

- . A Francesc Paracoll, pagès de Malla i a Margarida Paracoll Comelles 175 ll. per la llegítima de la seva germana.
- . A Valentí Comelles, perxer de Manresa, el seu germà, 175 ll. dels drets.
- . Per lluir i quitar a Valentí Solervicens, pare de Navarcles un hort VCG el 1792 per 66 ll. 13 s. 4 d.
- . Per pagar a Jaume Tàpies, pagès, 60 ll. confessà deure a la Cúria el 1799 (l'haurien dut als tribunals precisament per deutes).
- . Per recobrar de Jaume Tàpies, l'hort venut a CG per 579 ll 6s. 8 d. el 1797 indicat més amunt.
- . Descarregar-se d'aquell censal de 500 ll. que prestava a la Comunitat de Preveres de Moià. Fou creat pel seu pare Isidre Comelles el 18-XII-1788.
- . A Valentí Casajoana, pagès de Navarcles 229 ll. 3 s. que li confessà deure el 1799.
- . Per recobrar de l'esmentat Valentí Casajoana, peça de terra part campa/ part vinya VCG a quitar dins cinc anys el 1795 per 500 ll. i 6 ll. per l'acta del notari.
- . 3 ll. 3s. a Valentí Casajoana pels diners li deixà per l'enterament de la seva mare Maria i un noi se li morí.

.A Valentí Galobart, pagès de St. Fruitós, 100 ll. a compte de les 213 ll. que confessà deure a la Cúria el 1799.

. A Salvador Casasaves, pagès de Rocafort, 100 ll. a compte dels deutes, d'acord amb l'acta de la Cúria de 1799.

.A Valentí Torras, pagès de St. Fruitós, 100 ll. a compte del que li deu.

.A Salvador Angla, pagès de Viladecavalls, 87 ll. a compte de les 173 ll. 19s 15d que li confessà deure a l'acta de la Cúria de 1799.

Per fer front a tot això va vendre perpètuament a Jaume Tàpies, pagès per 2700 ll., l'hort de 4q que posseïa a Sta. Margarida, una vinya de 1q al Coll de l'Angla i una altra vinya de 1,5q també al Coll de l'Angla (221).

Alguns deutes dels esmentats insinuen que amb aquesta venda encara no es feia front a tot. És possible, per tant, que les vendes continuessin en contractes que desconeixem. Amb tot aquest procés es convertien en molt petits propietaris i retornaven així als orígens.

Convé extreure algunes lliçons d'aquest cas:

a/ La fragilitat d'aquest tipus de pagesia que en una època semblava consolidar-se i anys després s'enfonsa totalment.

b/ Com és renovà per un altre pagès que inicia precisament el seu ascens. El comprador és en Jaume Tàpies, de la casa del C/ Ample i de les terres i el 1816 tindrà 14q llq en propietat. En la pràctica es produeix una substitució (222).

c/ Que l'endeutament és lent i progressiu el qual es concreta en forma de deutoris, censals creats en institucions eclesiàstiques i vendes a carta de gràcia. Després d'un període llarg de temps, el pagès solia perdre definitivament la propietat de la terra.

5. Els Casanovas: En realitat aquest cas no és tan ben documentat com l'anterior. Els Casanovas hagueren pogut convertir-se també en aquells pagesos que aconseguiren sortir de la petita pagesia, però al llarg de tot el segle XVIII es van desprendre del patrimoni. Sols en una ocasió sabem del cert l'existència de deutes, en les altres cal si de cas suposar-ho.

Les peces de terra que els Casanovas van vendre al llarg del XVIII eren les següents (223):

- 4q (part erma/part campa) al Rieral. Venuda per Jaume Casanovas, pagès el 17-XI-1757 a Pau Soler, pagès de Navarcles.

-2,5q al Camp dels Ametllers. VCG per Teresa Casanovas el 1753 a Fcesc Tàpies, paraire de Navarcles.

-15q de terra campa al Pla del Cos. Venuda per Teresa Casanovas el 1761 a Jaume Graner, paraire de Navarcles.

- Casa al C/ Otzet. Venuda a favor d'Anton Manganell, pagès per Jaume Casanovas, el 1757.

- Casa al C/ Otzet. Venuda a favor de Joan Padró, moliner de Vilade-cavalls per Teresa Casanovas, el 1761.

- Hort de 2q a les Hortes de la Riera. Venda perpètua feta per Jaume Casanovas a favor de Fcesc. Comellas, teixidor de lli de Navarcles, el 1758.

- 2q de vinya a la Torra. Venuda per Teresa Casanovas a favor de Va-lentí Cura, teixidor de llana, el 1772.

- 1q d'hort a Sta. Margarida VCG per 13 ll. per Teresa Casanovas a fa-vor de Manel Fontcuberta, pagès de Navarcles, el 1774. El 1776 s'hi afegi-ren 13 ll a la venda.

- 1 1/2q d'hort a les Hortes de la Riera. Venut per Jaume Casanovas a favor de Rosa Fontcuberta, Vda. el 1758.

La culminació d'aquest procés fou la parcel·lació del Camp dels Ametllers en patis per ser edificats el 1777. Els ingressos es destinaren a lluir censals (224).

El 1780, a Teresa Casanovas, Vda i el seu fill Josep els quedaven les propietats següents (225):

- Casa al C/ Otzet. Declarada al capbreu de 1687.

- 3Q terra camp dita el Camp dels Ametllers. Venda perpètua de Magda-lena Serra el 1732 i una altra part el 1735.

- Rial del Mas Maurell. Part camp/ part vinya. No consta l'extensió. Comprada a uns marmessors - no diu quins- el 1732 i una altra part el 1737.

- 1 1/2Q de vinya al Pla del Cos

- 2q d'hort a Sta. Margarida, comprat a Francesc Afuilar el 1726.

La formació del seu patrimoni es veu també a partir de la declaració que Joan Casanovas va fer al capbreu de 1687 (226) de les propietats que disposava:

- Casa al camí de Navarcles a St. Benet (després C/Otzet).

- 3 o 4q a les hortes de Navarcles. Comprats a Joan Bertran el 1672.

- 2 peces al Pla del Cos (no indica extensió) comprades a carta de grà-cia i després el dret de lluir i quitar a Jaume Aguilar el 1678.

- 2Q de terra camp comprades a Pere Cura el 1673.

Com a pare i administrador del seu fill Francesc confessava que posseïa:

.Un porxo i un hortet que li deixà el Rvd. Valentí Casanovas el 1680

.Un hort de regadiu que li donà dit Valentí.

El 1816, Josep Casanovas posseïa 6Q 1q 1p (3Q 5q de vinya, 3Q 4q de ce-real secà i 1q 1p d'hort) (227). Les terres eren pràcticament les mateixes que el 1780. El Camp dels Ametllers s'havia tornat més petit perquè havia continuat establint patis a finals de segle XVIII. El 1860 tenia 6Q 2q de

terra (3p d'hort, 4Q 7q lp de secà i 1Q 6q de vinya) (228).

A començaments de segle XIX la família Casanovas aturà la degradació del patrimoni. Eren ja, de nou, molt petits propietaris després d'haver intentat saltar endavant com a propietaris mitjans. Era la contradicció d'aquest tipus de propietat.

3.6.4. Unes notes sobre la petita propietat.

El sistema hereditari català tindrà molt a veure en la configuració de l'estructura de la propietat, aspecte que s'estudiarà en un altre capítol. Un mecanisme força habitual és el llegat patern que els amos d'un mas fan a algun dels seus fills segons es cita en uns exemples del Mas Bertran:

-Anton Bertran, casa al C/ Nou. Li pertany per llegat del seu pare, Jaume Bertran el 1746.

-Francesc Bertran, teixidor de llana, casa al C/ Nou. Li pertany per llegat del seu pare el 1746. La peça de terra de darrera la casa fou comprada el 1778 a Valentí Bertran, el seu cosí.

-Joan Bertran i Fumanya, pagès, posseeix un hort al C/ St. Benet i un hort de 4q davant la resclosa del Molí d'en Serra. Li pertany per llegat del seu pare, Valentí Bertran el 1778.

A partir d'aquesta òptica és lògic que als pobles apareixin molts cognoms iguals, precisament per aquestes formes de llegats als fills. Un altre exemple seria el d'Anton Serra, pagès de Navarcles, que va rebre del seu germà Jaume Serra i Pahissa, el 1744, una casa al C/ Major i 5 jornals de cavadura d'home al Cap de la Serra. El 1747 compraren un hort al seu germà de 3q a les hortes de Sta. Margarida (229).

Estem davant d'un grup social que serà incapaç de reproduir el nivell social de la família d'origen en els fills segons i hauran d'optar per degradar als cabalers a un nivell social inferior en benefici de l'hereu. El propi mas contribuïa així a generar el grup social antagònic amb el que s'establí la relació d'explotació fonamental mitjançant el contracte de rabassa morta. En el fons, era el fracàs del propi mas que havia de recórrer per subsistir a l'explotació dels propis cabalers.

L'únic avantatge d'aquests cabalers és que el pati, l'hort i, a vegades la casa, l'obtenien com a llegítims, sense haver de pagar res. No havien de començar endeutant-se com molts altres.

El procés d'arrencada d'un petit pagès consistia en aconseguir un pati, construir-s'hi una casa, conrear un hort i obtenir vinyes a rabassa morta.

Tot això, amb la llegítima o els cabals aconseguits com a jornaler i l'aportació del dot de la muller. Es pot comprovar a vegades, com per aquestes adquisicions calia assumir deutes del propietari o recórrer a alguna institució eclesiàstica per fer-se amb els diners necessaris. A partir d'aquí el propi treball era l'únic mitjà per seguir endavant. La imatge de les pròpies propietats -la casa i l'hort- i unes vinyes a llarg termini, gairebé indefinit estimulaven encara més aquest esforç. Darrera estaven els prestadors que esperaven els interessos i els amos del mas, les parts de fruits.

Amb l'esforç i el treball el petit pagès lluitava per superar la seva situació miserable. Amb el treball podria tornar els deutes. Amb el treball podria comprar un altre hort o potser una vinya i evidentment podria dotar bé les filles i concertar un bon casament.

Dins del conjunt de petits pagesos, una realitat era clara, gairebé ningú aconseguia l'ascens social. L'esforç i el treball no havien servit per res després d'una mala collita, d'una malaltia imprevisible o de l'evolució d'uns preus en el mercat que el pagès no controlava. En un tres i no res, el procés tornava a començar.

Així, dins de la comunitat, els petits pagesos es trobaven en una situació molt diversa. Des del que estava enfonsat al que semblava que se'n sortia. Aquest funcionament tindrà una repercussió en la circulació de béns i explicarà que les petites transferències -hortos, petites parcel·les, cases es realitzin en el marc de la comunitat pagesa, en funció de la conjuntura interna de cada unitat familiar. El que augmentava -perquè la inversió de treball es mantenia elevada per superar les dificultats- era l'excedent que per diversos mecanismes captaven els grups dominants.

Un exemple d'aquest tipus de petit pagès era en Silvestre Oliveras, pagès de Navarques, el qual posseïa una casa a la Plaça Major de la que es renovà de nou l'establiment el 1769. Posseïa a més a més, un hort de 2q al Timoner. Llegat a un avantpassat seu pel Rnd. Valentí Casanovas el 1680. En aquest cas el pagès no va haver de fer caire esforç financer perquè els béns bàsics ja havien estat adquirits. L'inventari d'aquesta família de 1770 ens permet saber les parcel·les de terra que controlava (230).

-Peça de terra de vinya del Mas St. Esteve de 4 jornals de cavadura d'home.

-Peça de 6 jornals de cavadura d'home.

-Peça de terra, vinya del Mas Oliveres de Viladecavalls, 6 jornals de cavadura.

-Peça del Mas Oller de Viladecavalls, plantada de vinya de 2 jornals de cavadura.

Totes pagaven la quarta part dels fruits

-Un hort de 2q a les hortes de la Riera.

Rabasses, hort i casa a la Plaça. A l'inventari no especifica que tingués deutes, tal vegada fruit d'aquesta situació més antiga, però també pot ser que no fossin declarats a l'inventari. El 1816, aquesta estabilitat sembla que s'hagi trencat. Oliveras sols té una casa de quarta classe a la Plaça i ha perdut l'hort (231). La situació havia empitjorat?

A l'inventari que otorga Teresa Solà i Tragant, viuda de Josep Solà, pagès de Navarclés, el 1850, els béns immobles que es citen són: una casa al c/ de França, el domini útil i dret emfitèutic d'una peça de terra plantada de vinya del Mas Casals de la Valldelshorts a la prestació de la quarta part de fruits. Aquesta part l'havia comprada a carta de gràcia per 120 lliures a l'amo del mas des de 1845. Tenia de cabuda 2Q 6q.

Tenia també el dret emfitèutic i el domini útil d'una altra peça de terra vinya i erm de l'heretat de Felip N. Balasc, que pagava el quart i era de 3Q.

Prestava anualment un censal de 300 ll. a Segimon Angla, pagès de Viladecavalls, del qual devia 3 pensions i la d'aquell any. I finalment devia a Joan Tragant, 40 ll. que li havia deixat (232). El 1860, apareix la Vda. de Salvador Solà amb casa i parcer de Balasc d'una peça de terra de 2Q de vinya i 9q d'erm (233). No coincideix el nom, però sí les propietats.

Aquest tipus de pagès, que era capaç de comprar a carta de gràcia les parts de fruit i al mateix temps deure censals i pensions endarrerides per un preu superior, seria molt previsiblement la situació normal a Navarclés en aquest grup social.

Queda l'exemple d'un altre Casanovas. Cal dir que no tenia res a veure amb el que hem estudiat abans, malgrat alguna escriptura en comú. La primera aparició que es registra és la de Josep Casanovas i Galobart, jove pagès de Navarclés, al que un altre Josep Casanovas -el fill de la Teresa, Vda- estableix un pati de 24 canes de llarg per 25 pams d'ample en el Camp dels Ametllers. Es produïa el 1791, en la segona tanda de patis que venia al C/ Ametller. El jove pagès va haver de pagar 12 ll. 10s d'entrada i pagar anualment 3 ll. de cens anual i la quantitat de cadastre que imposés l'Ajuntament (234). El qualificatiu de jove pagès i l'establiment d'un pati per fer-se la casa fa centrar l'exemple: un pagès que comença de nou. La pregunta que sorgeix és: d'on venia? Tenia alguna part de la llegítima

familiar que el permetés començar una nova vida? Ho desconeixem totalment.

La següent notícia arriba el 1813 quan Joan Torroella, pagès i amo del Mas Torroella estableix a rabassa morta una peça d'una quartera i una altra de 3q. Va pagar 30 ll. d'entrada i l'obligació de correspondre la quarta part (235). Un any després s'afegeix en un paper privat una feixa de terra a les dues anteriors (23).

El 1815 sabem, per un certificat del Rector de Viladecavalls, que començà a roturar unes 2q de terra de l'heretat de Josep Soler que abans era inculta " la ha reducido a cultivo estable y permanente plantándola de vinya y ha pagado el diezmo por entero al Rdo. Cura Parr. de Viladecavalls." (237).

A partir d'aquesta data en què Josep Casanovas s'havia configurat com un petit pagès normal (casa, terres a rabassa) comença a adquirir propietats de manera gradual.

-El 9-X-1816 el successor del que li havia establert el patí, Valentí Casanovas, firma àpoca de 100 ll. "las que son y me serveixen en lluçió y total extinció de aquell cens redimible y de pensió anual als 15 d'agost de 3 ll. lo qual fou imposat ab lo acte de establiment que mon difunt pare vos feu" (238). D'aquesta manera la casa es convertia en propietat absoluta dels Casanovas.

-En un inventari de la família que després estudiarem, de 1905, s'incorporen a la propietat dues vinyes que no havien estat inscrites al Registre de la Propietat: vinya de 9q (22a i 23 ca) a Talamanca, partida del Sotgran, venuda també per Joan Torruella el 12-II-1821. Cal suposar que es tractava de la venda de la quarta part de fruits i conversió, per tant, de la rabassa en venda perpètua.

-El 1828, Josep Casanovas i Fco. Canals de Navarxes compren 1q de terra per 57 ll. 13s 9d a les terres contigües al Molí d'en Serra que un any abans s'havien posat a subasta pel Procurador Patrimonial de St. Benet per poder cobrar un lluïisme de 583 ll. 6s 8d (239).

-El 1829, Segimon Padró, per poder pagar 250 ll. a compte de les 9500 ll. que havia de pagar de la fàbrica del molí d'en Serra, va vendre un tros de terra campa plantada de vinya de 1q al costat mateix del molí. El preu de la venda era de 250 ll. (240).

-El 1844, Manel Casanovas comprava a Sebastià Tàpies, hisendat, veí de Manresa, una feixa de 2 1/2q darrera mateix de casa seva en el Camp dels Ametllers. El preu eren 102 ll. (241).

-El 1867, la germana del Manel, Teresa Casajoana, Vda de Pere Padró va morir sense fills i va fer hereu el seu germà. Li deixava, a part de la recuperació del dot, un hort de 1a 24ca a Viladecavalls partida dels horts del molí (aquest hort fou llegat a l'esmentada Teresa pel seu marit Pere Padró i Casamiquela) (242).

Fou Josep Casanovas qui va construir el patrimoni familiar precisament entre 1816 i 1830 quan es produeixen totes les compres, excepte una de 1844 i l'hort vingut de rebot en morir la germana sense fills. En aquests anys precisament en Josep era l'arrendatari dels drets d'entrada de vi foraster a Navarcles el 1830 (243) i per el període 1827-1833 l'arrendatari del Real Novè de la Parròquia de Sta. Mª de Talamanca (244). No eren negocis de massa importància però es copsa l'afany del pagès per prosperar i per això participa en petits arrendaments que li donaven ingressos suplementaris que servien per la consolidació de la pròpia situació social.

El 1874 coneixem l'inventari de Josep Casanovas i Trens (245). Els béns posseïts eren els següents:

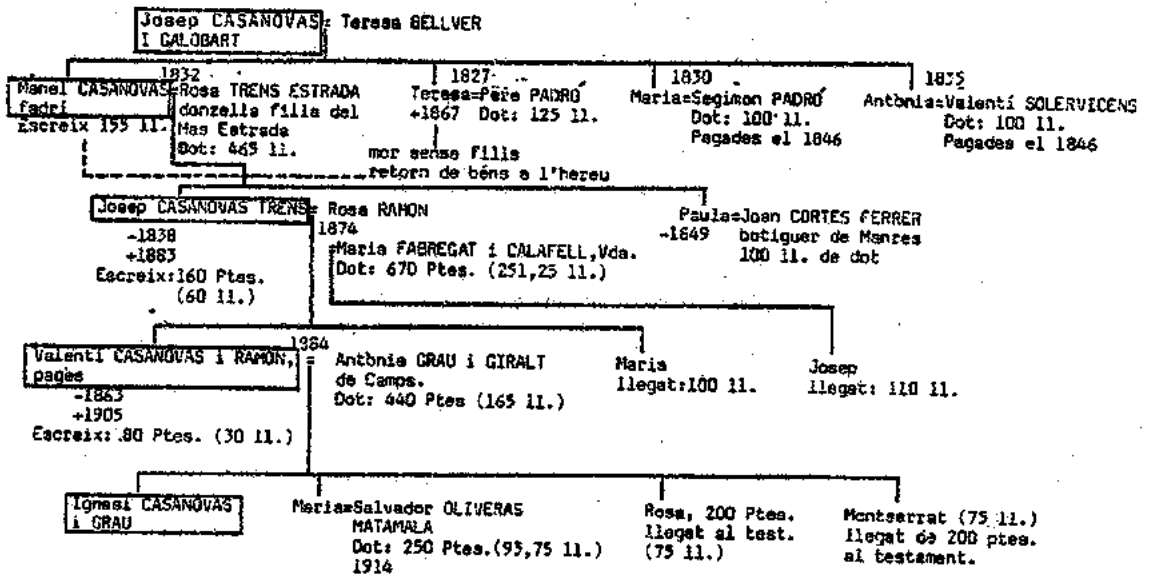
- Casa al C/Ametller nº20 amb hort a darrera
- Peça de terra tancada dita Pallissa.
- Vinya al Sot Gran de 29a.
- Hort a Viladecavalls de 1a 24ca.
- Vinya de 29a 64 ca a la Planota
- Vinya de 12a 34ca sota l'Era dels Pobres.
- Domini útil d'una terra vinya de 1 ha 18a 56ca a la Valldelshorts i pagava el quart al Mas Casals.

El 1905, data de l'inventari de Valentí Casanovas i Ramon (246), els béns de la família són exactament els mateixos, excepte la vinya al quart que considerada arrendament ja no surt en aquest document; i dues vinyes no declarades al registre de la propietat a l'anterior inventari (les dues, com s'ha vist eren al Sot Gran, una de 22a 23ca i l'altra de 13a 35ca i eren antigues rabasses de Joan Torregella).

Els béns citats coincideixen amb les adquisicions que hem vist i, realment a partir de 1844 no se'n va produir cap més. Per altra banda tampoc no es va produir cap venda. Es detecta una gran estabilitat a partir de cert moment en el patrimoni familiar. No se sap com Josep Casanovas ho va fer per adquirir-ho tot. Podia recórrer a l'endeutament, cosa de la que no s'han trobat indicis, o travessar un període bo i amb molt esforç constituir el patrimoni. Però l'època bona va passar i els Casanovas foren per sempre més, petits pagesos amb algunes terres pròpies. La degradació no detectada a nivell de reducció del patrimoni es copsa en la circulació

dels dots que es produí a cada generació a l'arbre genealògic de la família (Quadre 3.152).

Quadre 3.152
Quadre genealògic de la família Casanovas

□ Hereu/Pubilla

El problema principal d'aquest arbre genealògic és que probablement no és complet quant als fills que van haver-hi a cada generació. Tot i així l'anàlisi dels dots a cada generació dona resultats significatius. L'hereu rep de la dona amb la qual es casa el dot següent:

		Dot	Escreix	
1832	Manel	465 ll.	155 ll.	33,3%
1874	Josep	251,25 ll.	60 ll.	23,9%
1884	Valentí	165 ll.	30 ll.	18,2%

La decadència és notable. El dot del Manel reflecteix potser el moment més brillant de la família, no sols pel volum sinó pel casament que es realitza amb un cabaler del Mas Estrada; però a les generacions següents la davallada ha estat notable. En Valentí rep només 165 ll. en dot (2,8 vegades menys que el dot rebut per en Manel). El mateix fenomen es nota amb l'escreix (de 155 ll. passa a 30 ll.) que significa també una reducció del grau de cobertura d'aquest damunt del dot: de la tercera part, el 1832, es passa al 18,2% el 1884. Amb l'escreix més baix la família evitava d'haver de pagar gaire en cas de retorn de dots.

Aquesta qüestió de la disminució del volum del dot es contempla també, si bé en un grau inferior, en els cabalers. La Teresa va rebre el 1827 125 ll. de dot, un torn de filar usat, 5 ll. 18s 6d per una Flassada. Després de firmar els capítols, en Josep Casanovas va fer efectiu el dot (247). En canvi, a les altres dues filles el dot s'havia reduït a 100 ll. i, sobretot, pagades 15 anys després d'haver-se firmat els capítols (248). A les dues generacions posteriors, el dot o el llegat patern quan desconeixem els capítols, es va mantenir en 100 ll. fins a les filles de Valentí Casanovas i Ramon. La Maria va rebre el 1914, 250 ptes. (93,75 ll.) i les altres dues en el llegat testamentari se'ls deixa 200 ptes (75 ll.). El dot de les filles també s'ha reduït.

Hom pot deduir de les dades utilitzades que un jove pagès, rabassaire d'alguna peça de terra, amb el seu esforç personal - i sense que coneguem si va rebre alguna ajuda familiar per establir-se - aconseguí l'accés a la terra en algunes parcel·les de terra - hort i vinya - gairebé sempre minúscules. Un matrimoni sense fills, d'una germana consolidà també el patrimoni. La participació en arrendaments municipals i senyorials de poc valor l'ajudaran. Però a partir d'aquest moment el patrimoni Casanovas es conservà, però el volum dels dots que rebé l'hereu a cada generació posa sobre avís de la decadència de la pròpia família, així com el dot

pagat a les filles. L'ascens i decadència d'una petita família pagesa lligat en bona part a les circumstàncies familiars, es posa de nou de manifest.

3.7. EL CONTROL DE LA TERRA I LA RAMADERIA

A finals del capítol 2 s'analitzava la ramaderia i es posava de manifest la seva escassetat i pèrdua de pes. Les mules substituïen als bous, les ovelles desplaçaven les cabres i els ases complementaven el bestiar de càrrega.

S'indicava també poca fiabilitat de la font de l'amillarament per informar-nos del bestiar, si bé era possible deduir-ne una tendència general que pogués acostar-nos a la realitat. En el present capítol es pretén estudiar la relació existent entre propietat de terres / propietat de bestiar. Ho farem sols pels amillaraments dels pobles estudiats excepte Manresa (249).

Els quadres que es presenten, recullen el tipus de bestiar controlat per cada grup d'explotadors de terres i relacionen les terres que contenen els que tenen bestiar amb el total de terres del grup. Hem optat per l'estructura de l'explotació perquè el bestiar hi és més en funció de la terra conreada que la posseïda en propietat. Vam intentar utilitzar els quadres en què no hi havia els forans, però el desconeixement del masover i el fet d'adonar-nos que explotacions de forans tenien bestiar ens ha portat a optar per la simple estructura de l'explotació.

Artés: (quadre 3.153) l'observació d'aquest quadre permet destacar:

a/ que la possessió de bestiar de tir sol consistir en la possessió d'un mul o un ase i que, com més gran és l'explotació, més en tenen totes les del grup.

b/ els ases són posseïts per explotacions petites, mentre que les grans prefereixen els muls i sols una d'elles té encara bous.

c/ només dos propietaris tenen ovelles; no apareixen ni cabres ni porcs si bé creiem que en aquests darrers hi ha ocultació.

d/ el 2% dels propietaris del grup més petit té bestiar i controlen el 2,6% de la terra, a mesura que creix el grup, més propietaris tenen

bestiar, fins arribar als grans (que corresponen als masos) en què el 86,7% dels propietaris tenen bestiar.

e/ Els grans propietaris tenen el bestiar més diversificat. No sol produir-se concentració de bestiar de tir en mans d'un sol propietari.

Calders:(Quadre 3.154). Les conclusions són gairebé idèntiques a les d'Artés, tal vegada més accentuades:

a/ els muls són el bestiar de tir més important i de transport. Els bous segueixen a continuació concentrats però en la gran explotació i els ases, malgrat que n'hi ha pocs, apareixen a mans dels grups petits.

b/ el bestiar de llana i els porcs són a mans de la gran explotació.

c/ la mateixa gradació s'observa entre explotadors del grup / bestiar: el 0,3% dels petits i el 100% dels grans (masos) en tenen.

d/ Exceptuant les ovelles que sempre apareixen en ramats generalment petits (27 ramats de 4 a 40 ovelles), els masos tenen el bestiar diversificat (1 nul, el parell de bous i unes quantes ovelles). No hi ha acumulació de bestiar de tir.

Castelladral: (Quadre 3.155). El quadre mostra moltes diferències respecte als pobles anteriors: a l'Alt Bages la ramaderia era més important que al Pla, precisament perquè el monocultiu vitícola no s'havia desenvolupat tant. Els trets més rellevants són: predomini del bou sobre la mula. L'ase és l'animal de transport per excel·lència. Les ovelles i cabres són molt més abundants que al Pla.

La relació d'explotació / bestiar té almenys tres trets diferents:

a/ que hi ha 13 individus amb bestiar i sense terres (entre ell 12 bous).

b/ malgrat la desigualtat entre els grups, les explotacions petites tenen més accés al bestiar que els altres pobles.

c/ que els masos amb bestiar, malgrat ser el grup que més bestiar controla i de més explotadors, assoleix percentatges més baixos que en els pobles suara estudiats.

L'explicació és en el propi poblament de Castelladral. L'estructura de l'explotació no recull les masoveries, forma bàsica de poblament en aquesta àrea. Els 13 sense terres eren masovers i la quantitat de grans explotacions sense bestiar s'explicaria perquè el bestiar és propietat del masover.

A partir d'aquí la desigualtat en el control del bestiar de nou es manifesta: els ases són propis de la petita explotació i els bous, ovelles,

cabres i porcs de la gran, si bé els porcs apareixen aquí més repartits entre els grups. La gran explotació sol tenir un parell de bous un burro, algunes ovelles, cabres i un porc.

Navarclés: (Quadre 3.156). El cas de Navarclés cal analitzar-lo des de la perspectiva de la peculiar situació de la seva estructura de la propietat amb moltes terres conreades a les rodalies del terme. Segons l'amirallament el bestiar està compost únicament d'ases i muls, amb predomini d'aquests darrers. El Mas Solervicens, l'únic que explota més de 66Q té 2 muls i 1 ase, l'únic que posseeix més d'un cap de bestiar. Tots els altres o tenen un mul o un ase. Es pot comprovar com els ases són aquí també controlats sobretot pels petits explotadors, mentre que els altres grups solen tenir accés als muls. Cal destacar la total absència de bous.

Notem aquí també, que sols el 4,4% dels petits explotadors tenen bestiar. L'ascens és progressiu fins arribar a l'únic explotador de més de 66Q a Navarclés.

El bestiar de tir i de transport també era a Navarclés en mans dels explotadors de terres més ben situats.

Rajadell: (Quadre 3.157). Malgrat que molts dels petits explotadors dels quadre no eren del municipi sinó probablement de Manresa, aquesta estructura del control del bestiar posa clarament en evidència el que hem comentat en els altres pobles: els grans explotadors de terres controlen en aquest cas, el 100% del bestiar. Els bous són també minoritaris en relació a les mules i els ases. Hi ha també algunes ovelles en els masos. Els porcs aquí tampoc no apareixen.

Rocafort: (Quadre 3.158). Com en el cas de Rajadell, tot el bestiar és controlat pels grans explotadors de terres si exceptuem un que no té terres però posseeix dos bous, que podria ser masover d'alguna explotació. Mentre a Rajadell eren el 100% de les grans explotacions que controlaven el 100% del bestiar, aquí es lleugerament inferior (el 62,5% dels explotadors).

Malgrat una fiabilitat de la font escassa hem pogut copsar quina era la situació a mitjans de segle XIX: importància en el bestiar de tir, de les mules i els ases, i un paper secundari dels bous. Alguns ramats d'ovelles que generalment no sobrepassen els 25 caps, inexistència de cabres i de porcs, si bé com hem demostrat en el capítol en el cas de Navarclés, pot atribuir-se més aviat a l'ocultació o al tipus d'engreix (sols es tenia porc mentre s'engreixava). A nivell social, el poc bestiar és

QUADRE 3.153

Explotació de terres per grups i bestiar en el poble d'ARTES, l'any 1872.

		CAVALLS		MULS		ASES		BOUS		OVELLES		CABRES		PORCS							
P	(5)									(4)	%(1)	(2)	%(3)	(6)	(7)	(8)					
18,25	919,53	---	---	4	16,7	1	7,1	---	---	---	---	---	---	5	6,-	24,15	2,6	249	5	2,-	
5 a 16,5	964,33	1	33,3	3	12,5	5	35,7	---	---	---	---	---	---	9	10,8	103,-	10,7	83	9	10,8	
5 a 33	1262,3	1	33,3	3	12,5	4	28,6	---	---	25	62,5	---	---	33	39,8	216,1	17,1	56	9	16,1	
a 66	329,6	---	---	1	4,1	1	7,1	---	---	---	---	---	---	2	2,4	95,1	28,9	7	2	28,6	
de 66	2004,1	1	33,3	13	54,2	3	21,5	2	100	15	37,5	---	---	34	41,-	1770,2	88,3	15	13	96,7	
ALS	5480,3	3	100	24	100	14	100	2	100	40	100	---	---	83	100	2208,4	40,3	410	38	9,3	
tenen terres																					
ALS																					

- (1) % Sobre total d'aquest tipus de bestiar
- (2) Terres que tenen els que tenen bestiar
- (3) % Sobre les terres totals del grup
- (4) Total bestiar per grup
- (5) Extensió total que controla cada grup
- (6) Nombre de propietaris total del grup
- (7) Propietaris que tenen bestiar
- (8) % Propietaris bestiar sobre total propietaris.

QUADRE 3. 154

Explotació de terres per grups i bestiar en el poble de CALDERS l'any 1866.

		CAVALLS		MULS		ASES		BOUS		OVELLES		CABRES		PORCS								
	(5)									(4)	%(1)	(2)	%(3)	(6)	(7)	(8)						
,25	1456,9	---	---	1	2,3	---	---	---	---	---	---	---	---	1	0,3	7,6	0,5	376	1	0,3		
a 16,5	1570,3	---	---	3	7,-	6	75,-	---	---	---	---	---	---	9	2,8	101,3	6,5	137	9	6,6		
a 33	750,5	---	---	6	13,9	---	---	---	---	---	---	---	---	6	1,9	137,7	18,3	36	6	16,7		
a 66	523,17	---	---	5	11,6	1	12,5	---	---	8	3,2	---	---	14	4,3	364,1	69,6	10	7	70,-		
e 66	7093,8	---	---	28	65,1	1	12,5	18	100	240	96,8	---	---	8	100	295	90,7	7093,8	100,-	27	27	100,
S	11394,7	---	---	43	100	8	100	18	100	248	100	---	---	8	100	325	100	7704,4	67,6	586	50	8,5
nen tres																						
S																						

- (1) % sobre total d'aquest bestiar
- (2) Terres que tenen els que tenen bestiar
- (3) % Sobre les terres totals dels grups
- (4) Total bestiar per grup
- (5) Extensió total que controla cada grup
- (6) Nombre de propietaris totals del grup
- (7) Propietaris que tenen bestiar
- (8) % Propietaris bestiar sobre total propietaris.

QUADRE 3.155

Explotació de terres per grups i bestiar en el poble de CASTELLADRAL, el 1860.

P	(5)	CAVALLS		MULS		ASES		BOUS		OVELLES		CABRES		PORCS		(4)	% (1)	(2)	% (3)	(6)	(7)	(8)
		% (1)	% (1)	% (1)	% (1)	% (1)	% (1)	% (1)	% (1)	% (1)	% (1)											
a 8,25	796,3	---	4	13,8	24	30,4	16	17,8	32	8,2	5	4,1	16	25,4	97	12,6	115,81	14,5	205	24	11,7	
25 a 16,5	511	---	2	6,9	12	15,2	6	6,7	8	2,1	--	--	2	3,2	30	3,9	134,09	26,2	47	12	25,5	
5 a 33	284,3	---	1	3,5	8	10,1	4	4,4	20	5,1	--	--	3	4,75	36	4,7	136,05	47,9	14	7	50,-	
a 66	473,6	---	1	3,5	7	8,9	--	--	--	--	--	--	3	4,75	11	1,4	285,7	60,3	10	6	60,-	
de 66	17928,3	---	17	58,6	17	21,5	52	57,8	299	76,9	89	72,9	34	56,-	508	65,8	9740,4	54,3	55	29	52,7	
US	19993,5	---	25	86,3	68	86,1	78	86,7	359	92,3	94	77,-	58	92,1	682	88,4	10412,1	52,1	331	79	23,2	

tenen terres	---	---	4	13,7	11	13,9	12	13,3	30	7,7	28	23,-	5	7,9	90	11,6	---	--	--	13	--
US	---	---	29	100	79	100	90	100	389	100	122	100	63	100	772	100	---	--	--	91	--

- (1) % Sobre total d'aquest tipus de bestiar.
- (2) Terres que tenen els que tenen bestiar.
- (3) % Sobre les terres totals del grup.
- (4) Total bestiar per grup.
- (5) Extensió total que controla cada grup.
- (6) Nombre de propietaris total del grup.
- (7) Propietaris que tenen bestiar.
- (8) % Propietaris bestiar sobre total propietaris.

QUADRE 3.156

Explotació de terres per grups i bestiar en el poble de NAVARCLES, el 1860.

GRUP	(5)	CAVALLS		MULS		ASES		BOUS		OVELLES		CABRES		PORCS		(4)	% (1)	(2)	% (3)	(6)	(7)	(8)
		% (1)	% (1)	% (1)	% (1)	% (1)	% (1)	% (1)	% (1)	% (1)	% (1)											
0 a 8,25	360,4	--	5	33,3	5	83,3	--	--	--	--	--	--	10	47,6	44,76	12,4	227	20	4,4			
8,25 a 16,5	225,7	--	4	26,7	--	--	--	--	--	--	--	--	4	19,-	43,68	19,4	21	4	19,-			
16,5 a 33	192,1	--	4	26,7	--	--	--	--	--	--	--	--	4	19,-	82,51	42,9	9	4	44,4			
33 a 66	34,3	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	1	--	--			
nés de 66	207,5	--	2	13,3	1	16,7	--	--	--	--	--	--	3	14,3	207,5	100,-	1	1	100,-			
TOTALS	1020,-	--	15	100	6	100	--	--	--	--	--	--	21	100	378,45	37,1	259	19	7,3			

No tenen terres																					
-----------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

- (1) % Sobre total d'aquest tipus de bestiar.
- (2) Terres que tenen els que tenen bestiar.
- (3) % Sobre les terres totals del grup.
- (4) Total bestiar per grup.
- (5) Extensió total que controla cada grup.
- (6) Nombre de propietaris total del grup.
- (7) Propietaris que tenen bestiar.
- (8) % Propietaris bestiar sobre total propietaris.

QUADRE 3.157

Explotació de terres per grups i bestiar en el poble de RAJADELL, el 1860.

GRUP	(5)	CAVALLS		MULS		ASES		BOUS		OVELLES		CABRES		PORCS		(4)	% (1)	(2)	% (3)	(6)	(7)	(8)
		% (1)	% (1)	% (1)	% (1)	% (1)	% (1)	% (1)	% (1)													
1 a 8,25	666,-	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	178	-
8,25 a 16,5	854,4	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	74	-
16,5 a 33	509,2	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	22	-
33 a 66	37,6	---	---	1	5,6	---	---	---	---	---	---	---	---	1	0,6	37,6	100	-	1	1	1	100
més de 66	11995,-	---	17	100	17	94,4	6	100	103	100	27	100	---	170	99,4	11995,-	100	-	160	27	27	100
TOTALS	14062,2	---	17	100	18	100	6	100	103	100	27	100	---	171	100,-	12032,6	85,6	---	302	28	9,3	

No tenen terres																						
TOTALS																						

- (1) % Sobre total d'aquest tipus de bestiar.
- (2) Terres que tenen els que tenen bestiar.
- (3) % Sobre les terres totals del grup.
- (4) Total bestiar per grup.
- (5) Extensió total que controla cada grup.
- (6) Nombre de propietaris total del grup.
- (7) Propietaris que tenen bestiar.
- (8) % Propietaris bestiar sobre total propietaris.

QUADRE 3.158

Explotació de terres per grups i bestiar en el poble de ROCAFORT, el 1861.

GRUP	(5)	CAVALLS		MULS		ASES		BOUS		OVELLES		CABRES		PORCS		(4)	% (1)	(2)	% (3)	(6)	(7)	(8)
		% (1)	% (1)	% (1)	% (1)	% (1)	% (1)	% (1)	% (1)													
0 a 8,25	497,4	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	113	---
8,25 a 16,5	671,4	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	57	---
16,5 a 33	645,8	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	29	---
33 a 66	245,5	---	---	---	---	2	20	---	---	---	---	---	---	2	---	46,58	19,-	---	---	6	1	16,7
més de 66	3738,5	---	8	100	---	6	60	51	71,8	---	---	---	---	65	---	2578,4	69,-	---	16	18	62,5	
TOTALS	5798,6	---	8	100	---	8	80	51	71,8	---	---	---	---	67	---	2624,98	45,3	---	221	11	5,-	

No tenen terres																						
TOTALS	---	---	8	100	---	10	100	71	100	---	---	---	---	89	---	---	---	---	---	12	---	

- (1) % Sobre total d'aquest tipus de bestiar.
- (2) Terres que tenen els que tenen bestiar.
- (3) % Sobre les terres totals del grup.
- (4) Total bestiar per grup.
- (5) Extensió total que controla cada grup.
- (6) Nombre de propietaris total del grup.
- (7) Propietaris que tenen bestiar.
- (8) % Propietaris bestiar sobre total propietaris.

controlat fonamentalment pels grans explotadors que coincideixen en els masos del terme i aquests detenten també la màxima diversitat. Els pocs bous que resten són a les seves mans, així com les ovelles.

Com més baixem en els grups d'explotació, menys bestiar tenen i el nombre de caps de bestiar es redueix a un de sol, sobretot ases. A la desigualtat en el control de la terra s'hi afegeix la desigualtat en el control del bestiar. Abocava a la petita explotació a utilitzar el treball humà com a forma de millorar el rendiment de les terres i el lloguer del bestiar en aquelles feines de transport -sobretot tragar verema- que no podien fer-se sense.

3.8 CONCLUSIO

Intentem analitzar els trets que hem anat posant en evidència al llarg d'aquest capítol:

A/ Al Bages, com arreu de Catalunya, la propietat estava fragmentada en dos dominis: el directe i l'útil. Per un procés històric determinat en el qual no hem entrat, el domini útil es va convertir en el realment dinàmic de la societat bagenca i el directe, subsidiari d'aquest. En realitat, la relació entre ambdós es concretava en el cobrament de censos, lluïsmes i l'exercici del dret de fadiga que, a la pràctica, s'exercí poc. L'útil en canvi, era el que podia comprar i vendre, partir, empenyorar etc.

Hem demostrat la coincidència entre senyoriu jurisdiccional i domini directe especialment en els senyorius laics i eclesiàstics, mentre en el real, el domini directe pertanyia sovint a institucions eclesiàstiques, de forma normalment fragmentada. Els nobles residien tots fora de Manresa -especialment a Barcelona- mentre que els centres eclesiàstics amb domini directe eren de la comarca (St. Benet de Bages, L'Estany, Monestir de Montserrat o amb control administratiu com el Bisbe de Vic) i tenien a més els dominis més homogenis.

B/ El domini útil era el realment dinàmic i es consolidà en el s. XIX com a propietat absoluta, per tant, a partir d'aquest hem reconstruït l'estructura de la propietat. Dos elements condicionen la seva evolució:

-una estructura prèvia de masos damunt la qual es desenvolupà l'evolució posterior.

-la Ciutat de Manresa, que per la seva activitat urbana i per comptar amb una àrea de regadiu molt important, presentarà un accés a la terra totalment diferenciat de la resta.

A nivell geogràfic, es poden definir dues estructures de la propietat clarament diferenciades i amb una gradació entre elles; els pobles del Pla de Bages i els de l'Alt Bages. El punt de partida és idèntic: una xarxa de masos, en la que el creixement de la població incidí de forma diferent.

a/ el Pla de Bages: Tres trets fonamentals:

-És majoritària la MPP -fins i tot la petita propietat (de 8,25 a 16,5Q) és inexistent. El seu accés a la terra es limita a un hort en les àrees de regadiu del municipi o a una petita parcel·la de secà que a vegades actua d'hort de secà, i a vegades, com a tal secà. El desenvolupament d'aquest grup és més gran als pobles que ja han crescut a nivell urbanístic (Navarcles, Artés) i menys en els llocs on tot just comença (Rajadell o Rocafort).

-Aparició d'un grup de propietaris mitjans que esdevé més important segons el desenvolupament urbà del municipi. Grup inestable amb individus que es consolidaran i altres que s'ensorraran, però totalment vinculats a la sort dels petits pagesos. A Navarcles hem pogut precisar els seus orígens en les famílies que van aparèixer en el s. XVII i van aconseguir el seu status a la primera meitat del s. XVIII, tal vegada amb la crisi d'alguns masos.

-Els masos són el punt de partida constant de referència. Són els grans propietaris i controlen la major part (sempre per damunt del 80%) de la terra del municipi. Controlen gairebé tot el cereal de secà -en forma de quintanes són els únics que en conreaven- l'olivera i la totalitat del bosc i l'erm. Aparentment controlen també tota la vinya, però en realitat, és conreada pels MPP mitjançant el contracte de rabassa morta.

Aquesta estructura definida té uns mínims i uns màxims i una evolució cronològica que, en línies generals evoluciona del mínim al màxim. La situació menys evolucionada coincideix amb aquella de mínim desenvolupament urbà: molt pocs MPP, escassa presència de la propietat mitjana i domini aclaparador dels masos. Quan el bosc té en els masos un pes exagerat estem davant d'una estructura poc desenvolupada. Al contrari, els pobles més urbanitzats, presenten més MPP, una pagesia mitjana i els masos tenen poc bosc i la vinya ocupa bona part de les seves terres. A nivell cronològic hem constatat com s'evoluciona a poc a poc, de la primera a la segona situació.

La urbanització no és tant una causa com un efecte: la MPP és la que urbanitza els pobles i fa l'esforç per adquirir la casa i l'hort que necessita. I, quants més MPP menys bosc, perquè són també els que roturen els boscos i planten les vinyes.

Artés i Navarres representen el punt màxim d'arribada i Rocafort i Rajadell, el mínim de sortida.

b/ L'Alt Bages. En aquest cas la MPP i la petita propietat no accedeix a la propietat de la terra. Gairebé la totalitat de la terra és en mans dels masos. Aquests, en lloc de fragmentar-se alguns d'ells per donar lloc a un nucli urbà, prefereixen cedir per contracte de masoveria una casa i una petita porció de terreny perquè aquells s'instal·lin.

La diferència fonamental està en què per una banda, el petit pagès no accedeix en propietat a una petita parcel·la i, per l'altra, que el poblament és radicalment diferent (dispers en petits masos, en lloc de concentrat en un nucli urbà). Aquest és l'exemple de Castelladral.

c/ Manresa. És el cas de desenvolupament urbà més important de la comarca. A les rodalies del terme municipal trobem també l'antiga estructura de masos que sobreviurà fins el segle XIX, però a la vora de la Ciutat, la característica fonamental és la fragmentació de la terra, almenys el 1737, punt de partida. Al llarg del període estudiat cal assenyalar sobretot:

-la progressiva concentració de terres en mans dels grups dominants de la Ciutat (feblesa de la mitjana propietat, pèrdua de pes dels petits etc.)

-l'acumulació brutal de terres de regadiu a mans de la burgesia urbana industrial i petita noblesa, conscient que eren les millors terres i damunt les quals s'inicià el procés especulatiu en el creixement urbà de la Ciutat.

-la pagesia i la menestralia urbana eren els grups que les conreaven mitjançant l'arrendament en diners de les terres de regadiu i a rabassa les vinyes de les rodalies.

C/ Les fonts utilitzades han permès estudiar, en part, l'estructura de l'explotació de la terra, la qual està relacionada amb els trets definits abans. L'explotació de la terra s'ha realitzat mitjançant tres contractes:

-de masoveria. Accés d'un pagès a l'explotació d'un mas que no és seu. Passa a assumir el paper de l'amo, amb el mateix sistema de conreus, sols que amb el pagament d'una part de fruits. És aquest un fenomen important perquè al llarg del període estudiat, els masos conreats pel propietari disminuiran, per diversos motius, en benefici dels masovers; en canvi, no canviarà ni el paisatge agrari ni les formes i mètodes de conreu.

-de rabassa. Els abundantíssims MPP amb una petitíssima parcel·la d'hort, accediran a la terra dels masos mitjançant aquest contracte, en forma però de petites parcel·les, amb l'obligació de plantar vinya i amb el pagament d'una part de fruits, normalment el quart.

-d'arrendament en diner. Reservat com hem dit al regadiu de Manresa. Solament hem utilitzat el contracte de rabassa morta per definir l'estructura de l'explotació (d'altra banda el més important) i per l'Alt Bages, poc en podem dir, a conseqüència precisament del tipus de poblament. Els trets més rellevants són:

-L'accés a la terra permet que els MPP es converteixin ara en petits explotadors. És significatiu, que molts d'ells són encara MPE. I d'aquí hem d'extreure una conclusió molt important pel nostre treball: la petita pagesia, malgrat accedir a la terra dels masos per la via de la rabassa no explotará la quantitat de terres suficients per poder subsistir. D'aquest fenomen se'n deriva, per una banda, la necessitat d'accedir a d'altres activitats no agràries (la dona en el treball tèxtil, per exemple) i, per l'altra, que aquesta pagesia estarà estructuralment endeutada al no accedir a la quantitat de terra suficient.

-L'explotació mitjana destaca en els pobles més urbanitzats.

-La gran explotació continuà essent els masos -alguns amb masover-. Aquests han quedat amb les quintanes de cereal, oliveres, les vinyes que podia assumir el mas, el bosc i l'erm. Aquest és, però el que permet que el nombre de rabassaires vagi augmentant, fins aquell moment que es posa en perill l'equilibri del mas i de tot el sistema de conreu.

Com hem vist en la propietat topem també amb uns mínims i uns màxims. El desenvolupament de la MPP va acompanyat de l'augment de les terres a rabassa, l'augment de l'àrea plantada de vinya i la disminució del bosc. Així doncs, Rocafort, Rajadell i, en aquest cas Castelladral, tindran aquesta estructura menys desenvolupada que Artés, Navarrels o Calders. De la primera meitat del s. XVIII a la meitat del s. XIX, els diferents indrets del BAGES evolucionaran cap aquest màxim. El punt d'arribada es dedueix dels quadres del capítol 2 sobre expansió de l'àrea vitícola. Les àrees de poblament dispers, sobretot, l'oest bagenc es quedà molt en-rera en aquest procés.

D/ Finalment hem estudiat la relació bestiar/control de terra, de la qual s'extreuen alguns trets:

-l'escassetat de bestiar ja constatada en el capítol anterior.

-els masos són també els que més bestiar controlen, tant el de tir (bous, muls) com el de carn (ovelles, cabres). Els petits propietaris no en controlen, si exceptuem algun ase.

-Els bous i les cabres són gairebé inexistents, substituïts per les mules, ases i ovelles.

-Castelladral és l'únic poble on els que no tenen terra controlen bestiar. Cal atribuir-ho a què no hi ha petits propietaris, sinó que són masovers sense terres dels masos. És una conseqüència de les diferències en l'estructura de la propietat.

NOTES CAPÍTOL 3

- (1) MERCADER, J., "L'establiment del Reial Cadastre a Catalunya i la seva fonamentació econòmica i social", Miscel·lània Fontseré, Barcelona, 1961, pp. 295-303; NADAL i FARRERAS, J., "Una font important per a la història econòmica de Catalunya: el Reial Cadastre (1715-1845)", Homenaje al Dr. Juan Reglá Campistol, Barcelona, 1975, Tom II, pp. 209-222 i La introducción del Catastro en Gerona. Contribución al estudio del régimen fiscal en Cataluña en tiempos de Felipe V, Barcelona, 1971; SEGURA MAS, A., "El Cadastre: la seva història (1715-1845) i la seva importància com a font documental", Estudis d'Història Agrària nº 4 (1982), pp. 129-144.
- (2) Deixem de banda en aquestes reflexions sobre la font la documentació que genera l'aplicació del Real i del Ganancial.
- (3) Vegeu pel cas de Manresa, FERRER ALOS, Ll., Conreus, accés a la terra i proletarització a Manresa en el s. XVIII, Memòria de Llicenciatura Universitat de Barcelona, 1980. Aquest tipus de material es troba també a València amb els mateixos trets i ha estat utilitzat per HERNANDEZ, J.- ROMERO, J., Feudalidad, burguesía y campesinado en la huerta de Valencia, València, 1980, pp. 29-39.
- (4) Es el cas d'Artés el 1774 (AMA) i de Navarres el 1816 (AMN).
- (5) Sobre l'ocultació diferencial vegeu BARBAZA, Y., Paysage humain de la Costa Brava, Paris, 1966, p. 254; GARRABOU, R., La evolución de la estructura agraria de la Segarra desde el siglo XVIII hasta nuestros días, Memòria de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1962, p. 29; SEGURA, A.- SUAU, J., "Metodología para el estudio de la estructura de la propiedad agraria en Cataluña (s. XVIII-XIX)", II Jornadas de Metodología de la historia, Cáceres, 1981, mecanografiat i FERRER, Ll., Cit.

De totes maneres no s'ha fet un estudi precís sobre el tema a Catalunya. A Galícia, per exemple, s'ha intentat posar en relació parcel·les mesurades en els Protocols Notarials i en el Cadastre d'Ensenada. L'ocultació que se'n desprenia era homogènia entre tots els grups. PEREZ GARCIA, J.M., "Fuentes de control de los catastros fiscales: las escrituras de protocolos", I Jornadas de Metodología Aplicada a las Ciencias Históricas, Vol. III, 1975, pp. 203-212.
- (6) GIRALT, E., "Evolució de l'agricultura al Penedès. Del Cadastre de 1717 a l'època actual", Actes i comunicacions de la I Assemblea Intercomarcal Penedès i Conca d'Odena, 1952, p. 174; MARTINEZ SHAW, C., "La economía de Riudoms en la primera mitad del siglo XVIII", I Col·loqui d'Història Agrària, Barcelona, 1978, mecanografiat; LLOBET, S., "De geografía agraria en la comarca del Maresme", Estudios Geográficos, nº 58 (1955), p. 44.
- (7) LLOBET, cit. p. 41; SEGURA, A. "El Cadastre...", cit. p. 141.
- (8) FERRER, Ll.- SEGURA, A., "Conreus, rendiments i accés a la terra a la vila de Berga a començaments del s. XVIII", Revista. Centre d'Estudis Berquedans, Nº 1 (1982), p. 139.
- (9) Les dades demogràfiques del segle XVIII que aporta Vilar per municipis són el resultat d'agrupar parròquies. Al Bages, el resultat d'agrupar dues o més parròquies per constituir un municipi equival al 51,4% del total (18 sobre 35). VILAR, P., Catalunya dins l'Espanya Moderna, Bar-

celona, 1965-1968, Vol. III, pp. 164-165. Els Lligalls Cadastres Pobles de l'AHCM també ho posen de manifest.

- (10) FERRER, Ll., Conreus..., cit.; HERNANDEZ-ROMERO, cit. pp. 38-39.
- (11) Còpia de Catastro de la Ciudad de Manresa... Recanació de 1735, AHCM. A 1816 hi va haver un intent de posar-la al dia però el document que en resultà no és utilitzable. No se'n feu cap altra. El 1832, encara es basava en la de 1735.
- (12) Vegeu Lligalls Cadastres Pobles, AHCM.
- (13) Podem aportar molts exemples. CARDÓ, J., L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona a partir del segle XVIII, Valls, 1983, utilitza els següents cadastres:
Alcover 1739	Reus 1716 / 1727
Brafin 1734	Riudecanyes 1733 / 1820
Montfeni 1734	Riudecols 1764 / 1817
Pla de Sta. Maria 1738	Riudoms 1763
Puigpelat 1748	Selva del Camp 1724
Vallmoll 1828	Vilaplana 1716 / 1732
Valls 1729 / 1827	Vinyols 1732
Vilabella 1732 / 1818	Pratdip 1741 / 1797
Vilarodona 1779	Altafulla 1777
Cabra del Camp 1722	La Canonja 1776
Montral 1729	Constantí 1730
L'Aleixar 1732 / 1761	Tarragona 1724 / 1775
Alforja 1756	Torredembarra 1734
Cambrils 1745	Vilaseca de Solcina 1725 / 1828
- pp. 583-610. J. CARDÓ va córrer tots els Ajuntaments i va trobar només aquests. N'hi havia d'altres? Hom sospita que, a poc a poc, els pobles van fer un cadastre ben fet, en diferents anys que els va servir gairebé fins els amirallaments. S. LLOBET en el Maresme es troba amb aixó mateix(cit. p. 43):
Alella 1784	Arenys 1737
Premià 1719	St. Cebrià de Vall Alta 1771
Mataró 1720	Pineda 1737
- (14) FERRER, Ll., Conreus..., cit. i SEGURA, A.-SUAU, J., "Metodologia..." cit. p. 6.
- (15) Podem posar un exemple: el Dr. Josep Oliva de Santpedor estableix a Joan Obradors, pagès de Castelladral el Mas Garrigueu. En els pactes s'acorda que el metge pagarà ll s. 3d. pel cadastre i la resta la pagarà el pagès establert. Si hi ha augments els pagaran a mitges (Not. J. MAS, 1769-1770, 11-II-1770, fols 24-25). Ara bé, en el Cadastre de Castelladral hi figura el metge de Santpedor, no el pagès establert. Lligall Cadastres Pobles, AHCM.
- (16) Algunes vegades sí. Al Bages, per exemple, coneixem el cadastre de Navarcles de 1816 que aporta els rabassaires (AMN) i coneixem un treball sobre la Garriga que s'elabora amb un cadastre de 1716 que també els aporta.
- (17) Vegeu NADAL, "Una font...", cit. p. 217; MERCADER, J. "L'establiment..." cit. p. 303; VIVES I CEBRIA, P.N., Traducción al castellano de los usages y demas derechos de Cataluña que no estan derogados o no son notoriamente inútiles, Barcelona, 1833, Vol. II, pp. 17-18.
- (18) Enquesta de Navarcles, 1716. AMN. Vilar va posar moltes esperances en aquesta enquesta que no va trobar; moltes més que en el Cadastre del qual dubtava de la seva utilitat com a font. VILAR, P., Catalunya..., cit. Vol. III, pp. 189-191. La d'Esplugues de Llobregat també ha estat tre-

- ballada, CARBONELL, E., Esplugues de Llobregat, Barcelona, 1949, pp. 115-118.
- (19) Berga, Sitges, la Segarra, Premià i Cadaqués. Els documents utilitzats solen ésser posteriors: CARDÓ, de 28 pobles sols en dos utilitza els de 1716. V. nota 13.
 - (20) Llibre del Reial Cadastre, 1722. AHCM.
 - (21) VIVES, cit. p. 16.
 - (22) Sense que la llista pretengui ésser exhaustiva podem assenyalar: Castelló de Farfanya (1734), Arenys (1737), Pineda (1737), Vilanova (1739), St. Feliu de Guíxols (1736), Begur (1736), Vimbodí (1739), etc.
 - (23) Lligalls Cadastres Pobles, AHCM.
 - (24) CARDÓ, J., L'evolució..., cit.
 - (25) Cadastre de 1816, AMN.
 - (26) Repartiment de 1816 de Manresa, AHCM.
 - (27) Els pobles que fan recanació són: Artés, Avinyó, Balsareny, Calders, Castellnou, St. Fruitós de Bages, Gaià, Moià, Monistrol de Calders, Sta. Eugènia de Relat, Santpedor i Sallent. Com es pot observar, els nuclis més importants de població.
 - (28) És aquest el cas de Vallformosa amb tres declaracions: Salvador Raurich, pagès, Francesc Illa, notari de Ripoll i Sebastià Servitja, pagès. Cada un posseeix 14 jornals de secà. 3 jornals de vinya, 1/2 q. d'hort, 3 q. d'olivera, 5 q. de novals i 114 jornals de bosc/erm/roques, excepte en Raurich que no té olivera. Cadastre de Vallformosa, 1741, AHCM.
 - (29) Cadastre d'Artés, 1774. AMA.
 - (30) A Calders, els lligalls de l'Arxiu Municipal eren apilotonats darrera carretons de paleta, senyals de trànsit, sacs de guix i sols els llibres ben enquadernats es guardaven al despatx de l'alcalde.
 - (31) A Catalunya com a font per a l'estudi de la propietat agrària han estat poc utilitzats. Aquests són els treballs: BARBAZA, Y., cit.; GARRABOU, R., cit.; TRIBO, G., De l'arrencada del s. XVIII a les transformacions agràries actuals: el cas de Gavà, Memòria de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1977 i "La propietat agrària a Gavà (s. XVIII-XIX)", L'Avenc nº 68 (Feb. 1984), pp. 74-79; CARDÓ, J., cit...; LLOBET, S., "De geografia agrària en la comarca del Maresme", Estudios Geográficos nº 58 i 59 (1955), pp. 23-71 i 215-297. Per tal de seguir l'evolució legislativa de la font y aclarir alguns conceptes hom pot consultar els articles "Amillaramiento", Vol. II, pp. 694-701; "Catastro", Vol. V, pp. 335-387; "Contribución territorial", Vol. IX, pp. 313-462 de la Enciclopedia Jurídica Española, Ed. Seix Editor, s.d. Els tractadistes jurídics favorables a la implantació del cadastre parcel·lari, com a mecanisme més fiable per implantar la contribució territorial, varen reflexionar i criticar els amillaraments. Alguns treballs: LORA, La hacienda y el catastro, Madrid, Imp. de el Liberal, 1881; TORRES MUÑOZ, I., Catastro general parcelario y mapa topográfico, Imp. de los Hijos de M.G. Hernandez, 1902; ALCARAZ MARTINEZ, E., El catastro español, Biblioteca Agrícola Salvat, Barcelona, 1933; GARCIA BADELL, G., El catastro de la riqueza rústica en España, Ministerio de Agricultura, Madrid, s.d. La utilització dels amillaraments com a font per l'estudi de l'estructura de la propietat ha estat feta per AZAGRA

ROS, J., "De los padrones de riqueza como fuente para la historia agraria del siglo XIX", Estudios de Historia de Valencia, Universidad de Valencia, pp. 415-432 i "Fiscalidad directa sobre el mundo rural valenciano en la segunda mitad del siglo XIX", Estudis d'Història Contemporània del País Valencià, nº 2 (1980) pp. 257-289. Una crítica de la seva fiabilitat FONTANA, J., La Revolución Liberal (Política y Hacienda 1833-1845), Barcelona 1977, pp. 331 i ss. I un excel·lent estudi sobre la utilització d'aquesta documentació per a l'estudi de la propietat urbana és el de LOPEZ, M.-TATGER, M., "Fuentes fiscales y registrales para el estudio de la estructura urbana en el siglo XIX", Comunicació presentada al 2º Simposio de Urbanismo e Historia Urbana, Madrid, febrero de 1982 (en premsa). Aquest treball també detalla com es confeccionaven els amillaraments igual que el de BERNAL, A.M.-DRAIN, M., Les campagnes sevillaines au XIX et XX siècle, Paris, 1975, pp. 65 i 66. Des del punt de vista jurídic, el millor treball sobre la Reforma de Non és el de ESTAPE, F., La reforma tributaria de 1845, Madrid, 1971. Altres treballs que utilitzen els amillaraments sense ésser exhaustius: CRUZ VILLALON, J., Propiedad y uso de la tierra en la Baja Andalucía. Carmona, siglo XVIII-XX, Madrid, 1980; BERNAL, A.M., La lucha por la tierra en la crisis del Antiguo Régimen, Madrid, 1979; VILLARES, R., La propiedad de la tierra en Galicia 1500-1936, Madrid, 1982; G.A. de REPARAZ, "Les sources de la géographie rurale espagnole et leur utilisation dans quelques travaux récents", Méditerranée nº 4, 1964; ROMERO, J. "Les estructuras de propiedad de la tierra i de les unitats d'explotació al País Valencià. Mètode i fonts per al seu estudi" a Economia Agrària i Història Local. I Assemblea d'Història de la Ribera, València, 1981, pp. 161-183.

*FERRER, Ll.-SEGURA, A.-SUAU, J., "Confecció dels "amillaraments" i poder local: els municipis del Pla de Barcelona, 1851-1874)", a III Jornades d'Estudis d'Història Local, Mallorca, 1983 (en premsa).

- (33) Els intents d'imposar un tipus de contribució que gravés la riquesa de cadascú a tot l'Estat Espanyol, després d'implantar-lo als Països Catalans, foren diversos. Cal assenyalar el Cadastre d'Ensenada (V. MATILLA TASCÓN, A., La Única contribución y el Catastro de Ensenada, Madrid 1947) i els intents de Garay a començaments del s. XIX que van tenir efectes desiguals en el país. LOPEZ, M.-TATGER, M., cit. exposen que a Mallorca va ésser aplicat a tota la illa, mentre que a Catalunya no va dur-se a terme perquè ja existia.
- (34) V. CARDO, J., cit., pp. 582-610 i S. LLOBET, cit. nº 59, pp. 291-292.
- (35) Aquests plans foren: Plan de la Comisión General de Estadística constituida en 1856, Plan General de la Junta General de Estadística en 1865, Plan de la Dirección General de Estadística en 1869 i Plan del Instituto Geográfico y Estadístico. V. TORRES MUÑOZ, I., cit. pp. 171-180.
- (36) GARCIA BADELL, cit. pp. 52-53; LORA, cit. pp. 125-131 assenyala també tres vies de frau: en la declaració jurada (podia declarar-se el que es volia), en la classificació (en generalitzar les classes i qualitats els valors extrems són elevats) i en la valoració en calcular el producte líquid per parcel·la.
- (37) TORRES MUÑOZ assenyala que "después de publicado el Reglamento de 1876 para los amillaramientos vigentes, algunos pueblos, bastantes en número, acariciaron la idea de proceder a la medición de sus respectivos territorios y aun algunos de ellos llevaron adelante su pensamien-

to, particularmente en la provincia de Lérida". Indica també que a les Balears és molt estrany l'Ajuntament que en alguna paret del seu saló de sessions té un pla parcel·lari del seu terme municipal. Cit. p. 257. Aquest mateix fenomen l'hem pogut comprovar a Artés i influí en la qualitat de l'amillament de 1872.

- (38) AZAGRA, J., "De los padrones...", cit. pp. 419-424.
- (39) A aquesta conclusió hi arriben també, AZAGRA, Id. pp. 422-423 i BARBAZA, Y., cit., pp. 274-276.
- (40) DDAA, El Bages. Aproximació al medi natural i humà de la comarca, Barcelona, 1980, p. 467.
- (41) MOXO, S., La disolución del régimen señorial en España, Madrid, 1965.
- (42) Per Galícia, V. VILLARES, R., cit., pp. 250-308 i per Catalunya, BARRRELL I MACIA, Los censos enfiteúticos en Cataluña, Barcelona, 1948, pp. 219-247; PESET, M. Dos ensayos sobre la propiedad de la tierra, Madrid, 1982.
- (43) VILLARES, R., cit., pp. 203-214.
- (44) A Catalunya alguns treballs han utilitzat els capbreus per l'estudi de l'agricultura: FERNANDEZ DE CASTRO, J., "Notas agrarias obtenidas de la lectura de un capbreu del siglo XVI", I Coloquio d'Història Agrària, Barcelona 1978 (mecanografiat); FELIU MONTFORT, G., "L'estudi serial dels capbreus com a font per a la història agrària", id. ; JORDA, A., Barenys y Emprius de Salou a finales del siglo XVII. La recuperación de la zona a la vida económica de Vilaseca analizados a través de "capbreus", Memòria de Licenciatura, Universidad de Barcelona. En la línia que nosaltres els utilitzarem cal destacar el treball de BENITEZ SANCHEZ BLANCO, R., "Formas de transmisión de la propiedad en el País Valenciano (s. XVII-XVIII). Aproximación metodológica a un nuevo tratamiento de una fuente notarial clásica: los cabreves" a Actas del II Coloquio de Metodología Histórica Aplicada, La Documentación notarial y la Historia, Universidad de Santiago de Compostela, Salamanca, 1984, Vol. I, pp. 353-370.
- (45) SERRA, E., "Evolució d'un patrimoni nobiliari català durant els segles XVII i XVIII. El patrimoni nobiliari dels Sentmenat", Recerques nº 5, (1975), p. 58.
- (46) FELIU, G. distingeix els capbreus de rendes i els capbreus de senyoria i rendes. Aquests darrers són els que engloben tot un poble o una zona determinada i són útils per conèixer l'estructura de la propietat, cit.
- (47) V. BENITEZ SANCHEZ BLANCO, cit.
- (48) Capbreus de Navarres, 1338, 1505, 1596, 1687 i 1779-1781, AHSB.
- (49) VERGOPOULOS, K., Le capitalisme difforme et la nouvelle question agraire. L'exemple de la Grèce Moderne, Paris, 1977, pp. 139-155; SERVOLIN, Cl., "Aspectos económicos de la absorción de la agricultura en el modo de producción capitalista", Zona Abierta nº 12 (1977), pp. 108-132.
- (50) SUAU, J., La pagesia mallorquina al segle XVIII i primera meitat del segle XIX, Memòria de Doctorat, Universitat de Barcelona, 1979, 259-260.
- (51) Les fonts també ajuden a aquesta opció. El caràcter gairebé absolut d'aquesta propietat es concreta en la seva aparició sempre en els cadastres i "amillaments". Vilar qualifica aquest tipus de possessió de "quasi-propietat". VILAR, P., Catalunya..., Vol. III, pp. 557-559.

- (52) Per posar alguns exemples: VICEDO, E., "Propietat, accés a la terra i distribució dels ingressos a Lleida en el s. XVIII", Recerques nº 12 (1982), p. 61; TRIBO, G., De l'arrencada..., cit. i BARBAZA, Y., Le paysage..., cit. p. 266.
- (53) LLOBET, S., cit. nº 59, pp. 248-268.
- (54) Els treballs sobre el cadastre elaborats al Departament d'Història Moderna de Tarragona segueixen aquest mètode. Gairebé el que es publica és el cadastre i és el lector qui ha de fer els grups que cregui adients.
- (55) Per exemple HERNANDEZ-ROMERO, cit. pp. 50-51 elabora els següents grups: -0,5/ 0,5 a 1/ 1 a 2/ 2 a 3/ 3 a 4/ 4 a 5/ 5 a 10/ 10 a 30/ 30 a 50/ + de 50.
- (56) AZAGRA, J., "De los padrones..." cit. p. 425.
- (57) Igual opinen LAURENT, R., Les vigneronns de la Côte d'Or au XIX siècle, Paris, 1957, Vol. I, pp. 21-24; GOUJON, P., Le vignoble de Saône et Loire au XIX siècle (1815-1870), Lyon 1973, p. 118 i SEGURA, A. "En torno al Primer Col·loqui d'Història Agrària", Agricultura y Sociedad nº 11, p. 268.
- (58) GOUJON, P., Le vignoble..., cit, pp. 116-117.
- (59) GOUJON, P., cit. p. 119 ; LAURENT, cit. p. 24.
- (60) "Relación del reparto por menor...", Repartiment de 1737 a Manresa. AHCM.
- (61) El lloc on el regadiu era més important, és a Manresa (20%). Caldria estudiar en quins grups socials predominava ja que els rendiments eren molt més elevats en el regadiu que en el secà.
- (62) PECH, R., Entreprise viticole et capitalisme en Languedoc-Roussillon du phylloxera aux crises de mévente, Toulouse, 1975, pp. 45-47.
- (63) LAURENT, R., cit. pp. 21-24.
- (64) GOUJON, P., cit. pp. 118.
- (65) PIQUERAS, J., La vid y el vino en el País Valenciano, Valencia, 1981, p. 181
- (66) GOUBERT, P., Cent mille provinciaux au XVII siècle, Paris, 1968, p. 195.
- (67) GOUJON, P., cit. p. 387.
- (68) El mateix que passa al Bages, passa al Pla de Barcelona. V. FERRER-SEGURA-SUAU, "Confecció...", cit.
- (69) Es el que va passar-nos a Navarres en utilitzar el cens de població de 1857, AMN.
- (70) VOVELLE, M., Ville et campagne au 18è siècle: Chartres et la Beauce, Paris, 1980, p. 153.
- (71) Coincidim essencialment amb BARBAZA, Y., Le paysage..., cit. pp. 304-306.
- (72) Capbreu de St. Fruitós de Bages, 1789-1791, AHSB i, sobretot, la constitució del C/ Padró al mateix estil que els carrers de Navarres que hem vist en el capítol 1.
- (73) V. Capítol 5.

- (74) Els censos de població poden aproximar-nos als masos on hi vivien masovers perquè han estat elaborats a partir de declaracions de les unitats familiars. Però cal recórrer als arxius municipals i ja hem assenyalat els problemes.
- (75) Per exemple el cadastre de Navarcles de 1816, AMN.
- (76) CLAVERO, B., Mayorazgo y propiedad feudal en Castilla (1369-1836), Madrid 1974, p. 5.
- (77) RUIZ TORRES, P., Señores y propietarios. Cambio social en el Sur del País Valenciano, Valencia, 1981, pp. 21-42.
- (78) PESET, M., cit. p. 162.
- (79) VILLARES diu: "...entendemos la propiedad como una articulación entre dominio útil (...) y el dominio directo que puede ser múltiple y escalonado, cuyo origen está en la existencia de un contrato agrario y la percepción de una renta", cit. p. 12.
- (80) BERNAL, A.M., La lucha..., cit. pp. 33-38 i PESET, cit. p. 194.
- (81) El 1926 es promulgà la llei que abolia els foros prèvia redempció i a 1945, la llei que abolia l'emfiteusi.
- (82) CLAVERO, cit. pp. 279-285.
- (83) PESET, cit. pp. 20-23.
- (84) V. nota 17.
- (85) TOS Y URGELLES, J., Tratado de la capbrevación segun el derecho y estilo del Principado de Cataluña, Barcelona, 1826, pp. 74-86. El càlcul de l'augment del cens era el següent: es pagava lluíisme i es calculava la trentena part d'aquell que equivalia al cens que s'augmentava. Per exemple:
-Preu peça de terra=	1000 ll.
-Lluïisme =	100 ll. (el 10% es pagava al Bages)
-Cens que s'augmenta=	100/30 3 ll. 6s. 10d.
-Nou cens:	<u>Cens antic + 3 ll. 6s. 10d.</u>
- (86) Llibre Mestre de censals de la Seu de Manresa. AHSM.
- (87) Artés, Revista Vincit nº 11 (Set. 1962).
- (88) CLAPERS, J., Notes històriques de St. Joan d'Avinyó, Manresa, 1932, p. 6
- (89) CAMPS I ARBOIX, J., Les cases pairals catalanes, 1977 (5), p. 136.
- (90) GALOBART I BADAL, J., "El Castell de castellgalí, nou jaciment ibèric al Bages", Dovella nº 9, 40-43.
- (91) FERRER, Ll., Plànol-quia de Navarcles, Navarcles, 1981 i SOLA, F., Navarcles. Notes històriques, Navarcles, 1910, pp. 37-39.
- (92) "Itinerari. Rocafort i Pont de Vilomara", Dovella nº 9, p. 38.
- (93) Sallent a l'abast, Sallent, 1982, pp. 37-44. SOLA, F., Història de Sallent, Vic, 1920, pp. 52-68.
- (94) PLANAS, J., Les Planes de St. Mateu. Una casa pairal, Barcelona, 1969 p. 13.
- (95) Dª Ignàcia de Soler era filla del Noble Sr. D. Ignacio de Soler i de Junyent, hereva del senyoriu de St. Mateu. Es casà amb Fernando de

- Guzman, coronel dels Exèrcits de Sa Magestat i Corregidor de Manresa. Not. J.A. SALA, Test. 1756-1772, fols 348-354, 6-IX-1758.
- (96) Llibre Mestre de censals de la Seu. Censal abril nº 10. AHSM.
- (97) SOLÀ I ABADAL, J., Breve reseña histórica de la Iglesia de Ntra. Sra. de la Guia que se venera en la Ciudad de Manresa, Manresa, 1864, p. 67.
- (98) VILA, A., Notícia històrica de la vila de Santpedor, Manresa, 1898, pp. 26-33 i 43-62.
- (99) LLADÓ, J., "Súria", Butlletí del CECB VII (1930-1932), p. 33.
- (100) REGUANT, J., Súria 1871-1873, Membria de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1982, p. 26.
- (101) VILA VILAMAYOR, M., Petit compendi de la història i grandeses de St. Vicenç de Castellet, St. Vicenç de Castellet, 1934, pp. 11-12.
- (102) IGLESIES, J., Estadístiques de població de Catalunya en el primer vinentenni del segle XVIII, Barcelona, 1974, 3 vol. pp. 834-871.
- (103) Respostes de Manresa al qüestionari de Fco. de Zamora. Man 2468, Pregunta nº 25.
- (104) A Castellnou de Bages, per exemple, el 1718 els senyors són el Bisbe de Vic i la comtessa de Tetembach; en canvi el 1789, només el bisbe de Vic. Però el 1780, en una descripció del terme, el senyor en els aspectes criminals és el Bisbe de Vic i en els civils el Sr. de Cordelles; PLADEVALL, A., "Un cens demogràfic i econòmic del Bisbat de Vic del 1780", Revista Catalana de Geografia, any I, Vol. I, nº 4 (Oct.-Des, 1978), p. 594.
- (105) PLADEVALL, A., cit.
- (106) GIRALT, E., "La propietat i l'explotació de la terra durant el segle XIX" a Història de Catalunya, Vol. V, Barcelona, 1978, p. 40. També a VILAR, P., Catalunya..., cit. Vol. III, p. 499.
- (107) Capbreu de Navarres 1779-1781 i de St. Fruitós de Bages 1789-1791, AHSB
- (108) Not. RALLAT, 1761, fols 53-57, 27-I-1761 i Not. RALLAT, 1761, fols 62-63, 6-II-1761.
- (109) Not. RAURES, 1770, fols 94-96, 25-VI-1770.
- (110) Els contractes de vendes i rebasses que hem utilitzat han estat els següents: Not. RALLAT 1761, fols 143-145; 39; 8-9; 281-282; 224; 163-164; 85-86; 282-283; 237-238; 49-50; 41-42; 46-48; 100-101; 137-138; 151-152; 37-39; Not. RALLAT, 1768, fols 151-152; Not. RALLAT, 1770, fols 127-129; 208-209; 190; 136-138; 206; 202-203; 215-216; 36-37; 53; 122; 37; Not. RALLAT 1830-1831, fols 14-16.
 Not. RAURES 1756, 15-III-1756; Not. RAURES, 1770, fols 106-109; 57-60; 15-17; 34-36; 30-32; 90-93; 240-242; 75-76; 184-186; 103-105; 106; 54-55; Not. RAURES 1790-1791, fols 439-442; 429-431; 107-109; 94-97; 61-66; 252-255; 14-17; 90-92; 341-342.
 Not. CASASAYAS, 1770, fols 112-114; 26-28; 157-159; 114-115.
 Not. FERRUSOLA, 1770, fols 18-19; 174-176; 178-179; 80-81.
 Not. MASRAMON, 1770, fols 156-158; 121; 132.
 Not. ABADAL 1765-1770, forans, fols 440-441
 Not. ABADAL, 1770, fols 92-94; 22; 132-133.
 Not. MAS 1769-1770, fols 108-109.
 Not. MAS CASELLAS, 1789, fols 110; 115.
 Not. E. de MAS, 1830, fols 87 i 167-169.
 Not. J.A.SALA, 1760, fols 80 i 100; 1758, fol 155 i 1763-1764, fol 100.

Not. MANDRES 1830-1831, fols 50-52.

(111) Laudemios, Tercios y foriscapios 1750-1818. AHSB.

(112) VILAR, P., Catalunya..., vol. III, pp. 519-520.

(113) Capbreu de Manresa, 1727, AHSB i Capbreu de l'Hospital de St. Andreu, AHSB.

(114) Inventari de Manuel Calcina. Not. SOLER, Inv. 1710-1745, 1734.

(115) Cadastre d'Artés, 1774. AMA.

(116) Inventari de Rosa Canadell, 1770. Not. FERRUSOLA, 1770, fols 121-124, 8-III-1770.

(117) Són els següents: Rosa Canadell i Guix, vda. (20,4Q.); Joan Fargas, jornaler (18,3Q.); Jaume Font, jornaler (20,1Q.); Josep Gili i Pla, pagès (32,8Q.); Jaume Quingles (30,1Q.); Joan Vila i Danis, pagès (27,6Q.); Valentí Sellent d'Oristà, (22,3Q.); Joan Posa, paraire (18,4Q.) i Francesc Berenguier, paraire (19Q.).

Sols Jaume Quingles tenia un mas a Viladecavalls, encara que vivia a Artés.

(118) Aquesta és l'extensió dels masos comparada:

	<u>1774</u>	<u>1872</u>
Mas Colomer	57,8	119,3
Mas Canet	51,4	63,-
Mas Casanovas	43,2	100,7
Mas Mas	37,8	24,4
Mas Codinac	45,7	77,2
Mas Soldevila	50,1	130,4
Mas Vila	57,7	245,4
Mas St. Hilari	65,7	232,1

(119) Aquests masos són els següents: Mas St. Hilari propietat de Josep Fuster i Bosch, comerciant de Manresa; el Mas Paloma, propietat de Teresa Vilarrubia de Mojà i Mas Vallfusana propietat de Josep Jalec de Balenyà.

(120) Amillament d'Artés, 1872. AMA.

(121) Cadastres de Calders, 1741; Monistrol de Calders, 1741 i Viladecavalls, 1741. Lligall Cadastres Pobles, AHCM.

(122) Aquests eren: Jacint Pineda de Castellterçol (101,1Q), Mas Serra de Navarcles (10,5Q.) i Mas Escaiola de Navarcles (17,7Q.).

(123) Ens referim al Mas Bosch, propietat de la Comunitat de Preveres de Mojà i el Mas Mussarra, propietat del Rnd. Trias.

(124) Hem agafat aquells masos que s'especifica però n'hi ha d'altres que probablement també fossin en mans de forans: Mas Reixac de Pau Viladclara, Mas Otzetó de Miquel Burgeroles i Mas Domenaga d'Antoni Carner.

(125) Cadastres de Castelladral i de St. Cugat del Racó, 1741. Lligall cadastres Pobles, AHCM.

(126) Per posar uns exemples: Mas Vilajosana (3Q. 2p.); Mas Turbau (3Q. 6q. 1p.); Mas Lafi (4Q. 2p.) i Mas Gusart (21 Q. 2p.).

(127) Manquen Josep Claret de Sallent (5Q. de Bosc i 1Q. de cereal de secà) i Sivilà de Súrria (1 Q. de secà).

(128) Cadastre de Navarcles, 1747. Lligall cadastres pobles, AHCM.

(129) Els set que figuren a l'apartat "altres" consten en el cadastre com

a "tierratinientes". Normalment són d'un altre poble però hi tenen terres.

- (130) Cadastre de Navarcles, 1816, AMN.
- (131) Amillament de Navarcles, 1860, AMN.
- (132) Cadastre de Rocafort, 1746. Lligall Cadastres Pobles, AHCM.
- (133) Amillament de Rajadell, 1862, ACA.
- (134) Cadastre de Rocafort, 1741, Lligall Cadastres Pobles, AHCM.
- (135) Els masos dels jesuïtes eren la "Heredad de la Puerta" i el Mas de les Solanes. El de l'Onofre Parera, no indica el nom.
- (136) Amillament de Rocafort, 1861. ACA.
- (137) FERRER, Ll., Conreus..., cit.
- (138) Si apareix en el cadastre l'anotació vinya/secà, considerem la meitat vinya i la meitat conreu de secà.
- (139) Repartiment de 1737, 1789 i Cadastre de 1832. Amillament de Manresa, s.d. (aproximadament 1860). AHCM.
- (140) St. Fruitós, el poble que limita amb Manresa per la banda del Pla, engloba el 53,7% dels propietaris forans de 1789 i el 58,9% de 1832. Controlen, sobretot, parcel·les de vinya (el 83,9% de les terres que tenen a Manresa el 1789, ho eren).
- (141) Són els següents: Josep Amigant, Marqués de Fonollar; Pau Amat, baró de Sant Vicenç de Castellet; Emerenciana de València (propietària del Mas de la Culla); Marqués de Vilana -successor dels Peguera- propietaris del Mas del Guix i Ignasi Llaurador, cavaller.
- (142) Ens referim a Marià Balcells, Francesc Coma, Ignasi March, Llogari Serra i Miquel Cots i Enrich.
- (143) Josep Pejoan (Mas del Xup), Josep Salvans (Mas Oller del Mas) i Joan Torrents de Mataró (Mas Morera).
- (144) Vam fer un intent de destriar el grup a FERRER, Ll., Conreus..., cit. pp. 197-207.
- (145) El 1737, els eclesiàstics considerats individualment eren 33 i controlaven 109,2Q. i el 1789, 98Q. V. FERRER, Ll., Conreus..., cit. pp. 209-210.
- (146) Utilitzem per a aquesta anàlisi els cadastres de Calders, Monistrol de Calders i Viladecavalls. Lligall cadastres Pobles, AHCM i l'Amillament de Calders de 1851, ACA.
- (147) Not. MAS, 1850, fols 683-686, 21-XI-1850.
- (148) VILA, M., Resum històric de la família Solervicens, 1170-1951, Navarcles, 1951 (edició particular).
- (149) Informació directa de la família Serra de Calders.
- (150) Família Soler i Freixau de Cabrianes. Arxiu Privat Soler i Freixau.
- (151) V. FERRER, Ll., "Censals, vendes a carta de gràcia i endeutament pagès al Bages (s. XVIII)", Estudis d'història Agrària nº 4 (1983), pp. 126-127.
- (152) V. nota 147.

- (153) Biografia Família Abadal, AHCM.
- (154) Cúria de Manresa, 1763, AHCM.
- (155) Inventari de Manel Calcina, Not. Soler, Inv. 1710-1745, 1734.
- (156) Not. MASRAMON, 1770, fols 87-119, 24-V/1-VI-1770.
- (157) CARESMAR, Discurso..., pp. 378-379.
- (158) Respostes de Manresa al qüestionari de F. de Zamora. Man 2468. Pregunta nº 47.
- (159) Id. preguntes 50 i 51
- (160) Capbreu de Navarcles 1779-1781, AHSB.
- (161) Cal exceptuar Manresa per la fragmentació de la propietat i la importància del regadiu i Navarcles que tenia les vinyes als pobles de les rodalies.
- (162) GOUJON, P., cit. pp. 118-125 i 140-143.
- (163) LAURENT, R., cit., pp. 21-24 i 55-81.
- (164) Capbreu de 1505, AHSB.
- (165) Fogatge de 1515, Real Patrimoni, A-401, ACA.
- (166) Això es dedueix del llistat de declaracions del Capbreu de Navarcles de 1338 (AHSB) en el qual apareixen: Guillem Bertran, Berengarius de Solerio Vincenty, Petrus de Granerio i Petrus de Cura.
- (167) És el cas dels masos Martí i Curta, la meitat dels quals era posseïda pel Mas Torroella i l'altra meitat pel Mas Serra. El propietari d'aquest mas posseïa també el Mas Puigonofre, totalment allunyat del nucli del mas originari o aglutinador (el Mas Rocafort).
- (168) IGLESIES, J., El fogatge de 1553, Barcelona, 1979, p. 477.
- (169) Capbreu de 1596 de Navarcles, AHCM.
- (170) Declaració de Joan Solervicens, pagès al Capbreu de Navarcles de 1687.
- (171) L'hort de Joan Bertran i Fumanya que posseïa en el capbreu de Navarcles de 1779-1781, era un llegat del seu pare Valentí Bertran, amo del Mas Bertran. És un cas clar de fragmentació. Els horts que posseïen Joan Prunés i Valentí Morató, eren VCG de 1751 i 1726, respectivament. No sabem l'història anterior, probablement havien estat comprats al Mas Graner. En aquests casos, la font no permet reconstruir tota la història de les parcel·les.
- (172) Capbreu de Navarcles de 1687, AHSB.
- (173) Declaració de Valentí Escaiola, pagès. Capbreu de Navarcles, 1779-1781, AHSB.
- (174) En l'amillament de 1860 el Mas Torroella ha desaparegut i ens confirma el procés de fragmentació.
- (175) El Mas Bertran, abans del capbreu de 1687, havia segregat set parcel·les per construir casa al C/ Ample i 5 peces de terra. El Mas Rocafort n'havia segregat 10 per casa i sis horts a les hortes de la Riera.
El Mas Aguilar era format pel Mas Puget, el Mas Maurell i part del Mas Torra. El Mas Puget havia cedit tres parcel·les per a cases i el Mas Maurell una per a casa i tres per a petites parcel·les de terra.

- (176) Declaració de Rosa Tàpias, Vda. al capbreu de Navarcles de 1779-1781. AHSB.
- (177) Declaració de Joan Escaiola, pagès al capbreu de Navarcles de 1687. AHSB
- (178) Declaració de Josep Serra i Pahissa, Id.
- (179) Not. ESCORCELL, 1747, fols 157-162, 27-VII-1747.
- (180) Not. ESCORCELL, 1747, fols 210-216, 23-X-1747.
- (181) Not. ESCORCELL, 1747, fols 226-228, 12-XI-1747.
- (182) Not. ESCORCELL, 1747, fols 245-247, 20-XI-1747.
- (183) V. capítol 1, apartat 1.4.
- (184) Els protocols de Not. MONFAR, 1712 i Not. MAS de Santpedor, 1724, no es troben a l'Arxiu Notarial de Manresa i els horts venuts a la dècada de 1730-1740 els registrà el Rector de la Parròquia, l'Arxiu de la qual fou cremat durant la Guerra Civil.
- (185) Not. SALA 1741, fols 184-187, 26-VI-1741.
- (186) Not. SALA, 1741, fols 220, 30-VIII-1741.
- (187) Not. RALLAT, 1743, fols 15-20, 15-I-1743.
- (188) Not. MAS de Santpedor, 1769-1770, fols 91-95, 15-VIII-1770.
- (189) Not. CAMPS de Sallent, 1797, fols 247-251, 15-IX-1797.
- (190) Llibre Mestre de Censals de la Seu. Censal Juliol nº 124. Les 600 ll. se les encarregà Josep Gili d'Artés per pagar el dot de la filla que es casà amb un Vintró. Censal juliol nº 128, AHSM.
- (191) Cadastre de Castellgalí, 1776. Lligall Cadastres Pobles, AHCM.
- (192) Amillament de Castellgalí, 1851. ACA.
- (193) ROIG, R., Memoria acompañatoria del mapa regional vitícola de la Provincia de Barcelona, Barcelona, 1890, p. 673.
- (194) Not. RALLAT, 1761, fols 290-291, 23-XI-1761.
- (195) Censal novembre nº 218. S'indica: "per pagar als acreedors de Andreu Bosch, pagès de Navarcles, 200 ll. a compliment de 200 ll. del preu de una casa a dit lloc de Navarcles". Llibre Mestre... cit.
- (196) Declaració d'Isidre Guadayol, Capbreu de Navarcles 1779-1781, AHSB.
- (197) Amillament d'Artés, 1872. AMA.
- (198) Inventari dels béns de Francisco Vintró . APLI.
- (199) Tal vegada plantegem aquí una hipòtesi que surt del marc del nostre treball, és cert; però, tenim la sensació d'un paper actiu d'aquests individus fins i tot de líders de la petita pagesia. Sabem, per exemple, que Valentí Vintró, el 1912 va assistir com a delegat a l'Assemblea de la Unió de Vinyaters de Catalunya, que a Navarcles comptava ja amb 150 socis. BALCELLS, A., El problema agrario..., cit. p. 76 data la seva fundació el 1914 i defineix la Unió com la primera federació de societats agrícoles "se propuso defender los precios del vino y trazó un programa reivindicativo por el cual batallaron hasta la Guerra Civil". No estranya la participació de Valentí Vintró: la seva supervivència com a grup social anava lligada a la reproducció dels petits pagesos vinyataires. Acabats aquets, s'acabava la seva lògica

- interna. A la dècada dels vuitanta, quan la vinya ha desaparegut de Navarcles, els Vintró y el seu patrimoni també han desaparegut.
- (200) Declaració de Francesc Graner. Capbreu de Navarcles, 1779-1781, AHSB.
- (201) Declaració de Jaume Graner. Id.
- (202) És difícil, a vegades, d'identificar les peces de terra que foren declarades el 1687 amb les de 1780. Per exemple, el 1687 apareixen tres horts:
- Hortes al Timoner. Foren comprades a Narcís Pahissa.
 - Hort a les hortes de Navarcles, comprat a Jaume Aguilar, hereu del Mas Aguilar el 1687.
 - 2Q. al Timoner, VCG per Jaume Aguilar, el 1683.
- No sabem la declaració que hem citat el 1780 a quin dels tres correspon. Val a dir que el que interessa és adonar-nos que a finals del s. XVII és la data d'adquisició de les terres.
- (203) Inventari dels béns de Jaume Graner. Not. ABADAL, 1773, 21-III-1773.
- (204) Cadastre de Sallent, 1747. Lligall Cadastres Pobles, AHCM.
- (205) Cadastre de Castellnou de Bages, 1747. Id.
- (206) Laudemios, tercios y foriscapios de St. Benet de Bages. AHSB.
- (207) Id.
- (208) Cadastre de Navarcles, 1816. AMN.
- (209) V. nota 203.
- (210) Not. CASAS, fol. 202, 26-II-1730.
- (211) Declaració de Miquel Cura. Capbreu de Navarcles de 1687. AHSB.
- (212) Declaració de Joan Cura. Capbreu de Navarcles, 1779-1781. AHSB.
- (213) Cadastre de Navarcles, 1816. AMN.
- (214) Actes Ajuntament de Navarcles. AMN. Coneixem la composició dels Ajuntaments en els anys 1833, 1834, 1835, 1836, 1839, 1841, 1842, 1843, 1844, 1851, 1859 i 1865.
- (215) BADOSA, E., "Procés d'una resistència contra el domini senyorial. El poble de Navarcles contra el Monestir de Sant Benet de Bages (s. XVIII)" l'er. Col.loqui d'història Agrària, Barcelona 1978 (mecanografiat).
- (216) Vegeu les corresponents declaracions en els dos capbreus citats.
- (217) Vegeu l'època que firmen Joan i Teresa Gros i Masachs en favor de la Causa Pia per a donzelles pobres maridar fundada a Artés, de 25 ll.. Aquesta quantitat s'estregava cada any a la donzella més pobre que es casés. Not. PORTA 1850, fols 166-167, 25-VII-1850.
- (218) Aquest sequit d'establiments han estat estudiats més amunt en el capítol 1.4.
- (219) Not. CAMPS de Sallent 1797, fols 329-330, 27-XI-1797. Es firmen dos pactes entre les parts en aquesta VCG: no es podia quitar fins que no haguessin passat cinc anys i havia d'avisar mig any abans de lluir-la per poder replegar el que hi havia a l'hort.
- (220) Laudemios, tercios... cit.
- (221) Mot. MAS CASELLAS, 1802, fols 23-24, 11-I-1802.

- (222) Cadastre de Navarcles de 1816, AMN.
- (223) Utilitzem les declaracions al capbreu dels compradors i l'historial que aquelles donen de les finques. Capbreu de Navarcles 1779-1781, cit.
- (224) Vegeu Capítol 1.4, la formació del C/ Ametller.
- (225) Declaració de Jereza Casanovas, Vda. Capbreu de Navarcles 1779-1781, cit.
- (226) Declaració de Joan Casanovas. Capbreu de Navarcles, 1687. cit.
- (227) Cadastre de Navarcles, 1816. AMN. Posseïa les següents peces de terra: els Plans (3q. 3q.); Camp dels Ametllers (1q. 10q.); Pla del Cos (1q. 8q.) i Hortes de Sta. Margarida (1q. 1p.).
- (228) Amillarament de Navarcles, 1860. AMN.
- (229) Vegeu les declaracions de cadascun d'ells al capbreu de Navarcles, 1779-1781, cit.
- (230) Inventari dels béns de Valentí Oliveras, pagès de Navarcles. Not. MAS de Santpedor, 1770, fols 15-16, 3-II-1770.
- (231) Cadastre de Navarcles, 1816. AMN.
- (232) Inventari dels béns de Josep Solà de Navarcles. Not. MAS i COMA, 1849-1850, fols 92-93, 11-IV-1850.
- (233) Amillarament de Navarcles, 1860, cit.
- (234) Not. ABADAL, 1791, 15-VIII-1791. AFC. Per l'evolució del susdit carrer vegeu capítol 1.4.
- (235) Not. E. de MAS, 29-VI-1813. AFC.
- (236) Papers privats. AFC.
- (237) Certificat del Rector de Viladecavalls. AFC.
- (238) Not. E. de MAS, 1816, 9-X-1816. AFC.
- (239) El molí d'en Serra havia estat comprat a Salvador Pahissa (Not. COMA, 1820 13-VIII-1820) per Segimon Padró, pagès de Navarcles. El 1827 s'executava contra els béns d'aquest per no haver pagat el lluíisme. Com veurem després, Segimon Padró era un gendre de Josep Casanovas.
El molí s'havia transformat en fabrica de cotó. Not. Mariano de MAS, 20-III-1828, AFC.
- (240) Not. Caietà MAS, 1829, 19-VII-1829, AFC.
- (241) Not. GILI, 16-VII-1844, AFC.
- (242) Inventari dels béns de Teresa Casanovas. AFC.
- (243) Judici verbal davant l'alcalde major de Moià. AFC.
- (244) Rebut. AFC.
- (245) Inventari dels béns de Josep Casanovas i Trens. Not. JORDANA, 29-XI-1874. AFC.
- (246) Inventari dels béns de Valentí Casanovas i Ramon. Not. Luis de TRAVY, 26-V-1906. AFC.
- (247) Not. Caietà MAS, 1827, 26-III-1827. AFC.
- (248) Carta de pagament firmada per Manel Casanovas, 6-XII-1846. AFC.
- (249) L'amillarament de Manresa de 1853 assenyala una quantitat irrisòria de bestiar (4 ases, 5 matxos, 6 bous, 65 ovelles, 2 porcs i 16 cabres) Aquestes dades són poc fiables i no sembla correcte relacionar-ho amb l'estructura de la propietat.

APENDIX CAPITOL 3

QUADRE 3.5

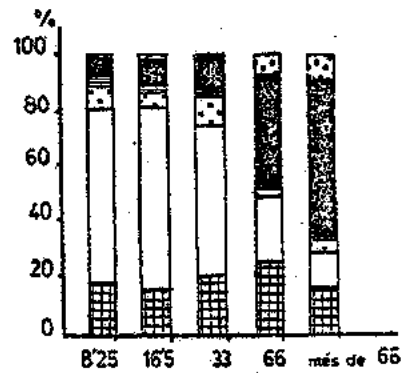
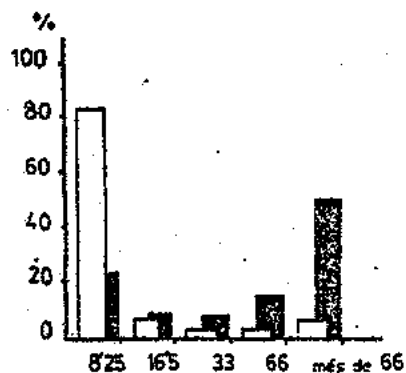
Estructura de la propietat de la terra en el municipi d'ARTÉS, 1774.

GRUP	Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25Q	219	81,1	588,5	20,7	2,69
8,25 a 16,5Q	21	7,8	237,1	8,3	11,29
16,5 a 33Q	9	3,3	209,1	7,4	23,23
33 a 66Q	8	3,-	409,3	14,4	51,16
més de 66Q	13	4,8	1400,8	49,2	107,75
TOTAL	270	100,-	2844,8	100,-	10,54

QUADRE 3.6.

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus, en el municipi d'ARTÉS el 1774.

CONREU	0 a 8,25Q			8,25Q a 16,5Q			16,5 a 33Q			33 a 66Q			més de 66Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECA	133	94,9	16,1	20	35,2	14,8	9	42,1	20,1	8	103,7	25,3	13	237,4	16,9	513,3
VINYA	149	383,4	65,1	19	158,1	66,7	9	113,8	54,4	8	99,9	24,4	13	174,-	12,4	929,2
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
OLIVERA	75	55,8	9,5	13	18,8	7,9	9	22,6	10,8	7	9,-	2,2	13	38,2	2,7	144,4
HORT	122	16,7	2,8	20	4,7	2,-	9	3,9	1,9	8	3,9	1,-	12	7,2	0,5	36,4
BOSC	33	37,1	6,3	6	18,7	7,9	6	26,7	12,8	8	165,6	40,5	13	824,4	58,9	1072,5
ROQUES	2	0,6	0,1	1	1,6	0,7	---	---	---	7	27,2	6,6	13	119,6	8,5	149,-
TOTAL	219	588,5	100,-	21	237,1	100,-	9	209,1	100,-	8	409,3	100,-	13	1400,8	0,-	2844,8

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Hort
Bosc
Roques

QUADRE 3.7

Distribució dels conreus per pobles, segons la propietat de la terra, en el municipi d'ARTÉS, el 1774

POBLE	Pro.	SECÀ			VINYA			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROQUES			TOTAL	%
		Pro.	Exten.	%	Pro.	Exten.	%	Pro.	Exten.	%	Pro.	Exten.	%	Pro.	Exten.	%	Pro.	Exten.	%	Pro.	Exten.	%		
ARTÉS	249	166	446,9	87,1	192	852,6	91,8	---	---	---	111	139,4	96,5	163	33,9	93,1	61	907,5	84,4	19	127,5	5,5	2507,4	88,1
AVINYÓ	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	0,1	0,1	1	0,1	0,1	---	---	---	---	---	---	0,2	0,05
NAVARCLES	1	---	---	---	1	2,9	0,3	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2,9	0,1
CALDERS	13	12	20,9	4,1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2	0,3	0,8	1	8,3	0,8	1	0,1	0,0	29,2	1,1
OLÓ	1	1	0,9	0,2	1	1,2	0,1	---	---	---	1	0,4	0,3	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2,5	0,1
SANTPEDOR	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	0,1	0,2	---	---	---	---	---	---	0,1	0,05
MANRESA	1	1	14,2	2,8	1	23,5	2,5	---	---	---	1	0,4	0,1	1	0,3	0,8	1	23,9	2,2	1	3,3	2,2	65,7	2,3
MOIÀ	1	1	15,1	2,9	1	19,3	2,1	---	---	---	1	1,2	0,8	1	0,4	1,1	1	29,4	5,5	1	5,1	3,4	100,2	3,5
VIC	2	2	16,2	3,2	2	29,7	3,2	---	---	---	2	2,8	1,9	2	1,3	3,4	2	73,4	6,8	1	13,2	8,9	136,6	4,8
TOTAL	270	183	513,2	100	198	929,2	100	---	---	---	117	144,4	100	171	36,4	100	66	1072,5	100	23	149,1	100	2844,7	100,1

QUADRE 3.10

Distribució dels conreus per professions, segons la propietat de la terra en el municipi d'ARTÉS, el 1774

Professió	P.	SECÀ			VINYA			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROQUES			TOTAL	%	
		Prop.	Exten.	%	Prop.	Exten.	%	Prop.	Exten.	%	Prop.	Exten.	%	Prop.	Exten.	%	Prop.	Exten.	%	Prop.	Exten.	%			
PAGÈS	24	22	305,9	59,6	22	267,6	28,8	---	---	---	20	50,7	35,1	23	12,2	33,5	20	800,8	74,7	16	118,1	79,2	1555,2	54,7	
JORNALER	110	73	64,8	12,6	86	294,9	31,7	---	---	---	42	39,9	27,6	65	10,1	27,5	21	26,8	2,5	1	0,4	0,3	436,8	15,4	
ARTESANAT TEXTIL	30	17	34,1	6,6	21	77,7	8,4	---	---	---	12	16,1	11,2	22	4,1	11,3	2	53,9	5,1	1	7,4	5,1	193,2	6,8	
ARTESANAT ALTRES	12	8	5,1	1,1	7	16,1	1,7	---	---	---	5	5,3	3,7	9	1,2	3,3	3	3,3	0,3	---	---	---	31,1	1,1	
COMERC	4	2	1,1	0,2	2	12,1	1,3	---	---	---	1	0,5	0,4	4	0,4	1,1	---	---	---	---	---	---	14,1	0,5	
PROF. LIBERALS	3	2	0,3	0,0	1	5,1	0,5	---	---	---	1	0,3	0,2	---	---	---	---	---	---	---	---	---	5,6	0,2	
ECLESIASTICS	1	1	0,6	0,1	1	1,7	0,2	---	---	---	1	0,8	0,5	2	0,4	1,1	---	---	---	---	---	---	3,5	0,1	
NOBLES	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
VICINES/ DONZELLES	33	21	19,8	3,8	29	116,9	12,6	---	---	---	17	16,6	11,9	19	2,8	7,7	8	6,7	0,6	---	---	---	162,8	5,7	
ALTRES	23	14	10,5	2,1	16	40,8	4,4	---	---	---	10	6,7	4,6	13	1,9	5,2	7	16,1	1,5	1	1,6	1,1	77,5	2,7	
DESCOURE-GUDA	30	23	71,2	13,9	13	96,5	10,4	---	---	---	8	7,5	5,2	14	3,4	9,3	5	165,1	15,4	4	21,6	14,5	365,2	12,8	
TOTALS	270	183	513,3	100,1	198	929,2	100	---	---	---	117	144,4	100	171	36,4	100	66	1072,5	100	23	149,1	100	2844,8	100,1	

QUADRE 3.13

Distribució dels conreus per pobles segons la propietat de la terra. Propietaris dels municipi d' Artés, l'any 1872

POBLE	Pro.	SECÀ			VINYA			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROQUES			TOTAL	%
		Pro.	Exte.	%	Pro.	Exte.	%	Pro.	Exte.	%	Pro.	Exte.	%	Pro.	Exte.	%	Pro.	Exte.	%	Pro.	Exte.	%		
ARTÉS	237	172	460,1	84,8	160	1993,7	75,2	182	881,2	80,9	111	116,1	87,9	180	144,2	90,1	17	687,4	79,8	9	26,8	75,3	4309,5	78,7
AVINYÓ	4	3	0,9	0,2	2	3,7	1,4	2	0,2	0,02	2	1,2	0,9	1	0,1	0,01	---	---	---	---	---	---	6,1	0,1
NAVARCLES	2	---	---	---	1	61,1	2,3	1	32,5	3,1	---	---	---	2	13,1	8,2	1	12	1,4	1	0,8	2,2	119,5	2,2
CALDERS	5	2	1,8	0,7	3	18,5	0,7	4	10,8	1,1	2	1,3	1,1	2	0,4	0,3	1	0,9	0,1	---	---	---	33,7	0,6
OLÓ	2	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2	0,2	0,1	---	---	---	---	---	---	0,2	1
SALLENT	2	1	14,8	2,7	1	45,8	1,7	2	15,1	1,4	1	0,2	0,2	1	0,1	0,1	---	---	---	1	6,6	18,5	82,5	1,5
VIC	1	1	11,5	2,2	1	119,1	4,5	1	38,9	3,6	---	---	---	1	0,3	0,2	1	11	1,3	---	---	---	180,8	3,3
MONISTROL	2	2	0,3	0,1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	0,1	0,1	---	---	---	---	---	---	0,4	0,02
BARCELONA	1	1	0,02	---	---	---	---	1	0,2	0,02	---	---	---	1	0,2	0,1	---	---	---	---	---	---	0,4	0,01
MANRESA	1	1	16,4	3,2	1	88,3	3,1	1	29,5	2,7	1	5,1	3,8	1	0,5	0,3	1	91,1	10,6	1	1,4	3,9	232,1	4,2
MOIÀ	2	2	37,1	6,8	2	321,9	12,4	2	81,2	7,5	2	8,1	6,1	2	0,8	0,5	2	58,1	6,7	---	---	---	507,2	9,3
AGUILAR	1	---	---	---	---	---	---	1	0,3	0,03	1	0,2	0,2	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,5	0,01
TOTAL	260	185	542,8	100	171	2652,1	100	197	1083,8	100	120	132,1	100	194	160,1	100	23	860,4	100	12	35,6	100	5472,8	100

QUADRE 3.8

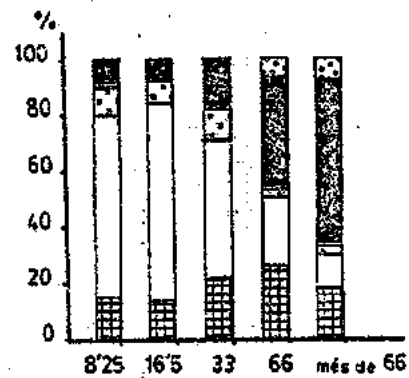
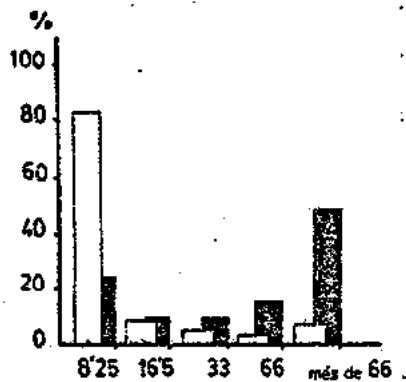
Estructura de la propietat de la terra sense els de fora, en el municipi d'ARTÉS, el 1774.

GRUP	NR PROPIET.	%	EXTENSIÓ	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	203	81,5	567,8	22,6	2,80
8,25 a 16,5 Q.	20	8,-	222,8	8,9	11,14
16,5 a 33 Q.	8	3,2	186,7	7,4	23,34
33 a 66 Q.	7	2,8	343,6	13,7	49,09
més de 66 Q.	11	4,4	1186,3	47,3	107,85
TOTAL	249	100,-	2507,3	100,-	10,07

QUADRE 3.9

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus sense els de fora, en el municipi d'ARTÉS, el 1774.

CONREU	0 a 8,25Q			8,25 a 16,5Q			16,5 a 33Q			33 a 66Q			més de 66Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECA	121	79,3	14,-	19	29,4	13,2	8	39,1	20,9	7	89,4	26,-	11	209,2	17,6	446,4
VINYA	147	379,3	66,8	19	158,1	71,-	8	96,6	51,7	7	76,4	22,2	11	142,2	12,-	852,6
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
OLIVERA	73	55,3	9,7	13	18,8	8,4	8	21,7	11,6	6	18,6	2,5	11	35,-	3,-	139,4
HORT	119	16,4	2,9	19	4,5	2,-	8	3,4	1,8	7	3,6	1,-	10	5,9	0,5	33,8
BOSC	33	37,1	6,5	5	10,5	4,7	5	25,9	13,9	7	141,6	41,2	11	692,5	58,4	907,6
ROQUES	1	0,4	0,1	1	1,6	0,7	---	---	---	6	23,9	7,-	11	101,5	8,6	127,8
TOTAL	203	567,8	100,-	20	222,8	100,-	8	186,7	100,-	7	343,6	100,-	11	1186,5	100,-	2507,3

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Hort
Bosc
Roques

QUADRE 3.11

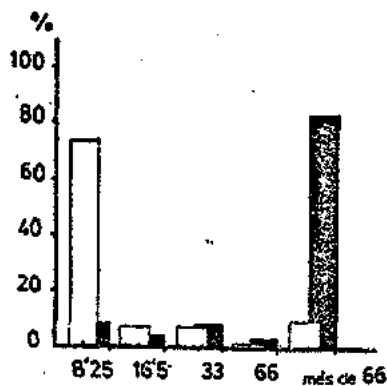
Estructura de la propietat de la terra en el municipi d'ARTES, el 1872.

GRUP	Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	200	76,9	412,32	7,5	2,06
8,25 a 16,5 Q.	17	6,5	188,65	3,4	11,1
16,5 a 33 Q.	17	6,5	366,94	6,7	21,6
33 a 66 Q.	2	0,8	97,13	1,8	48,6
més de 66 Q.	24	9,2	4407,5	80,5	183,6
TOTAL	260	100,-	5472,54	100,-	21,05

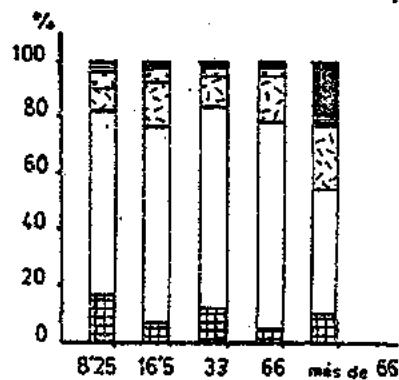
QUADRE 3.12

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus en el municipi d'ARTES, el 1872.

	0 a 8,25Q			8,25 a 16,5Q			16,5 a 33Q			33 a 66Q			més de 66Q			TOTAL
CONREU	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECA	130	66,7	16,2	14	12,9	6,8	16	43,1	11,7	2	4,1	4,2	23	415,8	9,4	542,6
VINYA	111	249,7	60,6	17	133,6	70,8	17	258,7	70,5	2	71,8	73,9	24	1938,3	44,-	2652,1
REGADIU																
ERM	137	36,4	8,8	17	27,1	14,4	17	42,3	11,5	2	15,2	15,7	24	968,8	22,-	1089,8
OLIVERA	69	30,6	7,4	13	10,9	5,8	16	17,4	4,7	2	4,2	4,3	20	69,-	1,6	132,1
HORT	141	28,6	6,9	15	3,1	1,6	13	4,6	1,3	2	0,8	0,8	23	122,8	2,8	159,9
BOSC				1	1,-	0,5	1	0,9	0,2	1	1,-	1,-	20	857,5	19,5	860,4
ROQUES	1	0,3	0,1										11	35,3	0,8	35,6
TOTAL	200	412,3	100,-	17	188,6	100,-	17	367,-	100,-	2	97,1	100,-	24	4407,5	100,-	5472,5

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Erm
Hort
Bosc
Roques

QUADRE 3.14

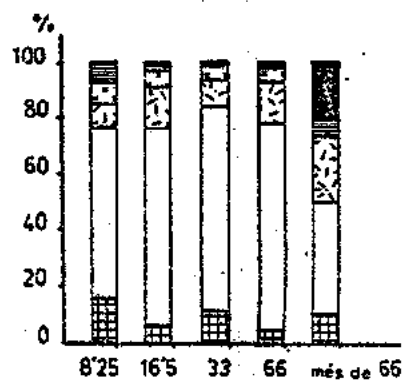
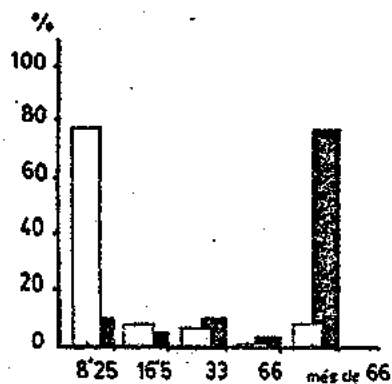
Estructura de la propietat de la terra sense els de fora, en el municipi d'ARTES, el 1872.

GRUP	Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	184	77,6	395,5	9,2	2,15
8,25 a 16,5 Q.	17	7,2	188,7	4,4	11,1
16,5 a 33 Q.	16	6,8	342,5	7,9	21,4
33 a 66 Q.	2	0,8	97,1	2,3	48,6
més de 66 Q.	18	7,6	3285,7	76,2	182,5
TOTAL	237	100,-	4309,4	100,-	18,2

QUADRE 3.15

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus sense els de fora, en el municipi d'ARTES l'any 1872.

CONREU	0 a 8,25Q		8,25 a 16,5Q		16,5 a 33		33 a 66Q		més de 66Q		TOTAL
	PROP.	EXTEN.	PROP.	EXTEN.	PROP.	EXTEN.	PROP.	EXTEN.	PROP.	EXTEN.	
SECÀ	122	63,8	14	12,9	16	43,1	2	4,1	18	336,1	460,-
VINYA	107	243,5	17	133,6	16	242,7	2	71,9	18	1302,-	1993,7
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,-
ERM	129	32,5	17	27,1	16	34,7	2	15,2	18	771,2	881,2
OLIVERA	64	28,-	13	10,9	16	17,4	2	4,2	16	55,7	116,2
HORT	132	27,4	15	3,1	13	4,6	2	0,7	18	108,2	144,-
BOSC	---	---	1	1,-	---	---	1	1,-	15	685,4	687,4
ROQUES	1	0,3	---	---	---	---	---	---	8	26,5	26,8
TOTAL	184	395,5	17	188,7	16	342,5	2	97,1	18	3285,7	4309,4

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Erm
Hort
Bosc
Roques

QUADRE 3.17

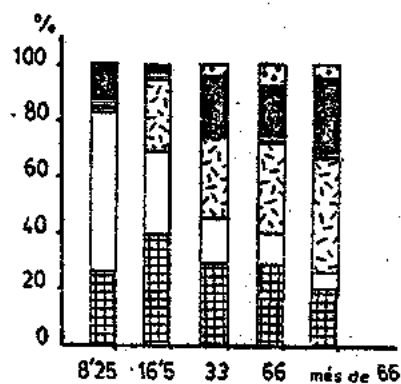
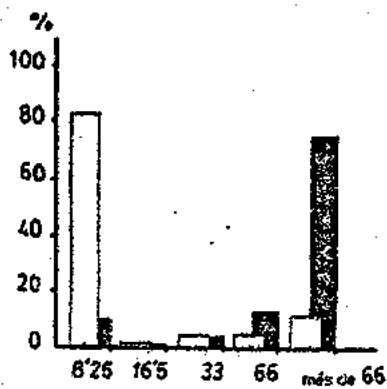
Estructura de la propietat de la terra en el municipi de CALDERS, el 1741.

GRUP	NR PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	186	81,6	359,1	8,7	1,93
8,25 a 16,5 Q.	3	1,3	30,9	0,8	10,3
16,5 a 33 Q.	6	2,6	142,5	3,4	23,8
33 a 66 Q.	9	4,-	478,5	11,6	53,2
més de 66 Q.	24	10,5	3125,9	75,5	130,2
TOTAL	228	100,-	4136,9	100,-	18,1

QUADRE 3.18

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus en el municipi de CALDERS, el 1741.

	0 a 8,25Q			8,25 a 16,5Q			16,5 a 33Q			33 a 66Q			més de 66Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
CONREU																
SECA	82	95,6	26,6	3	12,3	39,8	6	40,8	28,6	9	132,8	27,8	24	616,8	19,7	898,3
VINYA	136	209,6	58,4	3	8,7	28,2	5	21,-	14,7	8	57,1	11,9	21	136,5	4,4	432,9
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	3	3,5	1,-	2	8,-	25,9	4	41,-	28,8	7	156,-	32,6	16	1289,5	41,3	1498,-
OLIVERA	3	0,8	0,2	---	---	---	---	---	---	2	1,3	0,3	6	5,3	0,2	7,4
HORT	130	8,7	2,4	3	0,9	2,9	4	0,7	0,5	9	7,8	1,6	24	5,3	0,2	23,4
BOSC	27	37,9	10,6	1	1,-	3,2	3	33,-	23,2	7	81,5	17,-	14	916,5	29,3	1069,9
ROQUES	3	3,-	0,8	---	---	---	1	6,-	4,2	4	42,-	8,8	9	156,-	5,-	287,-
TOTAL	186	359,1	100,-	3	30,9	100,-	6	142,5	100,-	9	478,5	100,-	24	3125,9	100,-	4136,9

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Erm
Hort
Bosc
Roques

QUADRE 3. 19

Distribució dels conreus per pobles segons la propietat de la terra en el municipi de CALDERS l'any 1741.

POBLE	SECA			VINYA			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROQUES			TOTAL	%	
	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%			
CALDERS	177	111	800,2	89,8	133	358,7	82,9	24	1281,5	85,5	10	7,2	96,6	154	21,792,7	42	952,1	89	12	176,5	85,3	3597,5	87,	
ARTÉS	11	2	12,1	1,2	11	21,6	5,1	1	45,3	1,1	---	---	---	2	0,2	0,9	2	20,1	1,9	1	13,1	6,3	111,8	2,7
NAVARCLES	27	5	9,8	1,1	22	32,8	7,6	4	13,1	0,9	---	---	---	2	0,6	2,6	6	7,8	0,7	3	8,5	4,1	72,4	1,75
BARCELONA	4	2	16,2	1,5	2	4,5	1,1	1	35,2	3,3	---	---	---	4	0,2	0,9	1	6,1	0,6	1	9,1	4,1	72,4	1,75
MOIA	4	3	56,1	6,2	3	12,8	3,1	2	124,1	8,3	1	0,25	3,4	6	0,52	2,2	1	84,1	7,9	---	---	---	276,1	6,7
ST. LLORENÇ	2	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2	0,04	0,2	---	---	---	---	---	---	0,04	0,001
L'ESTANY	1	---	---	---	1	1,5	0,4	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1,5	0,04
RIPOLL	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	0,04	0,2	---	---	---	---	---	---	0,04	0,001
VIC	1	1	4,1	0,5	1	1,1	0,2	---	---	---	---	---	---	1	0,1	0,4	---	---	---	---	---	---	5,1	0,1
TOTAL	228	124	898,2	100	173	432,9	100	32	1498,1	100	11	7,45	100	170	23,4	100	52	1069,9	100	17	207,1	100	4136,7	100

QUADRE 3. 22

Distribució dels conreus per professions segons la propietat de la terra en el municipi de CALDERS, l'any 1741.

PROFESS/	SECA			VINYA			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROQUES			TOTAL	%		
	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%				
PAGES	33	32	642,7	71,5	30	173,1	40	24	1312,5	87,6	7	6,3	85,1	31	13,1	56,1	19	777,9	72,7	12	183	88,8	3108,1	75,1	
JORNALER	71	31	36,1	4,2	99	93,4	21,5	1	1,5	0,1	---	---	---	51	3,9	16,7	21	18,6	1,7	1	0,5	0,2	156,1	3,8	
ARTESANAT TEXTIL	4	---	---	---	3	7,1	1,6	---	---	---	---	---	---	2	0,1	0,9	---	---	---	---	---	---	7,1	0,17	
ARTESANAT ALTRES	4	3	3,3	0,4	4	6,5	1,5	---	---	---	---	---	---	3	0,2	0,5	---	---	---	---	---	---	10,1	0,2	
COMERC	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
PROF. LIBERALS	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ECLESIAST	5	4	55,3	6,2	2	2,3	0,5	---	---	---	---	---	---	3	0,5	2,1	2	122	11,4	1	12,1	5,8	192,1	4,6	
NOBLES	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
VIOQUES/ DONZELLES	52	24	34,2	3,8	54	53,5	12,4	3	8,1	0,5	1	0,3	4,1	59	4,4	10,3	10	12,7	1,2	1	2,1	1,1	113,1	2,7	
ALTRES	3	1	4,1	0,5	5	6,1	1,4	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	10,1	0,2
DESCONEGU	55	29	121,2	13,5	38	91,1	21,1	4	176	11,8	3	0,8	10,8	41	3,2	15,7	9	137,2	12,1	2	9,5	4,6	539,1	13,1	
TOTAL	228	124	898,2	100	173	432,9	100	32	1498,1	100	11	7,4	100	170	23,4	100	52	1069,9	100	17	207,1	100	4136,7	100	

QUADRE 3. 25

Distribució dels conreus per pobles segons la propietat de la terra en el municipi d'ARTÉS l'any 1861.

POBLE	SECA			VINYA			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROQUES			TOTAL	%		
	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%				
CALDERS	260	259	955,6	73,6	108	2583,3	63,2	64	1101,1	67,6	21	61,3	78,3	97	34,6	64,1	23	3392,3	79,9	---	---	---	8128,2	71,3	
ARTÉS	11	5	74,8	5,8	7	318,4	7,5	4	77,4	4,8	3	7,5	9,6	1	0,3	0,9	4	309,6	7,3	---	---	---	788,1	6,9	
NAVARCLES	53	17	22,8	1,8	18	133,3	3,2	4	25,7	1,6	1	1,3	1,7	27	4,6	8,5	3	47,6	1,1	---	---	---	235,2	2,1	
BARCELONA	3	3	141,2	10,9	3	547,1	15,4	3	229,1	14,1	2	2,7	3,5	1	7,8	14,4	2	227,3	5,4	---	---	---	1154,9	10,1	
MANRESA	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	0,4	0,7	---	---	---	---	---	---	0,4	---	
MOIA	5	5	71,2	5,5	4	306,2	7,5	5	157,4	9,7	1	0,6	1	3	3,5	6,9	4	249,1	5,9	---	---	---	788,2	6,9	
ST. ERULIÓ	1	1	1,2	0,1	1	49,8	1,1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	6,1	0,2	---	---	---	77,3	0,7
DESCONEGU	31	16	32,2	2,5	15	128,8	3,2	4	39,1	2,4	1	4,7	6,1	11	2,8	5,4	3	14,8	0,4	---	---	---	22,4	2,1	
TOTAL	363	302	1299,1	100	156	4086,3	100	84	1629,4	100	29	78,3	100	141	54,1	100	40	4247,1	100	---	---	---	11394,6	100	

QUADRE 3.20

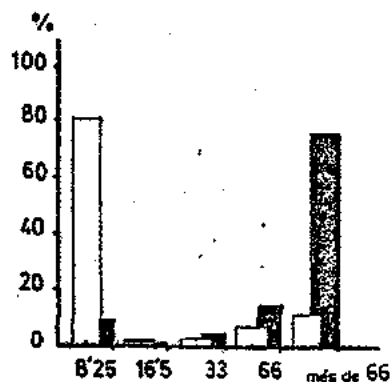
Estructura de la propietat de la terra sense els de fora, en el municipi de CALDERS, el 1741.

GRUP	Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	143	80,8	288,9	8,-	2,-
8,25 a 16,5 Q.	2	1,1	20,4	0,6	10,2
16,5 a 33 Q.	4	2,3	104,6	2,9	26,2
33 a 66 Q.	9	5,1	478,6	13,3	53,2
més de 66 Q.	19	10,7	2704,9	75,2	142,4
TOTAL	177	100,-	3597,4	100,-	20,3

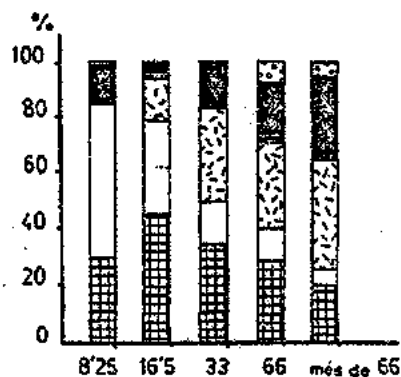
QUADRE 3.21

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus sense els de fora en el municipi de CALDERS l'any 1741.

	0 a 8,25Q			8,25 a 16,5Q			16,5 a 33Q			33 a 66Q			més de 66Q			TOTAL
CONREU	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECÀ	77	84,3	29,2	2	9,-	44,1	4	37,-	35,4	9	132,8	27,8	19	537,1	19,9	800,2
VINYA	103	160,4	55,5	2	7,-	34,3	3	16,-	15,3	8	57,1	11,9	17	118,2	4,4	358,7
REGADIU	--	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	1	1,5	0,5	1	3,-	14,7	3	35,-	33,5	7	156,-	32,6	12	1085,5	40,1	1281,-
OLIVERA	3	0,8	0,3	---	---	---	---	---	---	2	1,3	0,3	5	5,1	0,2	7,2
HORT	121	8,3	2,9	2	0,4	2,-	3	0,6	0,6	9	7,8	1,6	19	4,6	0,2	23,7
BOSC	22	33,1	11,5	1	1,-	4,9	1	16,-	15,3	7	81,5	17,-	11	820,5	30,3	952,1
ROQUES	1	0,5	0,2	---	---	---	---	---	---	4	42,-	8,8	7	134,-	5,-	176,-
TOTAL	143	288,9	100,-	2	20,4	100,-	4	104,6	100,-	9	478,6	100,-	19	2704,9	100,-	3597,4

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Erm
Hort
Bosc
Roques

QUADRE 3.23

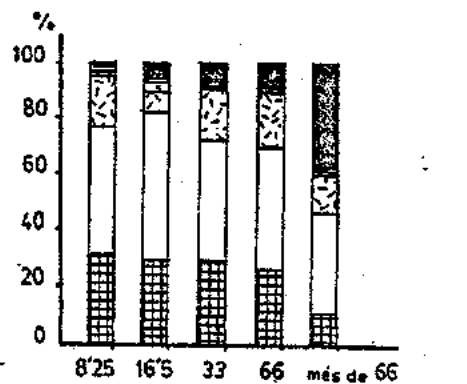
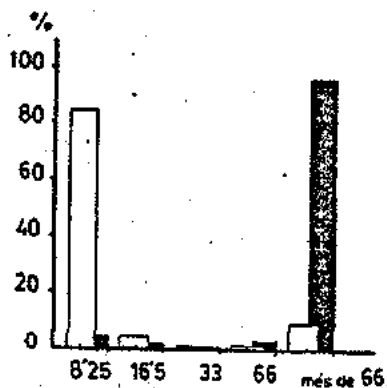
Estructura de la propietat de la terra en el municipi de CALDERS, el 1861.

GRUP	Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	305	84,-	452,6	4,-	1,48
8,25 a 16,5 Q.	15	4,1	163,5	1,4	10,9
16,5 a 33,- Q.	2	0,6	35,3	0,3	17,65
33 a 66 Q.	6	1,7	328,4	2,9	54,73
més de 66 Q.	35	9,6	10414,9	91,4	297,57
TOTAL	363	100,-	11394,7	100,-	31,39

QUADRE 3.24

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus en el municipi de CALDERS, el 1861.

CONREUS	0 a 8,25Q			8,25 a 16,5Q			16,5 a 33Q			33 a 66Q			més de 66Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECA	248	140,2	30,9	13	46,8	28,6	1	10,-	28,3	6	79,9	24,3	34	1022,-	9,8	1298,9
VINYA	99	211,9	46,8	14	86,9	53,2	2	15,3	63,2	6	142,7	43,5	35	3630,2	34,9	4087,-
REGADIU	--	----	----	--	----	----	--	----	----	--	----	----	--	----	----	----
ERM	37	74,6	16,5	7	12,2	7,5	2	7,4	20,9	5	66,6	20,3	33	1468,8	14,1	1629,6
OLIVERA	3	7,8	1,7	3	4,7	2,9	--	----	----	1	1,-	0,3	22	64,7	0,6	78,2
HORT	116	14,9	3,3	9	2,3	1,4	--	----	----	2	2,3	0,7	14	34,5	0,3	54,-
BOSC	1	3,3	0,7	2	10,6	6,5	1	2,7	7,6	4	35,-	10,9	32	4194,6	40,3	4247,1
ROQUES	--	----	----	--	----	----	--	----	----	--	----	----	--	----	----	----
TOTAL	305	452,7	100,-	15	163,5	100,-	2	35,4	100,-	6	328,4	100,-	35	10414,8	100,-	11394,8

QUADRE 3.26

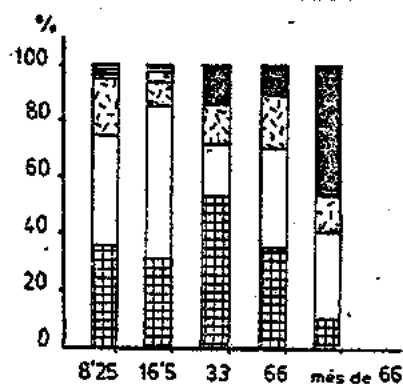
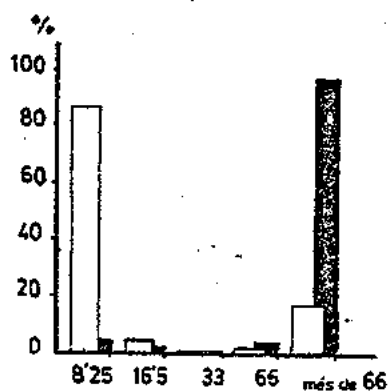
Estructura de la propietat de la terra sense els de fora, en el municipi de CALDERS, el 1861.

GRUP	Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	223	85,8	340,-	4,2	1,53
8,25 a 16,5 Q.	11	4,2	123,-	1,5	11,2
16,5 a 33 Q.	1	0,4	18,6	0,2	18,6
33 a 66 Q.	3	1,2	187,2	2,3	62,4
més de 66 Q.	22	8,5	7459,4	91,8	339,1
TOTAL	260	100,-	8128,2	100,-	31,3

QUADRE 3.27

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus, sense els de fora en el municipi de CALDERS, el 1861.

CONREU	0 a 8,25 Q			8,25 a 16,5 Q			16,5 a 33 Q			33 a 66 Q			més de 66 Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECA	218	115,8	34,1	11	39,2	31,9	1	10,-	53,8	3	64,4	34,4	22	726,1	9,7	995,5
VINYA	71	137,5	40,4	11	65,4	53,2	1	2,9	15,6	3	68,9	36,8	22	2308,6	30,9	2583,3
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	34	69,5	20,4	6	11,2	9,1	1	3,-	16,1	2	36,-	19,2	21	981,4	13,2	1101,1
OLIVERA	2	6,5	1,9	3	4,7	3,8	---	---	---	1	1,-	0,5	15	49,2	0,7	61,4
HORT	79	10,8	3,2	8	1,8	1,5	---	---	---	1	0,2	1,1	9	21,9	0,3	34,7
BOSC	---	---	---	1	0,7	0,6	1	2,7	14,5	1	16,7	8,9	20	3372,2	45,2	3392,3
ROQUES	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
TOTAL	223	340,-	100,-	11	123,-	100,-	1	18,6	100,-	3	187,2	100,-	22	7459,4	100,-	8128,2

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Hort
Bosc
Erm

QUADRE 3.29

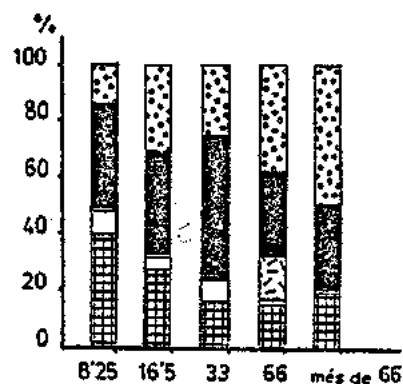
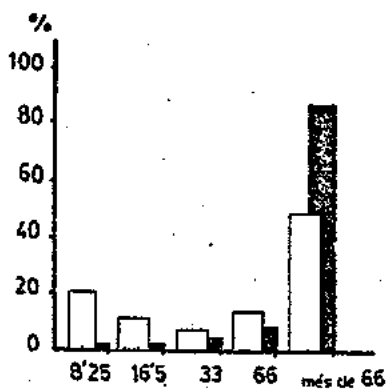
Estructura de la propietat de la terra en el municipi de CASTELLADRAL, el 1741.

GRUP	Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	8	20,5	29,7	1,-	3,7
8,25 a 16,5 Q.	4	10,3	43,6	1,5	10,9
16,5 a 33 Q.	3	7,7	79,3	2,8	26,4
33 a 66 Q.	5	12,8	225,2	7,9	45,-
més de 66 Q.	19	48,7	2484,9	86,8	130,8
TOTAL	39	100,-	2862,7	100,-	73,4

QUADRE 3.30

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus en el municipi de CASTELLADRAL, 1741.

CONREU	0 a 8,25 Q			8,25 a 16 Q			16,5 a 33 Q			33 a 66 Q.			més de 66 Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECA	8	12,-	40,4	4	12,5	28,7	2	12,4	15,6	5	32,5	14,4	19	475,8	19,2	545,2
VINYA	4	2,5	8,4	4	2,-	4,6	3	5,4	6,8	5	3,9	1,7	19	45,7	1,8	59,5
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	32,-	14,2	---	---	---	32,-
OLIVERA	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
HORT	6	0,2	0,7	4	0,1	0,2	3	0,9	1,1	5	0,8	0,4	19	9,7	0,4	11,7
BOSC	4	11,-	37,-	4	16,-	36,7	3	39,6	49,9	5	68,-	30,2	19	736,7	29,7	871,3
ROQUES	3	4,-	13,3	4	13,-	29,8	2	21,-	26,5	4	88,-	39,1	19	1217,-	48,9	1343,-
TOTAL	8	29,7	100,-	4	43,6	100,-	3	79,3	100,-	5	225,2	100,-	19	2484,9	100,-	2862,7

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Erm
Hort
Bosc
Roques

QUADRE 3. 31

Distribució dels conreus per pobles segons la propietat de la terra, en el municipi de CASTELLADRAL l'any 1741.

POBLE	Pro.	SECA			VINYA			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROQUES			TOTAL	%
		Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%		
CASTELLADRAL	27	27	374,8	68,8	25	35,9	60,3	---	---	---	---	---	---	27	7,9	67,5	24	573,8	65,9	23	918,-	68,8	1910,4	66,7
SALLENT	2	2	9,-	1,7	1	1,-	1,7	---	---	---	---	---	---	1	0,6	5,1	2	33,-	3,8	1	17,-	1,3	60,6	2,1
SANTPEDR	1	1	26,-	4,8	1	2,-	3,4	---	---	---	---	---	---	1	0,5	4,3	1	30,-	3,4	1	10,-	0,7	68,5	2,4
BERGA	2	2	40,1	7,4	2	5,7	9,6	---	---	---	---	---	---	2	0,6	5,1	2	51,5	5,9	2	57,-	4,2	154,9	5,4
CARDONA	1	1	20,-	3,7	1	1,-	1,7	---	---	---	---	---	---	1	1,1	9,4	1	42,-	4,8	1	88,-	6,6	152,1	5,3
BALSARENY	2	1	5,3	0,8	2	5,2	8,2	---	---	---	---	---	---	2	0,8	6,8	2	30,-	3,4	2	55,-	4,1	96,3	3,4
ALTRES (*)	4	4	70,-	12,8	3	8,7	14,6	1	32	100	---	---	---	3	0,2	1,7	3	111,-	12,7	2	198,-	14,7	419,9	14,7
TOTAL	39	38	545,2	100	35	59,5	100	1	32	100	---	---	---	37	11,7	100	35	871,3	100	32	1343,-	100	2862,7	100

(*) Aquests altres corresponen: 1 a l'Espanyola, 1 a Cargalló, 1 de Nerola, 1 de Sória.

QUADRE 3. 32

Distribució dels conreus per professions segons la propietat de la terra en el municipi de CASTELLADRAL, l'any 1741.

PROFESS.	Pro.	SECA			VINYA			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROQUES			TOTAL	%
		Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%		
PAGÈS	20	20	321,5	59,-	19	31,7	53,5	---	---	---	---	---	---	20	6,3	53,9	17	447,8	54,8	17	862,-	54,2	1699,1	59,4
JORNALER	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ARTESANAT TEXTIL	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ARTESANAT ALTRES	1	1	1,9	0,3	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	0,04	0,3	1	2,-	0,2	1	2,-	0,2	5,5	0,2
COMERC	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
PROF/LLIB	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ECLESIAST	2	2	42,-	7,7	2	4,-	6,7	---	---	---	---	---	---	2	0,6	5,5	2	45,-	5,2	2	23,-	1,7	114,6	4,-
NOBLESA VIDUES/ DONZELLES	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ALTRES	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
DESCONEGU	16	15	180,2	33,1	14	23,8	40,-	1	32,-	100	---	---	---	16	4,8	41,-	15	346,-	39,8	12	456,-	33,9	1043,5	36,4
TOTAL	39	38	545,2	100	35	59,5	100	1	32,-	100	---	---	---	37	11,7	100	35	871,3	100	32	1343,-	100	2862,7	100

QUADRE 3.33

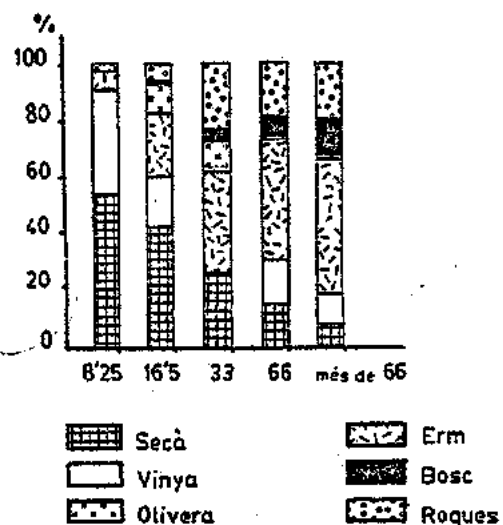
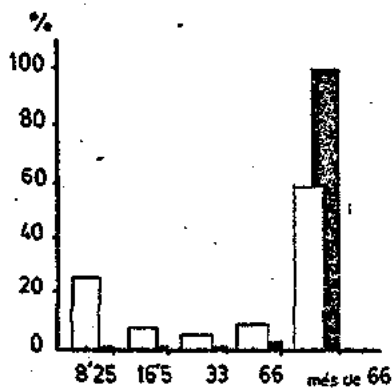
Estructura de la propietat de la terra en el municipi de CASTELLADRAL, el 1860.

GRUP	Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	22	23,7	75,6	0,4	3,4
8,25 a 16,5 Q.	6	6,5	71,2	0,4	11,9
16,5 a 33 Q.	4	4,3	105,7	0,5	26,4
33 a 66 Q.	7	7,5	365,8	1,8	52,3
més de 66 Q.	54	58,1	19375,2	96,9	358,8
TOTAL	93	100,-	19993,5	100,-	215,-

QUADRE 3.34

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus en el municipi de CASTELLADRAL, 1860.

CONREU	0 a 8,25 Q			8,25 a 16,5 Q			16,5 a 33 Q			33 a 66 Q			més de 66 Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECÀ	18	40,8	54,-	6	30,5	42,8	4	27,3	25,8	7	46,-	12,6	53	1242,4	6,4	1387,-
VINYA	8	28,3	37,4	2	12,2	17,1	---	---	---	7	50,3	13,8	52	1887,5	9,7	1978,3
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	3	4,5	5,9	5	17,1	24,-	4	38,8	36,7	7	158,5	43,3	54	9721,4	50,2	9940,3
OLIVERA	2	2,-	2,7	2	7,-	9,8	4	10,8	10,2	2	2,3	0,6	43	147,9	0,8	170,-
HORT	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
BOSC	---	---	---	1	0,7	1,-	4	4,8	4,5	7	37,3	10,2	54	2451,6	12,7	2494,4
ROQUES	---	---	---	2	3,7	5,2	4	24,-	22,7	7	71,4	19,5	53	3924,4	20,3	4023,5
TOTAL	22	75,6	100,-	6	71,2	100,-	4	105,7	100,-	7	365,8	100,-	54	19375,2	100,-	19993,5

QUADRE 3.36

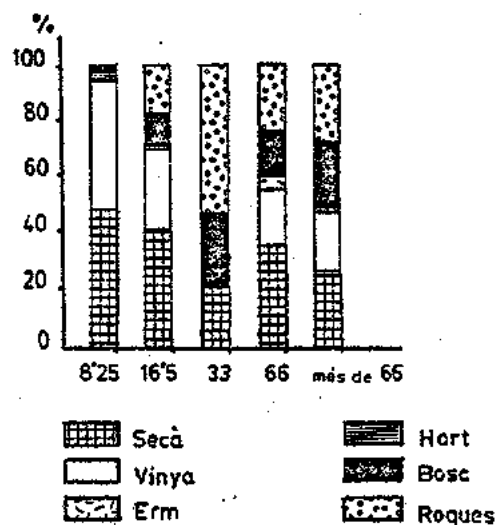
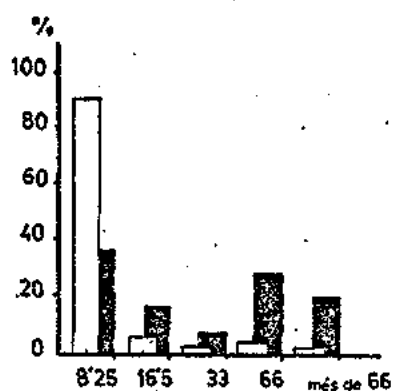
Estructura de la propietat de la terra en el municipi de NAVARCLES, l'any 1747.

GRUP	Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	78	89,7	139,2	34,6	1,79
8,25 a 16,5 Q.	5	5,7	58,-	14,4	11,6
16,5 a 33 Q.	1	1,1	25,3	6,3	25,3
33 a 66 Q.	2	2,3	104,7	26,1	52,4
més de 66 Q.	1	1,1	74,7	18,6	74,7
TOTAL	87	100,-	401,9	100,-	4,62

QUADRE 3.37

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus, en el municipi de NAVARCLES, 1747.

CONREU	0 a 8,25 Q			8,25 a 16,5 Q			16,5 a 33 Q			33 a 66 Q			més de 66 Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECÀ	44	65,4	47,-	5	24,-	41,4	1	5,1	20,2	2	36,-	34,4	1	19,5	26,1	150,-
VINYA	34	68,-	48,8	4	17,5	30,2	---	---	---	2	18,3	17,5	1	14,1	18,9	117,9
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2	5,-	4,8	1	1,-	1,3	6,-
OLIVERA	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
HORT	57	3,1	2,2	5	0,5	0,9	1	0,2	0,8	2	0,4	0,4	1	0,1	0,1	4,3
BOSC	2	2,7	2,-	2	6,-	10,3	1	6,-	23,7	2	19,-	18,1	1	18,-	24,1	51,7
ROQUES	---	---	---	2	10,-	17,2	1	14,-	55,3	2	26,-	24,8	1	22,-	29,5	72,-
TOTAL	78	139,2	100,-	5	58,-	100,-	1	25,3	100,-	2	104,7	100,-	1	74,7	100,-	401,9

QUADRE 3. 39

Distribució dels conreus per professions segons la propietat de la terra en el municipi de NAVARCLES l'any 1747.

PROFESS.	Pro.	SECA			VINYES			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROQUES			TOTAL	%
		Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%		
PAGÈS	4	4	48,6	32,4	2	24,2	20,5	2	3	50,-	---	---	---	4	0,6	14,2	4	42,-	81,2	4	58,-	80,6	176,4	43,9
JORNALER	37	26	40,1	26,2	16	32,7	27,7	---	---	---	---	---	---	29	1,6	37,9	1	1,7	3,3	---	---	---	76,1	18,9
ARTESANAT TEXTIL	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ARTESANAT ALTRES	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	0,04	0,9	---	---	---	---	---	---	0,04	0,01
COMERC	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
PROFESSIÓ LLIBERALS	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ECCLESIASTA	3	1	1,-	0,3	2	2,5	2,1	---	---	---	---	---	---	1	0,08	1,9	---	---	---	---	---	---	3,58	0,9
NOBLES	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
VÍDUES/ DONZELLES	10	11	20,3	13,5	9	27,-	22,9	---	---	---	---	---	---	13	0,8	19,-	---	---	---	---	---	---	48,1	11,9
ALTRES	7	2	1,8	1,2	1	0,8	0,7	---	---	---	---	---	---	5	0,3	7,1	---	---	---	---	---	---	2,9	0,7
DESCONEGUT	17	9	38,3	23,9	11	30,8	26,1	1	3	50,-	---	---	---	13	0,8	1,9	3	8,-	15,5	2	16,-	13,4	94,9	23,6
TOTAL	87	53	150,1	100	41	118,-	100	3	6	100	---	---	---	66	4,2	100	8	51,7	100	6	72,-	100	482,-	100

QUADRE 3. 46

Distribució dels conreus per pobles segons la propietat de la terra, en el municipi de NAVARCLES l'any 1860

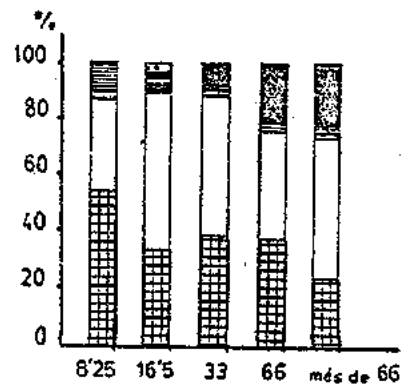
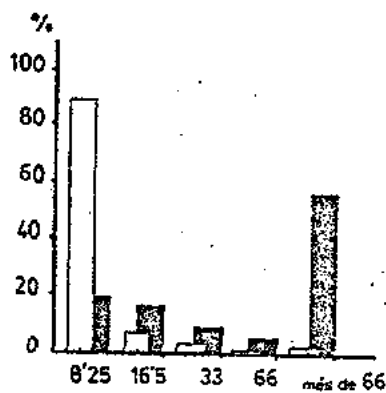
POBLE	Pro.	SECA			VINYES			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROQUES			TOTAL	%
		Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%		
NAVARCLES	235	204	239,3	66,9	68	396,7	77,7	13	60,8	82,3	4	11,3	97,4	132	26,6	84,7	3	116,4	100	1	1	100	852,2	83,6
CALDERS	4	1	1,-	0,4	1	9,5	1,9	1	0,6	0,8	1	0,3	2,6	3	0,5	1,6	---	---	---	---	---	---	12,-	1,2
MONISTROL	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	0,1	0,3	---	---	---	---	---	---	0,1	0,01
MANRESA	2	1	0,2	0,1	1	8,5	1,7	---	---	---	---	---	---	2	0,5	1,6	---	---	---	---	---	---	9,2	0,9
ROCAFORT	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	0,1	0,3	---	---	---	---	---	---	0,1	0,01
ST. FRUITÓS	3	1	3,7	1,3	1	5,5	1,1	---	---	---	---	---	---	2	0,6	1,9	---	---	---	---	---	---	9,8	0,9
TALAMANCA	1	1	0,04	0,01	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	0,5	1,6	---	---	---	---	---	---	0,5	0,05
BARCELONA	2	2	31,1	11,3	2	90,1	17,7	1	12,5	16,9	---	---	---	2	2,3	7,3	---	---	---	---	---	---	136,1	13,3
TOTAL	269	210	275,4	100	73	510,3	100	15	73,9	100	5	11,6	100	144	31,4	100	3	116,4	100	1	1	100	1020,-	100

QUADRE 3.40
Estructura de la propietat de la terra en el municipi de NAVARCLES,
el 1886.

GRUP	№ PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	187	89,9	170,9	17,8	0,91
8,25 a 16,5 Q.	14.	6,7	147,4	15,4	10,5
16,5 a 33 Q.	3.	1,4	67,9	7,1	22,63
33 a 66 Q.	1.	0,5	37,-	3,9	37,-
més de 66 Q.	3	1,4	536,3	55,9	178,8
TOTAL	208	100,-	959,5	100,-	4,61

QUADRE 3.41
Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus en el municipi de NAVARCLES, 1816.

CONREU	0 a 8,25 Q			8,25 a 16,5 Q			16,5 a 33 Q			33 a 66 Q			més de 66 Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECÀ	50	93,5	54,7	13	50,6	34,3	3.	26,8	39,5	1	14,4	38,9	3	132,8	24,8	318,1
VINYA	32	53,6	31,4	14	82,8	56,2	3.	33,1	48,8	1.	14,1	38,1	3.	263,5	49,1	447,1
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	1	4,-	2,3	1.	1,-	0,7	1.	1,-	1,5	---	---	---	2	7,1	1,3	13,1
OLIVERA	---	---	---	1	3,-	2,-	---	---	---	---	---	---	2.	9,5	1,8	12,5
HORT	175	19,5	11,4	14.	4,-	2,7	2.	1,-	1,5	1.	0,7	1,9	3.	3,6	0,7	28,8
BOSC	1	0,3	0,2	1.	2,8	1,9	1	6,-	8,8	1	7,8	21,1	2.	112,6	21,-	129,5
ROQUES	---	---	---	3.	3,2	2,2	---	---	---	---	---	---	2	7,2	1,3	10,4
TOTAL	187	170,9	100,-	14.	147,4	100,-	3	67,9	100,-	1	37,-	100,-	3	536,3	100,-	959,5

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Erm
Hort
Bosc
Roques

QUADRE 3.42

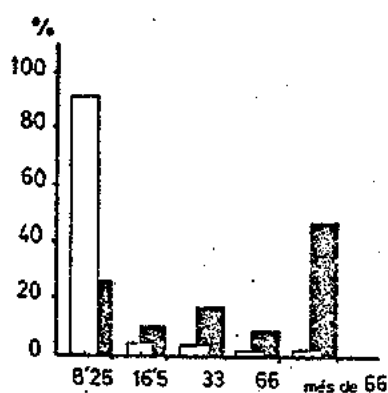
Estructura de la propietat de la terra en el municipi de NAVARCLES, el 1860.

GRUP	Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	228	91,6	240,2	23,6	1,05
8,25 a 16,5 Q.	9	3,6	97,67	9,6	10,85
16,5 a 33 Q.	7	2,8	146,31	14,3	20,9
33 a 66 Q.	2	0,8	75,15	7,4	37,57
més de 66 Q.	3	1,2	460,65	45,2	153,55
TOTAL	249	100,-	1020,-	100,-	4,1

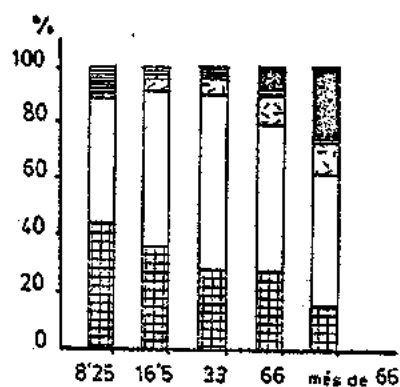
QUADRE 3.43

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus en el municipi de NAVARCLES, 1860.

CONREU	0 a 8,25 Q			8,25 a 16,5 Q			16,5 a 33 Q			33 a 66 Q			més de 66 Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECÀ	190	107,5	44,8	8	37,5	38,4	7	42,3	28,9	2	21,6	28,7	3	66,6	14,5	275,5
VINYA	54	111,-	46,2	8	52,1	53,4	6	91,3	62,4	2	38,7	51,5	3	217,2	47,2	510,3
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	1	2,5	1,-	4	3,9	4,-	5	8,2	5,6	2	7,7	10,2	3	51,7	11,2	74,-
OLIVERA	---	---	---	2	1,8	1,8	1	1,5	1,-	---	---	---	2	8,3	1,8	11,6
HORT	126	19,2	8,-	7	2,-	2,1	6	3,-	2,1	2	2,-	2,7	3	5,1	1,1	31,3
BOSC	---	---	---	1	0,3	0,3	---	---	---	1	5,2	6,9	1	110,8	24,-	116,3
ROQUES	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	1,-	0,2	1,-
TOTAL	228	240,22	100,-	9	97,6	100,-	7	146,3	100,-	2	75,2	100,-	3	460,7	100,-	1020,-

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Erm
Hort
Bosc
Roques

QUADRE 3.45

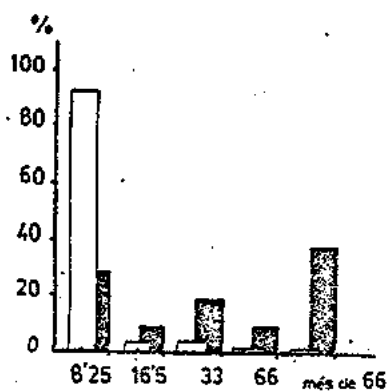
Estructura de la propietat de la terra sense els de fora, en el municipi de NAVARCLES, el 1860.

GRUP	Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	218	92,8	236,1	27,7	1,08
8,25 a 16,5 Q.	6	2,5	68,1	8,-	11,35
16,5 a 33 Q.	7	3,-	146,3	17,2	20,9
33 a 66 Q.	2	0,85	75,2	8,8	37,55
més de 66 Q.	2	0,85	326,5	38,3	163,25
TOTAL	235	100,-	852,2	100,-	3,63

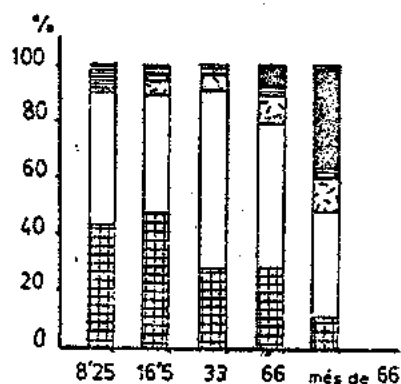
QUADRE 3.46

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus, sense els de fora, en el municipi de NAVARCLES, 1860.

CONREU	0 a 8,25 Q			8,25 a 16,5 Q			16,5 a 33 Q			33 a 66 Q			més de 66 Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECA	187	107,3	45,5	6	32,8	48,2	7	42,3	28,9	2	21,6	28,7	2	35,5	10,9	239,5
VINYA	53	109,4	46,3	5	28,6	42,-	6	91,3	62,4	2	38,7	51,5	2	128,7	39,4	396,7
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	1	2,5	1,1	3	3,3	4,9	5	8,2	5,6	2	7,7	10,2	2	39,2	12,-	60,9
OLIVERA	---	---	---	1	1,5	2,2	1	1,5	1,-	---	---	---	2	8,3	2,6	11,3
HORT	116	16,9	7,2	6	1,6	2,4	6	3,-	2,1	2	2,-	2,7	2	3,-	0,9	26,5
BOSC	---	---	---	1	0,3	0,4	---	---	---	1	5,2	6,9	1	110,8	33,9	116,3
ROQUES	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	1,-	0,3	1,-
TOTAL	218	236,1	100,-	6	68,1	100,-	7	146,3	100,-	2	75,2	100,-	2	326,5	100,-	852,2

Propietaris
 Extensió

Secà
 Vinya
 Olivera
 Erm
 Hort
 Bosc
 Roques

QUADRE 3.48

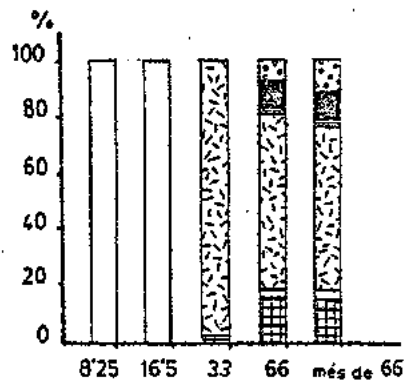
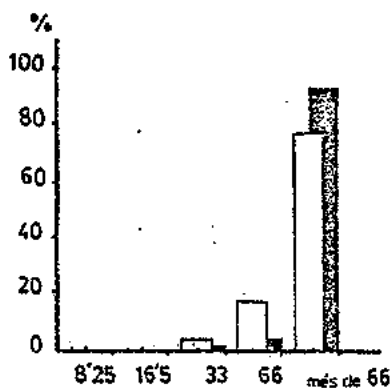
Estructura de la propietat de la terra en el municipi de RAJADELL, el 1746.

GRUP	Nº PROPIET.	%	EXTENSIÓ	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	---	---	---	---	---
8,25 a 16,5 Q.	---	---	---	---	---
16,5 a 33 Q.	2	6,1	45,7	1,3	22,85
33 a 66 Q.	5	15,2	223,6	6,2	44,72
més de 66 Q.	26	78,8	3366,9	92,6	129,49
TOTAL	33	100,-	3636,1	100,-	110,18

QUADRE 3.49

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus en el municipi de RAJADELL, 1746.

CONREU	0 a 8,25 Q			8,25 a 16,5 Q			16,5 a 33 Q			33 a 66 Q			més de 66 Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECÀ	---	---	---	---	---	---	1	1,-	2,2	5	32,-	14,3	26	463,1	13,8	496,1
VINYA	---	---	---	---	---	---	---	---	---	5	7,8	3,5	26	113,6	3,4	121,4
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	---	---	---	---	---	---	2	44,7	97,8	5	148,5	66,4	26	1948,7	57,9	2141,9
OLIVERA	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	0,1	0,04	6	11,3	0,3	11,4
HORT	---	---	---	---	---	---	---	---	---	3	0,1	0,04	21	4,1	0,1	4,2
BOSC	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	19,-	8,5	13	369,3	11,-	388,3
ROQUES	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	16,-	7,2	12	456,8	13,6	472,9
TOTAL	---	---	---	---	---	---	2	45,7	100,-	5	223,6	100,-	26	3366,9	100,-	3636,1

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Erm
Hort
Bosc
Roques

QUADRE Nº 3. 50

Distribució dels conreus per pobles segons la propietat de la terra en el municipi de RAJADELL l'any 1746.

POBLE	SECÀ			VINYA			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROQUES			TOTAL	%	
	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%			
RAJADELL	27	27	393,2	79,3	26	88,1	72,4	27	1557,8	72,2	4	1,5	3,2	19	2,4	57,2	10	171,9	44,7	10	380,9	80,6	2594,8	71,4
MANRESA	4	3	46,3	9,3	3	18,3	15,1	4	145,2	6,8	1	9,8	60,9	3	0,8	19,3	3	133,2	34,3	2	46,8	9,9	396,4	10,9
BARCELONA	1	1	33,3	6,7	1	10,-	8,2	1	250,-	11,3	1	3,3	29,-	1	0,1	2,4	1	83,3	21,5	1	45,-	9,5	425,-	11,7
RIPOLL	1	1	23,3	4,7	1	5,-	4,1	1	190,-	8,5	1	0,8	7,-	1	0,9	21,4	---	---	---	---	---	---	220,-	6,1
TOTAL	33	32	496,1	100	31	121,4	100	33	2141	100	7	11,4	100	24	4,2	100	14	388,4	100	13	472,7	100	3636,2	100

QUADRE 3. 51

Distribució dels conreus per professions segons la propietat de la terra en el municipi de RAJADELL l'any 1746.

PROFESS.	SECÀ			VINYA			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROQUES			TOTAL	%	
	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%			
PAGÈS	20	20	331,5	66,8	20	75,2	61,9	20	1195,5	55,8	3	0,7	6,1	15	2,1	50,-	9	170,3	43,9	9	360,9	76,3	2136,2	58,7
JORNALER	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ARTESANAT TEXTIL	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ARTESANAT ALTRES	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
COMERC	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
PROFESSIONS LLIBERALS	1	1	23,3	4,7	1	5,-	4,1	1	190,-	8,9	1	0,8	7,-	1	0,9	21,4	---	---	---	---	---	---	220,-	6,1
ECLESIÀSTIC	2	2	26,3	5,3	2	13,3	1,1	2	111,7	5,2	---	---	---	2	0,8	19,3	2	99,8	25,7	1	30,-	6,4	281,9	7,8
VIDUES/ DONZELLES	1	1	1,-	0,2	---	---	---	1	28,-	1,3	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	29,-	0,8
NOBLES	1	1	33,3	6,7	1	10,-	6,2	1	250,-	11,7	1	3,3	28,9	1	0,1	2,4	1	83,3	21,5	1	45,-	9,5	425,-	11,7
ALTRES	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
DESCONEGUT	8	7	80,7	16,3	7	17,9	14,7	8	166,7	17,1	2	6,6	57,9	5	0,3	7,1	1	34,9	9,-	1	36,9	7,8	544,-	15,-
TOTAL	33	32	496,1	100	31	121,4	100	33	2141,5	100	7	11,4	100	24	4,2	100	14	388,3	100	13	472,8	100	3636,1	100

QUADRE 3.54

Distribució dels conreus per pobles segons la propietat de la terra en el municipi de RAJADELL, el 1862.

POBLE	SECÀ			VINYA			RECADIU			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROQUES			TOTAL	%	
	Prop.	Extens.	%	Prop.	Extens.	%	Prop.	Extens.	%	Prop.	Extens.	%	Prop.	Extens.	%	Prop.	Extens.	%	Prop.	Extens.	%	Prop.	Extens.	%			
RAJADELL	72	44	707,4	82,2	25	1645,-	69,3	2	2,-	4,5	24	4386,-	83,6	26	147,1	50,4	52	15,9	84,1	24	4371,2	85,6	23	237,7	83,5	11459,7	81,4
MANRESA	4	4	89,2	10,4	4	664,4	19,6	---	---	---	4	604,-	11,6	4	60,1	24,7	3	1,3	6,7	4	669,7	8,8	4	26,-	7,8	1676,7	12,1
FOVOLLOSA	1	---	---	---	1	6,5	0,3	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	6,3	0,04	
BARCELONA	1	1	63,-	7,2	1	182,3	7,9	1	1,1	35,5	1	243,8	4,7	1	29,9	12,3	1	0,3	1,6	1	273,5	5,9	1	18,9	6,6	817,8	5,8
DESCONEGUT	23	9	1,2	0,1	9	81,6	3,5	---	---	---	1	11,-	0,2	5	6,3	2,6	8	1,4	7,4	---	---	---	---	---	101,7	0,2	
TOTAL	101	58	860,8	100,-	40	2372,8	100	3	3,1	100	30	5183,8	100	36	243,4	100	64	18,9	100	29	5094,4	100	28	264,6	100	14062,2	100

QUADRE 3.52

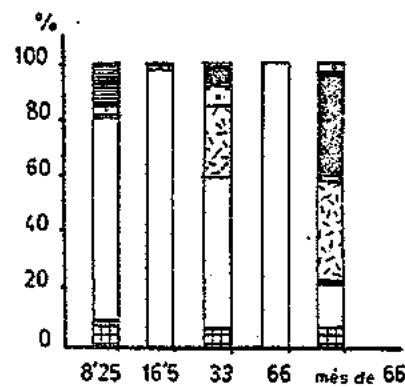
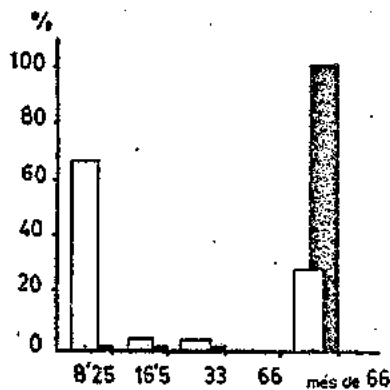
Estructura de la propietat de la terra en el municipi de RAJADELL, el 1862.

GRUP	Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	68	67,3	41,1	0,3	0,6
8,25 a 16,5 Q.	3	3,-	31,-	0,2	10,3
16,5 a 33 Q.	3	3,-	87,5	0,6	29,2
33 a 66 Q.	---	---	---	---	---
més de 66 Q.	27	26,7	13902,7	98,9	514,9
TOTAL	101	100,-	14062,3	100,-	139,2

QUADRE 3.53

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus en el municipi de RAJADELL, 1862.

CONREU	0 a 8,25 Q			8,25 a 16,5 Q			16,5 a 33 Q			33 a 66Q			més de 66Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECA	30	3,4	8,3	---	---	---	1	5,-	5,7	---	---	---	27	852,4	6,1	860,8
VINYA	7	30,1	73,2	3	30,5	98,4	3	47,5	54,3	---	---	---	27	2264,1	16,3	2372,2
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	3	3,1	0,02	3,1
ERM	1	0,3	0,7	---	---	---	2	22,-	25,1	---	---	---	27	5162,6	37,1	5184,9
OLIVERA	5	1,2	2,9	1	0,3	1,-	3	7,2	8,2	---	---	---	27	234,7	1,7	243,4
HORT	40	5,8	14,1	1	0,2	0,6	1	0,1	0,1	---	---	---	27	12,8	0,1	18,9
BOSC	1	0,3	0,7	---	---	---	1	5,5	6,3	---	---	---	27	5088,6	36,6	5094,4
ROQUES	---	---	---	---	---	---	1	0,2	0,2	---	---	---	27	284,4	2,1	284,6
TOTAL	68	41,1	100,-	3	31,-	100,-	3	87,5	100,-	---	---	---	27	13902,7	100,-	14062,3

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Regadiu
Hort
Bosc
Roques
Erm

QUADRE 3.55

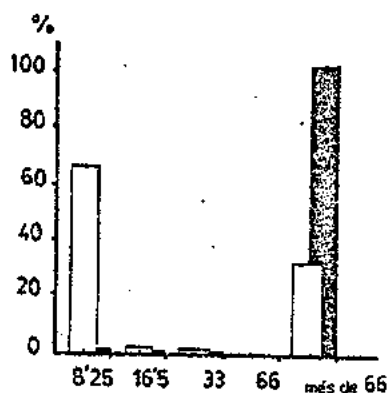
Estructura de la propietat de la terra sense els de fora, en municipi de RAJADELL, el 1862.

GRUP	Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	48	66,7	10,6	0,1	0,22
8,25 a 16,5 Q.	1	1,4	8,7	0,08	8,7
16,5 a 33 Q.	1	1,4	32,3	0,3	32,3
33 a 66 Q.	---	---	---	---	---
més de 66 Q.	22	30,5	11388,1	99,52	517,64
TOTAL	72	100,-	11439,7	100,-	158,88

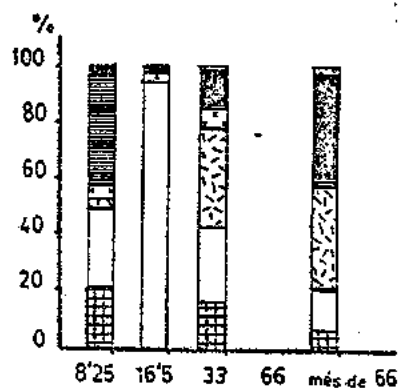
QUADRE 3.56

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus, sense els de fora en el municipi de RAJADELL, 1862.

CONREU	0 a 8,25 Q			8,25 a 16,5 Q			16,5 a 33 Q			33 a 66 Q			més de 66 Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECÀ	21	2,2	20,7	---	---	---	1	5,-	15,5	---	---	---	22	700,2	6,2	707,4
VINYA	1	3,-	28,3	1	8,2	94,3	1	8,8	27,2	---	---	---	25	1625,-	14,3	1645,-
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2	2,-	0,02	2,-
ERM	1	0,3	2,8	---	---	---	1	11,-	34,1	---	---	---	22	4314,7	37,9	4326,-
OLIVERA	2	0,4	3,8	1	0,3	3,4	1	1,7	5,5	---	---	---	22	144,7	1,3	147,1
HORT	32	4,4	41,5	1	0,2	2,3	1	0,1	0,3	---	---	---	18	11,2	0,1	15,9
BOSC	1	0,3	2,8	---	---	---	1	5,5	17,-	---	---	---	22	4365,4	38,3	4371,2
ROQUES	---	---	---	---	---	---	1	0,2	0,6	---	---	---	22	237,5	2,1	237,7
TOTAL	48	10,6	100,-	1	8,7	100,-	1	32,3	100,-	---	---	---	22	11388,7	100,-	11439,7

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Erm
Hort
Bosc
Roques

QUADRE 3.58

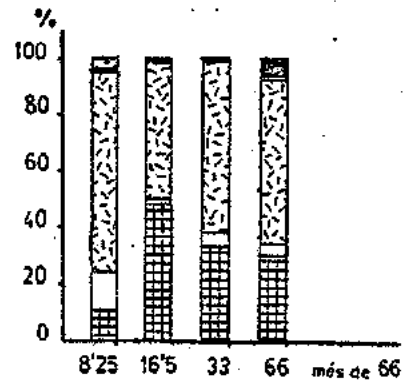
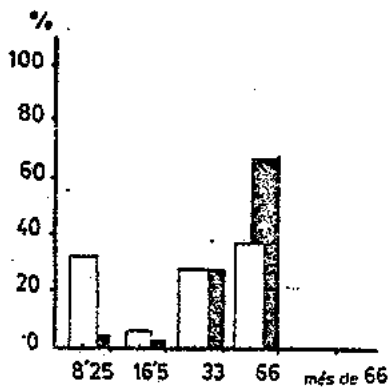
Estructura de la propietat de la terra en el municipi de ROCAFORT, el 1741.

GRUP	Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	6	31,6	18,6	3,6	3,1
8,25 a 16,5 Q.	1	5,3	13,7	2,7	13,7
16,5 a 33 Q.	5	26,3	135,5	26,3	27,1
33 a 66 Q.	7	36,8	347,8	67,5	49,7
més de 66 Q.	---	---	---	---	---
TOTAL	19	100,-	515,6	100,-	27,1

QUADRE 3.59

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus en el municipi de ROCAFORT, el 1741.

CONREUS	0 a 8,25Q			8,25 a 16,5Q			16,5 a 33Q			33 a 66Q			més de 66Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECÀ	2	1,9	10,2	1	6,7	48,9	5	43,7	32,3	7	114,9	33,1	---	---	---	167,2
VINYA	3	2,5	13,4	1	0,25	1,8	5	6,7	4,9	6	11,6	3,3	---	---	---	21,1
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	4	13,3	71,5	1	6,7	48,9	5	84,9	62,7	7	207,3	59,6	---	---	---	312,2
OLIVERA	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
HORT	2	0,1	0,5	1	0,04	0,4	3	0,2	0,1	6	0,5	0,1	---	---	---	0,8
BOSC	---	---	---	---	---	---	---	---	---	6	13,5	3,9	---	---	---	13,5
ROQUES	1	0,8	4,3	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,8
TOTAL	6	18,6	100,-	1	13,7	100,-	5	135,5	100,-	7	347,8	100,-	---	---	---	515,6

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Erm
Hort
Bosc
Roques

QUADRE 3.60

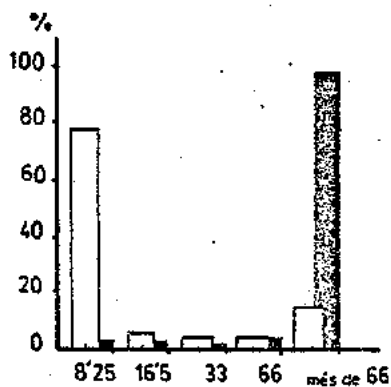
Estructura de la propietat de la terra en el municipi de ROCAFORT, el 1861.

GRUP	Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	92	78,3	57,84	1,-	0,63
8,25 a 16,5 Q.	6	5,1	76,38	1,3	12,73
16,5 a 33 Q.	2	1,7	49,56	0,9	24,78
33 a 66 Q.	2	1,7	92,50	1,6	46,25
més de 66 Q.	16	13,5	5522,31	95,2	345,14
TOTAL	118	100,-	5798,59	100,-	49,99

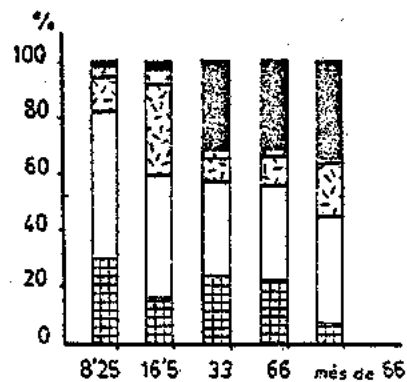
QUADRE 3. 61

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus en el municipi de ROCAFORT, el 1861.

CONREU	0 a 8,250			8,25 a 16,50			16,5 a 330			33 a 660			més de 660			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECA	88	17,2	29,8	6	11,6	15,2	2	11,7	23,6	2	19,8	21,4	15	357,7	6,5	418,-
VINYA	10	30,42	52,6	4	34,3	44,9	2	16,3	32,9	2	33,8	36,5	16	2070,8	37,5	2185,6
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	6	7,8	13,5	4	24,8	32,5	1	4,-	8,1	1	7,9	8,5	16	1022,2	18,5	1066,7
OLIVERA	6	1,7	2,9	4	3,3	4,3	2	1,2	2,4	2	1,4	1,5	13	66,5	1,2	74,1
HORT	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
BOSC	1	0,7	1,2	1	2,4	3,1	2	16,3	32,9	1	29,6	32,-	16	2005,1	36,3	2054,1
ROQUES	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
TOTAL	92	57,8	100,-	6	76,4	100,-	2	49,5	100,-	2	92,5	100,-	16	5522,3	100,-	5798,5

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Erm
Bosc

QUADRE 3.63

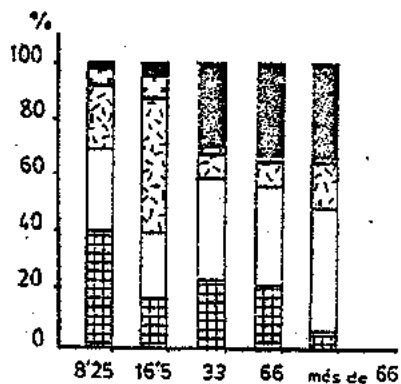
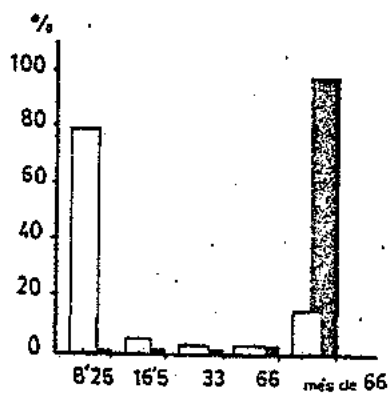
Estructura de la propietat de la terra sense els de fora, en el municipi de ROCAFORT, el 1861.

GRUP		Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0	a 8,25 Q.	80	78,5	34,2	0,7	0,43
8,25	a 16,5 Q.	4	3,9	46,-	0,9	11,5
16,5	a 33 Q.	2	1,9	49,6	1,-	24,8
33	a 66 Q.	2	1,9	92,5	1,9	46,25
més	de 66 Q.	14	13,8	4738,7	95,5	338,48
TOTAL		102	100,-	4961,-	100,-	48,64

QUADRE 3.64

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus sense els de fora en el municipi de ROCAFORT, el 1861.

CONREU	0 a 8,25Q			8,25 a 16,5Q			16,5 a 33Q			33 a 66Q			més de 66Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECA	79	13,7	40,1	4	7,9	17,2	2	11,7	23,6	2	19,7	21,3	14	325,9	6,9	378,9
VINYA	6	10,6	31,-	2	10,2	22,2	2	16,3	32,9	2	33,8	36,5	14	1955,1	41,3	2026,-
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	6	7,8	22,8	3	22,8	49,6	1	4,-	8,1	1	7,9	8,5	14	815,8	17,2	858,3
OLIVERA	5	1,4	4,1	3	2,7	5,9	2	1,2	2,4	2	1,4	1,5	11	62,4	1,3	69,1
HORT	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
BOSC	1	0,7	2,1	1	2,4	5,2	2	16,4	33,1	1	29,7	32,1	14	1579,5	33,3	1628,7
ROQUES	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
TOTAL	80	34,2	100,-	4	46,-	100,-	2	49,6	100,-	2	92,5	100,-	14	4738,7	100,-	4961,-

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Erm
Bosc

QUADRE 3.66

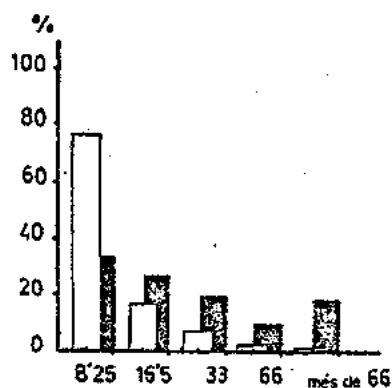
Estructura de la propietat de la terra en el municipi de MANRESA, el 1737.

GRUP		Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0	a 8,25 Q.	873	76,9	2748,8	33,8	3,15
8,25	a 16,5 Q.	172	15,2	1975,9	24,3	11,5
16,5	a 33 Q.	68	6,-	1504,4	18,5	22,1
33	a 66 Q.	14	1,2	629,9	7,8	44,99
més	de 66 Q.	8	0,7	1264,5	15,6	158,06
TOTAL		1135	100,-	8123,5	100,-	7,16

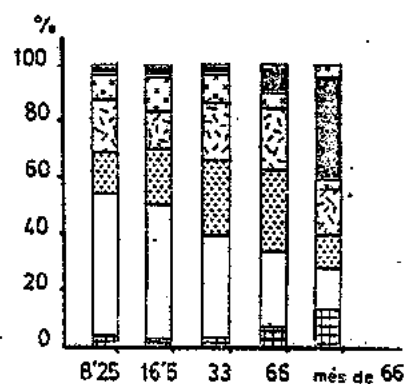
QUADRE 3.67

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus en el municipi de MANRESA, el 1737.

CONREU	0 a 8,25Q			8,25 a 16,5Q			16,5 a 33Q			33 a 66Q			més de 66Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECÀ	97	86,-	3,1	44	51,9	2,6	26	40,7	2,7	10	46,5	7,4	7	175,8	13,9	400,9
VINYA	663	1472,-	53,6	168	1051,4	53,2	67	595,1	39,6	14	165,2	26,2	8	189,1	15,-	3473,4
REGADIU	342	419,2	15,3	145	400,1	20,3	66	398,1	26,5	11	183,3	29,1	6	161,9	12,8	1562,6
ERM	480	517,1	18,8	145	259,6	13,1	64	296,-	19,7	14	136,4	21,6	8	200,3	15,8	1409,4
OLIVERA	351	235,9	8,6	138	188,-	9,5	65	150,1	10,-	14	47,7	7,5	8	59,8	4,7	681,5
HORT	108	9,4	0,3	45	9,4	0,5	31	12,7	0,8	10	2,3	0,4	3	1,2	0,1	35,-
BOSC	3	2,9	0,1	8	13,2	0,7	5	11,6	0,8	5	45,2	7,1	6	426,9	33,8	499,8
ROQUES	4	5,9	0,2	2	2,1	0,1	1	0,1	0,01	1	3,3	0,6	3	49,5	3,9	60,9
TOTAL	873	2748,8	100,-	172	1975,9	100,-	68	1504,4	100,-	14	620,9	100,-	8	1264,5	100,-	8123,5

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Regadiu
Hort
Bosc
Roques
Erm

QUADRE 3.68

Distribució dels conreus per pobles segons la propietat de la terra, en el municipi de MANRESA, el 1737.

POBLE	PROP	SECA			VINYA			REGADIU			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROQUES			TOTAL	%
		Prop	Exten.	%	Prop	Exten.	%	Prop	Exten.	%	Prop	Exten.	%	Prop	Exten.	%	Prop	Exten.	%	Prop	Exten.	%	Prop	Exten.	%		
MANRESA	1128	182	369,2	91,1	915	3429,6	98,7	564	1632,4	71,6	705	1357,7	96,3	570	662,1	91,2	195	34,7	99,4	23	351,3	70,3	11	60,9	100	7697,4	94,7
SANTPEDOR	2	---	---	---	---	---	---	1	1,1	0,1	1	2,5	0,2	1	0,2	0,0	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2,8	0,1
SOLSONA	1	---	---	---	1	7,1	0,2	1	4,4	0,3	1	3,5	0,2	1	6,4	0,9	---	---	---	---	---	---	---	---	---	21,4	0,3
BARCELONA	4	2	35,7	8,9	4	36,7	1,1	4	124,7	8,7	4	46,4	3,7	4	12,8	3,5	2	0,3	0,5	2	148,3	29,7	---	---	---	404,9	4,9
TOTAL	1133	184	407,9	100	920	3473,4	100	570	1562,6	100	711	1409,4	100	576	681,5	100	197	35,7	100	27	499,8	100	11	60,9	100	8123,5	100

QUADRE 3.71

Distribució dels conreus per professions segons la propietat de la terra en el municipi de MANRESA l'any 1737.

PROFESSIÓ	Exp	SECA			VINYA			REGADIU			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROQUES			TOTAL	%			
		Exp	Ext.	%	Exp	Ext.	%	Exp	Ext.	%	Exp	Ext.	%	Exp	Ext.	%	Exp	Ext.	%	Exp	Ext.	%	Exp	Ext.	%					
PAGESOS	448	71	162,9	40,6	383	1340,3	38,6	196	335,6	21,7	308	552,1	39,2	193	173,8	25,4	41	8,5	23,7	12	252,3	50,3	3	36,3	69,6	2863,1	35,2			
BLANQUEJERS	67	18	20,8	5,2	58	308,1	8,9	51	202,7	13,1	43	100,3	7,1	48	66,3	9,8	16	7,5	18,2	---	---	---	---	---	---	---	1,7	2,8	206,4	2,5
VELERS	53	9	46,2	11,5	44	230,2	6,6	30	82,5	5,2	32	74,6	5,3	38	42,6	6,4	11	1,2	3,4	1	45,7	9,2	---	---	---	---	---	526,2	6,5	
GRANIS	66	9	11,2	2,8	39	201,8	5,8	42	78,2	5,1	34	73,3	5,2	34	44,6	6,5	22	3,4	8,6	1	0,5	0,1	1	0,8	1,2	1,4	1084,1	13,3		
ARTESANAS	200	32	50,2	12,5	141	549,1	15,8	116	200,1	13,7	111	178,4	12,7	114	102,4	15,6	36	5,1	14,6	5	18,2	2,6	2	7,1	1,5	1084,1	13,3			
ARTISTES	11	2	3,5	0,9	10	59,1	1,7	5	11,3	0,7	8	19,1	1,4	8	16,3	2,4	9	1,6	5,1	1	0,8	0,2	---	---	---	---	---	112,7	1,4	
RA DE LA CIUTAT	57	18	72,4	18,1	48	320,1	9,2	40	324,7	20,5	37	175,6	12,5	41	103,3	15,1	17	3,5	10,7	4	149,5	29,5	2	1,8	3,1	1230,4	15,2			
ECCLESIASTIC	43	4	13,9	3,5	35	173,3	5,0	20	125,2	8,1	20	82,5	5,9	24	30,2	4,3	13	0,6	13,1	1	33,7	6,6	1	16,2	31,1	500,6	6,2			
DESCONEGUI	190	21	20,7	5,1	126	290,3	8,4	70	115,7	7,5	108	173,3	12,3	92	76,1	11,2	32	0,7	11,6	2	3,8	0,8	1	1,7	2,8	687,4	8,5			
TOTAL	1133	184	407,9	100	920	3473,4	100	570	1565,4	100	711	1409,4	100	576	681,5	100	197	35,7	100	27	499,8	100	11	60,9	100	8123,5	100			

(*) Le sum de conreus hi ha una diferència de 17,2 q. no estan inclosos fruiters i molers per problemes tècnics d'ordinadors.

QUADRE 3.74

Distribució dels conreus per pobles segons la propietat de la terra, en el municipi de MANRESA, el 1709.

POBLE	PROP	SECA			VINYA			REGADIU			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROQUES			TOTAL	%				
		Prop	Exten.	%	Prop	Exten.	%	Prop	Exten.	%	Prop	Exten.	%	Prop	Exten.	%	Prop	Exten.	%	Prop	Exten.	%	Prop	Exten.	%						
MANRESA	990	166	346,2	90,3	797	3284,7	93,4	440	1428,1	90,5	624	1383,6	94,4	491	656,6	95,2	187	32,4	98,8	29	360,2	70,6	12	64,2	100	7453,7	91,7				
ST. FRUITÓS	36	2	1,7	0,3	34	108,6	3,1	4	6,1	0,4	13	10,6	0,8	3	3,1	0,5	1	0,1	0,3	---	---	---	---	---	---	---	129,5	1,6			
SANTPEDOR	7	1	0,4	0,1	6	34,2	1,0	4	8,7	0,6	4	13,8	1,0	2	3,2	0,5	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	60,6	0,7		
SOLLES	5	---	---	---	3	12,3	0,4	3	3,1	0,2	2	0,8	0,0	1	0,8	0,1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	37,8	0,5	
RAJADELL	3	---	---	---	2	5,2	0,1	---	---	---	3	2,3	0,2	1	3,1	0,4	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	11,3	0,1	
BARCELONA	5	2	35,7	9,3	4	31,2	1,5	4	122,3	7,8	5	86,4	6,1	4	13,2	1,9	2	0,3	0,5	2	168,5	29,2	---	---	---	---	---	417,8	5,1		
SOLSONA	1	---	---	---	1	6,2	0,2	1	4,4	0,3	1	0,2	0,0	1	6,4	0,9	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	17,2	0,2	
ST. VICENÇ CASIELLE	2	---	---	---	1	8,8	0,3	1	1,2	0,1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2,2	0,0
ALTRES(*)	8	---	---	---	5	15,1	0,4	3	2,2	0,0	2	1,7	0,1	2	2,1	0,3	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	20,7	0,3	
TOTAL	1057	171	383,9	100	853	3318,3	100	460	1577,3	100	664	1396,4	100	505	687,7	100	190	32,8	100	31	508,7	100	12	64,2	100	8128,7	100				

(*) Són, 1 de Valldeuort, Castellgall, Guardiola, Cirera, St. Joan, Castell, Valloriola i Navarreas.

QUADRE 3.69

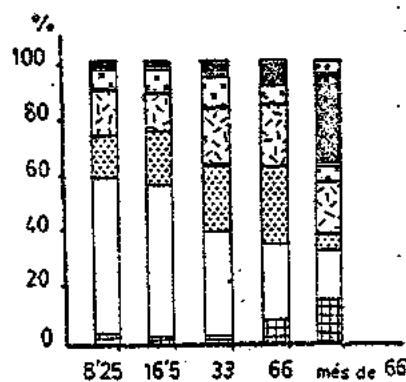
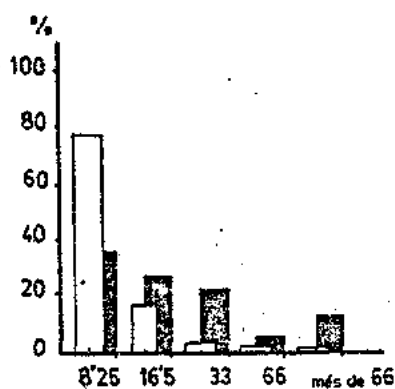
Estructura de la propietat de la terra sense els de fora, en el municipi de MANRESA, el 1737.

GRUP		Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0	a 8,25 Q.	871	77,2	2744,9	35,7	3,15
	8,25 a 16,5 Q.	171	15,2	1959,5	25,5	11,46
	16,5 a 33 Q.	67	5,9	1483,-	19,3	22,13
	33 a 66 Q.	13	1,2	596,3	7,7	45,87
	més de 66 Q.	6	0,5	909,7	11,8	151,62
TOTAL		1128	100,-	7693,4	100,-	6,82

QUADRE 3.70

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus sense els de fora, en el municipi de MANRESA, el 1737.

CONREU	0 a 8,25Q			8,25 a 16,5Q			16,5 a 33Q			33 a 66Q			més de 66Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECÀ	97	85,8	3,1	44	51,9	2,6	26	40,7	2,7	10	46,5	7,8	5	140,3	15,4	365,2
VINYA	663	1472,4	53,6	167	1044,4	53,3	66	588,-	39,7	13	162,7	27,3	6	162,3	17,8	3429,8
REGADIU	341	417,9	15,2	144	393,7	20,1	65	393,7	26,5	10	155,8	26,1	4	71,3	7,8	1432,4
ERM	479	514,6	18,8	144	258,2	13,2	63	292,5	19,7	13	134,3	22,5	6	157,4	17,3	1357,-
OLIVERA	350	236,-	8,6	137	186,8	9,5	64	143,7	9,7	13	46,3	7,8	6	49,3	5,4	662,1
HORT	108	9,4	0,3	44	9,2	0,5	31	12,7	0,9	9	2,2	0,4	3	1,2	0,1	34,7
BOSC	3	2,9	0,1	8	13,2	0,7	5	11,6	0,8	5	45,2	7,6	4	278,4	30,6	351,3
ROQUES	4	5,9	0,2	2	2,1	0,1	1	0,1	0,01	1	3,3	0,5	3	49,5	5,5	60,9
TOTAL	871	2744,9	100,-	171	1959,5	100,-	67	1483,-	100,-	13	596,3	100,-	6	909,7	100,-	7693,4

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Regadiu
Hort
Bosc
Roques
Erm

QUADRE 3.72

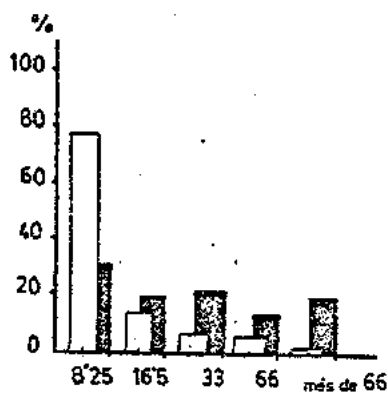
Estructura de la propietat de la terra en el municipi de MANRESA, el 1789.

GRUP	Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	817	77,3	2447,6	30,1	3,-
8,25 a 16,5 Q.	135	12,8	1590,9	19,6	11,8
16,5 a 33 Q.	74	7,-	1650,2	20,3	20,3
33 a 66 Q.	22	2,1	893,9	11,-	40,63
més de 66 Q.	9	0,8	1546,1	19,-	171,79
TOTAL	1057	100,-	8128,7	100,-	7,69

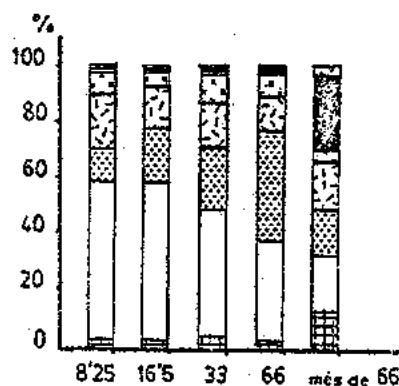
QUADRE 3.73

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus en el municipi de MANRESA, el 1789.

CONREU	0 a 8,25Q			8,25Q a 16,5			16,5 a 33Q			33 a 66Q			més de 66Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECÀ	82	65,8	2,7	38	39,-	2,5	31	60,5	3,7	12	20,-	2,2	8	198,-	12,8	383,3
VINYA	620	1362,3	55,6	131	840,8	52,9	72	712,5	43,2	21	295,5	33,1	9	307,2	19,9	3510,3
REGADIU	253	306,2	12,5	113	304,6	19,2	68	380,-	23,-	20	366,-	40,9	6	220,5	14,3	1577,3
ERM	442	474,8	19,4	122	240,7	15,1	70	276,6	16,8	21	110,1	12,3	9	254,2	16,4	1396,4
OLIVERA	300	213,9	8,7	111	150,4	9,5	67	185,2	11,2	19	81,-	9,1	8	57,2	3,7	687,7
HORT	99	13,-	0,5	39	6,3	0,4	37	8,3	0,5	12	4,-	0,5	3	1,2	0,1	32,8
BOSC	7	9,9	0,4	5	6,6	0,4	8	20,3	1,2	3	13,6	1,5	8	458,3	29,6	508,7
ROQUES	1	1,7	0,1	2	2,5	0,2	4	6,8	0,4	2	3,7	0,4	3	49,5	3,2	64,2
TOTAL	817	2447,6	100,-	135	1590,9	100,-	74	1650,2	100,-	22	893,9	100,-	9	1546,1	100,-	8128,7

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Regadiu
Hort
Bosc
Roques
Erm

QUADRE 3.75

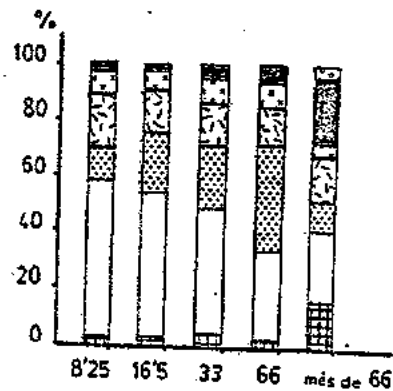
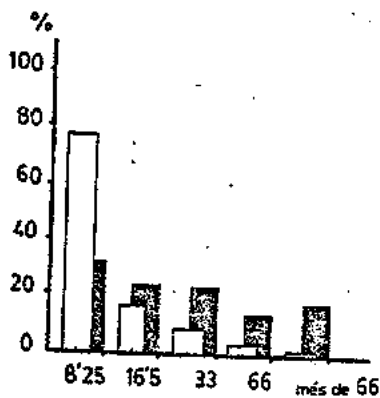
Estructura de la propietat de la terra sense els de fora, en el municipi de MANRESA, el 1789.

GRUP	Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	762	76,9	2302,1	30,9	3,02
8,25 a 16,5 Q.	129	13,-	1515,9	20,3	11,75
16,5 a 33 Q.	72	7,3	1607,4	21,6	22,33
33 a 66 Q.	21	2,1	859,-	11,5	40,90
més de 66 Q.	7	0,7	1168,6	15,7	166,94
TOTAL	991	100,-	7453,-	100,-	7,52

QUADRE 3.76

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus sense els de fora, en el municipi de MANRESA, el 1789.

CONREU	0 a 8,25Q			8,25 a 16,5Q			16,5 a 33Q			33 a 66Q			més de 66Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECA	83	65,-	2,8	37	38,8	2,6	30	60,1	3,7	12	20,-	2,3	6	162,3	13,9	346,2
VINYA	576	1254,6	54,5	125	785,9	51,8	70	691,8	43,-	20	291,9	34,-	7	260,5	22,3	3284,7
REGADIU	242	290,7	12,6	109	297,9	19,7	66	572,-	23,1	19	338,2	39,4	4	129,3	11,1	1428,1
ERM	423	458,5	19,9	117	232,8	15,4	68	270,5	16,8	20	108,-	12,6	7	210,8	18,-	1280,6
OLIVERA	294	208,9	9,1	108	145,2	9,6	65	177,6	11,1	18	79,7	9,3	6	45,2	3,9	656,6
HORT	98	12,8	0,6	38	6,2	0,4	37	8,3	0,5	11	3,9	0,45	3	1,2	0,1	32,4
BOSC	7	9,9	0,4	5	6,6	0,4	8,-	20,3	1,3	3,-	13,6	1,6	6	309,8	26,5	360,2
ROQUES	1	1,7	0,1	2	2,5	0,1	4	6,8	0,4	2	3,7	0,4	3	49,5	4,2	64,2
TOTAL	762	2302,1	100,-	129	1515,9	100,-	72	1607,4	100,-	21	859,-	100,-	7	1168,6	100,-	7453,-

QUADRE 5.77

Distribució dels conreus per professions segons la propietat de la terra en el municipi de MANRESA, el 1789.

PROFESSIÓ	PRO.	SECA			VINYA			REGADIU			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROQUES			TOTAL	%
		Prop.	Exten.	%	Prop.	Exten.	%	Prop.	Exten.	%	Prop.	Exten.	%	Prop.	Exten.	%	Prop.	Exten.	%	Prop.	Exten.	%	Prop.	Exten.	%		
PAGESOS	674	60	150,5	39,3	810	1451,8	41,3	165	294,2	19,	311	589,9	43,5	174	206,3	20,-	37	5,3	16,3	16	257,450,0	4	38,-	59,2	2995,4	36,9	
BLANQUEJERS	89	11	8,9	2,3	80	199,-	2,7	32	127,1	8,2	38	66,8	4,8	29	36,-	5,2	11	1,5	4,6	2	3,-	0,6	--	--	--	884,-	5,5
VELERS	174	53	47,7	12,4	132	618,9	17,6	89	303,6	19,6	103	211,2	15,6	103	159,3	22,6	43	8,1	24,7	2	2,6	0,3	4	4,6	7,2	1354,8	16,7
COENYS TEXTILS	76	12	9,2	2,4	53	186,1	5,3	31	62,-	4,-	31	32,2	2,4	35	46,4	6,5	13	2,7	5,2	--	--	--	--	--	--	375,7	4,6
ARTESANAT	174	29	23,1	6,-	138	424,3	12,1	66	102,8	6,6	112	180,2	13,3	72	66,7	9,7	39	5,1	15,6	3	12,4	2,4	1	3,3	5,1	747,5	9,2
ARTISTES	17	4	4,0	1,3	16	110,4	3,1	9	29,4	1,9	13	27,4	2,-	13	27,2	4,-	12	1,7	5,2	1	0,8	0,2	--	--	--	202,6	2,5
MS DE LA CIUTAT	69	21	123,9	32,3	51	428,3	12,2	49	282,-	11,1	49	136,7	14,-	44	132,9	16,4	28	6,6	20,1	6	197,6	38,9	2	1,8	2,8	1586,4	19,6
ECCLESIAS- TICS	25	5	15,2	4,-	13	99,-	2,8	19	149,7	9,4	11	52,-	3,8	15	38,9	5,7	7	2,8	8,5	1	24,7	6,8	1	14,5	25,7	412,5	5,1
TOTALS	1057	173	383,3	100,-	653	3510,-	100	360	1552,3	100	664	1356,4	100	309	687,7	100	190	32,8	100	27	508,7	100	12	64,9	100	8128,7	100,-

(*) En el total de conreus hi ha una diferència de 24,8 0., que corresponen a moreres i fruiters no incorporats al quadre.

QUADRE 5.80

Distribució dels conreus per pobles segons la propietat de la terra, en el municipi de MANRESA l'any 1832

POBLE	Pro.	SECA			VINYA			REGADIU			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROQUES			TOTAL	%
		Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%		
MANRESA	839	155	587,2	92,2	635	3128,7	87,4	392	1795,3	91,8	122	850,1	91,5	145	295,8	97,3	172	40,9	93,4	10	453,5	100	7	69,1	100	7220,7	80,8
ARTES	1	--	--	--	1	6,5	0,2	1	27,4	1,4	1	5,2	0,5	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	37,3	0,5
AVINYÓ	4	2	1,-	0,2	3	21,0	0,6	5	4,8	0,4	3	14,2	1,5	1	5,8	1,9	4	1,5	3,4	--	--	--	--	--	--	51,-	0,6
NAVARRES	3	--	--	--	3	7,2	0,1	2	2,3	0,1	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	12,5	0,1
CALDERS	1	--	--	--	1	2,7	0,1	1	2,3	0,1	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	5,-	0,06
ROCAFORT	1	--	--	--	--	--	--	1	1,2	0,06	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	1,2	0,01
ST. FERUIGÓ	76	14	29,7	4,7	70	281,2	7,9	24	27,6	1,4	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	330,9	4,1
SAN PEDOR	1	--	--	--	1	6,2	0,2	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	13,9	0,2
ST. ISCLE	2	--	--	--	2	34,9	1,-	1	11,-	0,6	2	8,7	0,9	1	1,7	0,6	--	--	--	--	--	--	--	--	--	6,7	0,08
GASTELLGAL	6	1	3,3	0,2	5	15,5	0,4	1	0,6	0,0	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	56,2	0,7
ST. VICENÇ	7	--	--	--	7	1,2	0,03	1	0,4	0,02	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	12,3	0,2
MOJA	1	--	--	--	--	--	--	1	10,3	0,5	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	1,6	0,02
BARCELONA	8	1	1,-	0,2	5	18,-	0,5	4	44,3	2,3	2	4,5	0,5	1	0,2	--	1	0,1	--	--	--	--	--	--	--	10,5	0,1
ALTRES	23	4	10,1	1,6	17	44,-	1,2	12	26,1	1,3	4	48,9	5,3	1	0,5	--	2	1,-	--	--	--	--	--	--	--	66,2	0,8
TOTAL	988	177	632,3	100	738	3563,8	100	444	1955,3	100	334	929,6	100	149	304,-	100	180	45,8	100	10	453,5	100	7	69,1	100	7951,6	100,-

QUADRE 5.85

Distribució dels conreus per pobles segons la propietat de la terra en el municipi de MANRESA l'any 1860

POBLE	Pro.	SECA			VINYA			REGADIU			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROQUES			TOTAL	%
		Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%	Pro.	Ext.	%		
MANRESA	810	164	448,-	57,8	541	3314,2	64,8	359	1519,7	78,4	108	902,4	53,4	181	480,7	90,4	239	54,9	74,5	3	496,7	55,3	--	--	--	6816,4	65,-
DESCORREGUT	227	82	372,6	42,2	153	1800,1	35,2	116	578,7	27,0	85	437,9	46,6	25	115,4	19,4	40	18,4	25,7	4	401,9	64,7	--	--	--	3680,-	35,-
TOTAL	1037	246	771,4	100	694	5114,3	100	475	2098,2	100	193	940,3	100	206	596,1	100	279	73,3	100	7	898,6	100	--	--	--	10496,4	100

QUADRE 3.78

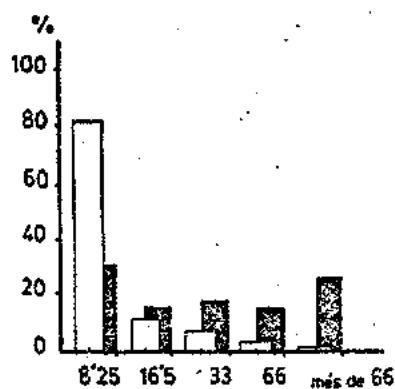
Estructura de la propietat de la terra en el municipi de MANRESA, el 1832.

GRUP	Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	780	80,6	2351,9	29,6	3,02
8,25 a 16,5 Q.	88	9,1	1016,7	12,8	11,55
16,5 a 33 Q.	63	6,5	1405,-	17,7	22,30
33 a 66 Q.	26	2,7	1177,7	14,8	45,30
més de 66 Q.	11	1,1	2000,4	25,2	181,86
TOTAL	968	100,-	7951,6	100,-	8,21

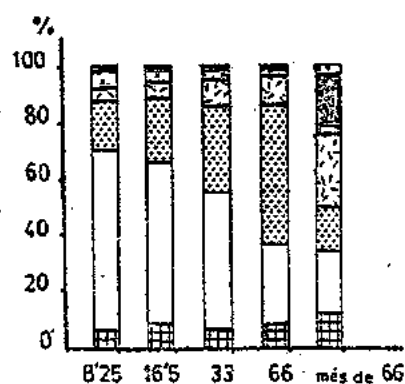
QUADRE 3.79

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus en el municipi de MANRESA, el 1832

CONREU	0 a 8,25Q			8,25 a 16,5Q			16,5 a 33Q			33 a 66Q			més de 66Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECÀ	95	133,5	5,7	32	88,6	8,7	26	89,2	6,4	15	88,1	7,5	9	232,9	11,6	632,3
VINYA	559	1553,7	66,1	84	555,9	54,7	58	687,1	48,9	26	335,-	28,5	11	432,1	21,6	3563,8
REGADIU	288	441,4	18,7	68	244,1	24,-	56	414,2	29,5	24	562,9	47,8	8	293,-	14,7	1955,6
ERM	60	93,4	4,-	24	65,3	6,4	29	143,-	10,2	11	142,5	12,1	10	485,4	24,3	929,6
OLIVERA	72	107,4	4,6	30	54,8	5,4	26	59,1	4,2	11	30,8	2,6	10	51,9	2,6	304,-
HORT	102	21,3	0,9	27	5,8	0,6	30	8,3	0,6	17	6,9	0,6	4	1,4	0,1	43,7
BOSC	---	---	---	1	2,1	0,2	---	---	---	1	11,6	0,9	8	439,9	22,-	453,6
ROQUES	2	1,2	0,05	---	---	---	1	4,1	0,3	---	---	---	4	63,7	3,1	69,-
TOTAL	780	2351,9	100,-	88	1016,7	100,-	63	1405,-	100,-	26	1177,7	100,-	11	2000,4	100,-	7951,6

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Regadiu
Hort
Bosc
Roques
Erm

QUADRE 3.81

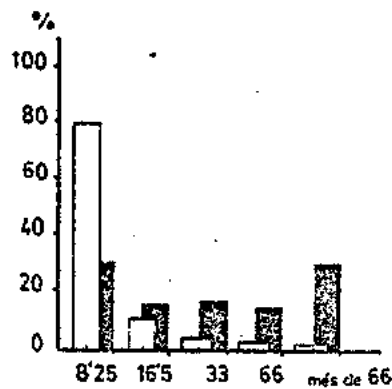
Estructura de la propietat de la terra sense els de fora en el municipi de MANRESA, el 1832.

GRUP	Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	668	79,6	2001,4	27,7	3,-
8,25 a 16,5 Q.	83	9,9	957,8	13,3	11,54
16,5 a 33 Q.	53	6,3	1163,5	16,1	21,95
33 a 66 Q.	24	2,9	1097,6	15,2	45,73
més de 66 Q.	11	1,3	2000,4	27,7	181,86
TOTAL	839	100,-	7220,7	100,-	8,61

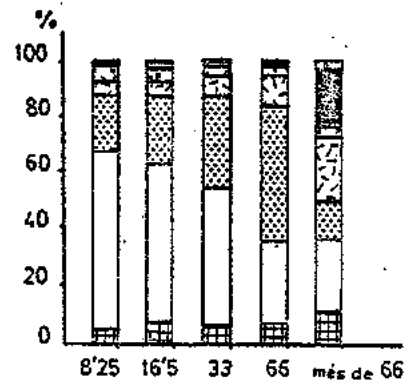
QUADRE 3.82

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus sense els de fora, en el municipi de MANRESA, el 1832.

CONREU	0 a 8,25Q			8,25 a 16,5Q			16,5 a 33Q			33 a 66Q			més de 66Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECA	79	108,-	5,4	30	83,9	8,8	23	75,4	6,5	14	87,-	7,9	9	232,9	11,6	587,2
VINYA	471	1286,5	64,3	80	529,7	55,3	49	556,8	47,9	24	323,5	29,5	11	432,1	21,6	3128,6
REGADIU	249	388,8	19,4	65	229,7	24,-	48	382,5	32,9	22	501,4	45,7	8	293,-	14,7	1795,4
ERM	57	88,7	4,4	23	52,-	5,4	23	87,5	7,5	9	136,4	12,4	10	485,4	24,3	850,-
OLIVERA	71	107,2	5,4	30	54,8	5,7	23	51,2	4,4	11	30,8	2,8	10	51,9	2,6	295,9
HORT	98	21,-	1,-	26	5,6	0,6	27	6,-	0,5	17	6,9	0,6	4	1,4	0,1	46,9
BOSC	---	---	---	1	2,1	0,2	---	---	---	1	11,6	1,1	8	439,9	21,8	453,6
ROQUES	2	1,2	0,1	---	---	---	1	4,1	0,3	---	---	---	4	63,7	3,2	69,-
TOTAL	668	2001,4	100,-	83	957,8	100,-	53	1163,5	100,-	24	1097,6	100,-	11	2000,4	100,-	7220,7

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Regadiu
Hort
Bosc
Roques
Erm

QUADRE 3.83

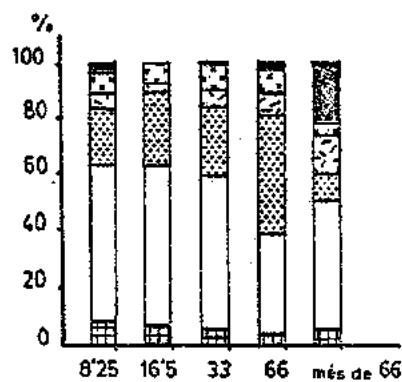
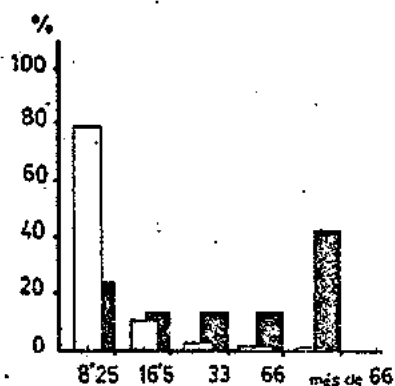
Estructura de la propietat de la terra en el municipi de MANRESA, el 1860.

GRUP	Nº PROPIET.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	822	79,3	2343,3	22,3	2,85
8,25 a 16,5 Q.	117	11,3	1285,3	12,2	10,99
16,5 a 33 Q.	53	5,1	1265,6	12,1	23,88
33 a 66 Q.	27	2,6	1284,2	12,2	47,56
més de 66 Q.	18	1,7	4318,-	41,1	239,89
TOTAL	1037	100,-	10496,4	100,-	10,12

QUADRE 3.84

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus en el municipi de MANRESA, el 1860.

CONREUS	0 a 8,25Q			8,25 a 16,5Q			16,5 a 33Q			33 a 66Q			més de 66Q			TOTAL
	PROP.	EXTENS.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECA	149	205,1	8,8	43	101,2	7,9	26	75,8	6,-	13	51,9	4,-	16	341,6	7,9	775,6
VINYA	496	1312,9	56,-	104	707,-	55,-	51	676,4	53,5	25	456,5	35,6	18	1961,4	45,4	5114,2
REGADIU	308	485,-	20,7	83	329,5	25,6	46	310,6	24,5	23	550,9	42,9	15	422,2	9,8	2088,2
ERM	79	118,8	5,1	22	48,8	3,8	20	80,4	6,4	15	90,1	7,-	17	602,1	13,9	940,2
OLIVERA	113	184,7	7,9	30	88,-	6,9	33	114,9	9,1	17	118,4	9,2	13	90,2	2,1	596,2
HORT	186	34,8	1,5	29	10,8	0,8	29	7,5	0,5	20	8,-	0,6	15	12,3	0,3	73,4
BOSC	1	2,-	1,-	---	---	---	---	---	---	1	8,5	0,7	7	888,2	20,6	896,7
ROQUES	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
TOTAL	822	2343,3	100,-	117	1285,3	100,-	53	1265,6	100,-	27	1284,3	100,-	18	4318,-	100,-	10.496,5

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Regadiu
Erm
Hort
Bosc
Olivera

QUADRE 3.86

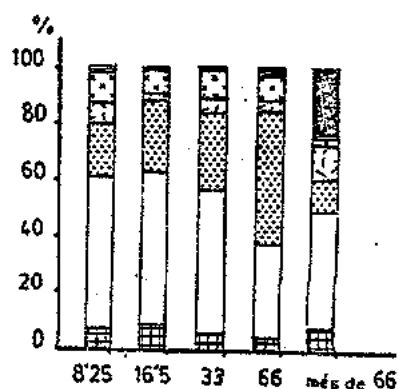
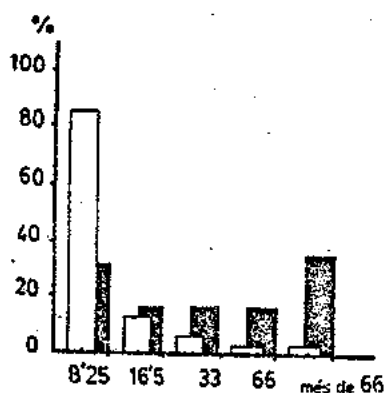
Estructura de la propietat de la terra sense els de fora en el municipi de MANRESA l'any 1860.

GRUP	Nº PROPIET.	%	EXTENSIO'	%	MITJANA
0 a 8,25 Q.	658	81,2	1864,4	27,4	2,83
8,25 a 16,5 Q.	83	10,3	914,9	13,4	11,02
16,5 a 33 Q.	39	4,8	941,8	13,8	24,15
33 a 66 Q.	19	2,4	904,1	13,3	47,58
més de 66 Q.	11	1,3	2191,2	32,1	199,20
TOTAL	810	100,-	6816,4	100,-	8,42

QUADRE 3.87

Estructura de la propietat de la terra detallada per conreus sense els de fora, en el municipi de MANRESA, el 1860.

CONREU	0 a 8,25Q			8,25 a 16,5Q			16,5 a 33Q			33 a 66Q			més de 66Q			TOTAL
	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	PROP.	EXTEN.	%	
SECÀ	96	122,6	6,6	30	68,2	7,5	19	52,4	5,6	10	31,-	3,4	9	173,8	7,9	44,8
VINYA	400	1073,8	57,6	76	502,2	54,9	37	494,5	52,5	17	316,-	35,-	11	927,7	42,3	3314,2
REGADIU	232	361,6	19,4	62	235,6	25,8	38	263,9	28,-	17	419,9	46,4	10	238,5	10,9	1519,5
ERM	65	99,5	5,3	11	19,2	2,1	14	40,9	4,3	8	34,6	3,8	10	308,2	14,1	502,4
OLIVERA	108	178,3	9,6	27	81,5	8,9	26	83,8	8,9	13	88,4	9,8	7	48,7	2,2	480,7
HORT	169	28,6	1,5	21	8,2	0,9	24	6,3	0,7	15	5,7	0,6	10	6,1	0,3	54,9
BOSC	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	8,5	0,9	4	488,2	22,3	496,7
ROQUES	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
TOTAL	658	1864,4	100,-	83	914,9	100,-	39	941,8	100,-	19	904,1	100,-	11	2191,2	100,-	6816,4

Propietaris
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Regadiu
Hort
Bosc
Erm

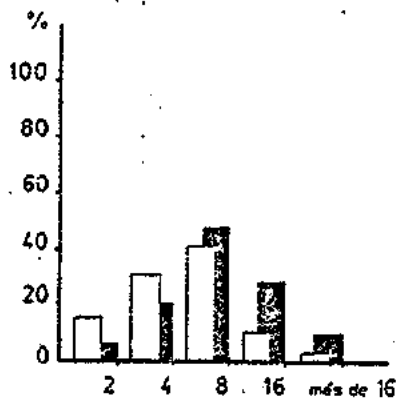
Parcel·les a rabassa en el municipi d'ARTÉS l'any 1872
 Conreus i extensió.

EXTENSIO	PARCEL.	%(1)	TOTAL	%(2)	CEREAL	%(2)	VINYA	%(3)	ALTRES	%(3)	MITJANA
0 a 2 Q.	73	16,3	101,9	4,7	19,27	18,5	53,27	51,3	31,36	30,2	1,423
2 a 4 Q.	136	30,4	421,9	19,-	18,33	4,3	298,08	70,7	105,47	25,-	3,102
4 a 8 Q.	181	40,4	1000,1	45,-	10,96	1,1	740,04	74,-	249,09	24,9	5,525
8 a 16Q.	50	11,2	537,54	24,2	7,77	1,4	399,08	74,2	130,69	24,3	10,750
més 16Q.	8	1,8	158,08	7,1	---	---	102,67	64,9	55,42	35,1	19,760
TOTAL	448	100,-	2221,52	100,-	56,33	2,5	1593,14	71,7	572,03	25,7	4,958

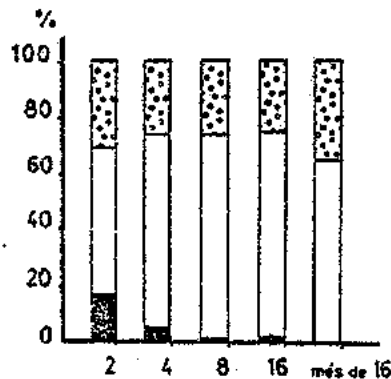
Extensions totals en el municipi d'ARTÉS.
 Conreus.

EXTENSIO	(4)	(4)	(4)	(4)
	5472,55	40,6	542,7	10,4
	2652,11	60,4	2277,74	25,1

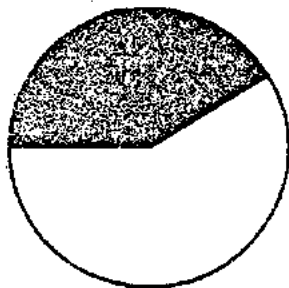
- (1) Sobre el total de parcel·les a rabassa.
- (2) Sobre el total de terres conreades a rabassa
- (3) Sobre el total de terres de cada grup.
- (4) Relació terres total i conreus/ terres i conreus a rabassa,

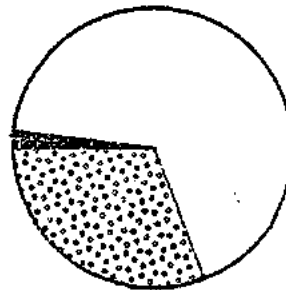
□ Parcel·les
 ■ Extensió

■ Cereal
 □ Vinya
 ▨ Altres

■ % vinya sobre extensió total

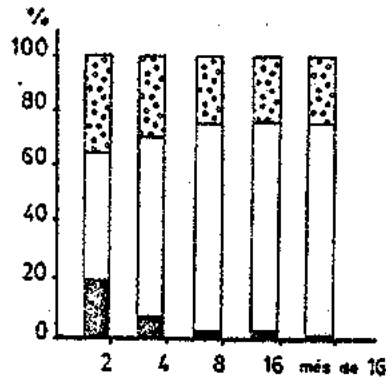
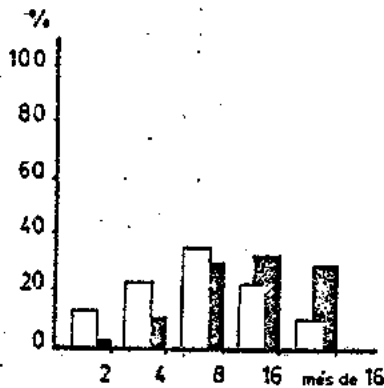

QUADRE 3. 92.

Estructura de les rabasses en el municipi d'ARTES l'any 1872
Terres conreades a rabassa per rabassaire.

EXTENSIO	RABASSA	%(1)	TOTAL	%(2)	CEREAL	%(3)	VINYA	%(3)	ALTRES	%(3)	MITJANA
0 a 2 0.	30	10,2	41,96	1,9	8,33	19,9	19,17	45,7	14,46	34,5	1,4
2 a 4 0.	63	21,4	195,03	8,8	12,33	6,3	125,19	64,2	57,51	29,5	3,1
4 a 8 0.	109	36,9	625,-	28,1	13,54	2,2	452,09	72,3	159,37	25,5	5,73
8 a 16 0.	63	21,4	718,2	32,3	17,35	2,4	520,34	72,5	180,51	25,1	11,4
més de 16	30	10,2	641,36	28,9	4,77	0,7	476,58	74,3	160,21	25,-	21,4
TOTAL	295	100,-	2221,54	100,-	56,32	2,5	1593,13	71,7	572,06	25,8	7,53

- (1) Sobre el total de rabassaires
(2) Sobre el total de terres conreades a rabassa.
(3) Sobre el total de terres que controla cada grup.

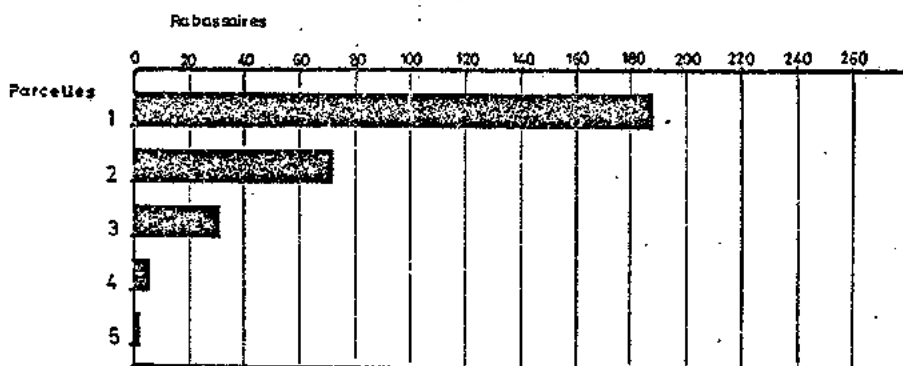
□ Rabassaires
■ Extensió

■ Cereal
□ Vinya
▨ Altres

QUADRE 3. 93

Parcel·les conreades per rabassaire en el municipi de ARTES l'any 1872.

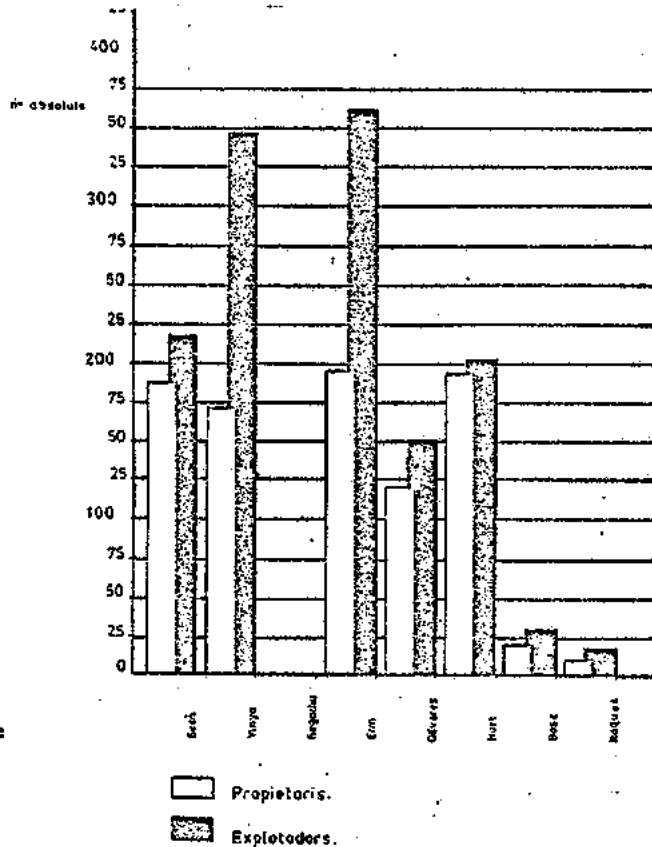
PARCEL.	RABASSAIRES	%	TOTAL	%	MITJANA
1	186	63,1	868,51	39,1	4,67
2	72	24,4	756,56	34,1	10,51
3	31	10,5	481,17	21,7	15,52
4	5	1,7	98,34	4,4	19,67
5	1	0,3	16,96	0,8	16,96
6	---	---	---	---	---
TOTAL	295	100,-	2221,54	100,-	7,53

QUADRE 3. 94

Propietaris, explotadors de la terra i distribució dels conreus en el municipi d'ARTÉS, 1' any 1872.

CONREU	Nº PROPIET.	%	Nº EXPLOT.	%	DIFER.	% CREIX.	EXTEN.	%	MITJA PROPIET.	MITJA EXPLOT.
SECA	185	71,2	218	53,2	33	118	542,7	9,9	2,93	2,49
VINYA	171	65,8	347	84,6	176	203	2652,1	48,5	15,51	7,64
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	197	75,8	364	88,8	167	185	1089,8	19,9	5,58	2,99
OLIVERES	120	46,2	152	57,1	32	127	132,-	2,4	1,10	0,87
HORT	194	74,6	205	50,-	11	106	160,-	2,9	0,83	0,78
BOSC	23	8,8	33	8,-	10	144	860,4	15,7	37,41	26,07
ROQUES	12	4,6	16	3,9	4	133	35,6	0,7	2,97	2,23
TOTAL	260	100,-	410	100,-	150	158	5472,6	100,-	21,04	13,35

QUADRE 3.97
Distribució dels conreus per pobles segons l' explotació de la terra en el municipi d' ARTÉS 1' any 1872

POBLE	EXPL	SECA			VINYA			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROQUES			TOTAL	%
		Exp	Ext.	%	Exp	Ext.	%	Exp	Ext.	%	Exp	Ext.	%	Exp	Ext.	%	Exp	Ext.	%					
ARTÉS	333	190	464,5	85,4	296	2394,7	90,2	301	956,7	0,7	139	114,2	0,65	183	146,2	91,2	23	653,4	75,8	11	27,-	75,8	4756,4	86,8
AVINYÓ	8	3	0,9	0,2	4	8,2	0,2	4	2,5	0,2	2	1,2	0,9	1	0,1	0,1	2	10,-	2,1	---	---	---	30,9	0,6
NAVARRCLES	10	---	---	---	7	30,9	1,2	9	19,8	1,8	---	---	---	3	4,4	2,7	1	12,-	1,4	1	0,8	2,2	67,9	1,2
CALDERS	36	17	21,2	4,2	30	119,9	4,1	35	42,-	4,1	7	6,2	4,7	3	1,-	0,6	3	17,9	2,1	2	4,4	12,4	218,6	4,-
OLÓ	2	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2	0,2	0,2	---	---	---	---	---	---	0,2	0,0
SALLENT	11	1	0,2	0,0	5	8,1	0,3	10	4,2	0,4	---	---	---	7	6,9	4,3	---	---	---	---	---	---	---	---
VIC	1	1	11,5	2,1	1	7,5	0,3	1	3,4	0,3	---	---	---	1	0,3	0,2	1	10,-	1,2	---	---	---	21,3	0,4
MINISTROL	2	2	0,3	0,1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	0,1	0,2	---	---	---	---	---	---	0,4	0,01
BARCELONA	1	1	0,02	0,0	---	---	---	1	0,2	0,02	---	---	---	1	0,2	0,1	---	---	---	---	---	---	0,4	0,01
HANRESA	2	1	16,4	3,-	2	61,5	2,1	2	26,5	2,4	1	5	3,8	1	0,5	0,1	1	91,3	10,6	1	1,4	3,9	202,4	3,7
MOIA	2	2	24,8	4,6	2	28,-	1,1	2	32,2	3,-	2	5,3	4,-	2	0,4	0,2	2	58	6,7	---	---	---	148,7	2,7
AGUILAR	1	---	---	---	---	---	---	1	0,3	0,03	1	0,1	0,1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,4	0,01
TOTAL		218	542,8	100	347	2656,8	100	364	1090,8	100	152	132,-	100	205	160,1	100	33	860,4	100	16	35,6	100	5480,3	100

QUADRE 3. 95

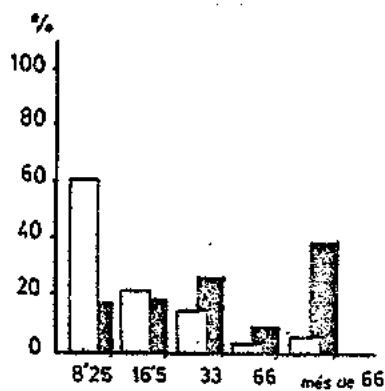
Estructura de l' explotació de la terra en el municipi d' ARTÉS
l' any 1872.

GRUP	NR EXPLOT.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q	249	60,7	919,53	16,0	3,7
8,25 a 16,5Q	83	20,2	964,78	17,6	11,6
16,5 a 33 Q	56	13,7	1262,31	23,-	22,5
33 a 66 Q	7	1,7	329,56	6,-	47,1
més de 66 Q	15	3,7	2004,07	36,6	133,6
TOTAL	410	100,-	5480,25	100,-	13,4

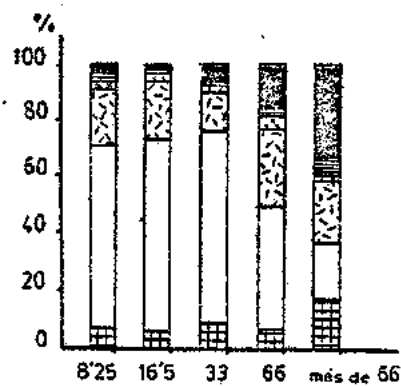
QUADRE 3.96

Estructura de l' explotació detallada per conreus en el municipi d' ARTÉS, el 1872.

CONREU	0 a 8,25 Q			8,25 a 16,5 Q			16,5 a 33 Q			33 a 66 Q			més de 66 Q			TOTAL
	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	
SECA	99	61,4	6,7	55	47,1	4,9	42	92,5	7,3	7	21,3	6,5	15	320,4	16,-	542,7
VINYA	189	604,7	65,8	82	659,8	68,4	54	876,5	69,4	7	138,6	42,1	15	379,2	18,5	2658,8
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	205	191,-	20,8	82	194,7	20,2	55	179,1	14,2	7	94,7	28,7	15	431,1	21,5	1093,8
OLIVERA	53	23,-	2,5	40	27,5	2,9	40	31,8	2,5	7	13,9	4,2	12	35,8	1,8	132,-
HORT	86	25,7	2,8	51	13,3	1,4	48	14,8	1,2	5	7,4	2,2	15	98,8	4,9	160,-
BOSC	3	11,6	1,3	4	17,5	1,8	8	65,5	5,2	4	50,5	15,3	14	715,2	35,7	860,3
ROQUES	2	2,1	0,2	3	4,9	0,5	2	2,1	0,2	1	3,2	1,-	8	23,4	1,2	35,7
TOTAL	249	919,5	100,-	83	964,8	100,-	56	1262,3	100,-	7	329,6	100,-	15	2004,1	100,-	5480,3

Exploïtadors
Extensió

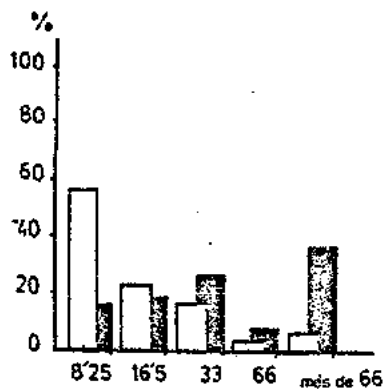
Secà
Vinya
Olivera
Erm
Hort
Bosc
Roques

QUADRE 3.98
Estructura de la explotació de la terra sense els de fora en el municipi d' Artés l' any 1872

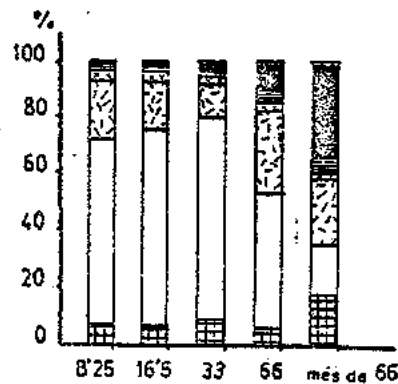
GRUP	Nº EXPLOT	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q	187	56,-	723,5	15,2	3,87
8,25 a 16,5 Q	76	22,8	884,7	18,6	11,6
16,5 a 33 Q	52	15,6	1156,9	24,3	22,2
33 a 66 Q	6	1,8	280,3	5,9	46,7
més de 66	13	3,9	1711,1	36,-	131,6
TOTAL	334	100,-	4756,4	100,-	14,2

QUADRE 3.99
Estructura de l'explotació detallada per conreus, sense els de fora, en el municipi d'ARTÉS, el 1872.

CONREU	0 a 8,25 Q			8,25 a 16,5 Q			16,5 a 33 Q			33 a 66 Q			més de 66 Q			TOTAL
	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	
SECÀ	79	40,7	5,6	52	42,4	4,8	40	81,-	7,-	6	14,5	5,2	13	286,-	16,7	464,6
VINYA	150	500,-	69,1	76	621,4	70,2	51	839,5	72,6	6	131,6	46,9	13	302,2	17,7	2394,7
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	155	147,2	20,3	76	177,6	20,1	51	161,2	13,9	6	82,8	29,5	13	388,-	22,7	956,8
OLIVERA	44	18,-	2,5	40	27,5	3,1	39	29,3	2,5	6	10,6	3,8	10	28,8	1,7	114,2
HORT	70	13,4	1,9	50	13,3	1,5	46	14,-	1,2	4	7,2	2,6	13	98,1	5,7	146,-
BOSC	1	4,2	0,6	2	2,-	0,2	5	30,5	2,6	3	30,5	10,9	12	586,1	34,3	693,5
ROQUES	---	---	---	2	0,6	0,1	1	1,3	0,1	1	3,1	1,1	7	22,-	1,3	27,-
TOTAL	187	723,5	100,-	76	884,7	100,-	52	1156,9	100,-	6	280,3	100,-	13	1711,1	100,-	4756,5

Explotadors
Extensió

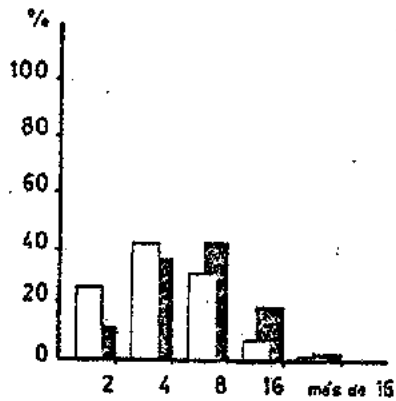
Secà
Vinya
Olivera
Erm
Hort
Bosc
Roques

QUADRE 3. 101
Parcel·les a rebassa en el municipi de CALDERS l'any 1861
Conreus i extensió.

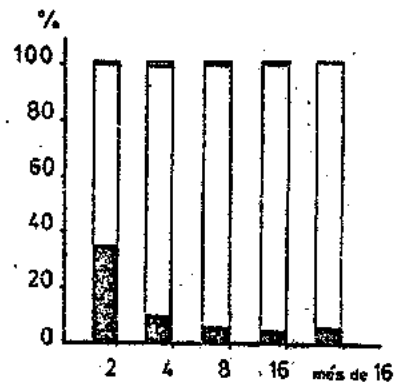
EXTENSIO	PARCEL·	%	TOTAL	%	CEREAL	%	VINYA	%	ALTRES	%	MITJANA
0 a 2Q.	192	23,7	286,83	9,3	100,67	34,9	188,17	65,1	0,6	0,2	1,5
2 a 4Q.	336	41,4	1013,98	32,7	100,83	9,9	908,-	89,6	4,75	0,5	3,02
4 a 8Q.	231	28,5	1249,25	40,3	95,67	7,7	1151,-	92,1	2,58	0,2	5,41
8 a 16Q.	51	6,3	525,33	17,-	33,5	6,4	491,42	93,5	0,42	0,1	10,30
més 16Q.	1	0,1	21,-	0,7	1,58	7,5	19,42	92,5	---	---	21,-
TOTAL	811	100,-	3097,99	100,-	332,25	10,7	2758,01	89,-	8,35	0,3	3,82

Extensions totals en el municipi de CALDERS
Conreus.

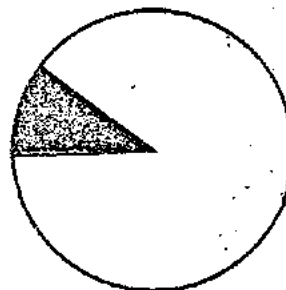
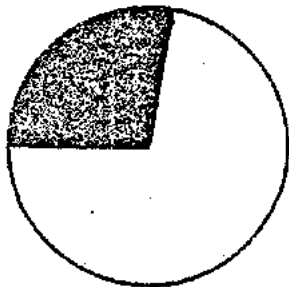
EXTENSIO										
			11394,63	27,2	1298,93	25,6	4086,92	67,5	6008,82	0,1

Parcel·les
Extensió

Cereal
Vinya
Altres

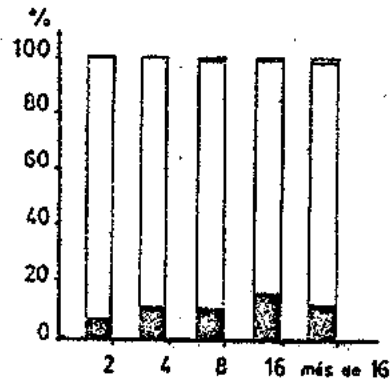
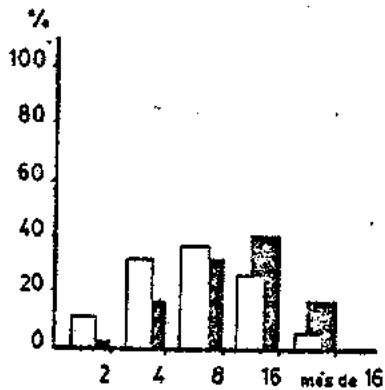
% vinya sobre extensió total

QUADRE 3. 102

Estructura de les rabasses en el municipi de CALDERS l'any 1861
Terres conreades a rabassa per rabassaire.

EXTENSIO	RABASSA	%(1)	TOTAL	%(2)	CEREAL	%(3)	VINYA	%(3)	ALTRES	%(3)	MITJANA
0 a 2 Q.	37	8,-	59,17	1,9	4,58	7,7	54,58	92,3	---	---	1,6
2 a 4 Q.	128	27,8	393,67	12,7	38,17	9,7	355,5	90,3	---	---	3,08
4 a 8 Q.	163	35,4	941,33	30,4	85,16	9,1	852,84	90,6	3,33	0,3	5,78
8 a 16 Q.	109	23,6	1242,41	40,1	155,08	12,5	1086,58	87,5	8,75	0,1	11,4
més de 16	24	5,2	461,42	14,9	49,25	10,7	408,5	88,5	3,67	0,8	19,23
TOTAL	461	100	3098,-	100,-	332,24	10,7	2758,-	89,-	7,75	0,3	6,72

- (1) Sobre el total de rabassaires
(2) Sobre el total de terres conreades a rabassa.
(3) Sobre el total de terres que controlé cada grup.

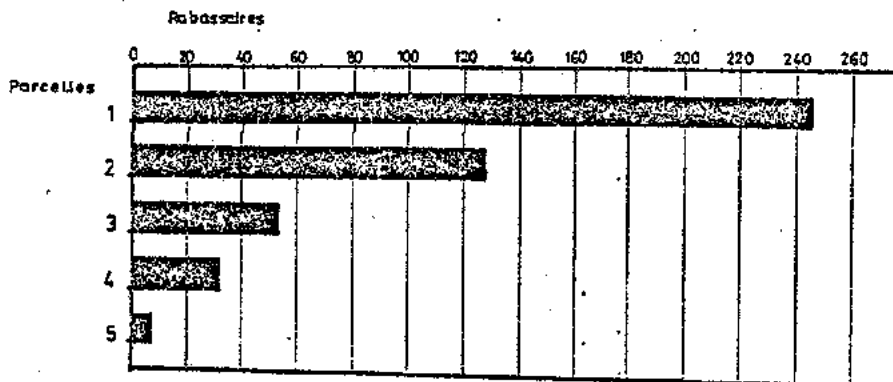
□ Rabassaires
▨ Extensió

▨ Cereal
□ Vinya
▤ Altres

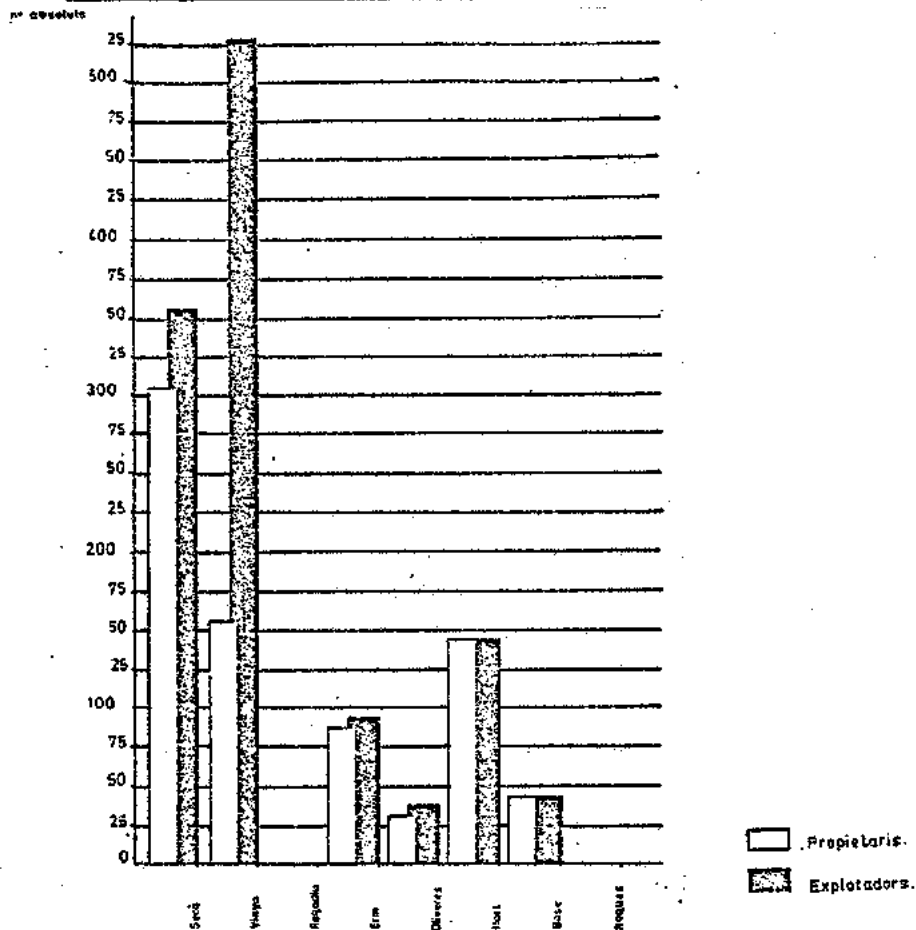
QUADRE 3. 103

Parcel·les conreades per rabassaire en el municipi de CALDERS l'any 1861.

PARCEL.	RABASSAIRE	%	TOTAL	%	MITJANA
1	244	52,9	1013,25	32,7	4,15
2	127	27,5	981,59	31,7	7,73
3	53	11,5	535,17	17,3	10,1
4	31	6,7	473,08	15,3	15,26
5	6	1,3	94,91	3,1	15,82
6	---	---	---	---	---
TOTAL	461	100,-	3098,-	100,-	6,72

CONREUS	Nº PROPIET.	%	Nº EXPLOT.	%	DIFER.	% CREIX.	EXTENS.	%	MITJANA PROPIET.	MITJ. EXPL.
SECA	302	83,2	355	60,7	53	118	1298,9	11,4	4,30	3,66
VINYA	156	43,-	526	89,9	370	337	4086,9	35,9	26,20	7,77
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	84	23,1	88	15,-	4	105	1629,6	14,3	19,4	18,52
OLIVERES	29	8,-	32	5,5	3	110	78,2	0,7	2,70	2,44
HORT	141	38,8	141	24,1	---	100	54,-	0,5	0,38	0,38
BOSC	40	11,-	40	6,8	---	100	4247,-	37,3	106,18	106,18
ROQUES	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
TOTAL	363	100,-	585	100,-	222	161	11394,7	100	31,39	19,48

QUADRE 3.107

Distribució dels conreus per pobles segons l'explotació de la terra, en el municipi de CALDERS, el 1861.

OBLE	Exp.	SECA			VINYA			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROQUES			TOTAL	%	
		Exp.	Exten.	%	Exp.	Exten.	%	Exp.	Exten.	%	Exp.	Exten.	%	Exp.	Exten.	%	Exp.	Exten.	%	Exp.	Exten.	%			
ALDERS	266	261	987,6	76,-	237	2533,3	62,-	65	1100,7	67,5	24	65,1	83,3	97	34,4	63,6	23	3392,4	79,9	---	---	---	8113,5	71,2	
RTÉS	66	13	68,6	5,3	63	319,8	7,8	4	77,4	4,8	3	3,8	4,9	1	0,3	0,6	4	309,6	7,3	---	---	---	779,5	6,8	
AVARQUES	158	47	56,-	4,3	145	799,5	19,6	7	26,7	1,6	1	1,3	1,7	27	4,6	8,5	3	47,6	1,2	---	---	---	935,7	8,2	
ARCELONA	3	3	88,8	6,8	3	55,3	1,4	3	229,-	14,1	1	1,7	2,2	1	7,8	14,4	2	227,3	5,4	---	---	---	609,9	5,4	
IANRESA	1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	0,4	0,7	---	---	---	---	---	---	0,4	0,0	
OTÀ	5	5	57,8	4,5	4	35,9	0,9	5	156,7	9,6	1	0,8	1,-	3	3,5	6,5	4	249,1	5,9	---	---	---	503,8	4,4	
T. FRUITOS	1	---	---	---	1	15,-	0,4	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	6,3	0,2	---	---	---	21,3	0,2
ESCONEGU	86	26	40,1	3,1	73	328,2	8,-	4	39,1	2,4	2	5,5	7,-	11	3,-	5,6	3	16,7	0,4	---	---	---	430,6	3,8	
TOTAL	586	355	1298,9	100	526	4087,9	100	88	1629,6	100	32	78,2	100	141	54,1	100	40	4247,-	100	---	---	---	11394,7	100,-	

QUADRE 3.105

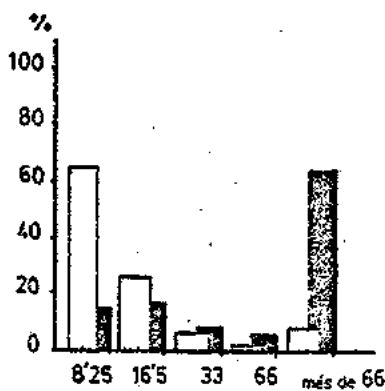
Estructura de l' explotació de la terra en el municipi de Calders l' any 1861

GRUP	Nº EXPLOT.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q	376	64,2	1456,89	12,8	3,88
8,25 a 16,5 Q	137	23,4	1570,32	13,8	11,46
16,5 a 33,- Q	36	6,1	750,51	6,6	20,85
33 a 66,- Q	10	1,7	523,17	4,6	52,33
més de 66,- Q	27	4,6	7093,79	62,3	262,73
TOTAL	586	100,-	11.394,67	100,-	19,45

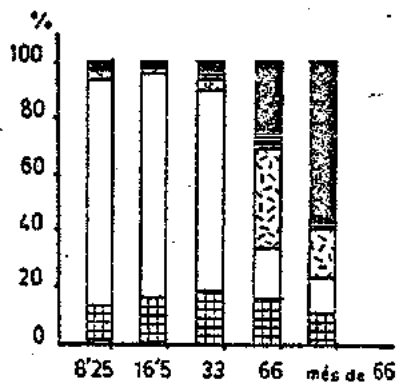
QUADRE 3.106

Estructura de l' explotació detallada per conreus en el municipi de CALDERS, el 1861.

CONREU	0 a 8,25 Q			8,25 a 16,5 Q			16,5 a 33 Q			33 a 66 Q			més de 66 Q			TOTAL
	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	
SECÀ	175	167,36	11,5	112	233,5	14,9	32	130,9	17,4	9	74,8	14,3	27	692,3	9,7	1298,9
VINYA	318	1227,7	84,3	136	1281,1	81,6	36	556,5	74,1	10	100,-	19,1	26	921,7	13,-	4087,-
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	24	42,8	2,9	19	38,5	2,5	9	25,2	3,4	10	192,6	36,8	26	1338,5	18,8	1625,6
OLIVERA	3	5,9	0,4	1	0,5	0,03	6	10,7	1,4	5	8,8	1,7	17	52,3	0,7	78,2
HORT	76	9,1	0,6	44	6,9	0,4	5	1,2	0,2	6	18,-	3,4	10	18,8	0,3	54,-
BOSC	2	4,-	0,3	1	9,8	0,6	4	26,1	3,5	7	129,-	24,7	26	4078,1	57,5	4247,-
ROQUES	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
TOTAL	376	1456,9	100,-	137	1570,3	100,-	36	750,6	100,-	10	523,2	100,-	27	7093,7	100,-	11394,7

Explotadors
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Hort
Bosc
Erm

QUADRE 3.108.

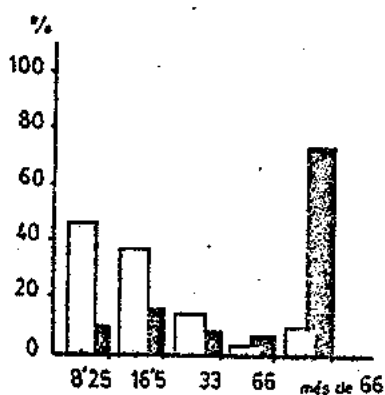
Estructura de l' explotació de la terra sense els de fora en el municipi de CALDERS l' any 1861

GRUP	NR EXPLOT.	%	EXTENSIÓ	%	MITJANA
0 a 8,25 Q	117	44,-	489,9	6,-	4,19
8,25 a 16,5Q	95	35,7	1098,9	13,5	11,57
16,5 a 33 Q	30	11,3	622,8	7,7	20,76
33,- a 66 -Q	4	1,5	196,-	2,4	49,-
més de 66 Q	20	7,5	5705,9	70,3	185,3
TOTAL	266	100,-	8113,4	100,-	30,5

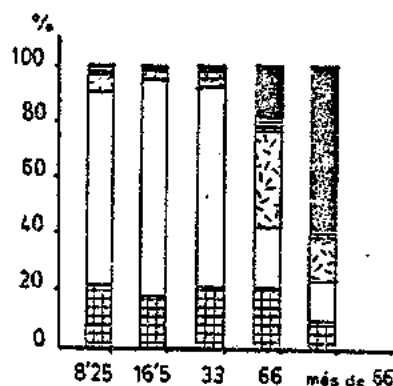
QUADRE 3.109

Estructura de l' explotació detallada per conreus, sense els de fora, en el municipi de CALDERS, el 1861.

CONREU	0 a 8,25 Q			8,25 a 16,5 Q			15,5 a 33 Q			33 a 66 Q			més de 66 Q			TOTAL
	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	
SECÀ	113	103,3	21,1	94	194,-	17,7	30	127,4	20,5	4	39,7	20,3	20	523,3	9,2	987,6
VINYA	89	338,3	69,1	95	864,1	78,6	30	469,3	75,4	4	44,3	22,6	19	817,3	14,3	2533,3
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	19	38,4	7,8	17	34,5	3,1	6	11,5	1,9	4	70,8	36,1	19	949,5	16,5	1100,7
OLIVERA	1	3,7	0,8	1	0,5	0,1	6	10,7	1,7	1	1,-	0,5	15	49,2	0,9	65,1
HORT	44	5,4	1,1	38	5,8	0,5	5	1,2	0,2	2	6,-	3,1	8	16,-	0,3	56,4
BOSC	1	0,7	0,1	---	---	---	1	2,7	0,4	2	34,2	17,4	19	3354,8	58,8	3392,4
ROQUES	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
TOTAL	117	489,9	100,-	95	1098,9	100,-	30	622,8	100,-	4	196,-	100,-	20	5705,9	100,-	8113,5

Explotadors
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Hort
Bosc
Erm

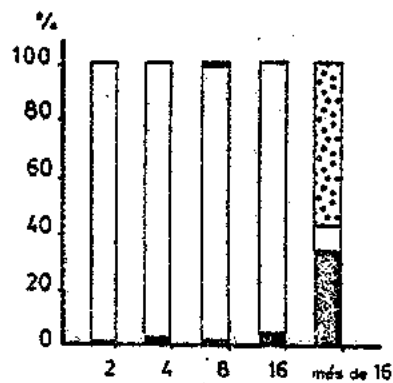
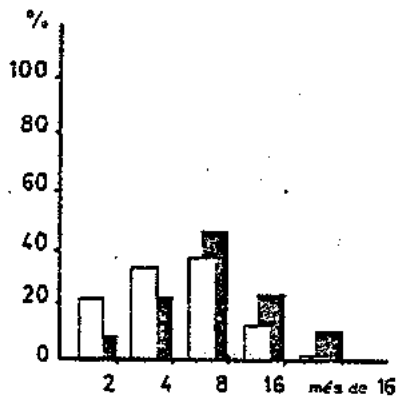
QUADRE 3.111

Parcel·les a rabessa en el municipi de CASTELLADRAL, el 1860. Conreus i extensió.

EXTENSIO	PARCEL·-	%	TOTAL	%	CEREAL	%	VINYA	%	ALTRES	%	MITJANA
0 a 2 Q.	71	20,6	103,9	6,4	1,6	1,5	102,3	98,5	--	--	1,46
2 a 4 Q.	110	32,-	345,8	21,2	12,1	3,5	333,7	96,5	--	--	3,14
4 a 8 Q.	127	36,9	724,-	44,4	14,9	2,1	707,-	97,7	2,1	0,2	5,7
8 a 16 Q.	34	9,9	350,3	21,5	21,1	6,-	329,2	94,-	--	--	10,3
més 16 Q.	2	0,6	105,3	6,5	36,-	34,2	6,4	6,1	63,-	59,8	32,65
TOTAL	344	100,-	1629,3	100,-	85,7	5,3	1478,6	90,7	65,1	4,-	4,74

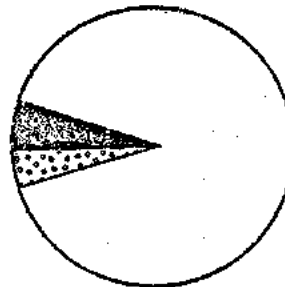
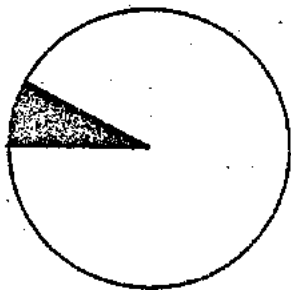
Extensions totals en el municipi de CASTELLADRAL. CONREUS

EXTENSIO		19993,5	8,2	1387,-	6,2	1978,2	74,7	16628,3	0,4	
----------	--	---------	-----	--------	-----	--------	------	---------	-----	--

Parcel·les
Extensió

Cereal
Vinya
Altres

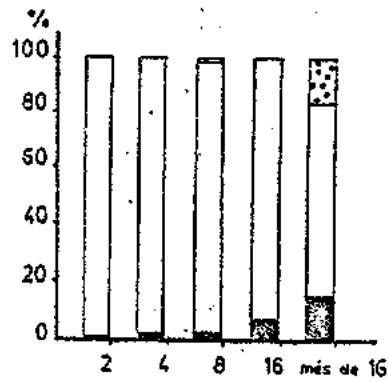
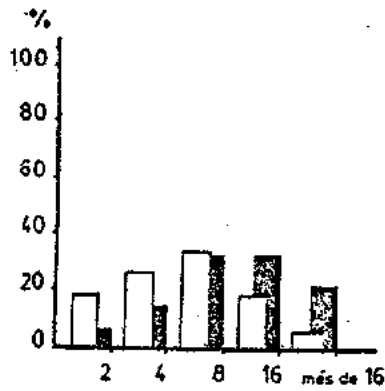
% vinya sobre extensió total

QUADRE - 3. 112

Estructura de les rabasses en el municipi de CASTELLADRAL, l'any 1860.
Terres conreades a rabassa per rabassaire.

EXTENSIÓ	RABASSA	%(1)	TOTAL	%(2)	CEREAL	%(3)	VINYA	%(3)	ALTRES	%(3)	MITJANA
0 a 2 Q.	49	18,6	73,-	4,3	0,1	0,1	72,9	99,9	---	---	1,49
2 a 4 Q.	68	25,8	212,2	13,-	4,2	2,-	208,-	98,-	---	---	3,12
4 a 8 Q.	88	33,3	511,1	31,4	11,2	2,2	499,6	97,7	0,3	0,1	5,8
8 a 16Q.	45	17,-	485,6	29,8	26,-	5,4	459,6	94,6	---	---	10,8
més de 16	14	5,3	347,5	21,3	44,2	12,7	238,5	68,6	64,8	18,6	24,8
TOTAL	264	100,-	1629,4	100	85,7	5,3	1478,6	90,7	65,1	4,-	6,17

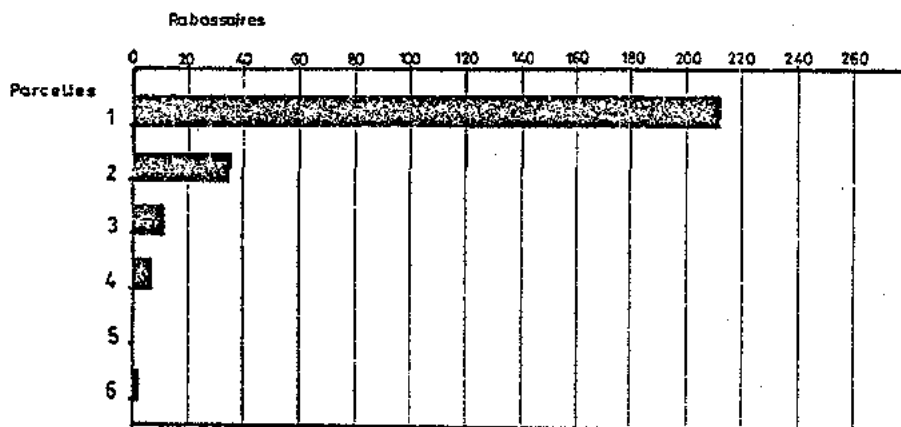
- (1) Sobre el total de rabassaires.
(2) Sobre el total de terres conreades a rabassa.
(3) Sobre el total de terres que controlà cada grup.

QUADRE 3. 113

Parcel·les conreades per rabassaire en el municipi de CASTELLADRAL l'any 1860.

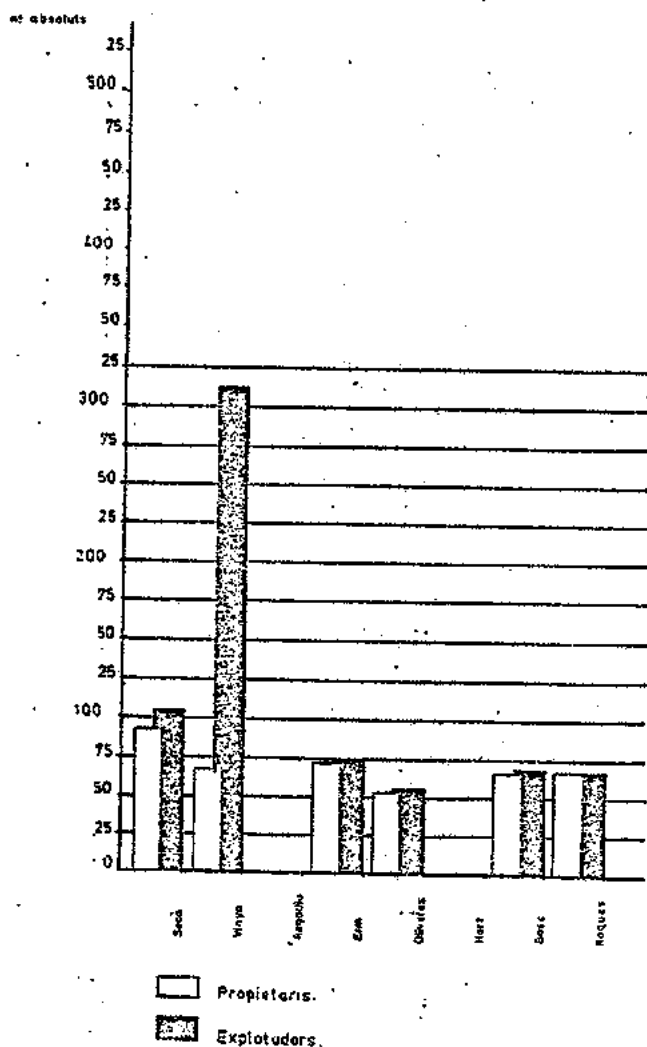
PARCEL·LA	RABASSAIRE	%	TOTAL	%	MITJANA
1	211	79,9	1037,3	63,7	4,92
2	35	13,3	282,3	17,3	8,1
3	11	4,2	164,6	10,1	14,96
4	6	2,3	122,-	7,5	20,3
5	---	---	---	---	---
6	1	0,3	23,1	1,4	23,1
TOTAL	264	100,-	1629,3	100,-	6,2

QUADRE 3. 114

Propietaris, explotadors de la terra i distribució dels conreus en el municipi de CASTELLADRAL l' any 1860.

CONREU	Nº PROPIET.	%	Nº EXPLOT.	%	DIFER.	% CREIX.	EXTENS.	%	MITJANA PROPIET.	MITJANA EXPLOTAC.
SECA	88	94,6	105	31,7	17	119,3	1387	6,9	15,8	13,2
VINYA	69	74,2	310	93,7	241	449,3	1978,2	9,9	28,7	6,4
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	73	78,5	75	22,7	2	102,7	9940,3	49,7	136,2	132,5
OLIVERES	53	57,-	54	16,3	1	101,9	170,1	0,9	3,2	3,15
HORT	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
BOSC	66	71,-	67	20,2	1	101,5	2494,4	12,5	37,8	37,2
ROQUES	66	71,-	66	19,9	---	100,-	4023,5	20,1	61,-	61,-
TOTAL	93	100,-	331	100,-	238	355,9	19993,5	100,-	215,-	60,4

QUADRE 3.115

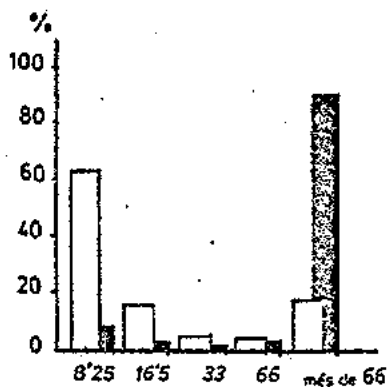
Estructura de l'explotació de la terra en el municipi de CASTELLADRAL, el 1860.

GRUP	Nº EXPLOT.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q	205	61,9	796,3	4,-	3,88
8,25 a 16,5 Q	47	14,2	511,-	2,6	10,87
16,5 a 33 Q	14	4,2	284,3	1,4	20,3
33 a 66 Q	10	3,-	473,6	2,4	47,4
més de 66 Q	55	16,6	17928,3	89,7	326,-
TOTAL	331	100,-	19993,5	100,-	60,4

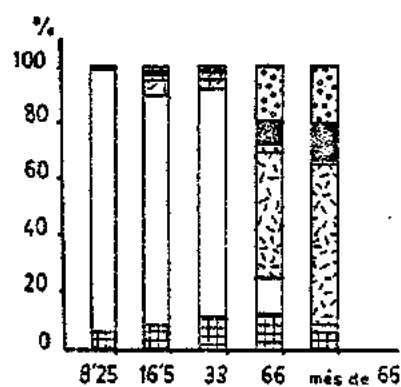
QUADRE 3.116

Estructura de l'explotació detallada per conreus en el municipi de CASTELLADRAL, el 1860.

CONREU	0 a 8,25 Q			8,25 a 16,5 Q			16,5 a 33 Q			33 a 66 Q			més de 66 Q			TOTAL
	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	
SECÀ	17	45,9	5,8	16	44,3	8,7	8	31,4	11,-	10	59,5	12,6	54	1205,8	6,7	1386,9
VINYA	197	748,6	94,-	44	429,8	84,1	13	235,1	82,7	9	61,3	12,9	47	503,5	2,8	1978,3
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	1	0,5	0,04	6	22,8	4,5	3	8,3	2,9	10	213,3	45,-	55	9695,4	54,1	9940,3
OLIVERA	2	1,3	0,16	2	6,-	1,2	2	5,-	1,8	5	10,2	2,2	43	147,6	0,8	170,1
HORT	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
BOSC	---	---	---	2	2,3	0,4	1	0,8	0,3	9	39,8	8,4	55	2450,6	13,7	2494,5
ROQUES	---	---	---	3	5,8	1,1	1	3,7	1,3	9	89,5	18,9	53	3924,4	21,9	4023,4
TOTAL	205	796,3	100,-	47	511,-	100,-	14	284,3	100,-	10	437,6	100,-	55	17928,3	100,-	19993,5

Explotadors
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
ERM
Bosc
Roques

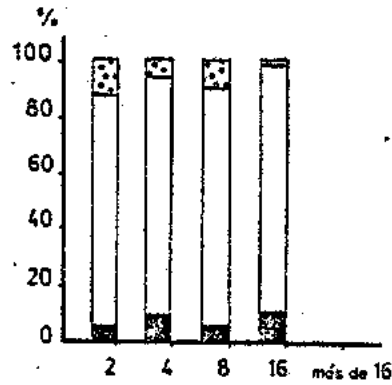
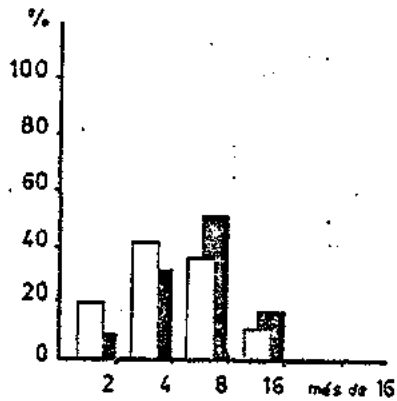
QUADRE 3.118

Parcel·les a rebassa en el municipi de NAVARCLES, el 1860. Conreus i extensió.

EXTENSIO	PARCEL·LES	%	TOTAL	%	CEREAL	%	VINYA	%	ALTRES	%	MITJANA
0 a 2 Q.	13	19,7	18,67	7,-	0,83	4,4	15,67	83,9	2,17	11,6	1,44
2 a 4 Q.	27	40,9	80,-	30,-	7,67	9,6	68,34	85,4	4,-	5,-	2,96
4 a 8 Q.	22	33,3	128,-	48,-	7,17	5,6	118,-	85,9	10,83	8,5	5,82
8 a 16 Q.	4	6,1	40,-	15,-	4,58	11,5	34,92	87,3	0,5	1,3	10,-
més 16 Q.	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
TOTAL	66	100	266,67	100,-	20,22	7,6	228,93	85,8	17,5	6,6	4,04

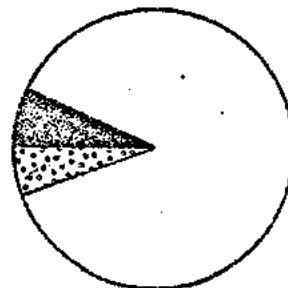
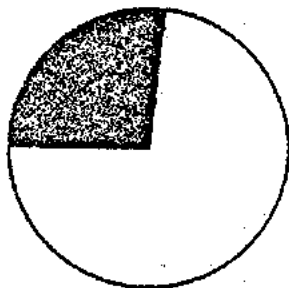
Extensions totals en el municipi de NAVARCLES. CONREUS

EXTENSIO			1020,-	26,1	275,41	7,3	510,25	44,9	234,34	7,5	
----------	--	--	--------	------	--------	-----	--------	------	--------	-----	--

Parcel·les
Extensió

Cereal
Vinya
Altres

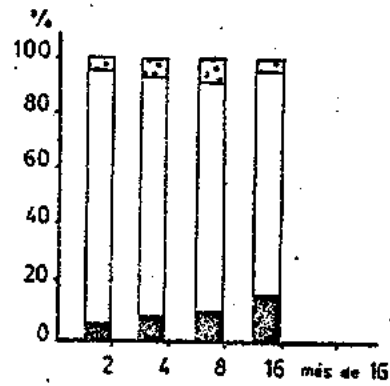
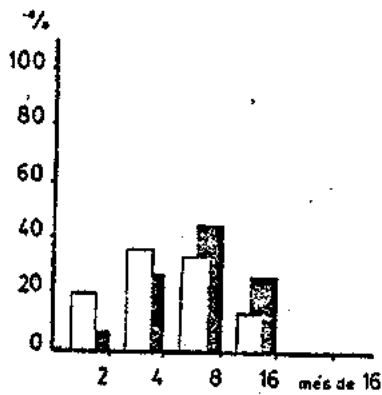
% vinya sobre extensió total

QUADRE 3. 119

Estructura de les rabasses en el municipi de NAVARCLES l'any 1860
Terres conreades a rabassa per rabassaire.

EXTENSIO	RABASSA	%(1)	TOTAL	%(2)	CEREAL	%(3)	VINYA	%(3)	ALTRES	%(3)	MITJANA
0 a 2 Q.	12	19,7	16,67	6,3	0,83	5,-	15,33	92,-	0,5,-	3,-	1,39
2 a 4 Q.	23	37,7	67,92	25,5	5,33	7,8	58,59	86,3	4,-	5,9	2,95
4 a 8 Q.	19	31,1	114,42	42,9	4,17	9,7	100,25	87,6	10,-	8,7	6,02
8 a 16 Q.	7	11,5	67,67	25,4	9,92	14,7	54,75	80,9	3,-	4,4	9,67
més de 16	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
TOTAL	61	100,-	266,68	100,-	20,25	7,6	228,92	85,8	17,5	6,6	4,37

- (1) Sobre el total de rabassaires
(2) Sobre el total de terres conreades a rabassa
(3) Sobre el total de terres que controla cada grup.

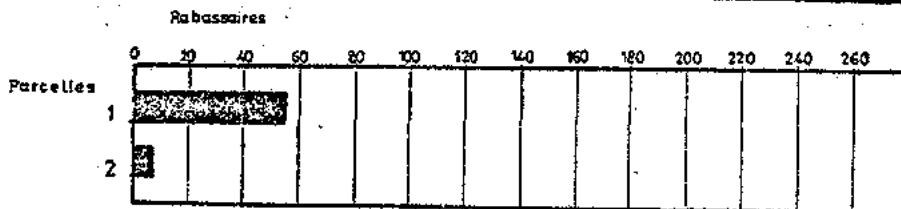
□ Rabassaires
▨ Extensió

▨ Cereals
□ Vinya
▤ Altres

QUADRE 3.120

Parcel·les conreades per rabassaire en el municipi de NAVARCLES l'any 1860.

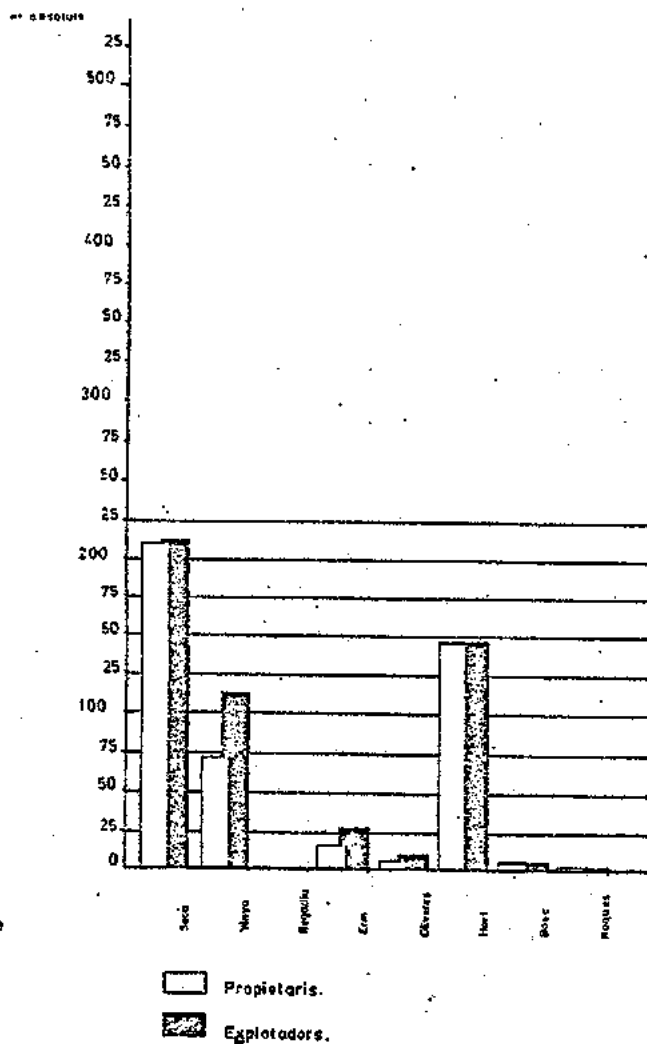
PAECEL.	RABASSAIRE	%	TOTAL	%	MITJANA
1	56	91,8	226,42	84,9	4,04
2	5	8,2	40,25	15,1	8,05
3	---	---	---	---	---
4	---	---	---	---	---
5	---	---	---	---	---
6	---	---	---	---	---
TOTAL	61	100,-	266,67	100,-	4,37

QUADRE 3. 121

Propietaris, explotadors de la terra i distribució dels conreus en el municipi de NAVARCLES, l' any 1860.

CONREU	Nº PROPIET.	%	Nº EXPLOT.	%	DIFER.	% CREIX.	EXTENS.	%	MITJANA PROPIET.	MITJANA EXPLOTACIÓ
SECÀ	210	84,3	211	81,5	1	101	275,4	27,-	1,31	1,30
VINYA	73	29,3	111	42,9	38	152	510,3	50,-	6,99	4,60
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	15	6,-	27	10,4	12	180	73,9	7,2	4,93	2,74
HORT	144	57,8	144	55,6	---	100	31,4	3,1	0,22	0,22
OLIVERES	5	2,-	7	2,7	2	140	11,6	1,1	2,32	1,66
BOSC	3	1,2	3	1,2	---	100	116,4	11,4	38,8	38,8
ROQUES	1	0,4	1	0,4	---	100	1,-	0,1	1,-	1,-
TOTAL	249	100,-	259	100,-	10	104	1020,-	100,-	4,1	3,94

QUADRE 3.122

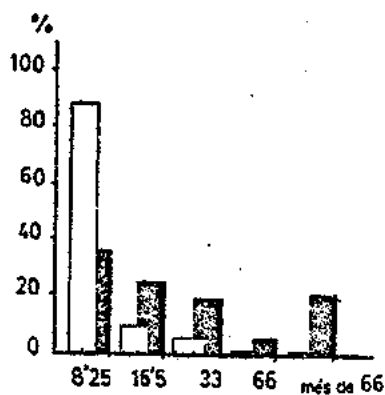
Estructura de l'explotació de la terra en el municipi de NAVARCLES, el 1860.

GRUP		Nº EXPLOT.	%	EXTENSIO ⁿ	%	MITJANA
0	a 8,25 Q	227	87,6	360,4	35,3	1,59
8,25	a 16,5 Q	21	8,1	225,77	22,1	10,7
16,5	a 33 Q	9	3,5	192,1	18,8	21,3
33	a 66 Q	1	0,4	34,3	3,4	34,3
més de	66 Q	1	0,4	207,5	20,3	207,5
TOTAL		259	100,-	1020,-	100,-	3,94

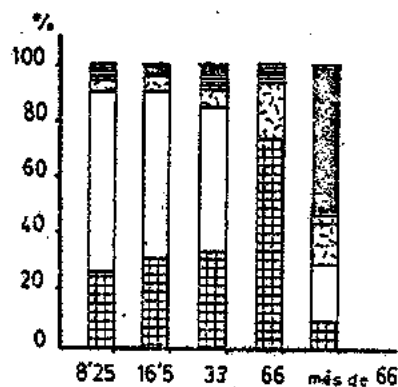
QUADRE 3.123

Estructura de l'explotació detallada per conreus, en el municipi de NAVARCLES, el 1860.

	0 a 8,25 Q			8,25 a 16,5 Q			16,5 a 33 Q			33 a 66 Q			més de 66 Q			TOTAL
CONREU	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	
SECÀ	182	97,1	26,9	18	70,8	31,4	9	64,6	33,6	1	25,5	74,3	1	17,5	8,4	275,5
VINYA	84	231,6	64,3	18	137,3	60,8	8	98,5	51,3	---	---	---	1	42,9	20,7	510,3
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	11	14,1	3,9	7	11,2	5,-	7	14,2	7,4	1	6,8	19,8	1	27,7	13,4	78,-
OLIVERA	2	0,4	0,1	2	1,8	0,8	2	3,3	1,7	---	---	---	1	6,-	2,9	11,5
HORT	116	17,2	4,8	17	4,3	1,9	9	6,2	3,2	1	2,-	5,8	1	1,6	0,8	31,3
BOSC	---	---	---	1	0,3	0,1	1	5,3	2,8	---	---	---	1	110,6	53,4	116,4
ROQUES	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1	1,-	0,4	1,-
TOTAL	227	360,4	100,-	21	225,7	100,-	9	192,1	100,-	1	34,3	100,-	1	207,5	100,-	1020,-

Explotadors
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Erm
Hort
Bosc
Roques

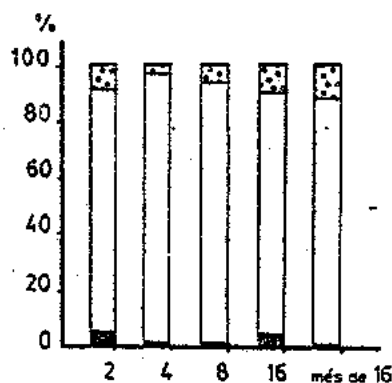
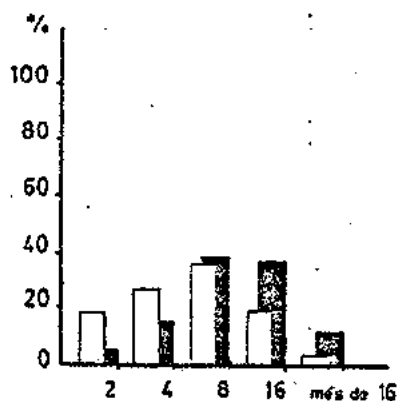
QUADRE 3.126

Parcel·les a rabassa en el municipi de RAJADELL, el 1862: Conreus i Extensió.

EXTENSIO	PARCEL·LES	%	TOTAL	%	CEREAL	%	VINYA	%	ALTRES	%	MITJANA
0 a 2 Q.	64	18,-	82,91	4,1	3,1	3,7	76,16	91,9	3,63	4,4	1,3
2 a 4 Q.	91	25,6	275,42	13,7	2,92	1,1	264,75	96,1	7,75	2,8	3,03
4 a 8 Q.	124	34,8	726,65	36,1	9,08	1,2	694,67	95,6	22,9	3,2	5,86
8 a 16 Q.	66	18,5	703,17	35,-	22,08	3,1	648,33	92,2	32,75	4,7	10,65
més 16 Q.	11	3,1	222,17	11,1	1,83	0,8	207,42	93,4	12,92	5,8	20,2
TOTAL	356	100,-	2010,31	100,-	39,01	1,9	1891,33	94,1	79,97	4,-	5,65

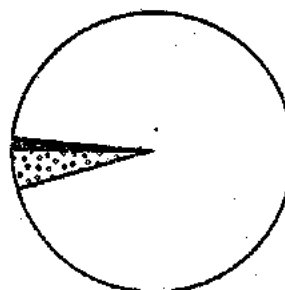
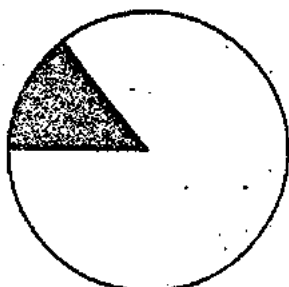
Extensions totals en el municipi de RAJADELL. CONREUS

EXTENSIO			4062,23	14,3	860,82	4,5	2372,16	79,7	10829,25	0,7	

Parcel·les
Extensió

Cereal
Vinya
Altres

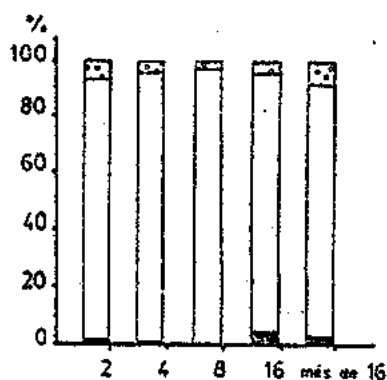
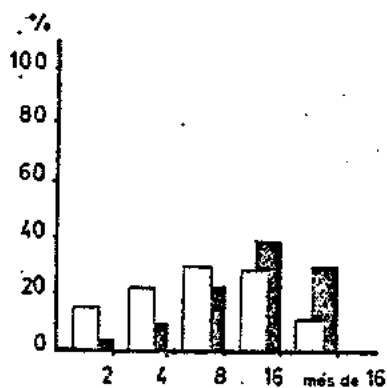
% vinya sobre extensió total

QUADRE 3. 127

Estructura de les rabasses en el municipi de RAJADELL, l'any 1862
Terres conreades a rabassa per rabassaire.

EXTENSIO	RABASSA	%(1)	TOTAL	%(2)	CEREA	%(3)	VINYA	%(3)	ALTRES	%(3)	MITJANA
0 a 2 Q.	40	15,-	50,4,-	2,5	0,6	1,2	47,1	93,5	2,7	5,4	1,26
2 a 4 Q.	55	20,7	168,8	8,4	1,-	0,6	161,8	95,9	6,-	3,6	3,06
4 a 8 Q.	75	28,2	432,4	21,5	---	---	424,4	98,1	8,-	1,9	5,77
8 a 16 Q.	71	26,7	799,5	39,8	26,8	3,4	746,8	93,4	25,9	3,2	11,26
més de 16	25	9,4	559,3	27,8	10,7	1,9	511,2	91,4	37,4	6,7	22,4
TOTAL	266	100,-	2010,4	100,-	39,1	1,9	1891,3	94,1	80,-	4,-	7,56

- (1) Sobre el total de rabassaires
- (2) Sobre el total de terres conreades a rabassa
- (3) Sobre el total de terres que controle cada grup.

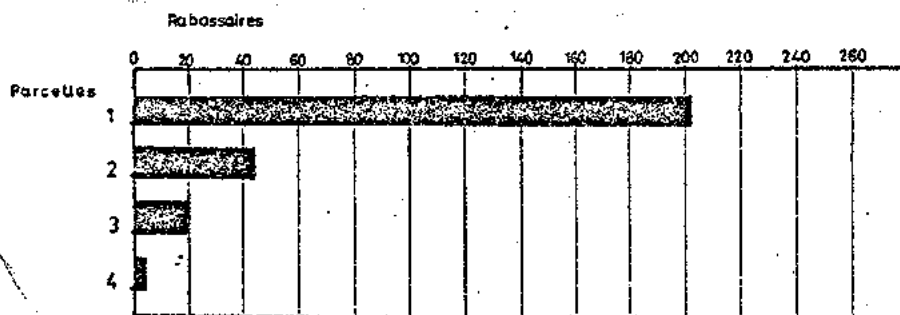
□ Rabassaires
■ Extensió

■ Cereal
□ Vinya
■ Altres

QUADRE 3. 128

Parcel·les conreades per rabassaire en el municipi de RAJADELL l'any 1862.

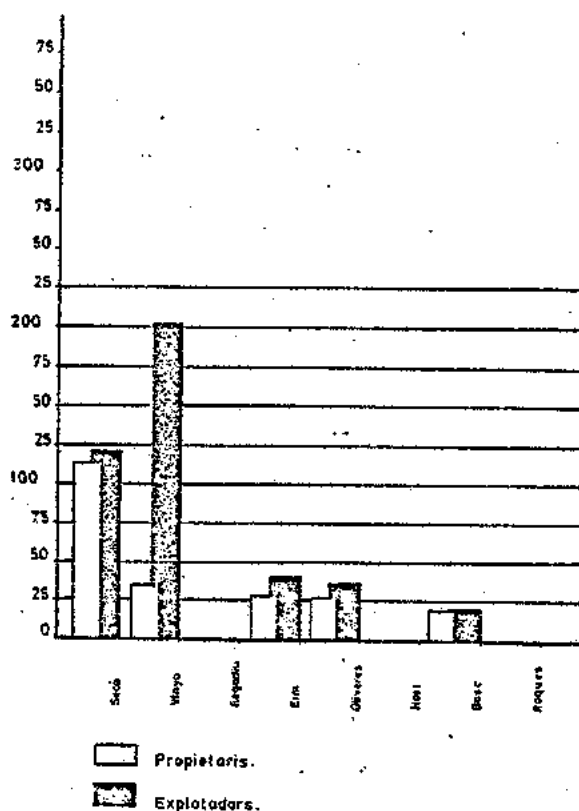
PARCEL.	RABASSAIRES	%	TOTAL	%	MITJANA
1	201	75,6	1103,44	54,9	5,49
2	43	16,2	496,-	24,7	11,54
3	19	7,1	335,02	16,7	17,6
4	3	1,1	75,85	3,8	25,28
5	---	---	---	---	---
6	---	---	---	---	---
TOTAL	266	100,-	2010,31	100,-	7,56

QUADRE 3.129

Propietaris, explotadors de la terra i distribució dels conreus en el municipi de RAJADELL de l' any 1862.

CONREU	Nº PROPIET.	%	Nº EXPLOT.	%	DIFER.	% CRE	EXTENS.	%	MITJANA PROPIET.	MITJANA EXPLOTACIÓ
SECA	58	57,4	68	22,5	10	117	860,8	6,1	14,84	12,66
VINYA	40	39,6	293	97,-	253	733	2372,2	16,9	59,31	8,1
REGADIU	3	3,-	3	1,-	---	100	3,1	0,02	1,03	1,03
ERM	30	29,7	30	9,9	---	100	5184,8	36,9	172,83	172,83
OLIVERES	36	35,6	118	39,1	82	328	243,4	1,7	6,76	2,06
HORT	64	63,4	66	21,9	2	103	18,9	0,1	0,30	0,29
BOSC	29	28,7	30	9,9	1	103	5094,4	36,2	175,67	169,81
ROURES	28	27,7	28	9,3	---	100	284,6	2,-	10,16	10,16
TOTAL	101	100,-	302	100,-	201	299	14062,2	100,-	139,23	46,56

QUADRE 3.132

Distribució dels conreus per parcel·les segons l' explotació de la terra en el municipi de RAJADELL, l' any 1862.

MUNICI	Exp.	SECA			VINYA			REGADIU			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROURES			TOTAL	%	
		Exp.	Ext.	%	Exp.	Ext.	%	Exp.	Ext.	%	Exp.	Ext.	%	Exp.	Ext.	%	Exp.	Ext.	%	Exp.	Ext.	%						
RAJADELL	80	54	715	83,1	75	947,8	40,-	2	2,-	64,8	24	4374,5	81,6	56	138,6	66,9	52	13,5	82,-	24	4370,9	83,2	23	37,8	83,6	10762,1	76,5	
MANRESA	4	4	79,2	2,2	4	81,2	3,4	---	---	---	4	595,6	11,5	4	52,2	22,7	3	1,6	8,3	4	492,6	8,8	4	27,9	9,6	1290,3	9,2	
FONOLLSA	1	---	---	---	1	5,2	0,2	---	---	---	---	---	---	1	0,4	0,2	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
BARCELONA	1	1	63	7,3	1	28,2	1,2	1	1,1	32,5	1	243,8	0,7	1	11,1	0,6	1	0,3	1,6	1	273,3	5,6	1	18,9	6,0	639,0	4,6	
DESCONEGUT	216	9	3,6	0,4	212	1302,8	55,2	---	---	---	1	11,-	0,2	56	38,1	12,6	10	1,5	7,9	1	0,1	---	---	---	---	1369,9	9,7	
TOTAL	302	68	840,8	100	293	2372,2	100	3	3,1	100	30	5184,9	100	118	243,4	100	66	18,9	100	30	5094,3	100	28	284,6	100	14062,2	100	

QUADRE 3.130

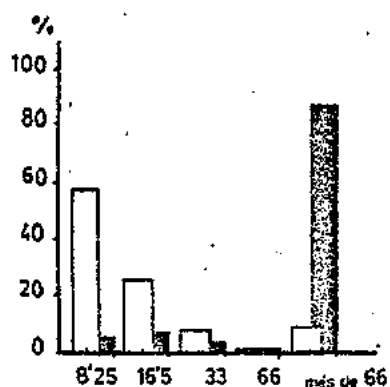
Estructura de l'explotació de la terra en el municipi de RAJADELL, el 1862

GRUP		Nº EXPLOT.	%	EXTENSIÓ	%	MITJANA
0	a 8,25 Q	178	58,9	666,-	4,7	3,74
8,25	a 16,5 Q	74	24,5	854,4	6,1	11,55
16,5	a 33 Q	22	7,3	509,2	3,6	23,15
33	a 66 Q	1	0,3	37,6	0,3	37,6
més de	66 Q	27	8,9	11995,-	85,3	444,26
TOTAL		302	100,-	14062,2	100,-	46,56

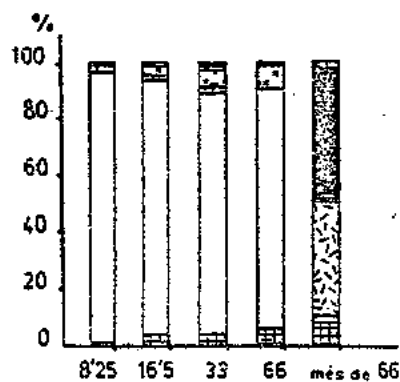
QUADRE 3.131

Estructura de l'explotació detallada per conreus, en el municipi de RAJADELL, el 1862.

CONREU	0 a 8,25 Q			8,25 a 16,5 Q			16,5 a 33 Q			33 a 66 Q			més de 66 Q			TOTAL
	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	
SECÀ	14	3,1	0,5	16	27,6	3,2	10	14,8	2,9	1	1,9	5,1	27	813,4	6,8	860,8
VINYA	171	643,5	96,6	73	786,2	92,-	22	441,-	86,6	1	32,5	86,4	26	469,-	3,9	2372,2
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	3	3,1	0,0	3,1
ERM	---	---	---	2	11,3	1,3	1	11,-	2,2	---	---	---	27	5162,6	43,-	5184,9
OLIVERA	39	17,5	2,6	33	27,-	3,2	18	34	6,7	1	3,1	8,2	27	161,8	1,4	243,4
HORT	17	1,7	0,3	13	2,-	0,2	13	2,7	0,5	1	0,1	0,3	22	12,4	0,1	18,9
BOSC	1	0,2	0,0	1	0,3	0,0	1	5,5	1,1	---	---	---	27	5088,3	42,4	5094,3
ROQUES	---	---	---	---	---	---	1	0,2	0,0	---	---	---	27	284,4	2,4	284,6
TOTAL	178	666,-	100,-	74	854,4	100,-	22	509,2	100,-	1	37,6	100,-	27	11995,-	100,-	14062,2

Explotadors
 Extensió

Secà
 Vinya
 Olivera
 Erm
 Hort
 Bosc
 Roques

QUADRE 3.133

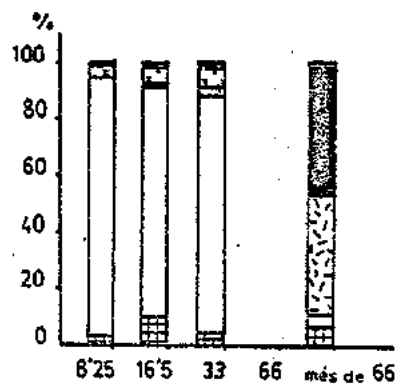
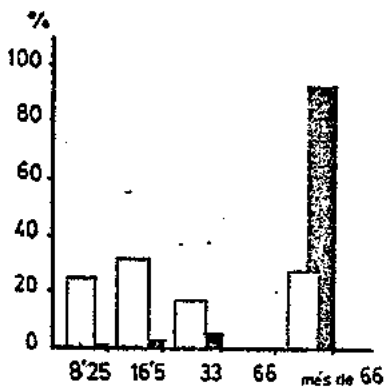
Estructura de l'explotació de la terra, sense els de fora, en el municipi de RAJADELL, el 1862.

GRUP	Nº EXPLOR.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q	20	29,-	66,2	0,6	3,31
8,25 a 16,5 Q	25	31,2	304,5	2,8	12,18
16,5 a 33 Q	13	16,3	326,6	3,-	25,12
33 a 66 Q	---	---	---	---	---
més de 66 Q	22	27,5	10064,8	93,6	457,49
TOTAL	80	100,-	10762,1	100,-	134,53

QUADRE 3.134

Estructura de l'explotació detallada per conreus, sense els de fora, en el municipi de RAJADELL, el 1862.

CONREU	0 a 8,25 Q			8,25 a 16,5 Q			16,5 a 33 Q			33 a 66 Q			més de 66 Q			TOTAL
	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	
SECÀ	9	2,1	3,2	16	27,6	9,1	7	14,1	4,3	---	---	---	22	671,2	6,7	715,-
VINYA	16	59,9	90,5	25	257,1	84,4	13	271,2	83,-	---	---	---	21	359,6	3,6	947,8
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2	2,-	0,0	2,-
ERM	---	---	---	1	0,3	0,1	1	11,-	3,4	---	---	---	22	4323,2	43,-	4334,5
OLIVERA	6	2,8	4,2	17	17,5	5,7	11	22,8	7,-	---	---	---	22	95,5	0,9	138,6
HORT	13	1,4	2,1	12	1,7	0,6	9	1,8	0,-	---	---	---	18	10,6	0,1	15,5
BOSC	---	---	---	1	0,3	0,1	1	5,5	1,7	---	---	---	22	4368,1	43,4	4370,9
ROQUES	---	---	---	---	---	---	1	0,2	0,1	---	---	---	22	237,6	2,3	237,8
TOTAL	20	66,2	100,-	25	304,5	100,-	13	326,6	100,-	---	---	---	22	10064,8	100,-	10762,1

Exploitadors
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Erm
Hort
Bosc
Roques

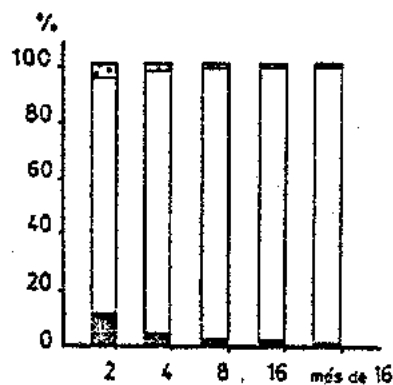
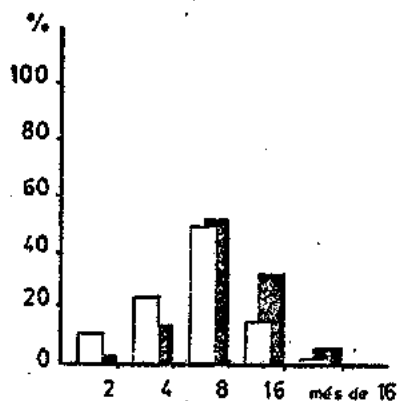
QUADRE 3.136

Parcel·les a rebassa en el municipi de ROCAFORT, el 1861. Conreus i Extensió.

EXTENSIO	PARCEL·LES	%	TOTAL	%	CEREAL	%	VINYA	%	ALTRES	%	MITJANA
0 a 2 Q.	32	9,9	46,44	2,5	7,06	15,2	36,42	78,4	2,96	6,4	1,45
2 a 4 Q.	75	23,3	244,42	13,2	12,08	4,9	226,25	92,6	6,08	2,5	3,26
4 a 8 Q.	154	47,8	893,64	48,2	24,4	2,7	855,58	95,7	13,67	1,5	5,8
8 a 16 Q.	56	17,4	572,06	30,9	14,81	2,6	549,75	96,1	7,5	1,3	10,22
més 16 Q.	5	1,6	97,-	5,2	0,75	0,8	95,25	98,2	1,-	1,-	19,4
TOTAL	322	100,-	1853,56	100,-	59,1	3,2	1763,25	95,1	31,21	1,7	5,76

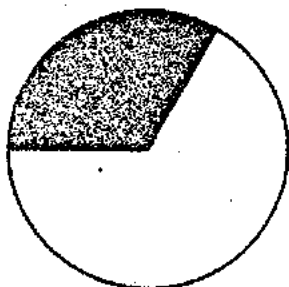
Extensions totals en el municipi de ROCAFORT.CONREUS

EXTENSIO			5798,59	32,-	417,99	14,1	2185,58	80,7	3195,02	1,-	
----------	--	--	---------	------	--------	------	---------	------	---------	-----	--

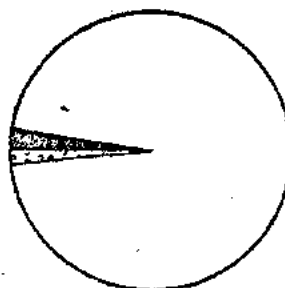

Parcel·les
Extensió

Cereal
Vinya
Altres

% vinya sobre extensió total

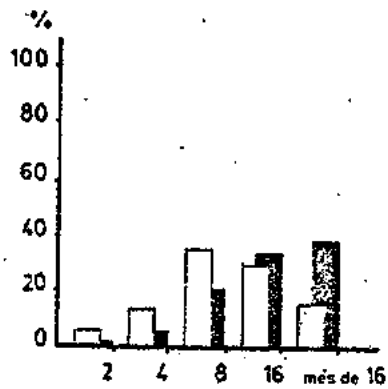

QUADRE 3. 137

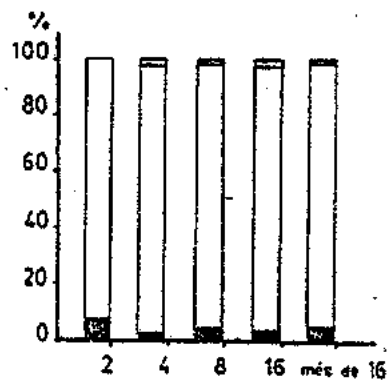
Estructura de les rabasses en el municipi de ROCAFORT, l'any 1861
Terres conreades a rabassa per rabassaire.

EXTENSIO	RABASSA	% (1)	TOTAL	%(2)	CEREAL	%(3)	VINYA	%(3)	ALTREA	%(3)	MITJANA
0 a 2 Q.	8	4,3	11,2	0,6	0,7	6,3	10,5	93,7	---	---	1,4
2 a 4 Q.	23	12,5	75,3	4,1	0,8	1,1	72,6	96,4	1,9	2,5	3,27
4 a 8 Q.	65	35,3	382,2	20,6	14,7	3,8	360,4	94,3	7,1	1,9	5,88
8 a 16 Q.	56	30,4	649,1	35,-	16,5	2,5	617,7	95,2	14,9	2,3	11,59
més de 16	32	17,4	735,8	39,7	26,5	3,6	702,-	95,4	7,3	1,-	22,99
TOTAL	184	100,-	1853,6	100,-	59,2	3,2	1763,2	95,1	31,2	1,7	10,07

- (1) Sobre el total de rabassaires
(2) Sobre el total de terres conreades a rabassa
(3) Sobre el total de terres que controla cada grup.

□ Rabassaires
■ Extensió

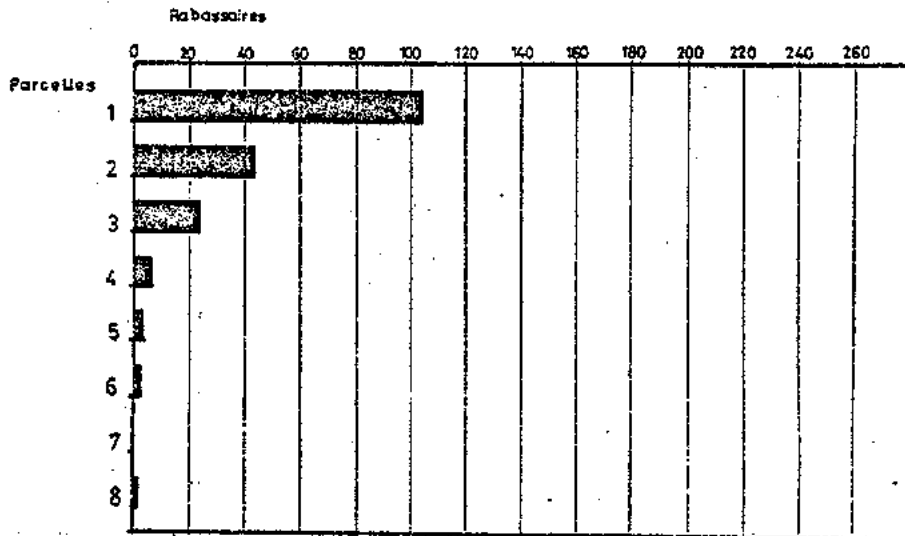

■ Cereal
□ Vinya
▨ Altres

QUADRE 3.138

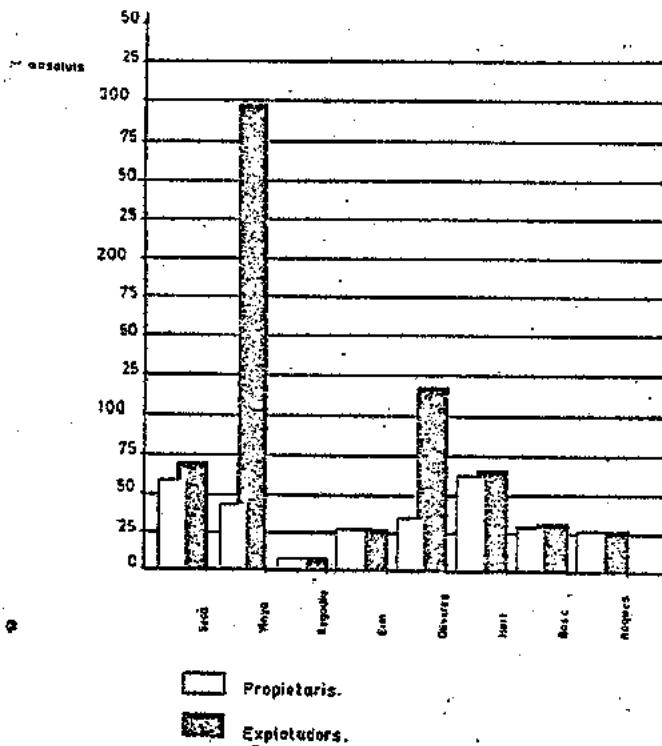
Parcel·les conreades per rabassaire en el municipi de ROCAFORT l' any 1861.

PARCEL·	RABASSAIRE	%	TOTAL	%	MITJANA
1	105	57,1	625,12	33,7	5,95
2	43	23,4	525,02	28,3	12,21
3	24	13,-	392,27	21,2	16,35
4	6	3,3	114,75	6,2	19,13
5	3	1,6	84,23	4,5	28,08
6	2	1,1	72,88	3,9	36,44
7	---	---	---	---	---
8	1	0,5	39,29	2,1	39,29
9	---	---	---	---	---
TOTAL	184	100	1853,56	100	10,07

Propietaris, explotadors de la terra i distribució dels conreus en el municipi de ROCAFORT, 1ª any 1861

CONREU	Nº PROPIET.	%	Nº EXPLOR.	%	DIFER.	% CREIX	EXTENS.	%	MITJANA PROPIE.	MITJANA EXPLOTACIÓ
SECÀ	113	95,8	120	54,3	7	106	418,-	7,2	3,70	3,48
VINYA	34	28,8	204	92,3	170	600	2185,6	37,7	64,28	10,71
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	28	23,7	37	16,7	9	132	1066,8	18,4	38,10	28,83
OLIVERES	27	22,9	33	14,9	6	122	74,-	1,3	2,74	2,24
HORT	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
BOSC	21	17,8	22	10,-	1	105	2054,2	35,4	97,82	93,37
ROURES	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
TOTAL	118	100,-	221	100,-	103	487	5798,6	100,-	49,14	26,24

QUADRE 3.142

Distribució dels conreus per pobles, segons l'explotació de la terra, en el municipi de ROCAFORT, el 1861.

POBLES	Exp.	SECÀ			VINYA			ERM			OLIVERES			HORT			BOSC			ROURES			TOTAL	%
		Exp.	Exten.	%	Exp.	Exten.	%	Exp.	Exten.	%	Exp.	Exten.	%	Exp.	Exten.	%	Exp.	Exten.	%	Exp.	Exten.	%		
ROCAFORT	120	104	370,8	88,7	107	1432,5	65,5	30	852,5	79,9	29	68,9	93,1	---	---	---	20	1628,6	79,3	---	---	---	4355,2	75,1
NAVARCLES	4	1	0,5	0,1	4	21,3	1,-	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	21,8	0,4
MOIÀ	1	1	0,8	0,2	1	17,4	0,6	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	18,2	0,3
MURA	4	---	---	---	4	16,2	0,7	1	0,2	0,0	1	0,3	0,4	---	---	---	---	---	---	---	---	---	16,7	0,3
DESCONEGU	92	14	46,-	11,-	88	698,2	32,-	6	214,2	20,1	3	4,8	6,5	---	---	---	2	425,6	20,7	---	---	---	1388,6	23,9
TOTAL	221	120	418,-	100	204	2185,6	100	37	1066,8	100	33	74,-	100	---	---	---	22	2054,2	100	---	---	---	5798,6	100,-

QUADRE 3.140

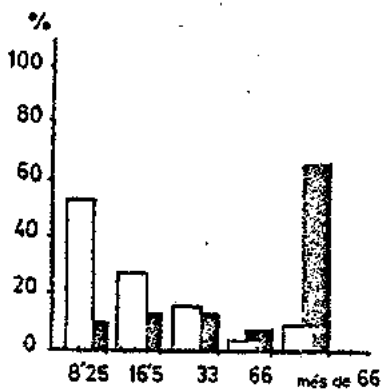
Estructura de l'explotació de la terra en el municipi de ROCAFORT, el 1861.

GRUP	Nº EXPLOT.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q	113	51,1	497,4	8,6	4,40
8,25 a 16,5 Q	57	25,8	671,4	11,6	11,8
16,5 a 33 Q	29	13,1	645,8	11,1	22,3
33 a 66 Q	6	2,7	245,5	4,2	40,9
més de 66 Q	16	7,3	3738,5	64,5	233,7
TOTAL	221	100,-	5798,6	100,-	26,24

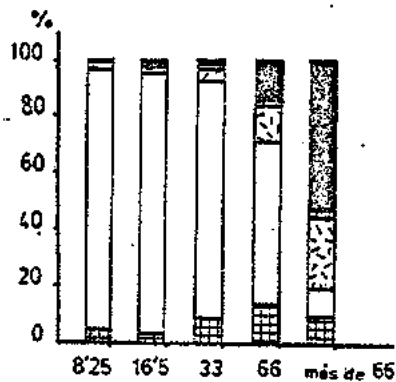
QUADRE 3.141

Estructura de l'explotació detallada per conreus en el municipi de ROCAFORT, el 1861.

CONREU	0 a 8,25 Q			8,25 a 16,5 Q			16,5 a 33 Q			33 a 66 Q			més de 66 Q			TOTAL
	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	
SECA	43	20,1	4,-	51	19,7	2,9	25	45,2	7,-	6	31,9	13,-	15	301,1	8,1	418,-
VINYA	99	466,-	93,7	56	637,8	95,-	29	548,9	85,-	5	141,-	57,4	15	391,8	10,5	2185,5
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERM	7	9,8	2,-	5	10,-	1,5	8	36,4	5,6	2	33,9	13,8	15	976,8	26,1	1066,9
OLIVERA	4	1,5	0,3	2	0,8	0,1	10	6,9	1,1	3	2,5	1,-	14	62,2	1,7	73,9
HORT	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
BOSC	---	---	---	1	3,-	0,5	3	8,4	1,3	2	36,2	14,8	16	2006,6	53,6	2054,2
ROQUES	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
TOTAL	113	497,4	100,-	57	671,3	100,-	29	645,8	100,-	6	245,5	100,-	16	3738,5	100,-	5798,5

Explotadors
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Erm
Bosc

QUADRE 3.143

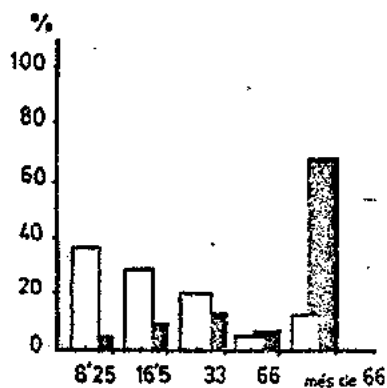
Estructura de l'explotació de la terra, sense els de fora, en el municipi de ROCAFORT, el 1861.

GRUP	Nº EXPLOT.	%	EXTENSIO	%	MITJANA
0 a 8,25 Q	44	36,7	173,9	4,-	3,95
8,25 a 16,5 Q	33	27,5	388,8	8,9	11,78
16,5 a 33 Q	23	19,2	518,4	11,9	22,54
33 a 66 Q	6	5,-	245,5	5,6	40,92
més de 66 Q	14	11,7	3026,6	69,5	216,2
TOTAL	120	100,-	4353,2	100,-	36,3

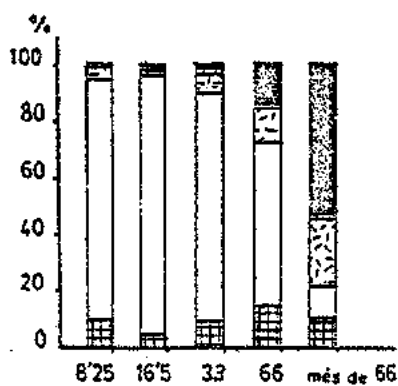
QUADRE 3.144

Estructura de l'explotació detallada per conreus, sense els de fora, en el municipi de ROCAFORT, el 1861.

CONREU	0 a 8,25 Q			8,25 a 16,5 Q			16,5 a 33 Q			33 a 66 Q.			més de 66			TOTAL
	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	EXP.	EXTEN.	%	
SECÀ	34	12,4	7,1	28	15,3	3,9	22	41,4	8,-	6	31,9	13,-	14	269,8	8,9	370,8
VINYA	34	153,6	88,3	32	360,8	92,8	23	429,8	82,9	5	141,-	57,4	13	347,3	11,5	1432,5
REGADIU	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ERN	4	7,5	4,3	4	8,8	2,3	7	31,9	6,2	2	33,9	13,8	13	770,3	25,5	852,4
OLIVERA	2	0,4	0,3	2	0,8	0,2	10	6,9	1,3	3	2,5	1,-	12	58,2	1,9	68,8
HORT	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
BOSC	---	---	---	1	3,-	0,8	3	8,4	1,6	2	36,2	14,8	14	1581,-	52,2	1628,6
ROQUES	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
TOTAL	44	173,9	100,-	33	388,7	100,-	23	518,4	100,-	6	245,5	100,-	14	3026,6	100,-	4353,1

Explotadors
Extensió

Secà
Vinya
Olivera
Ern
Bosc

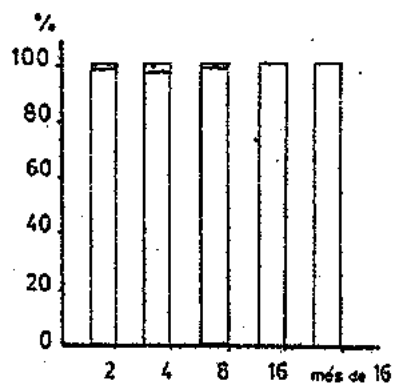
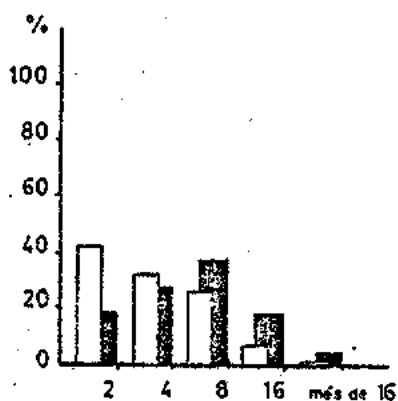
QUADRE 3.146

Parcel·les a rabassa en el municipi de MANRESA el 1860. Conreus i extensió.

EXTENSIO	PARCEL·LES	%	TOTAL	%	CEREAL	%	VINYA	%	ALTRES	%	MITJANA
0 a 2 Q.	118	40,3	186,92	18,1	-	-	186,42	99,7	0,5	0,3	1,58
2 a 4 Q.	91	31,1	277,-	26,9	-	-	273,42	98,7	3,6	1,3	3,04
4 a 8 Q.	68	23,2	394,-	38,2	1,25	0,3	391,75	99,4	1,-	0,3	5,79
8 a 16 Q.	15	5,1	156,67	15,2	-	-	156,67	100,-	-	-	10,44
més 16 Q.	1	0,3	16,5	1,6	-	-	16,5	100,-	-	-	16,5
TOTAL	293	100,-	1031,09	100,-	1,25	0,1	1024,76	99,4	4,6	0,4	3,52

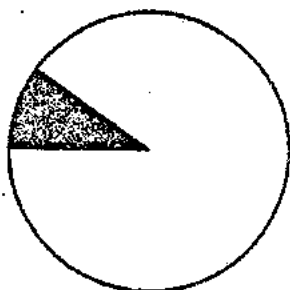
Extensions totals en el municipi de MANRESA. CONREUS

EXTENSIO			10496,4	9,8	775,56	0,2	5114,25	20,-	4606,6	0,1	
----------	--	--	---------	-----	--------	-----	---------	------	--------	-----	--

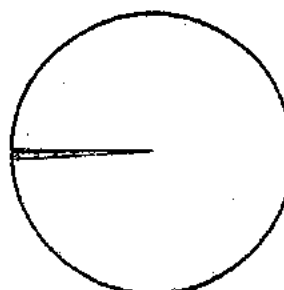

Parcel·les
Extensió

Cereal
Vinya
Altres

% vinya sobre extensió total

4. LES ACTIVITATS NO AGRÀRIES

Tal com estem caracteritzant l'estructura agrària bagenca, aquesta no es pot entendre sense estudiar les activitats no agrícoles de la comarca que actuen de complementarietat a l'ingrés agrícola. Però si aquest punt de vista ja justifica la inclusió d'aquest capítol, més encara si considerem que, al Bages, en el s. XIX va aparèixer una indústria cotonera autòctona plenament relacionada amb les activitats industrials dels segles anteriors. Per això, malgrat la precarietat de les dades i que el nostre objectiu no és resoldre en profunditat aquesta qüestió, creiem important estudiar també l'experiència bagenca tant del punt de vista de la protoindustrialització com de la seva inserció en les explicacions que es donen del procés industrial a Catalunya.

El concepte de protoindustrialització és polèmic però ha aportat una nova perspectiva a l'anàlisi de la industrialització (1). El concepte més elaborat és el que Mendels i Deyon presentaren al VIII Congrés d'Història Econòmica, malgrat que continua sense clarificar la diferència entre indústria rural i protoindústria (2). Aquests eren els seus trets:

1.- Inclou tot tipus d'indústria el mercat de la qual està localitzat fora la regió i sovint fora de les fronteres nacionals.

2.- Participació de la població camperola en la producció de manufactures pel mercat que aportava recursos suplementaris al camperol. Tenia caràcter estacional lligat als ritmes agrícoles (si bé en les modificacions introduïdes després de la lectura de les comunicacions, creu que aquesta divisió pot ésser per sexes i no estacional). El sistema de manufactura era

dirigit des de la Ciutat o cap comercial.

3.- Coexistència de productors agrícoles amb excedents comercialitzables i camperols que conreen explotacions familiars petites que necessiten ingressos suplementaris. És a dir, la complementarietat es dona també entre una agricultura comercialitzada i una de subsistència.

4.- Com a conseqüència trobem el trencament de l'autoregulació de la demografia pre-industrial. Augmenta el nombre de famílies, la densitat de població, es redueix l'edat de contraure matrimoni etc. (3).

5.- Les zones protoindustrialitzades varen conèixer els rendiments decreixents (la dispersió de la indústria no podia esdevenir infinita perquè augmentava els costos) i com a conseqüència podia sorgir la mecanització.

6.- Per assumir el procés de mecanització i concentració, la protoindústria havia permès acumular capital als comerciants i propietaris que podien assumir la següent fase.

7.- Havia preparat el sector de comerciants tècnicament per abordar les activitats a més gran escala.

8.- El desenvolupament d'una agricultura comercial regional durant la fase de la protoindústria va preparar el sector per un increment de provisions per tal de proveir l'etapa d'urbanització que havia de produir-se després de la protoindústria sense un increment elevat dels preus (4).

A aquest marc podem afegir encara tres reflexions:

-la protoindustrialització és una fase de la transició dels feudalisme al capitalisme (5).

-que s'ha concentrat a les regions més estèrils precisament a les àrees on els camperols necessitaven més ingressos suplementaris (6).

-que duia en el seu si condicions pel desenvolupament industrial però no eren suficients i en algunes àrees es podia produir la desindustrialització (7).

Tilly considera que aquesta conceptualització ha suposat millorar la comprensió dels processos d'industrialització, no sols ha clarificat el sentit del centralisme i complexitat de les petites escales de producció sinó que també ha canviat l'atenció de la tecnologia als moviments de capital. No creu positiu construir un model lineal en què la protoindústria esdevingui un estadi intermig en el pas d'un món agrari a un món urbà. El model ha d'ésser dialèctic (8). Al mateix temps critica el model a tres nivells: quantitatiu (tenim pocs casos per saber si les poblacions segueixen les pautes que s'assenyalen), qualitatiu (manca control dels exemples documentats) i

descriptius (definir en quins llocs succeïa i on era realment aplicat) (9).

Així doncs, Tilly intenta treure determinisme al model plantejat i el redueix a l'estudi de la manufactura sense grans unitats productives ni grans acumulacions de capital. Per ell "Protoindustrialització és l'increment de l'activitat manufacturera per formes de multiplicacions de petites unitats productives i petites o mitjanes acumulacions de capital (10). Segons ell presenta dos avantatges: és dinàmica (es refereix al canvi) i és oberta i agnòstica (a les condicions de multiplicació de les petites unitats i les petites acumulacions de capital). D'aquest punt de vista el model de Mendels esdevindria un tipus de protoindústria que no tindria perquè ésser l'únic.

Preferim per a la nostra anàlisi la definició més dialèctica de Tilly, si bé creiem que cal considerar alguns elements de Mendels sobretot els relatius a l'agricultura i a la indústria.

Quant a l'organització del treball, aspecte que abordarem especialment per la seva complementaritat amb l'agricultura, cal distingir entre indústria domèstica i "putting out system". En el primer, el productor és independent, adquireix la matèria primera, l'elabora -fins i tot alguna part del procés pot cedir-lo fora de casa- i ell mateix cuida de la comercialització (11). El "putting out system" -també anomenat "verlag system"- consisteix en un individu, normalment comerciant, que distribueix al productor independent -que conserve la propietat dels mitjans de producció- la matèria prima que és elaborada i retornada al comerciant, el qual la torna a un altre productor, per la següent fase del procés productiu (12). Val a dir que ambdues formes poden superposar-se en un espai, si bé la dinàmica interna del segon pot acabar assumint el primer, com veurem que es produirà a Manresa en el s. XVIII.

Dobb reflexiona també sobre les dues vies de desenvolupament del capital: la primera quan el comerciant penetra en la producció i la posa al seu servei sense transformar-la, la segona quan el productor acumula capital i organitza la producció. La primera via utilitza el "putting out", la segona parteix de la indústria domèstica per generar el "putting out". Aquesta darrera via és la que Marx considerarà com a revolucionària i transformadora del mode de producció (13).

El cas bagenc s'ha d'analitzar, almenys per Manresa en el s. XVIII, com un desenvolupament de la segona via.

L'àmplia i estesa bibliografia que hi ha sobre la Revolució industrial

acostuma a centrar la causa de l'arrencada en alguns aspectes del canvi (demografia, tecnologia, canvis agrícoles etc.) (14), al mateix que s'assenyala el seu caràcter irreversible. El caràcter dialèctic i desigual ha estat assenyalat recentment. Per Mori, la revolució industrial coincideix amb l'aparició de la màquina i de la fàbrica però "ha de ser concebida como el punto de llegada de un desarrollo molecular, insistente y a veces convulso, de las relaciones sociales de producción". I aquest desenvolupament específic va conduir a Anglaterra a la maquinització. Defineix el procés com a continuitat i al mateix temps com a ruptura. Igualment com un fenomen unitari a escala mundial amb un punt de partida a Anglaterra (15) que condiciona la resta de països. L'anàlisi dialèctic de les diverses variables socials, econòmiques i polítiques que condueixen a la I Revolució Industrial és altament suggestiu.

En un sentit similar, Tilly critica les posicions de Merrington i Marx quan centraren la seva atenció especialment en la subdivisió del treball produïda per la mecanització. Ell es centra en la nova disposició del capital i del treball la mecanització de la qual és solament una de les diverses formes en que aquesta disposició té lloc a Europa. Malgrat que es centra en un únic factor, té l'avantatge de definir diverses situacions (revolució industrial -el cas excepcional-, protoindústria sense concentració, protoindústria amb concentració i desindustrialització) i processos evolutius (el tercer cas seria el més freqüent) que trenca amb la visió monolítica de la industrialització (16).

Finalment, no podem prescindir que el nostre treball s'emmarca dins del marc de Catalunya i, per tant, caldrà veure fins a quin punt s'encaixa amb alguns models elaborats. A nivell general dos tòpics es reproduïxen en el model d'industrialització a Catalunya:

-S'ha establert una relació directa entre les fàbriques d'indianes que sorgiren en el s. XVIII especialment a Barcelona i la revolució industrial en el s. XIX (17).

-Derivat d'aquest concepte, resulta que la industrialització del XVIII és barcelonina i en el XIX, amb les necessitats imperioses d'energia es trasllada a les conques fluvials de l'interior (18).

En els darrers anys han sorgit explicacions que pretenen ésser més globalitzadores:

-Des de la geografia, Vilà Valentí ha constatat que els elements naturals han tingut poca importància (destaca però la importància de l'aigua,

la inexistència de carbó i de la manca de matèries primeres autòctones), Assenyala tres elements humans: l'aparició del fabricant -que relaciona amb els antics paraires (capital procedent de la llana) i fadrísters de les cases rurals (capital procedent del camp)-, la laboriositat (la industrialització està lligada a una acumulació de treball humà) i la tradició (en el sentit que la gent ja estava acostumada a una determinada disciplina). Malgrat això creu que la revolució industrial ve condicionada per valors estrictament econòmics (proteccionisme econòmic, conquesta del mercat espanyol, paper del sistema tributari etc.) (19).

Tot i que l'objectiu de Vilà és explicar una determinada localització, el seu mèrit resideix en plantejar el tema com una continuïtat amb activitats industrials anteriors, la qual cosa és sovint oblidada.

-Vilar- i el seu model és essencialment recollit i continuat per Nadal- en un article va definir el cas català: l'element motor és que la població catalana doble en setanta anys, la producció agrícola augmenta (s'estén i s'intensifica), es produeix una especialització en els conreus entre comarques, augmenten els intercanvis interiors i exteriors i es produeix pel mercat; en aquest procés el capital es transforma en indústria. Quan defineix les etapes, el plantejament maltusià és sovint al·ludit, el qual és trencat pel desenvolupament de l'activitat industrial. Com altres autors ja assenyalats els canvis industrials es concreten en les indies (20). El mercat era l'americà i a partir de les crisis de finals del segle XVIII i la pèrdua de les colònies calia centrar-se en el mercat espanyol (21).

-La darrera visió global del procés industrialitzador ha estat proporcionada per Maluquer de Motes (22). Presenta els següents trets:

- . La distribució de la renda a Catalunya era igualitària, a conseqüència d'una degradació primerenca de les estructures feudals.

- . Augment de la producció sostingut sense guanys de productivitat (producte per hora treballada) però sí, augment de la productivitat en termes de producte per actiu ocupat a l'agricultura (l'avenç de la vinya seria un cas).

- . Especialització de les comarques del litoral en productes per a l'exportació (vi i aiguardent), la qual va tibar a l'especialització de les comarques de l'interior (produir llana, cereals, fusta, ferro...).

- . La prosperitat agrícola i comercial, conjuntament amb la distribució igualitària de la renda, podia produir un considerable increment de la demanda de productes manufacturats corrents, la qual cosa aprofundia el

mercat interior, sobre el que es recolzava l'expansió de les activitats industrials.

. Per a poder-se desenvolupar aquests calia: disponibilitat de capital (l'estructura igualitària permetia aportar petits capitals, es podien transferir actius a la indústria -molins, casals- i el capital fix necessari era molt baix en benefici de la dispersió); disponibilitat de mà d'obra (instal·lació a les zones rurals i efectes impulsors del creixement demogràfic generats per la impregnació protoindustrial); xarxes de comercialització per exportar (els catalans la desenvoluparen de forma eficaç).

. Sense el caràcter igualitari de la societat -"clau principal de tot el procés"- el resultat podia haver estat un altre de diferent.

El model és suggestiu però el problema principal rau en la base empírica sobre la qual és sustentat. L'afirmació de la distribució igualitària de la renda es basa en una única cita de Feliu de la Penya, com també l'afirmació de reducció de l'edat del casament a conseqüència del procés industrialitzador. En aquest sentit cal esforçar-se per demostrar empíricament les reflexions adduïdes.

A partir d'aquests diversos marcs abordem la investigació de les activitats no agrícoles a la comarca de Bages. Cal partir inicialment de tres qüestions: a/ la importància de les activitats no agrícoles al Bages en el s. XVIII que poden classificar-se de protoindustrials -sempre en el sentit ampli de Tilly,; b/ que en el s. XIX es produirà un procés de mecanització i concentració autòcton, sense la participació de capital barceloní fins la segona meitat del s. XIX i c/ la complementarietat del treball agrícola -desenvolupat per l'home en la petita explotació- i el treball tèxtil -realitzat per les dones i els nens- en el si de la unitat familiar.

4.1 L'ESTRUCTURA SOCIO-PROFESSIONAL.

Una primera aproximació a les activitats no agràries, pot fer-se a partir de classificacions socio-professionals. Les dades que posseïm són les derivades dels censos de població, dels cadastres més fiables i referències indirectes. Analitzem en primer lloc els censos de població (23).

Estructura socioprofessional del Bages segons el Cens de Floridablanca (1787)

MUNICIPIIS	PAGESOS	JORNALERS	CRUATS	ARTESANS	ECLESIAST.	ALTRES	OBSERVACIONS
AGUILAR	20	20			1		
Castellar	22	6	1	1	2		
ARTES	21	236	-	15	6	2	
AVINYÓ	28	708(1)	-	1	5	1	
Sta. Eugènia Relat	20	5	-	-	-	2	
Morta	15	15	-	-	1	-	
BALSARENY	34	210	14	11	4	5	
CALDERS	16	184	8		3	1	
Viladecavalls	9	24	9	-	-	-	
CALLUS	41	-	12	-	1	-	
CARDONA		74	43	164	60	38	
Veinat							
NAVAS	18	126		4	4	2	
Mujalt	4	45	-	-	1	-	
St. Cugat del racó	3	6	9	-	4	-	
Torroella							
CASTELLBELL I EL VILAR	25	35	1		2		
CASTELLFOLLIT DEL BOIX	-	-	-	-	1	2	
Grevalosa	-	-	-	-	1	-	
Moians	-	-	-	-	1	-	
CASTELLGALI	16	111	-	7	1	1	
CASTELLNOU DE BAGES	31	82	5		2	-	
Argençola	6	14	1	-	5	-	
L'ESTANY	6	22	-	15	1	1	
FONCLOSA	18	-	6	-	1		
Fals	56	16	-	-	2		
GAIA	111	26	-	-	2	-	
MANRESA (2)					237		
Viladordis	5	2	-	-	1		
MARGANELL	41	8	-	-	2	-	
NOGA	12	644	8	84	46	52	
Ferrerons	22	5	8	-	3	1	
Rodrís	20	-	5	-	1	-	
MONISTROL DE CALDERS	10	180	8	1	2	1	
MONISTROL DE MONTSERRAT	1	104	-	106	15	74	
MURA	14	79	-	-	3	-	
NAVARCLES	6	102	9	49	2	2	
RAJADELL	19	48	-	-	3	-	
Monistrol	6	27	-	-	1	-	
Vallfornosa	3	2	-	-	1	-	
ROCAFORT	-	-	-	-	-	1	
SALLENT	198	110	84	75	18	38	
Cornet	13	14	-	-	1	-	
St. Martí Serrahima	11	12	-	-	2	-	
ST. FELIU SASSERRA	10	20	-	18	7	6	
ST. FRUITOS DE BAGES	10	126	-	8	1	2	
Olzinelles	-	-	-	-	1	-	
St. Iscle de Bages	3	2	-	-	1	1	
Vall dels Morts	18	-	-	-	1	-	
ST. JOAN DE VILATORRADA	-	12	-	-	1	-	
Juncadella	4	28	-	-	1	-	
St. Martí de Torroella	16	25	-	-	1	-	
ST. MATEU DE BAGES	37	-	-	-	1	-	
Castelltaiat	12	-	-	2	-	-	
Claret	-	-	-	-	-	-	
Coaner	-	-	-	-	1	-	
M. la i Saló	8	48	-	3	1	-	
ST. SALVADOR DE GUARDIOLA	7	31	-	3	1	-	tots pagesos
Sallelles	7	9	-	-	1	-	
ST. VICENC DE CASTELLET	8	8	-	-	1	-	
Vallhonesta	-	15	-	-	1	1	
ST. MARIA D'OLÓ	39	50	-	21	4	3	
Quadra del Solà	-	-	-	-	-	-	
St. Feliu de Terrassola	11	24	-	1	1	-	
St. Joan d'Oló	11	11	-	-	2	1	
SANTPEDOR	57	413	1	10	41	16	
SURIA	50	110	-	5	5	9	
TALAMANCA	12	81	-	-	2	-	
TOTAL	1221	3607	232	664	268	263	

(1) A Avinyó consten 708 jornalers d'una població total de 737. El criteri emprat sebia que consistí en donar la categoria de jornalers a la resta de població que no eren pagesos, capellans o artesans. Pel que té de distorsió no el sumem al total.

(2) Les dades de Manresa per professions no apareixen en el Cens, sols en un resum (pp. 481-486); tanim el total d'eclesíasts. Aquest quadre, pr tant, no inclou Manresa, la qual faria incrementar probablement el percentatge d'artesans i enfonseria els pagesos.

en aquest cas rabassaires, i cal suposar que cospa una tendència general.

Aventurar-se a utilitzar les dades a nivell local és molt més arriscat (25). Si ens arrisquem a nivell dels pobles que l'artesanat és important obtenim els següents percentatges calculats sobre el total d'individus dels que sabem la professió:

	% artesans	telers
Cardona	45,7	15
Monistrol de Montserrat	35,3	18
L'Estany	33,3	8
Sant Feliu Sasserra	29,5	6 (dades de 1760)
Navarcles	28,8	20
Sallent	13,-	19
Sta. Maria d'Oló	12,3	22
Moià	9,2	192
Artés	5,4	45
Castellgalí	5,1	
St. Salvador de Guardiola	5,1	
St. Fruitós de Bages	4,6	
St. Mateu de Bages	4,4	
Balsareny	4,-	8
Súria	2,8	
Navàs	1,8	
Santpedor	1,9	19
Aguilar	1,2	
Monistrol de Calders	0,5	
Avinyó		3 (1760)
Mura		3 (1760)

Al costat hem introduït el nombre de telers que cada municipi tenia el 1758 i el 1760. A primera vista, els pobles amb més artesans tenen els telers, però posant en relació el percentatge amb els telers les dades s'oposen: Artés tenia el 5,4 % i 45 telers o Santpedor l'1,9 % i 19 telers. Els telers podien estar en mans de pagesos que els feien funcionar a temps parcial, la qual cosa relativitzaria la relació, però al mateix temps, introduiria dubtes sobre l'autèntica dedicació professional. Tot i les distorsions sembla confirmar-se que és a l'est del Bages on es concentra l'activitat artesanal i en pobles que no necessàriament tenen corrents fluvials a la vora (Moià, St. Feliu Sasserra, Sta. M^a d'Oló, L'Estany...).

La dualitat est/oest que s'havia posat de relleu en el poblament i en la distribució de les densitats de població, es posa també de manifest en la concentració de l'artesanat a l'àrea de poblament concentrat i de més densitat.

El darrer punt de referència és el cens de 1860 (26). Tenim les dades del Partit Judicial de Menresa que pràcticament coincideix amb la comarca

-manca Cardona i sobra Granera: El problema de la font resideix en la definició de les categories professionals, algunes de les quals molt difícils d'interpretar. El Quadre 4.3 les recull.

QUADRE 4.3

Estructura socioprofessional a partir del Cens de 1860. Partit Judicial de Manresa.

SECTOR	TOTAL	TOTAL SECTORS	%
<u>Sector agrícola</u>			
Propietaris	1340		
Arrendataris	1003		
Jornalers de camp	7265		
Miners	7		
		11615	46,6
<u>Sector industrial</u>			
Fabricants			
Industrials	151		
Homes	1552		
Dones	311		
Artesans			
Homes	1569		
Dones	32		
Jornalers de fàbrica			
Homes	1691		
Dones	2186		
		7492	31,4
<u>Sector comerç i serveis</u>			
Comerciants	85		
Clergat i religiosos	436		
Exèrcit	635		
Mariners	2		
Metres i professors	74		
Advocats	15		
Metges/Farmacèutics	55		
Veterinària	11		
Auxiliars/Administradors	6		
Arquitectes/Mestres d'obres	3		
"Empleados"	155		
Criats			
Homes	1051		
Dones	1374		
		3902	16,3
<u>Altres</u>			
Pobres	699		
Sordmuts	30		
Cecs	145		
		874	3,7
TOTAL		23883	100,-

La classificació ve donada pel propi cens excepte la divisió en sectors. Els conceptes són realment poc clars. Què s'entén per propietari i què per arrendatari? Els petits propietaris rabassaires estan a la primera categoria o consten com a jornalers? En el sector industrial, és difícil distingir entre industrials, fabricants i artesans, per altra banda ben nombrosos, i la categoria dels criats, que hem inclòs dins dels serveis, planteja el problema de si tot és servei domèstic o bé mossos pagesos dels masos.

A partir d'aquestes consideracions les dades del quadre s'han d'analitzar amb precaució. Destaca, el pes de l'activitat industrial que el 1860 ocuparia el 31,4 % de la població declarada com activa. Les agrícoles el

48,6 %, però si consideréssim els criats homes com a mossos s'elevaria al 53 %. La industrialització tindria un pes molt important dins de la vida econòmica de la comarca i la informació qualitativa ho mostrarà suficientment.

4.1.1 Estructura socio-professional a Navarcles.

A Navarcles segons l'Enquesta de 1716, l'estructura professional era la següent:

- 1 cirugià
- 3 teixidors de llana
- 3 teixidors de lli
- 2 sastres
- 2 fusters
- 1 ferrer
- 2 mestres de cases
- 2 serradors
- 2 espardanyers
- 40 bracers (27)
- 5 pagesos
- 3 pobres de solemnitat

Predomini dels pagesos i dels bracers, 24 dels quals sols ho eren la meitat de l'any i en la relació de famílies de l'Enquesta s'indica en la seva majoria "bracer i propietari", marcant ja el que serà el grup dels rabassaires. Però destaca l'existència de 6 teixidors, si bé desconeixem per qui treballaven.

El 1780, l'estructura socio-professional no s'havia diversificat gaire en els oficis tradicionals (fusters, ferrers ...) i simplement havien augmentat els rabassaires pagesos i els oficis tèxtils (quadre 4.4) (28). Els pagesos -pagesos i rabassaires- significaven el 80,9 %, els artesans no tèxtils dedicats a activitats agrícoles complementàries -fusters, ferrers, boters- significaven el 6,4 % i l'artesanat tèxtil -paraires i teixidors- el 12,7 %. Zamora quan va passar pels voltants de Navarcles li van donar una informació similar: "En este pueblo -Navarcles- hay 10 ó 11 tejedores de cintas. Hay riego, cinco perxers y mas de 300 casas; hay pelaires" (29).

En aquest quadre es copsa perfectament el pes de les activitats tèxtils. Però en realitat no es donarà una situació tan pura, els pagesos filaran llana o lli i els teixidors tindran terres en propietat i a rabassa. La complementarietat de les activitats serà un tret fonamental.

QUADRE 4.4
Estructura socioprofessional de Navarclés el 1780.

PROFESSIO	TOTAL		%
Pagesos	165	165	80,9
Bater	1		
Fuster	2		
Ferrer	1		
Mestre de Cases	2		
Corder	1		
Cirurgià	1		
Mestre de minyons	1		
Sastre	4	13	6,4
Pargires	10		
Teixidors de llana	9		
Teixidors de lli	6		
Fabricant	1	26	12,7
TOTAL		204	100,-

El 1857 i segons el resum del cens de població la classificació per oficis apareix en el quadre 4.5 (30).

QUADRE 4.5
Professió dels navarclins el 1857.

PROFESSIO	TOTAL	%
Propietaris	90	8,4
Pagesos	18	3,8
Jornalers	310	65,-
Fabricants	1	0,2
Industrials	64	13,4
Eclesiàstics	2	0,4
Militars retirats	3	0,6
Comerciants	3	0,6
Professors	3	0,6
Pobres de solemnitat	8	1,7
No contribuents	25	5,2
TOTAL	477	100,-

Els problemes que apuntàvem pel Bages es plantegen aquí també. No se'ns dona la professió dels caps de casa, sinó de tots els actius. Així dins dels jornalers podem trobar els fills dels pagesos i les obreres de fàbrica. Per altra banda desconeixem la diferència que hi ha entre propietaris i pagesos o entre fabricants i industrials. Al marge d'aquestes consideracions, podem definir que el sector agrícola suposava el 77,2 % de la població considerada activa i les activitats industrials el 13,6 %. Si algú combinava les dues feines agrícoles i industrials, no sabem per on es distorsionaria l'estadística.

4.1.2. Estructura socio-professional d'Artés, 1774.

El cadastre de 1774 d'Artés (31) permet reconstruir amb fidelitat l'estructura socio-professional del municipi. Hem analitzat sols els caps de casa i aquells individus dins de les cases que duen cognom totalment diferent al del cap i, per tant, no hi ha relació de parentiu (Quadre 4.6)

QUADRE 4.6
Estructura socioprofessional d'Artés el 1774

PROFESSIONS	TOTAL		%
Pagesos	20	200	71,7
Mesovers	5		
Moliners	3		
Jornalera	172		
Paraires	11	30	10,8
Teixidors	4		
Jornalers teixidors	5		
Jornalers paraires	10		
Sabaters	1	12	4,3
Ferrer	1		
Corder	1		
Mestre de cases	2		
Fuster	1		
Jornaler fuster	2		
Jornaler corder	1		
Jornaler sastre	1		
Jornaler traginer	1		
jornaler Ferrer	1		
Boticaria	2	7	2,5
Cirurgians	2		
Negociants	2		
Batxiller Medicina	1		
Mosso al servei del Rector	1	7	2,5
Majordom	1		
Jornaler Hospitalari	1		
Eclesiàstics	3		
Ciudadans	1		
Inhàbils	9	23	8,2
Vídues	14		
TOTAL		279	100,-

La situació no és pas molt diferent a la de Navarres 1780. La pagesia -pagesos de mas i jornalers- ocupa el 71,7 % dels caps de casa, que arriba al 78,1 % si no comptem els inhàbils i vídues. Darrera, amb el 10,8 % les activitats tèxtils (paraires i teixidors) i amb el 4,3 % l'artesanat que satisfecia les necessitats de la comunitat pagesa. Com a Navarres, però, les activitats econòmiques s'interrelacionaven.

La documentació cadastral d'Artés permet distingir entre els que paguen personal major -treballen per compte propi i no necessiten anar a jornal- i el personal menor -treballen per altri ni que sigui en taller propi i/o van a jornal. Els que paguen personal major per oficis són els següents:

Pagesos	20
Masovers	4
Moliners	3
Paraires	11
Teixidors	4
Sabater	1
Ferrer	1
Corder	1
Mestre de cases	2
Fusters	1
Boticaris	2
Cirurgians	2
Negocians	2
Batxiller medicina	1

En total 55 que representen el 19,7 % del total. Són tots els que en el quadre 4.6 no consten com a jornalers. En no poder comparar no sabem si disminuï amb el pas del temps la quantitat de personals majors com veurem que passà a Manresa. És probable, però, que el creixement de la població es féu augmentant sobretot els personals menors.

4.1.3 L'estructura socio-professional de Manresa.

En pagar els cadastres per gremis, els repartiments cadastrals del segle XVIII són una font excel·lent per estudiar l'estructura socio-professional. Però abans d'endinsar-nos en el s. XVIII, el fogatge de 1553 que dóna les professions del cap de casa i un repartiment de la talla del regadiu de la Ciutat permeten aproximar-nos al pes dels oficis en el s. XVI (32) (Quadre 4.7).

Amb 30 anys els focs de Manresa s'haurien més que doblat. Sobre d'entrada l'escàs nombre de pagesos el 1553 (el 18,5 %) degut en part a què el C/ de les Codines eminentment pagès no consta en el fogatge. El 1586, el nombre de pagesos arriba a la quarta part. Si tenim present que una quarta part de focs desconeixem la seva professió, previsiblement augmentaria el percentatge; és però una xifra baixa que avença la importància de les activitats artesanals a Manresa. Dues activitats destaquen per damunt de les altres: la tèxtil que ocupa el 17,1 % dels focs el 1553 i el 12,6 % el 1586 i la del cuir, amb el 8,2 % el 1553 i el 6,6 % el 1586. Una cinquena part de focs constitueixen la resta de la menestralia. Els mercaders passen de 26 a 28 focs en els recomptes.

QUADRE 4.7
Professions a Manresa, 1553 i 1586.

PROFESSIO	1553		1586	
	TOTAL	%	TOTAL	%
Pagessos	13		186	
Bover	1		-	
Treballador	49		1	
Molinets	-	63 10,5	4	191 20,8
Blanquers	28	28 8,2	51	51 6,6
Paraires	39		51	
Teixidor llana	1		} 14	
Teixidor lli	7			
Calçater	7		8	
Cotoner	4		17	
Veler/cintera	-		3	
Tintorer/torcador	-	58 17,1	4	97 12,6
Baster	3		5	
Ferrer	4		22	
Mestre de cases	8		19	
Sabater	14		22	
Tirater	2		19	
Fuster	5		20	
Corder	1		2	
Espaser	1		1	
Boter	5		8	
Paller	1		-	
fraginer	20		24	
sastre	5		22	
Sombrerer	1		2	
Clevataires	-	70 20,6	12	178 23,1
Hostaler	4		2	
Mercader	26		28	
Revenedor	1		-	
Corredor	1		-	
Botiguer	1		-	
Argenter	-	33 9,7	1	31 4,-
Artistes	7	7 2,1	13	13 1,7
Militars	9		1 (*)	
Eclesiàstics	10		21	
Ciutadà	3		-	
Consellier	1	23 6,8	-	22 2,9
Altres	-		3	
Vídues	30		103	
No consta	28	58 17,1	81	187 24,3
TOTAL		340 100,-		770 100,-

(*) A l'ésser una talla municipal és probable que els d'estament militar i noble no apareguin en el recompte perquè estessin exempts

Tant els eclesiàstics com la noblesa no abunden pas, tal vegada problemes de font, especialment el 1586, però la seva normalització no modificaria els dos trets essencials de Manresa en el s. XVI: el predomini de la menestralia i, per tant, poca importància de la pagesia i dins d'aquella, la importància de les activitats tèxtils i de la pell.

Pel s. XVIII, Sarret i Arbós va recomptar, dels repartiments cadastrals, els individus que pagaven el cadastre per gremis en diferents anys i va obtenir els resultats del quadre 4.8 (33).

QUADRE 4.0

Individus que pagaven cadastre per gremia a Manresa en el s. XVIII.

PROFESSIO	1722		1744		1758		1768		1778		1788		1816		1826	
	TOTAL	%	TOTAL	%	TOTAL	%	TOTAL	%	TOTAL	%	TOTAL	%	TOTAL	%	TOTAL	%
Pagesos	410										712		630			
Blanquers	100	100 14,9	101	101 11,5	79	79 8,2	61	61 6,-	70	70 6,5	61	61 4,8	66	66 8,4	33	33 5,7
Velers	76		164		291		326		374		509		234		179	
Perxers	-		-		-		38		54		111		31		37	
Passaners	-		-		-		11		15		17		10		18	
Paraires	28		54		63		51		38		32		29		16	
Teixidos lli	49		78		72		71		72		70		65		25	
Tintorers	27	180 26,8	34	330 37,4	46	472 48,7	55	552 54,3	65	618 57,4	81	820 64,2	31	400 51,-	34	309 53,3
Treginers	44		51		43		34		34		43		23		53	
Ferrers	88		76		63		54		58		60		48		31	
Clavatalres	42		60		47		46		40		33		30		12	
Espardanyers	39		61		54		52		51		57		65		30	
Sabaters	43		47		44		45		43		46		40		15	
Fusters	44		45		52		51		50		38		32		27	
Sastres	31		37		37		38		34		38		22		14	
Argenters	9		8		6		7		6		5		5		6	
Mestre de cases	22	362 53,9	35	420 47,7	39	385 39,7	46	373 36,7	44	360 33,5	51	371 29,-	34	299 38,1	32	220 37,9
Artistes	29	29 4,3	30	30 3,4	33	33 3,4	31	31 3,-	28	28 2,6	26	26 2,-	20	20 2,5	18	18 3,1
Mà de la Ciutat	56		-		-		-		-		-		105		-	
TOTAL (sense pa- gesos i mà de la ciutat).	671		881		969		1017		1076		1278		785		580	

Si exceptuem tres anys, Sarret no aporta dades sobre el gremi de pagesos i tampoc recompta la Mà de la Ciutat que més amunt hem definit. El quadre serveix solament per mesurar l'evolució de l'artesanat i és realment clarificador. Es poden destacar els següents aspectes:

a/ La decadència progressiva dels blanquers o indústria del cuir. D'ésser el gremi amb més agremiats el 1722 i suposar el 14,9 %, veu reduir el seu pes fins el mínim de 1788, amb el 4,8 %. Analitzarem aquesta qüestió més endavant.

b/ Augment continuat i accelerat dels gremis relacionats amb el tèxtil. D'ésser el 26,8 % el 1722, arriba al 64,2 % el 1788 del total de la menestralia. Després la disminució a conseqüència de la decadència dels gremis, es produirà precisament en les activitats tèxtils, les primeres que es mecanitzaran. Ara bé, l'empenta es produeix en la indústria de la seda perquè tant els paraires com els teixidors de lli que no tenen res a veure amb la veleria, veuen disminuir progressivament els seus efectius.

c/ La resta d'artesanat viu un estancament amb tendència lleugera a la baixa amb nombres absoluts, però molt forta en relatius pel fort creixement del tèxtil; del 53,9 % del total el 1722 passen a ésser el 29 % el 1788.

d/ A partir de 1788 les estadístiques de Sarret no són vàlides i mostren senzillament la decadència dels gremis.

Per^a l'estudi del pes de la pagesia dins del cojunt socio-professional de la Ciutat i la tendència a la degradació de les unitats artesanes comptem amb la font del Cadastre Personal que distingeix entre Personal Major i Menor (34). (Quadre 4.9).

QUADRE 4.9
Evolució del personal major i menor a Menresa, el s. XVIII.

OFICI	1746				1765				1770				1789			
	MAJOR	MINOR	TOTAL	%	MAJOR	MINOR	TOTAL	%	MAJOR	MINOR	TOTAL	%	MAJOR	MINOR	TOTAL	%
Pagesos	245	249	494	33,4	15	516	531	33,8	12	492	504	32,4	9	512	521	32,9
Blanquers	53	50	103	7,-	22	53	75	4,8	12	45	57	3,7	7	46	53	3,3
Velers	103	95			96	192			80	261			66	331		
Perxers	-	-			11	22			9	36			7	52		
Passamaners	-	-			-	-			3	6			4	11		
Paraires	31	29			12	40			11	39			9	29		
Teixidors	44	18			18	38			10	49			5	41		
Torcedors	32	27	379	25,6	23	31	483	30,8	24	37	565	36,3	16	57	607	39,6
Traginers	27	31			10	31			9	38			2	30		
Ferrers	38	27			19	31			16	33			10	32		
Clavataires	30	24			9	28			10	30			6	26		
Corders	35	31			19	32			12	25			7	45		
Sabaters	35	31			8	41			3	34			2	27		
Fusters	30	15			15	32			7	32			4	37		
Argenters	6	2			4	5			5	3			2	7		
Sastres	27	8			7	29			7	27			5	33		
Mestres cases	23	14	434	29,3	8	33	361	23,-	3	32	326	20,9	1	34	398	19,5
Artistes	21	15	36	2,4	15	16	31	2,-	12	27	39	2,5	9	23	32	2,-
Mà de la ciutat	16	18	34	2,3	68(1)		88	5,6	19	46	65	4,2	16	26	42	2,7
TOTAL	796	684	1460	100,-	399	1170	1569	100,-	264	1292	1556	100,-	185	1398	1583	100,-
%	53,8	46,2			25,4	74,6			17,-	83,-			11,7	88,3		

(1) La mà de la ciutat no està desglosada. L'hem acumulat al Personal Major.

les observacions apuntades més amunt són vàlides en la seva totalitat: els gremis tèxtils augmenten continuadament el seu pes damunt del total -de 25,6 % al 39,6 %- mentre que, per altra banda, la resta d'artesanat disminueix també progressivament, del 29,3 % a 19,5 %. La indústria de la seda -velers, perxers, passamaners, tintorers i torcedors- és la que s'ha desenvolupat més al llarg del segle.

Els pagesos -els pocs amb mas, els sense i els jornalers- són la tercera part de les persones encadastrades. El percentatge és més elevat que en el segle XVI, però les activitats menestrals ocupen més gent que no pas l'agricultura. De fet cal matisar perquè la situació no és estricta i molts menestrals tenien terres en propietat o arrendades que complementaven l'activitat artesana o permetien subsistir en períodes de davallada de la producció (35).

En el quadre hem establert una relació entre el personal major -els productors independents- i el personal menor -els productors que produïen per altri. L'evolució que en resulta és contundent. El 1746, el 53,8 % dels caps de casa pagaven personal major, aquest percentatge es reduí vertiginosament per assolir l'11,7 % el 1789. En canvi, els personals menors passaren del 46,2 % al 88,3 %. No es produí en realitat una proletarització sinó una pèrdua de la capacitat de decisió econòmica i submissió a les pautes que oferia el comerciant-manufacturer (36). A nivell d'artesanat urbà al llarg del s. XVIII es produí la transició d'una producció artesanal independent, a un sistema urbà de "putting out". Els gremis no foren cap impediment i foren alguns artesans els que es convertiren en comerciants-manufacturers. S'apunta per aquí la via revolucionària assenyalada per Marx.

El 1860, el punt d'arribada del nostre treball, tenim la divisió per professions del cens d'aquell any (37) (Quadre 4.10).

QUADRE 4.10
Professions a Manresa segons el Cens de 1860.

SECTOR	TOTAL	%
<u>Sector agrícola</u>		
Propietaris	589	
Arrendataris	177	
Jornalers agrícoles	1236	26,2
<u>Sector industrial:</u>		
Fabricants	111	
O'altres industrials	1178	
Obrers fàbriques	2301	
Artisans	589	54,6
<u>Comerc i serveis</u>		
Comerciants	58	
Clergat i religiosos	263	
Administració pública	23	
Exèrcit	536	
Mestres i professors	23	
Belles Arts	1	
Advocats/procuradors	25	
Escrivans	5	
Mariners	2	
Metges/farmacèutics	18	
Veterinaris	1	
Agrimensor	1	
Mestre d'Obres	5	
Empleats ferrocarril	17	
Criats	489	19,2
TOTAL	7648	100,-

Quan hem estudiat els quadres 4.3 i 4.5 hem plantejat les dificultats d'interpretació que algunes categories presenten. Malgrat això, ressaltava sobretot la disminució de l'agricultura dins de la ciutat (sols ocupa el 26,2 %) i, per altra banda, el pes aclaparador de les activitats industrials (el 54,6 %) i, dins d'elles, els obrers -no sabem la relació home/dona- que

ocupa el tèxtil (el 30,1 % del total d'ocupats).

Si comparem amb el quadre 4.3 (les professions a la comarca el 1860) es desprèn que el pes industrial rau essencialment a Manresa (el 55,8 % del personal ocupat en activitats industrials front el 17,2 % d'agrícoles) i, com veurem, malgrat en alguns pobles trobarem continuïtat entre la iniciativa del s. XVIII i la indústria cotonera en el s. XIX, seran els industrials de Manresa els que colonitzaran els rius instal·lant-hi les filatures de cotó.

4.2 LA BLANQUERIA A MANRESA EN EL S. XVII.

Les dades que tenim sobre els blanquers a Manresa en el s. XVII són fragmentàries i, a vegades, simples intuïcions d'una importància econòmica en el s. XVII que repercutiria considerablement en la formació dels comerciants/manufacturers seders i la petita noblesa del s. XVIII. Per aquesta raó les estudiem:

a/ Foren els primers que establiren gremi a Manresa, doncs en el moment de construir-se l'actual Església de la Seu ja estaven construïts i el 30 d'Octubre de 1324 sol·licitaren instal·lar-hi una capella. Els pareïres no es constituïrien fins el 1370 (38). "Tenien sos obradors en els arrabals de la ciutat prop del riu o en els torrents. Trobem a primers del segle XIV, la cuyrateria superior i la cuyrateria inferior en el torrent mirabile (avui de St. Ignasi) des de més amunt de la Font de l'Ubach, o part superior, fins el riu Cardoner, o part inferior, anomenant-se tot aquest tram el carrer de la cuyrateria" (39).

En el s. XVII arribaren al màxim esplendor (40).

b/ En les estructures socio-professionals de 1553 i 1586 (Quadre 4.7) hem vist com els blanquers eren un dels grups més nombrosos dins de l'artesanat (8,2 % el 1553 i 28 individus i el 6,6 % el 1586 i 51 individus).

c/ En la composició dels saquets per a l'elecció dels consellers de l'Ajuntament de Manresa, el 1629 hi havia dos sabaters en el saquet 2; 1 draper, 1 cotoner i dos blanquers en el saquet 3 i 1 cotoner i 1 blanquer, en el saquet 4 (41). De 47 professions, solament 8 -i no en els saquets millors- corresponien als artesans i d'aquests, 3 als blanquers. Un element que con-

firma la seva importància.

d/ A l'Avalot de les Favas que es produí a Manresa el juny de 1688 (42), hi ha diverses referències als blanquers: el veguer era Francesc Calcina "de son principal blanquer y després ric y passat a ciutada honrat"; de les vuit persones que firmen l'acord amb els avalotadors hi trobem dos blanquers, en Maurici Soler i Cristòfol Dalmau; una de les persones que moriren a la banda repressora era en Crisòstom Soler, que estudiava lleis i era parent de Baptista Soler, blanquer i, finalment, alguns autors insinuen que entre els avalotadors s'hi trobaven els cuireters del barri de Sant Marc (43).

e/ Els antecedents de blanquer ens consten en diversos casos de doctors en lleis i ciutadans honorats del s. XVIII manresà:

-El 1694, trobem el testament de "Fco. Calcina, ciutadà honrat de Barcelona en Manresa populat antes mercader y mes antes, blanquer". En el mateix document, el seu pare, Francisco, era blanquer (44). Era veguer de Manresa quan va tenir lloc l'Avalot de les Favas i ja se'l caracteritzava així.

-Els Soler de la Plana, ciutadans honorats en el s. XVIII, eren blanquers en el s. XVII com es desprèn del testament de Maurici Soler, blanquer (45).

-En Tomàs Mollet era doctor en medicina a Manresa el 1719 i en el seu testament, informa que el seu pare era en Tomàs Mollet de la Plana, blanquer i tirant enrera trobem a Antich Mollet, blanquer; Miquel Mollet, blanquer i Andreu Mollet, pagès (46).

Malgrat que els exemples siguin limitats, pot establir-se una continuïtat entre petita noblesa local del s. XVIII i un ascens social derivat de l'enriquiment a partir de l'ofici de blanquer.

f/ Una decadència òbvia en el s. XVIII que l'hem observada tant en la disminució progressiva de les terres que controlaven els blanquers en l'estructura de la propietat de Manresa (Quadres 3.71 i 3.77), com en el nombre absolut de persones agremiades (de 101 a 1744 a 61, el 1788) (Quadre 4.8).

g/ Alguns dels blanquers més importants que arribaren com a tals en el s. XVIII i que encara no s'havien ennoblit, es transformaren en velers, perquè ofería millors perspectives econòmiques:

-En Joan Baptista Soler, blanquer i amb antecedents familiars en aquest ofici, comprà els estris de veler el 1732 i fou un dels més importants industrials del s. XVIII manresà i es transformà en cotoner a principis del s. XIX (47).

-En Joan Suanya, propietari d'un mas, apareix dins del gremi de velers el 1737 i participarà en la mateixa companyia que en Soler. El seu pare era

en Pere Suanya, blanquer (48).

- N' Ignasi Parera, veler, soci fins a la seva mort de la mateixa companyia, el seu pare era blanquer i el seu avi també (49).

-En Simó Dalmau de començaments del segle XVII serà blanquer i el seu hereu, a finals, veler (50).

h/ Alguns dels homes importants del gremi de començaments del segle XVIII no l'abandonaran encara que, com veurem més endavant es dedicaran també a altres activitats: Miquel Coma, Miquel Dalmau i Tomàs Ignasi Soler (51).

Aquests elements són suficients per mostrar la importància que va tenir la indústria del cuiro, no tant sols com a activitat industrial, sinó com a acumulació de capital d'uns determinats individus que, si alguns s'ennobliren, d'altres quan l'activitat va entrar en decadència, van saber-se passar a la seda. No serà l'únic punt de partida de la burgesia de Manresa, però un dels importants.

De l'estructura productiva que es derivà de l'activitat no en sabem res. Tampoc sabem res de la xarxa comercial que s'organitzà a partir dels blanquers. Caldria alguna monografia sobre el tema. Sols podem retenir que va haver-hi acumulació de capital i la creació d'una burgesia amb vocació industrial, amb actuació dins d'unes estructures gremials que, potser perquè les controlaven, foren suficientment adaptables a una altra activitat econòmica.

4.3 LA INDÚSTRIA DE LA LLANA I ELS PARAIRES

El punt de partida és el següent: a Manresa durant el segle XVIII la indústria de la llana tenia molt poca importància, com es desprèn de les propietats que controlaven els paraires i el nombre d'agremiats (60 el 1746, 37 el 1789) més aviat en decadència. El 1760, a Manresa, sols hi havia 22 telers (52). En canvi tenia importància en els pobles més destacats del Pla i en altiplans allunyats com el Moianès i el Lluçanès.

Totes les estadístiques de telers i notes de viatgers confirmen aquesta situació: Sarret i Arbós enumera una relació de 1758 (53) (Quadre 4.11) i la Junta de Comerç en dóna una altra per 1760 (54) (Quadres 4.12 i 4.13).

No sabem com varen estar recollides aquestes dades i, en una activitat

QUADRE 4.11

Telers al correçiment de Manresa el 1758.

POBLE	TELES	TELEERS	TOTAL
BALSARENY	Cordellats i estamenyes	6	11
	Llenç de lli i cànem	5	
AVINYÓ	Llenç de cànem	3	3
ESTANY I STA. M ^{re} D'OLÍ	Estamenyes i cordellats	24	30
	Baïetes	4	
	Llenç de lli i cànem	2	
SANTPEDOR	Estamenyes i cordellats	6	22
	Mocadors de seda	4	
	Llenç de lli i cànem	10	
	Mantes de pàl	2	
MURA	Llenç de lli	3	3
ST. FELIU SASSERRA	Baïetes	5	6
	De cànem	1	
ARTES	Estamenyes i cordellats	30	38
	Llenç de cànem	8	
NAVARCLES	Estamenyes i cordellats	14	21
	Lli i cànem	7	
MONISTROL DE MONTSERRAT	Panyos 26 es	3	19
	Panyos 24 es	4	
	Panyos 22 es	10	
	Lli i cànem	1	
	De sabó	1	
SALLENT	Estamenyes i cordellats	24	49
	Estam i lli	6	
	Cànem i lli	13	
	Baïetes	6	

QUADRE 4.12

Telers de llana i seda al Bages el 1760.

POBLE	DE LLANA	DE SEDA
Manresa	22	1040
Cardona	15	5
Monistrol de Montserrat	18	-
Sallent	19	-
Artés	45	-
Navarcles	20	-
Hoià	192	-
Santa M ^{re} d'Olí	22	-
Sant Feliu Sasserra	-	-
Santpedor	19	-
Estany	8	-
Balsareny	8	-
TOTAL	388	1045

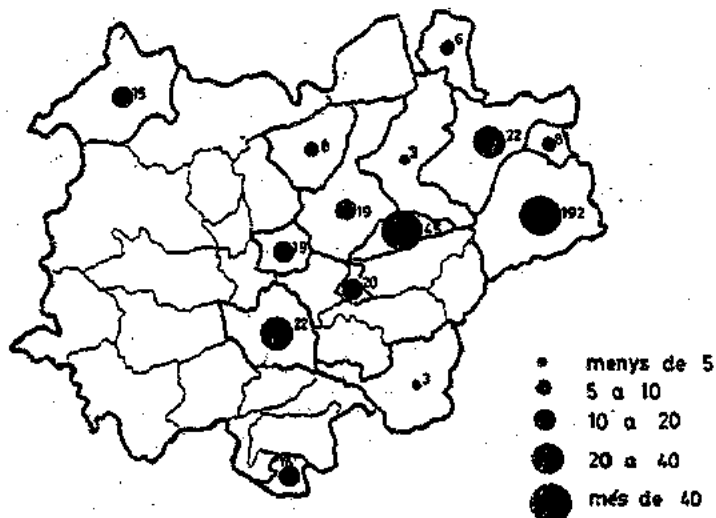
QUADRE 4.13

Telers de llana a Catalunya el 1760.

CORREGIMENT	TELEERS	%
Manresa	936	47,2
Vic	497	25,-
Vilafranca	186	9,4
Granollers	161	8,1
Olot	106	5,3
Girona	44	2,2
Puigcerdà	34	1,7
Tarragona	17	0,9
Tortosa	4	0,2
TOTAL	1985	100,-

econòmica caracteritzada pel seu caràcter parcial, la seva fiabilitat és relativa. en el llistat de 1758, per exemple, no apareix Moià. Tot i així recull la tendència de la localització i entre ambdues llistes hem elaborat també el mapa 4.1. Destaquen els següents aspectes:

Mapa 4
Telers de llana al Bages el 1760.

-Els telers es concentren en el Nord-est de la comarca (destaca Moià amb 192, la meitat del total) i fora d'aquest àmbit els dos pobles concentrats restants (Cardona i Monistrol de Montserrat). Hem de recordar de nou la coincidència d'aquesta localització amb els pobles de poblament concentrat i l'àrea de més densitat de població.

-En alguns pobles, els telers de llana es complementen amb telers de lli i cànem que aprofitarien la producció local d'aquesta fibra.

-Absència de telers de llana a Manresa. Domini aplastant de la seda (més de 1000 telers) que estudiarem més endavant.

-La localització dels telers no ve condicionada per la proximitat de cursos fluvials. Per l'est comarcal el Llobregat és qui organitza les aigües però tant St. Feliu Sasserra, com Sta. M^{re} d'oló, Moià, Artés, l'Estany estaven allunyats del curs fluvial. Les petites unitats productives no necessitaven l'aigua com a força motriu. Quan a començaments del s. XIX es produeixi la concentració de capital i l'aparició de les fàbriques, la localització canviarà en benefici de les valls fluvials, perquè l'aigua com energia adquirirà importància. És aleshores quan alguns d'aquells pobles començaran a perdre pes en el conjunt comarcal.

-El corregiment de Manresa -Lluçanès, Moianès, i Berguedà inclusivament agrupaven el 47,2 % dels telers de llana de Catalunya (si bé no consta el

Corregiment de Barcelona). A partir d'aquesta dada, cal considerar tota la Catalunya Central, com una àrea en la qual les activitats tèxtils eren importants (55).

Per mantenir aquests telers en producció calia una organització ben complexa, que anava des de l'abastament de la matèria primera passant per la filatura de la llana, l'ordit i el teixit. Aquesta complexa tasca estava coordinada pel paraire. Algunes descripcions permeten definir el treball necessari per fer funcionar un teler:

-A Sallent, el 1765, per fer funcionar un teler de teixits molt barats (cordellats 14as) feia falta la següent mà d'obra (56).

- . un pentinador dels estams
- . 6 dones per filar els estams
- . 2 homes per cardar la llana i un altre per emborrar-les
- . 6 dones per filar les llanes
- . 1 home per teixir
- . 1 dona per ordit i una altra per triar la llana

És a dir, 14 dones i 5 homes.

-A Castellterçol hi havia 140 telers que donaven feina a 2300 persones, de les quals 2030 eren dones. Equivalia a 1,93 homes per teler i 14,5 dones (57).

-A Moià, el 1763, hi havia 48 fàbriques de teixits de llana, amb 111 telers (2,3 telers: fàbrica); cada any es fabricaven més de 1700 peces de diverses mides. La llana venia de Castella, de l'Aragó, Barcelona, Mataró i de tot Catalunya. A cada fàbrica hi treballaven 3 homes, 22 dones i 2 vailets. Si considerem com a homes els vailets donava la següent mitjana per teler: 2,2 homes/ teler i 9,6 dones/teler. Més baix que a Castellterçol i a Sallent (58).

Deixarem de banda l'anàlisi del Moianès amb una dinàmica pròpia diferent a l'àrea d'influència de Manresa que mereixeria un estudi propi. Però ens serveixen les dades i les observacions. Cal destacar:

-Les dones són les que filen i en calen de 10 a 15 per teler. Si al Bages hi havia 388 telers de llana caldrien de 3880 a 5820 dones per mantenir en producció constant els telers, però hi ha també la seda i el cànem lli. Si donéssim per bones les dades del Cens de Floridablanca de 1787, sense Manresa, hi havia 6770 dones de més de 16 anys, el que significaria que filaven llana entre el 57,3 % i el 86 %, xifres per altra banda, molt elevades. Coincidiria amb el que s'afirmava per Moià: "los tornos no se pueden

contar, sino diciendo que son tantos que casi igualan el número de mujeres" (59).

-Que el poble es converteix en nucli organitzador de l'activitat tèxtil i que filen per^avell, dones que estan relativament allunyades del nucli generador, com a Castellterçol a una distància de 3 o 4 hores (60).

Cap els anys 80 del segle XVIII la introducció del cotó era una realitat. I filar cotó tenia avantatges respecte a la llana tal com deien els paraires de Monistrol el 1787: "los graves prejuicios que les irroqaban de que en aquella villa y en Esparraquera, Olesa, Collbató, Vacarissas, Castellvell y St. Vicente de Castellet se hubiese introducido la hilaza de algodón, que las mujeres preferían a la de la lana por ser mas limpio y proporcionarles mayor ganancia" (61). La introducció del cotó de forma cada cop més massiva no implicava canvis en l'organització del treball, simplement es substituïa una fibra per una altra, i les dones continuaven essent fonamentals per filar. La filatura era el límit de la indústria tèxtil, feia falta molta mà d'obra per fer funcionar un teler. La sortida a aquesta limitació eren els avenços tècnics que, no casualment, es produïren sobretot a la filatura i implicà canvis substancials en l'organització del treball (62).

L'element organitzador d'aquest procés productiu en els pobles bagencs foren els paraires. Per definició tenien la tasca de cardar la llana i preparar-la per filar-la i teixir-la, però a poc a poc, es convertiren en els distribuïdors de llana a les dones per filar-la, el teixidor per teixir-la i de comercialitzar la producció (63). La capacitat d'acumular capital era més gran com més es controlava tot el procés; des de l'adquisició de matèria primera fins a la venda directa de les teles teixides.

En els pobles bagencs del Pla, apareix una gradació en els paraires. Mentre alguns es limitaran al paper de coordinadors d'una producció que depèn en darrera instància d'un element superior, altres, s'aprofitaran de les contradiccions de la pròpia comunitat pagesa, i acumularan capital suficient per controlar tot el procés productiu i comercial i incorporar-se a la industrialització quan arribi el moment.

Caldria estudiar a nivell local les activitats d'aquests paraires. A tall d'exemple, i sense pretendre ésser una resposta definitiva presentem alguns casos d'Artés i de Navarres:

-Rosa Canadell i Sobrevals, Vda. de Joan Canadell i Guixer, pagès i paraire d'Artés (64). Tenim l'inventari dels béns d'en Joan. Aparentment podria passar per un pagès rabassaire però hom copsa de seguida la seva si-

tuació acomodada: un burro vell i tres gallines; l'utilitat necessari amb 9 bótes que poden emmagatzemar 82,5 cargues; una casa al C/ de Baix amb hort darrera, dos horts, 7 Q. de terra pròpia -part vinya i part campa- i tres vinyes a parts de fruits de les quals desconeixem l'extensió (65); sis culleres petites i un agnus de plata, unes arracades petites, un anell i un parell de botons d'or.

Sense res més estaríem davant d'un petit rabassaire lleugerament acomodat, sinó fos pels estris de paraire (fogó de paraire de pentinar, torn de peu, aspis, torns de bobinat, devaneres, banc d'emborrar etc.), que posseïx en el primer pis de la casa, per altra banda tampoc molt abundants, i les provisions de matèria primera, alguna ja elaborada:

-Vint-i-un rams de bri i sis d'estopa

-Dues arrobes de canem molt gros i ple de canemuxa eixint de bregadora

-Una estamenya setzena blanca de 40 varetes que és en poder de Jaume Vila, teixidor de llana junt amb dues filaneres d'estam per roïlliment que té entregades.

-Cinc arrobes de llana neta de la qual se troben tretes vuit filaneres sense filar tota blanca.

-34,5 filaneres de estam blanc filat per estamenyes

-Es troben 3 filaneres de les predites vuit de estam sense filar tot blanc

-Mig pesal i quatre lliures i mitja de llana grossa per flassades

-Quatre filaneres sense filar de estam sacolor y altre filanera part blanc i part sacolor sense filar.

-Un pesal de 8 lliures i 8 unces de punxa blanca

-12 lliures de llana de peça filada.

D'aquestes provisions no es desprèn pas una gran activitat com a paraire, però complementat amb activitats agrícoles de conreu de vinya permetien a la família una situació relativament acomodada. No creiem però que les seves activitats industrials anessin més enllà que coordinar una petita part de la producció local, amb aportació de treball propi al procés productiu.

-Joan Posa, paraire (66). El primer Posa que es detecta a Artés és Montserrat Posa que arribà a finals del s. XVI. Podria ésser un fadrister del Mas Posa d'Avinyó que s'instal·lava en el poble veí. Consta com a pagès. L'hereu fou en Montserrat Posa i es tenen notícies de 1628 a 1652. Amb ell es féu realment l'expansió del patrimoni: en alguns llocs s'anomenava pagès però feia de paraire, comprà diferents peces de terra i amplià la casa on

vivien. L'inventari de Montserrat, a més de descriure l'obrador de paraire, en el celler hi tenia 9 bótes amb capacitat per 49,5 cargues de vi i guardava 17 cargues de vi claret en una bóta llogada i 12 cargues de vi vell escaldat en una altra bóta i en diner efectiu, tenia a casa 277 ll. que a mitjan segle XVII no era pas despreciable.

El complement pagès/paraire és de nou fonamental. No queda clar, però, els inicis tan fulminants del segon Montserrat. Caldria saber si realment el fadrister del Mas Posa baixà a Artés sense res o amb el capital suficient per iniciar-se en l'ofici de paraire. A mitjan segle XVII la família era una de les acomodades d'Artés.

Tots els hereus que es succeïren foren paraires i, si bé tenim notícies de compra d'alguna peça de terra més, la família no experimentà cap mena de creixement espectacular. Els casaments es realitzaren amb cabaleres de cases de pagès dels voltants (Mas Sala de Sant Llogari de Castellterçol, el 1702; Mas Montvi de Dalt de Moià, el 1770) o amb altres paraires (casament amb Rosa Sobrevals). Els dots aportats per algunes mullers dels hereus mostren un cert estancament social: el 1702 era de 300 ll.; el 1770 de 375 ll.

A partir del segon Montserrat tots els hereus de la família s'anomenaren paraires, fins a Joan Posa i Altimiras, nascut el 1815 que serà fuster. L'ofici de paraire davant l'ofensiva de la filatura de cotó havia perdut totalment el seu sentit. No sabem per quins motius optà per la fusteria. Si el canvi mostra ja una certa decadència, aquesta es confirmarà per la ruptura del patrimoni familiar en dues parts a conseqüència d'un casament doble: en Joan Posa, vidu., amb Llúcia Gibert i Fontcuberta de St. Fruitós i la seva filla que era pubilla amb en Joan Gibert, germà de la Llúcia. Partiren el patrimoni familiar i, quan es reagrupà de nou, s'havien venut algunes propietats.

De l'activitat econòmica de la família cal destacar la companyia que el 1845 formaren Joan Posa, Víctor Miravittles, Joan Berenguer, Josep Morell, Antoni Muré i Joan Ferrer per fabricar aiguardent. Cadascun hi aportà 135 ll. Joan Posa fou, en principi, l'encarregat de fer funcionar l'olla que havia comprat la companyia.

Abans de la partició del patrimoni, els Posa tenien 24 q. 7 q. de terra, tota en propietat que els situava dins de la propietat mitjana del municipi.

L'empenta del paraire del s. XVII no sembla pas continuar-se al llarg

del segle XVIII, on la família malgrat continuà traficant amb llana i en vi, no avançarà en les seves posicions econòmiques, més aviat es produirà un estancament, corroborat en el s. XIX per l'abandó de la paraireria per l'hereu i dedicar-se a fer de fuster i fer funcionar una oficina d'aiguardent. Una extensió de terres notable garantia una posició relativament benestant a la família, però el control damunt del procés productiu no li havia servit per gaire més.

-Els Berenguer. La informació que tenim sobre la família és escassa però suggerent. El 1744, pel testament de Maria Suança -la dona de Joan Suança, pagès de mas i veler de Manresa- sabem que era filla de Joan Berenguer, pagès i paraire d'Artés (67). Més endavant trobem a Joan Berenguer, Francesc Berenguer i Joan Vila i Daris, paraires, com a Administradors de la Causa Pia per casar donzelles fundada pel Rnd. Valentí Berenguer, prevere d'Artés (68). I en una altra escriptura, Francesc Berenguer, paraire d'Artés es casa amb Teresa Sobrevals, probablement filla d'una altre paraire i l'hereu serà en Josep Berenguer i Sobrevals, paraire (69).

Si es detecta en el cadastre les terres que tenen el 1774, sols trobem a Francesc Berenguer, paraire, amb 19 Q. de terra i, sense que s'especifiqui que era paraire, a Joan Berenguer, pagès propietari del Mas Colomer (58,2 Q.). És difícil clarificar les relacions que hi havia entre aquests noms, si bé queda clara la importància de l'ofici de paraire, combinat igualment amb l'explotació de terres.

Cap data connecta amb unes altres referències del segle XIX, realment interessants. El 1844 a Artés hi havia set fàbriques una de les quals era de Josep Berenguer, amb 6 telers teixint cotó. I d'aquí es dispara sense que coneguem en detall el procés: la indústria de D. Josep Berenguer i Vilarassau amb societat amb el seu fills Josep Berenguer i Caba, dedicada a la filatura i teixits de cotó, es convertí en una de les més importants de la comarca (70).

La hipòtesi de la continuïtat entre les activitats de paraire i les d'organització del procés productiu i la indústria cotonera del XIX és plausible malgrat caldria aprofundir la recerca. Alguns paraires locals, tal vegada els millor situats dins l'organització productiva, podien acumular el capital suficient, i en una altra situació econòmica passar-se a la nova activitat i convertir-se en actius industrials.

-Els Tàpies de Navarcles. En el capbreu de 1780 de Navarcles declaren Francesc Tàpies i Valentí Tàpies, paraires. El patrimoni que tenen en el

terme de Navarcles consisteix en dues cases, un hort i cinc peces de terra. Foren adquirides a partir de 1736. No sabem d'on sortí la família i com arribà a Navarcles (71).

El 1765, casaren la seva filla Rosa amb Domingo Sala, jove teixidor de lli, hereu de Jaume Sala, soci de la primera fàbrica d'indianes de Manresa i pagà 700 ll. de dot i la roba, quantitat considerable (72) que indica la seva importància econòmica.

Desconeixem les seves activitats com a paraire, però en canvi tenim referències de la seva participació en l'extracció d'excedent a partir de dificultats de la pagesia:

.Pere Puigmartí, pagès del Mas Puigmartí, per quitar un censal de 640 ll. arrendava de 1760 a 1774 les parts de fruits dels pagesos que tenia establerts. De 1765 a 1769, l'arrendatari era Francesc Tàpies, paraire.

El 1766, comprava a carta de gràcia les parts de fruits d'una peça de terra establerta a rabassa perquè el pagès fes front a diners que ell li havia deixat graciosament (73).

.Arrendava per vuit anys i vuit collites a Josep Trullàs, pagès de Navarcles la meitat de la verema de tres peces de terra, dues a rabassa i una pròpia (54). No s'especifica si el pagès tenia problemes de deutes (74).

.Finalment sabem que comprà a carta de gràcia, vint passades de cepa a Valentí Tatger i Oristrell, pagès de Navarcles que conrearà el pagès i en Tàpies s'endurà la meitat dels fruits (75).

D'aquestes poques referències es desprèn que l'acumulació de capital no es féu solament en l'activitat tèxtil sinó participant de les contradiccions de la pagesia bagenca.

Una venda a la família Casanovas de Navarcles d'una peça de terra citada en el Capbreu connecta en Francesc Tàpies amb en Sebastià Tàpies en el segle XIX (76) que permet connectar-lo amb la fabricació de filats i teixits de cotó a la Fàbrica del Molí d'en Serra. Les notícies són:

.El 12-IX-1820, Segimon Padró, pagès de Navarcles ven a Jaume Casajoana, Sebastià Tàpies, paraires, a Josep Ripoll, serraller i a Ignasi Serra, fabricant de cotó, dos molins -un fariner i l'altre de pólvora- en part transformats en una fàbrica de filats de cotó per 4500 ll. (77).

.Des de 22-XI-1829, el molí l'havien repartit en dues parts, una per Sebastià Tàpies i l'altra, se la partiren Josep Ripoll i Valentí Serra(78).

.El 1850 arrenda la seva meitat a Marc Pujol, fabricant de Sallent per cinc anys (79). I consta també com a propietari el 1861 (80).

.Pels voltants de 1880, edificà aprofitant l'aigua del Calders, una nova fàbrica tèxtil que serà coneguda popularment com a Fàbrica de Cal Tàpies (81).

Però a partir de 1850 constava com a hisendat de Manresa (82).

Els paraires foren els individus que organitzaren la producció de la llana en el nord-est. Caldria investigar els seus orígens -cabalers de cases de pagès acomodades?- i la seva evolució econòmica. El seu paper centralitzador de l'activitat tèxtil a base de fer filar a les dones i teixir als teixidors sembla evident, però no hem pogut analitzar les vies de comercialització. La situació social benestant dins del marc del poble sembla deduir-se dels exemples estudiats però els nivells eren diferents dels uns als altres. El paper centralitzador de la producció es complementava amb l'extorsió de la petita pagesia per la via del control de la comercialització dels productes agrícoles, préstecs onerosos, compres per dificultats etc. que permetien una acumulació de capital que, al mateix temps, permetia aprofundir el control damunt de tot el procés tèxtil.

En arribar al segle XIX l'evolució d'aquests paraires serà diferent segons el grau de l'acumulació de capital. La mecanització de la filatura obligava a augmentar el capital fix de la inversió i a una localització vora d'un curs fluvial. La nostra recerca -que caldria aprofundir amb més exemples- mostra que mentre uns realitzen aquesta inversió (els Berenguer d'Artes i els Tàpies de Navarres), altres es van quedar pel camí. Alguns paraires s'incorporaven així a la burgesia industrial bagenca.

Tant els Berenguer com els Tàpies edificaren la fàbrica en el propi poble a la vora dels cursos fluvials. En el mateix poble es realitzava la transició quant a organització del treball. Cal demanar-se però, que va passar en els pobles que no tenien cursos fluvials a la vora. Hem de suposar -i caldria comprovar-ho- que els paraires que podien realitzar els salt de la mecanització, abandonaren els seus pobles i es traslladaren a d'altres indrets, reforçant així la industrialització a les valls fluvials. A partir d'aquest moment els pobles amb activitats tèxtils sense cursos fluvials iniciaren un procés de decadència.

4.4 LA INDÚSTRIA DE LA SEDA A MANRESA.

El desenvolupament de la indústria de la seda fou exclusiu de Manresa. Solament a Santpedor prengué al llarg del s. XVIII una certa volada i arribaren a constituir gremi el 23-II-1778 (83). Venien el producte fabricat als velers manresans, fins i tot Hernández planteja que va arribar a posar en perill els perxers manresans i els teixidors de Manresa, adduint que els de Santpedor no eren mestres, varen intentar prohibir-les-hi la fabricació (84). A part d'algunes al·lusions a que els mestres rics feien teixir les peces als pobles veïns (Sallent, Santpedor ...) i que a Navarcles "se emplea mucha gente en hilar lana y seda para las fabricas de Manresa" (85). La dinàmica de Manresa, afectava als pobles immediats però, en general, la seda es reduí a l'àmbit de Manresa.

Una estadística de 1758 donava per Manresa la següent quantitat de telers (86):

-Teixits de lli i cànem	79 telers
-Teixits de mocadors de seda	672 telers
-De tafetà dobles i de mantes	49 telers
-De colònies i cintes	111 telers
-D'estam i seda i teles de seda	12 telers
-De llana, cordellats i estamenyes	15 telers

El 1760, es comptaven 1040 telers diversos, 63 de perxer i 2 de mitges (87).

En la descripció del Bisbat de Vic el 1780 es deia el següent de Manresa:

"El arte de la seda mantiene más de la mitad de la Ciudad. El Gremio de Tejedores de velos es en el dia tan grande que pasan de 800 los tejedores corrientes. De Cordoneros 100 y tantos, de galoneros, 200 y tanto y 100 de listas planas de 20 piezas de telar. Ay mas de 50 tornos para torcer la seda y los correspondientes tintoreros para teñirla. De modo que hay 1200 telares poca mas o menos que consumen al año 100000 libras de seda " (88).

El P. Caresmar en el mateix any feia una exposició similar:

"Al principio de este siglo no havia en Manresa fábrica alguna de tejidos de seda y en el dia las hay mui opulentas, por que pasan de 1200 telares en donde se fabrican mas de 70000 docenas de pañuelos en cada año, tafetanes, alafayas, cintas y otras manufacturas en que estan empleados mas de 6000 personas, entre los que se cuentan 3000 hombres y muchachos para teger, retorcer y tinter y 3000 mugeres y niñas que se emplean en devanar seda, hacer redecillas y otras manufacturas" (89)

Aquestes referències i d'altres de similars que podríem aportar mostren

la importància de la indústria de la seda a Manresa. Estudiem el procés productiu.

La seda s'importava gairebé en la seva totalitat. El 1735 les moreres ocupaven solament 18,6 Q. de les terres encadastrades (0,22 % del total) (90) i les moreres eren l'alimentació fonamental dels cucs de seda. Tant en la documentació municipal com notarial no hem trobat referències al conreu dels cucs de seda (91). Altres fonts confirmen la procedència exterior de la seda (Quadre 4.14)

"La seda se trae de los reinos de Valencia y Aragon, una poca de este principado y bastante porcion extrangera". "La cosecha de seda es poca o ninguna" (92).

QUADRE 4.14
Seda importada a Catalunya, de València el 1759.

TIPUS DE SEDA	LLIURES	%
<u>Seda en rama</u>		
Barcelona	37970	25,9
Reus	10688	7,3
Manresa	89791	61,3
Mataró	6159	4,2
Calella	1926	1,3
TOTAL	146534	100,-
<u>Alducar</u>		
Barcelona	350	3,2
Reus	1728	15,9
Manresa	6497	59,9
Mataró	1678	15,5
Calella	597	5,5
TOTAL	10850	100,-

Segons l'estadística del quadre 4.14 (93), Manresa consumia aproximadament el 60 % de la seda importada de València al Principat i, si acceptem les dades de Pladevall segons les quals es consumien 100000 lliures, la seda de València havia d'ésser la major part (94).

El 1770 va autoritzar-se la desaparició de l'impost de la Bolla que carregava un 15 % damunt de les manufactures. Va ésser substituït per un equivalent que gravava la seda en brut. Per aquest nou impost, la seda importada de València i Aragó va pagar 11588 ll. quan el que pagava la Ciutat de cadastre Real i Personal d'aquest any eren 10529 ll. 10 s. (95). El volum de seda importada havia d'ésser considerable.

Per tant, la primera característica de la indústria de la seda manresana és que importava gairebé en la seva totalitat la matèria primera de València i Aragó.

El que es fabricava eren mocadors els quals s'exportaven a Amèrica, França, Anglaterra i Holanda i el mercat català i estatal (96):

"Sus fabricas que son varias le proporcionan un vasto comercio en las Americas, en lo interior del reino y hasta con el extranjero" (97).

Els mocadors d'exportació tenien llibertat de fabricació però havien de sol·licitar als prohoms del gremi llicències que especificuessin la quantitat que se'n volien exportar. Hernández aporta dades d'exportació de Manresa (98) de 1777 a 1782 i són significatives per entendre el volum d'aquesta producció (Quadre 4.15).

QUADRE 4.15
Dotzenes de mocadors exportades pels manresans de 1777 a 1781.

COMPANYIA O VELER	LLICENCIES	EXTRETS	%
Joan Puig i Cia	11300	8718	4,9
Francesc Galí	1500	750	0,4
Ignasi Amorós	1200	1173	0,7
Agustí Asols i Cia	38500	36983	20,9
Ignasi Perera	300	169	0,1
Ignasi Barjau	4500	5300	3,-
Pau Miralós, Gabriel Sadia i Cia	44000	46809	26,1
Domingo Santané i Cia	2500	1990	1,1
Ignasi Pons i Perera	300	270	0,2
Serafi Brunet i Cia	8500	7580	4,3
Magi Oms i Cia	13200	11642	6,6
Pau Sacristà i Cia	49000	53500	30,3
Geroni Comelles	3000	2494	1,4
TOTAL	178000	176578	100,-
Mitjana Anual	35600	35315,6	

A la Junta de Comerç es registren un seguit de queixes en el sentit que molts mocadors no eren exportats sinó que eren comercialitzats a Catalunya, venuts al Principat i resta de l'Estat. La pressió venia del gremi de Barcelona que engegà tota una batalla de tipus legal per frenar la producció manresana (99).

A principis de segle XIX la relació no precisa la data- en un Pla del comerç actiu de Catalunya, en l'extracció fora d'Espanya, s'inclouen 35000 dotzenes de mocadors de seda de Manresa amb un valor de 4,9 milions de rals (el 5,1 % del total exportat) i exportat a la resta de l'Estat es comptaven 10000 dotzenes de mocadors que suposaven 1,4 milions de rals (el 5,1 % també del total) (100).

4.4.1 Un creixement dins del gremi.

No hem fet investigació directa en aquest tema i aportem solament algunes reflexions que suggereixen les obres de Sarret i Arbós i Isabel Hernández.

El gremi de velers (teixidors de vels) existia almenys de de 1580, quan hi havia establerta una confraria en la capella del Remei. A l'Església de la Seu, però en realitat les primeres ordenances conegudes daten de 1702. En el gremi hi convivia tres oficis, velers pròpiament dits, perxers i passamaners.

L'empenta del gremi en el segle XVIII portà a l'elaboració d'unes noves ordenances el 1749. Algunes prohibicions mostren alguns dels problemes de la veleria:

-No es permet a cap mestre prestar el seu nom a altri "que no sea maestro del mismo gremio".

-No es permet a cap persona que no sigui mestre examinat d'aquest gremi, tenir a casa seva ni a cap altre lloc telers dels que utilitzen els velers i tampoc es podia fabricar si no s'era mestre del gremi.

El 1765, els perxers es separen del gremi formant-ne de propi acceptant però, el que deien les ordenances de 1749. El 1766, ho feren els passamaners (101).

L'altre gremi connectat a la seda, de fet en depenia, era el dels torcedors i tintorers. El 1586 hi ha notícia d'una confraria a la capella de Sta. Anna de la Seu. L'11 d'octubre de 1767 s'aprovaren unes noves ordenances. Les prohibicions són les mateixes que pels velers però s'hi afegeix que ningú pot donar feina a "Manzevo" que no hagi estat aprenent (102). Sols es contemplava una excepció: els teixidors de lli i els fabricants d'indianes podien tintar-se el seu fil i la seva roba.

Segons les ordenances per arribar a mestre veler calia passar quatre anys d'aprenentatge, tres d'oficial, un examen i pagar al gremi 16 ll. A part del tribunal de mestres que donava la qualificació, el nou mestre calia que tingués el capital necessari no tant sols per aconseguir l'utilitatge, sinó el capital de rodatge que li permetés comprar seda, fabricar i vendre els mocadors. En aquest sentit els fills de mestres velers tenien les coses més fàcils pel fet que reproduïen el sistema productiu.

El creixement de la veleria a Manresa es basà en dos aspectes interrelacionats:

a/ El desenvolupament industrial es féu des de dins dels gremis, tal vegada perquè era un gremi relativament nou a la Ciutat i va ésser molt esponjós a l'hora d'acceptar que els blanquers rics es transformessin en velers, que a més, molt aviat encapçalaren el gremi.

b/ El control per part dels comerciants/manufacturera del gremi el con-

vertí en una estructura més flexible, no tant sols per la utilització i expansió de la mà d'obra, sinó també en els articles fabricats, de més baixa qualitat però també més barats i, per tant, més assequibles al que estrictament demanava el gremi.

Les escasses referències a conflictes que es plantegen a la segona meitat del segle XVIII poden entendre's a partir de la dualitat que hem assenyalat:

-Un conflicte continuat es mantingué amb el gremi de velers de Barcelona que al·legava que els mocadors de Manresa eren "faltos de ley" y no conforme a ordenanza (103). El 1772, els manresans varen obtenir llicència de fabricar al marge de les ordenances els mocadors destinats a l'exportació i davant la crítica aferrissada del gremi de Barcelona, Pere Serra, prohom de Manresa contestava així:

"Quanto han marginado para ver si podían destruir y aniquilar las fábricas de pañuelos de Manresa, cuya buena fama pudiera ser la causa de no acreditarse los suyos y no tener consumo, cuando la realidad no está sino el no querer hacer los de Barcelona lo que ejecutan los fabricantes de Manresa y sobretudo el no acomodarse aquellos como hacen estos en los precios, pues es regular consumir el que fabrica mejor, y que bueno por bueno, despacha mas quien se contenta de ganar menos" (104).

Que la resposta d'un prohom d'un gremi sigui aquesta és prou significatiu dels interessos que es defensaven.

-Malgrat que sols són dos noms aïllats, el 1775 els capdavaners del gremi eren en Parera i en Sacristà, dos dels més importants fabricants de teixits de seda. "La minoria opulenta detentaba los cargos de administradores del gremio, y en 1770 detuvieron un movimiento reformista. Incluso practicaban el despido de los maestros jornaleros que formaban parte de la oposición" (105)

-Alguns individus que disposaven de capital però no de títol, per incorporar-se a la fabricació de teixits de seda, cercaven un mestre sense recursos per fer funcionar un taller o simplement prestés un títol (106).

Des de dins del gremi era més fàcil organitzar el propi procés productiu, utilitzar-lo com a pressió política front a d'altres instàncies i impedir la resistència organitzada dels productors davant l'agressió dels grans industrials. Un cop el sistema plenament desenvolupat, el gremi podia anar morint a poc a poc i convertir-se en una confraria, amb finalitats religioses i benèfiques.

És difícil definir una conjuntura d'expansió de l'activitat sedera a Man-

resa. Caresmar deia que a principis de segle no hi havia ni un sol teler de seda i en l'avenç del segle es passà de 76 velers el 1722, a 637, el 1788 i hem exposat les referències dels individus que ocupava la seda. El 1723, els velers manresans tenien dificultats perquè no tenien diners per comprar seda "per ser ella a un preu excessiu y las mercaderias tan arrastradas" (107). Per Hernández la crisi va continuar i el 1756 no podien pagar el cadastre "perque el any sobredit no an obrat ninguna obra del oficio per falta de seda y son paradas las fabricas". Els diferents autors estan d'acord en una crisi generalitzada de la indústria de la seda cap al 1760. Manel Riu assenyala l'alça dels preus del blat com a causa d'encarir la producció de mocadors i, per tant, arruinar els velers. D'altres plantegen una onada migratòria cap a Cartàgena, Barcelona i Igualada de mestres d'aquest gremi (108).

A partir dels anys seixanta, la indústria de la seda viurà un període florent, si exceptuem el 1785, any durant el qual l'elevat preu de la seda paraitzà la producció. A finals de segle, les guerres amb França i Anglaterra i la pèrdua després de les colònies americanes, obligaren a replantejar tota l'estructura industrial basada en la seda.

Aquests elements són fragmentaris per establir una conjuntura, fins i tot creiem que plantejar el desenvolupament de la seda a Manresa a partir de 1760 es retardar-ho en excés. Veurem més endavant que el pas de blanquer a veler de Joan Bta. Soler serà en els anys trenta i no pas amb mals resultats. Ara bé, i des de l'òptica social és molt important, la indústria de la seda es caracteritzarà per crisis periòdiques provocades per l'alça de preus de la matèria primera -que encaria els productes i dificultava la sortida de la producció- o per la seva escassetat -no es podia adquirir sinó a preus molts alts (els anys 1723, 1756 i 1785 responen a aquesta problemàtica). Era, en part, una conseqüència de dependre de l'exterior en el subministrament.

Però aquestes crisis eren les principals causants de la pèrdua de la independència dels petits productors. El capital circulant necessari per mantenir la producció estava per damunt de les possibilitats reals. Era el moment per a entrar el gran fabricant en el joc o bé com a prestador, o bé com a reductor del capital circulant. Ai mateix temps, aquests petits productors contribuïen a l'expansió del comerciant/manufacturer i dificultaven la competitivitat de les que encara es mantenien com a independents.

El 1783, Pau Sacristà va exercir el dret de tanteo és a dir, que si un

fabricant necessitava seda i sabia d'algú que en tenia per portar-la a l'estranger, podia anar a confiscar-la pagant-la al preu del dia. Es tractava d'evitar l'exportació de seda. Ho exercí contra la seda que Josep Foix i Josep Cucurella, comerciant guardaven a Manresa. Quan la confiscà s'hi trobava la quantitat de 2555 ll. de seda en rama de l'Aragó. La seda anava destinada a petits fabricants manresans que rebien la seda a fiar fins que no haguessin venut les teles teixides. Els expoliats varen protestar: "Sacristà y Cia eran lo bastante ricos para haverse provehido a tiempo de cuanto necesitaran y de lo único que quería era acaparar este material que con la escasez se figuraban de poder vender las suyas y las obras de su fábrica a mas crecido precio, y conseguir el que de ellos se hiciesen dependientes los muchos centenares de fabricantes de los que hay en Manresa" (109).

Aquest objectiu també es recriminà a Sacristà quan el 1778 va demanar instal·lar un magatzem a Barcelona per la seva roba:

"... asegurando que el fin de la Compañía y su almacén en Barcelona no era precisamente aumentar los telares, sino contractar ajustes y con ello estrechar a los demas del oficio que solo disponían de un telar. Por eso la reputaba contraproducente porque la desigualdad por la opulencia de mayores caudales le pone en estado de conceder plazos, de entrar en empeños o ajustes de consideración y de prestarse a otras condescendencias que de necesidad han de atraer a su favor el principal y mas substancial trabajo, con lo que se hara facilmente dependientes a los demas fabricantes, especialmente a los mas debiles" (110).

Dues respostes al qüestionari de Zamora el 1788 de Manresa clarifiquen la situació:

-"En esta ciudad hay varias compañías que tienen muchos telares por su cuenta tanto en sus casas propias, como en las de sus trabajadores, pero también hay muchos particulares que los tienen propios".

-"Las mugeres de los labradores se emplean en las labores de sus maridos y muchas de estas y de otra gente pobre y jornalera de la ciudad se emplean en preparar las primeras materias de los oficios de esta Ciudad y otras en hacer vetas y cordones" (111)

Aquesta és la infraestructura productiva a la qual ens anem acostant. Malgrat el gremi, a la segona meitat del segle XVIII es consoliden importants companyies de mestres velers que organitzaran, en definitiva, el procés productiu de la seda, amb tres pilars bàsics, els torcedors i tintorers, els teixidors que estaven deixant de ser independents i les dones dedicades a la filatura i debanat de la seda (112).

Tot i l'activitat industrial que es desenvolupava, les activitats agrícoles no restaren al marge. Els socis de les companyies eren importants propietaris de terres de regadiu i participaven en altres activitats de tipus

agrícola (arrendaments de drets senyorials, comerç de vi, fabricació d'aiguardent). Els artesans tenien el seu camp en arrendament o en propietat que complementava -potser menys que en els pobles- l'activitat industrial i finalment, les dones dels pagesos que es dedicaven a la filatura, complementaven també les necessitats de la unitat familiar.

4.4.2 La fàbrica de Joan Baptista Soler (1732-1744).

Fins el 1730, Joan Bta. Soler havia estat considerat com a blanquer d'ofici encara que practicava una diversitat de negocis notable (113). Un llibre de comptabilitat de l'esmentat Soler recull el moment en què comprà l'utilatge de veler de 1733 a 1735 (114), que consistia en cinc telers, els seus accessoris i un ordidor (Quadre 4.16).

QUADRE 4.16

Utilatge que comprà Joan Bta. Soler per exercir l'ofici de veler (1733-1735).

-Tres telers a un fuster de Manresa	x 6 ll.	18 ll.
-Dos pintes a Barcelona		4 ll.
+ un trentavuitè	x 2 s. la troca	3 ll. 16 s.
+ un quarantè	x 2 s. la troca	4 ll.
-Sis llança d'ores comprades a Barcelona	x 1 ll. 4 s.	7 ll. 4 s.
-Un canastro		2 ll. 12 s.
-La sedamans i perxets de 12 lliços		22 ll. 7 s. 6 d.
-Quatre dotzenes de sarges de tres creus	x 14 s.	
Una dotzena de sarges de dues creus	x 10 s.	3 ll. 6 s. 6 d.
-Dues balances d'aram, una peça de corda d'arguens i mitja peça de corda de minyera		2 ll. 17 s.
-Sis dotzenes de sarges de tres creus		
. 3 dotzenes a 14 s.		5 ll. 1 s.
. 3 dotzenes a 13 s.		4 ll. 4 s.
-Un pinta quarantadorà	x 2 s. la troca	1 ll. 15 s.
- Un rastell		14 s.
-Una peça de corda per unes enfonadores, dues d'arguens i una de xuriaca per guarnir els lliços		1 ll. 6 s.
-Dotze campanerets petita i sis grans, sis novetes i una clavilla		3 s.
-Altre peça de corda d'arguens pels lliços		14 s.
-Quatre fusos de debanet amb canó, tres amb sarges i una marca		2 s.
-Una peça de corda de xuriaca		6 ll.
-Un ordidor i trescanadors amb els vidrets		3 ll. 8 s.
-Un pinta trentasise		1 ll. 10 s.
-Dos bancs d'estirar		7 ll. 10 s.
-Un taulerell per tenir la seda		
TOTAL		96 ll. 10 s.

El 1733 comprà tres telers, un ordidor i els estris precisos per teixir. Li costà 96 ll. 10 s. El 1734 comprà un altre teler i a l'any següent un altre complementant així els cinc que constaven a l'inventari de 1745. Entre les despeses extraordinàries que féu trobem la de 18 de Maig (de 1733 o 1734) "pagat per los salaris dels mestratge, del Notari, Administradors, Examinadors, Andador y de la Confraria", 5 ll. 19 s. En Soler optà plenament per la legalitat del gremi.

El capital fix necessari per muntar un obrador no era molt elevat, sobretot si es disposava de local, i ascendia a 32 ll. per teler. Era més important el capital circulant el qual no podien assumir els petits productors, mentre que els comerciants/manufacturers pogueren penetrar en el control de les unitats productives.

La seda la comprà a diferents particulars de diversos indrets de Catalunya (Quadre 4.17), especialment del Sud de Catalunya o almenys més al Sud que Manresa (Tarragona, Vilafranca, Valls, Reus, Prades, Sarreal, Sta. Coloma -probablement de Queralt a la Conca de Barberà). La resta no s'indica d'on són els venedors però per alguns cognoms -Morros, Pla, Buigas, Omedes- eren de Manresa mateix. No s'especifica en cap moment que la seda sigui de València o d'Aragó, malgrat que probablement ho sigui. En Soler almenys en aquesta època, no s'abastia directament dels proveïdors, sinó d'una xarxa de comerciants de l'àrea de Tarragona que complien la funció de pont. Els manresans que apareixen, ¿complien també aquesta funció o era seda comprada a un altre comerciant que es revenia de nou?

QUADRE 4.17

Compres de seda realitzades per Joan Bta. Soler, voler de Manresa, 1733-1740.

ANY	PROCEDECIA	QUANTITAT	PREU
1732	{Seda de Vilafranca	34 ll. 11 u.	x 4 ll.
	Negociant de Sta. Coloma	114 ll. 7 u.	x 3 ll. 7 s. 6 d.
	Tarragona	31 ll. 5 u.	x 3 ll. 7 s.
		<u>280 ll. 11 u.</u>	
1733	{Ignasi Parera de Manresa	21 ll. 5 u.	x 4 ll. 4 s.
	Prades procedent de Valls	11 ll. 10 u.	x 4 ll. 6 s.
	A un de Reus	132 ll. 6 u.	x 4 ll. 3 s.
	Fira de Prades	43 ll. 10 u.	x 3 ll. 7 s.
	Tomás Morros	69 ll. 2 u.	x 3 ll. 8 s. 6 d.
	<u>278 ll. 9 u.</u>		
1734	{Josep Barra de Sta. Coloma	105 ll. 1 u.	x 3 ll. 11 s.
	Francesc Petit de Sarreal	142 ll. 3 u.	x 3 ll. 6 s. 6 d.
	Al Joanet	69 ll. 6 u.	x 3 ll. 6 s.
	Jaume Mateu de Sarreal	53 ll. 4 u.	x 3 ll. 2 s.
	<u>370 ll. 2 u.</u>		
1735	{A un de Valls	14 ll. 9 u.	x 3 ll. 16 s.
	A J. Omedes	116 ll. 6 u.	x 3 ll. 14 s.
	A ?	53 ll. 4 u.	x 3 ll. 5 s.
	A J. Omedes	118 ll. 11 u.	x 3 ll. 6 s.
	<u>303 ll. 8 u.</u>		
1737	{A Joan Omedes	55 ll.	x 3 ll. 10 s.
	A Bonifaci Pla	12 ll. 6 u.	x 3 ll. 19 s. 6 d.
	A Joanet	55 ll.	x 3 ll. 10 s.
	A Pons	8 ll. 2 u.	x 3 ll. 6 s.
	A Pons	54 ll. 5 u.	x 3 ll. 5 s. 9 d.
	<u>185 ll. 1 u.</u>		
1738	{Bernat Casayas de Sallent	25 ll. 10 u.	x 4 ll. 4 s.
	Fructuós Morros	53 ll. 3 u.	x 4 ll. 10 s.
	Francesc Cabanes	53 ll. 3 u.	x 4 ll. 11 s.
	Bernat Camps de Sallent	26 ll. 5 u.	x 3 ll. 14 s.
	Jacint Tomàs de Faradell	41 ll. 9 u.	x 3 ll. 14 s. 6 d.
	?	16 ll. 8 u.	x 3 ll. 12 s.
	<u>217 ll. 2 u.</u>		
1739	{Francesc Buigas	17 ll. 5 u.	x 4 ll. 10 s.
	Francesc Buigas	34 ll. 9 u.	x 3 ll. 16 s.
		<u>52 ll. 2 u.</u>	

Es comprava dos tipus de seda: la que apareix dins de les claus és seda en pèl cruà i la que està fora, seda en trama. Aquesta seda era repartida a les dones juntament amb sarges -rodets per enrollar la seda- i la debanaven, és a dir, l'enrotllaven a les sarges (Quadre 4.18). La feina de filar en sentit estricte -convertir el capoll en fil havia estat feta en el lloc d'origen de la matèria primera i les dones es limitaven a preparar la feina petit torcedor. Les dades que proporciona el llibre de Soler sobre les debanadores presenten alguns problemes. Si comparem el total anual de seda debanada amb el total de seda comprada, no coincideixen. No necessàriament la seda comprada un any havia d'ésser debanada el mateix any i aquest fenomen distorsiona les comparacions, però en realitat hi ha més seda debanada que no pas comprada. És que el llibre no ho registra tot? Hi ha 13 dones que debanen de les quals sols dues es mantenen tots els anys. La quantitat

QUADRE 4.18
Dabanadores de seda pels telers de Joan Bta. Soler, 1732-1739.

ANY	DEBANADORA	LLIURES DE SEDA	PEL	TRAMA	SARGES
1732	Serafina Fàbregas	54 ll.	-	-	34
1733	- Morros	157 ll.	48	48	96
	Serafina Fàbregas	178 ll. 4 u.	60	50	110
	Serafina Molins	79 ll. 3 u.	36	12	48
	Teresa Vores	25 ll. 9 u.	4	12	16
	Maria Gerifau	32 ll. 11 u.	20	-	20
		<u>475 ll. 3 u.</u>			<u>290</u>
1734	Eulàlia Roviralta	18 ll. 8 u.	-	12	12
	Teresa Pereramon	27 ll. 2 u.	3	14	17
	Francesca Pascual	10 ll. 11 u.	7	-	7
	Maria Gerifau	3 ll. 4 u.	2	-	2
	Serafina Molina	35 ll. 6 u.	4	17	21
	Serafina Fàbregas	139 ll. 7 u.	26	57	83
	- Morros	108 ll. 4 u.	23	37	60
		<u>343 ll. 6 u.</u>			<u>202</u>
1735	Magdalena Bastardes	139 ll. 7 u.	33	49	82
	- Morros	101 ll. 2 u.	37	26	63
	Serafina Fàbregas	160 ll. 2 u.	52	50	102
	Ignàcia Tapies	26 ll. 10 u.	13	3	16
	Francesca Pascual	49 ll. 11 u.	26	6	32
	Teresa Pereramon	11 ll. 5 u.	7	-	7
	Agnès Vivas	28 ll. 1 u.	9	10	19
		<u>517 ll. 2 u.</u>			<u>321</u>
1736	Magdalena Bastardes	28 ll. 11 u.	10	8	18
	- Morros	91 ll.	19	39	58
	Serafina Fàbregas	142 ll. 2 u.	36	52	88
	Francesca Pascual	12 ll.	-	8	8
	Agnès Vivas	15 ll. 8 u.	7	3	10
		<u>289 ll. 9 u.</u>			<u>182</u>
1737	- Morros	90 ll. 1 u.	24	32	56
	Serafina Fàbregas	73 ll. 6 u.	19	27	46
	Francesca Pascual	24 ll. 3 u.	4	11	15
		<u>187 ll. 10 u.</u>			<u>117</u>
1738	- Morros	84 ll. 1 u.	32	19	51
	Serafina Fàbregas	96 ll. 1 u.	34	27	61
		<u>180 ll. 2 u.</u>			<u>112</u>
1739	- Morros	83 ll. 3 u.	31	21	52
	Serafina Fàbregas	40 ll.	18	12	30
		<u>123 ll. 3 u.</u>			<u>82</u>
No consta:	Agnà Espuga	25 ll. 8 u.	8	8	16
	Maria Jorba	40 ll. 9 u.	4	22	26

màxima de sarges debanades anuals fou de 110 per Serafina Fàbregas i 178 lliures, 4 unces de seda. Les altres estaven molt per dessota d'aquestes quantitats, algunes fins i tot, simbòliques i esporàdiques. Si considerem que es debanava per cinc telers de veler, la quantitat màxima de dones utilitzada fou de set i no a plena producció. La necessitat de treball femení era menor al que necessitava la llana, almenys l'exemple de la fàbrica Soler ho dona a entendre.

El pas següent era aconseguir el grau de torció necessari per poder teixir la roba. Per aquesta feina hi havia un gremi especialitzat de torcedors de seda. Les sarges debanades per les debanadores es duïen al torcedor (Quadre 4.19).

QUADRE 4.19

Seda torçada 1733-1741 per la fàbrica de Joan Bta. Soler, veler de Manresa.

ANY	TORCEDOR	SARGES	SEDA NETA
1733	Josep Perera	279	289 ll. 10 u.
1734	Josep Perera	228	213 ll. 7 u.
1735	Josep Perera	316	292 ll. 2 u.
1736	Josep Perera	215	232 ll. 11 u.
1737	Josep Perera	101	109 ll.
1738	Josep Perera	193	154 ll. 11 u.
1739	Joan Oller	51	48 ll. 11 u.
1740	Joan Oller	227	240 ll. 7 u.
	Joan Codina	84	89 ll. 7 u.
1741	Joan Oller	73	76 ll. 2 u.
	Jaume Gras	11	16 ll. 3 u.
1742	Jaume Gras	14	---
1743	Joan Codina	347	385 ll.

De 1733 a 1738, en Soler sols va necessitar un torcedor que hauria fer la feina necessària pels cinc telers, no sabem si en Josep Perera treballava per altri, però com a mínim abastia suficientment la indústria d'en Soler.

Un cop la seda s'havia torçat s'havia de tintar del color que interessés abans de teixir. Els comptes amb els tintorers venen expressats de la següent manera:

<u>Dia d'entrega de la seda</u>	<u>Mans</u>	<u>Tipus</u>	<u>Color a tenyir</u>	<u>Pes</u>	<u>Pes tornat</u>
---------------------------------	-------------	--------------	-----------------------	------------	-------------------

8-VIII	42	trama	malva	1 ll. 9 u.	1 ll. 3 u.
--------	----	-------	-------	------------	------------

Les quantitats tenyides s'expressen en el quadre 4.20.

Estem a la mateixa circumstància que el tòrcer, un sol tintorer tenyeix tota la seda comprada. Fins el 1739 no es produeix un canvi. En Oliveró i Orpina seran aleshores els tintorers de Soler amb una particularitat: tal vegada el motiu del canvi era que tenyien per menys diners. Els preus els mantindran fins el 1745 (en l'any que canvià els tintorers significava

un estalvi del 18 %).

QUADRE 4.20

Seda teyida per la fàbrica de Joan Bta. Soler, veier de Manresa, 1733-1740.

PERIODE	TINTORER	QUANTITATS	PREU	TOTAL
12-XII-1733/26-VI-1734	Maurici Gorgas	34 ll. negre 78 ll. 8 u. colors 9 ll. verd i blau	3 s. 6 d. 5 s. 7 s.	5 ll. 19 s. 19 ll. 13 s. 3 ll. 3 s.
24-VI-1734/26-VI-1735	Maurici Gorgas	65 ll. 2 u. negre 211 ll. 6 u. colors 40 ll. 9 u. blau i verd	3 s. 6 d. 5 s. 7 s.	11 ll. 8 s. 52 ll. 17 s. 6 d. 14 ll. 5 s. 3 d.
24-VI-1735/24-VI-1736	Maurici Gorgas	98 ll. 3 u. negre 255 ll. 8 u. colors 11 ll. 5 u. verd i blau	3 s. 6 d. 5 s. 7 s.	17 ll. 5 s. 10 d. 63 ll. 18 s. 4 d. 3 ll. 19 s. 11 d.
24-VI-1736/24-VI-1737	Maurici Gorgas	33 ll. negre 98 ll. 7 u. colors	3 s. 6 d. 5 s.	5 ll. 15 s. 6 d. 24 ll. 12 s. 6 d.
24-VI-1737/24-VI-1738	Maurici Gorgas	32 ll. 10 u. negre 102 ll. 7 u. colors 4 ll. 9 u. verd i blau	3 s. 6 d. 5 s. 7 s.	33 ll. (1)
24-VI-1738/30-VI-1739	Maurici Gorgas	48 ll. 4 u. negre 94 ll. colors 2 ll. verd	3 s. 6 d. 5 s. 7 s.	8 ll. 9 s. 23 ll. 12 s. 6 d. 14 s.
13-VII-1739/13-VII-1740	Ignasi Orpina/ Francesc Ollivaró	75 ll. 8 u. negre 148 ll. 4 u. colors 28 ll. blau i verd	3 s. 4 s. 6 s.	11 ll. 1 s. 29 ll. 13 s. 4 d. 8 ll. 8 s.

(1) Sols consta el total

La feina següent en el procés productiu consistia en ordir les peces que després s'havien de teixir. En Soler ho apunta de la següent manera: "Compte de las pessas se urdiran en esta casa de son tir, de la feina exirà de ellas y del que aniré pagant per ellas als fadrins". Aquesta feina no es feia fora de l'obrador del veier però tampoc es pagava un sou als que ordissin, sinó a tant la peça ordida que variava en funció de la llargària de la mateixa. Ordiren les següents persones:

Genís Pascual	3 peces de 40 canes 4 peces de 48 canes	40 ll. 16 s. 3 d.
Domingo Duran	1 peça de 40 canes negre	6 ll.
Josep Monrós	1 peça de 60 canes 3 peces de 48 canes	26 ll. 16 s.
Jacint Soler	1 peça de 40 canes 2 peces de 48 canes	-----
Francesc Forcada	1 peça de 40 canes 1 peça de 48 canes	13 ll. 4 s.

I queda el darrer pas del procés de producció: teixir les peces de roba. Curiosament el llibre de comptes de Joan Bta. Soler no dona cap referència a peces teixides de 1733 a 1739. Podia no haver-ho apuntat, però desconeixem la causa, si anota minuciosament el que va entregant a les debanadores, tintorers i torcedors. Hi ha una raó: perquè ho produïa ell o sota el seu control directe a l'obrador. El 1744, en canvi, en el llibre s'anoten els teixi-

dors que se'ls hi dona peces a teixir. Estem davant del veler que realitza la seva expansió fent treballar altres unitats familiars (Quadre 4.21).

QUADRE 4.21

Teixidors de seda a compte de Joan Bta. Soler, veler de Manresa, 1744-1746.

ANY	TEIXIDOR	PECES	CANES	PREU	TOTAL
1743	Josep Dalmau	2	120	2 s. 6 d.	15 ll.
1744	Josep Morros	-	95	3 s.	14 ll. 5 s.
	Genís Pasqual	5	300	2 s. 4 d.	35 ll.
	Josep Bosch	7	420	2 s. 2 d.	45 ll. 10 s.
	Josep Dalmau	9	596	2 s. 2 d.	66 ll. 19 s. 4 d.
	Josep Arnau	5	270	2 s. 2 d.	29 ll. 5 s.
1745	Josep Morros	3	162	3 s.	24 ll. 6 s.
	Josep Bosch	4	216	2 s. 2 d.	25 ll. 8 s.
1746	Josep Morros	4	212	-	-

Queda la comercialització de la roba teixida en forma de mocadors de seda. Però, abans d'entrar en els llocs on es veneren, cal assenyalar que el 1738 i 1739 tenim notícia de compra de mocadors directament a productors per comercialitzar-los (115). Alguns noms d'aquests corresponen a individus que ordien per ell o fins i tot teixidors. Estem davant d'exemples de productor independent en part, i productor per altri, en una simbiosi que d'una manera o altra afavoria el comerciant manufacturer.

El destí dels mocadors és en els primers anys, l'interior de Catalunya -Calaf mostra gran vitalitat- i Barcelona, amb un destí posterior que desconeixem. A poc a poc però, descobrim un comerç que ultrapassa aquest marc i busca Cadis com a port de sortida cap Amèrica, i algun vaixell anglès que no sabem on els duia (Quadre 4.22). El comerç amb Cadis estava perfectament assentat a la primera meitat del s. XVIII. La remesa de 1739 aporta una novetat, les 306 dotzenes de mocadors són venudes a canvi de cacao que cal suposar revendria a Manresa. El productor de mocadors feia un salt endavant i utilitzava els mecanismes de comerciant. Però partia i tenia una experiència directa en la producció i l'acumulació progressiva de capital es dedicava en bona part a consolidar l'estructura productiva.

A l'interessant Llibre de Joan Bta. Soler hi ha dos balanços dels capitals utilitzats a la fàbrica de la seda que podem definir com el capital circulant de l'empresa. No es parteix d'una anàlisi anterior i, per tant, no es calculen els possibles beneficis obtinguts o els capitals retirats per destinar-los a altres utilitats, simplement el capital que en un moment determinat està en circulació. El 1735, aquest capital era el següent:

-Seda crua

128 ll. 4 u. pèl en floc a 3 ll. 8 s. 436 ll. 6 s. 8 d.

31 ll. 8 u. pèl en sarges	a	3 ll. 16 s.	120 ll. 6 s. 8 d.
15 ll. pèl retort	a	4 ll. 5 s.	63 ll. 15 s.
24 ll. 6 u. trama en sarges	a	3 ll. 11 s.	86 ll. 19 s. 6 d.
73 ll. trama torta	a	3 ll. 15 s.	273 ll. 15 s.

-Seda tenyida

15 ll. 4 s. pèl debanat	a	5 ll. 16 s.	88 ll. 18 s. 8 d.
5 ll. 5 u. trama debanada	a	5 ll. 4 s.	28 ll. 3 s. 4 d.
5 ll. trama per debanar	a	5 ll.	25 ll.

-Seda obrada

179 dotzenes mocadors de seda	a	6 ll. 10 s.	1163 ll. 10 s.
60 canes de tafetà	a	1 ll. 4 s.	72 ll.
7 dotzenes mocadors de cotó	a	1 ll. 8 s.	9 ll. 16 s.

-Crèdits

Li deuen de diferents partides 415 ll.

-Diner en efectiu

20 ll.

Total	2802 ll. 12 s.
Deu al tintorer Maurici Gorgas	70 ll.

Queda 2733 ll. 12 s.

L'1 de Gener de 1744 en Joan Bta. Soler feia un altre recompte. El capital circulant pujava 3874 ll. 16 s. 7 d., sense saber si havia retirat al-

QUADRE 4.22

Vendes i destí dels mocadors de seda teixits per Joan Bta. Soler, veler de Manresa.

ANY	DOTZENES	PREU	DESTI	LLOC
1734	65 (1)	7 ll.	Josep Vilella	Calaf
	18	7 ll.	Maurici Lluch	Bagà
	156,5	6 ll. 13 s.	Felix Gulart	Barcelona
	5 de cotó	1 ll. 9 s.	Antoni Peix	Calaf
1735	64	6 ll. 13 s.	Paule Sarriera	Barcelona
	1	6 ll. 10 s.	Teresa Torrent, molinera	Barcelona
	19	6 ll. 10 s.	Andreu Sallent, estemper	Barcelona
	40	6 ll. 6 s.	Josep Puig, candelero	Barcelona
	36	6 ll. 10 s.	Patrò angles	Barcelona
	2	6 ll. 9 s.	Patrò angles	Barcelona
	10	6 ll. 10 s.	Esteve Puget	Barcelona
	3 de cotó	1 ll. 9 s.	Bonifaci Pla	---
	3 de cotó	1 ll. 8 s.	Joan Aranyo	---
	2 de dobles	12 ll.	Maurici Soler de la Plana	Manresa
40	7 ll.	Venuts a Cadis al seu compte per Josep Puig de Barcelona	---	
1736	50	6 ll. 6 s.	Josep Puig	Barcelona
	50	6 ll. 6 s.	Patrò Felix Ulauger	Cadis
	100	7 ll. 9 s.	Patrò Francesc Pi	Cadis
	5	6 ll. 8 s.	Josep Vilella	Calaf
1737	4	6 ll. 15 s.	Miquel Alabán	---
	126	7 ll. 7 s.	Barca de Felix Ferrer	Cadis
	45	7 ll. 4 s. 4 d.	Barca de Felix Ferrer	Cadis
	31	7 ll. 7 s.	Pinco del Patrò Bauxili	Cadis
	100	7 ll. 5 s. 3 d.	Pinco del patrò Bauxili	Cadis
	100	7 ll.	Josep Puig de Barcelona	Cadis
	16	6 ll. 6 s.	Pere Galpi	Tossa
1738	100	7 ll.	Pinco del Patrò Muntada per vendre'ls a Cadis	Vilanova
1739	306 diferents tipus	A canvi de cacao	Tres barques diferents	Cadis

(1) Si no es diu el contrari els mocadors eren qualificats de senzills

guna quantitat. L'expansió del negoci és important i creixent i, permet pensar que, qui tenia unes mínimes disponibilitats de capital podia aventurar-se a la fabricació de mocadors per exportar-los a Amèrica i podia enriquir-se a partir d'aquí. Però el creixement es feia a costa del control progressiu i de posar al seu servei tintorers i teixidors i un exèrcit ampli de dones. Com més s'expansionava el sistema, més individus calia tenir al seu servei. Abaratiment de costos, conjuntures difícils per adquirir seda, control polític dels gremis foren utilitzats per aconseguir doblegar els mestres independents i aconseguir que treballessin pels comerciants/manufacturera.

El 1745, quan va morir Joan Bta. Soler descobrim que els seus negocis eren molt amplis: propietari de dos masos, de molins fariners i polvorers, fabricant d'aiguardent, important negoci de vi i que el seu utilatge de veler continuava essent, malgrat la volada del negoci el mateix que havia comprat el 1733 (cinc telers i un ordidor).(116).

Amb aquestes dades hem seguit els inicis d'un veler, atret per l'activitat econòmica de fabricació de mocadors de seda, que munta un obrador i que, degut a les disponibilitats de capital que altres negocis paral·lels generaven o la història familiar havia permès d'acumular, es transformarà a poc a poc en comerciant/manufacturer controlant el procés productiu de la fabricació -debanadores, torcedors, tintorers, teixidors- i la comercialització tant de la seda com del producte elaborat que començava a intercanviar per productes colonials, barats a l'origen i cars per la raretat al punt de destí, que augmentaven les possibilitats de fer créixer el capital. El mateix personatge permet seguir el salt posterior: la formació de companyies de velers.

4.4.3 Les companyies de velers.

Una de les fórmules de fer front al capital circulant que calia per poder seguir tot el procés productiu i comercialització dels productes fou la companyia. Uns quants individus s'unien amb un determinat objectiu posant una part del capital necessari pel funcionament de l'empresa. Normalment es fixava amb un termini de temps, passat el qual es renovava o es liquidava. No és la nostra intenció entrar en la temàtica jurídica ni en l'anàlisi detallat de les que es formaren a Manresa. El nostre objectiu és assenya-

lar la importància que tingueren en el procés de concentració de capital i a nivell social en la formació de la nova burgesia.

La pràctica d'associar-se i fer companyia era realment estesa (117). Des de coses molt petites, com els dos velers que el 1749 feren companyia -pèrdues i ganàncies a mitges- per portar una partida de 72 dotzenes de mocadors a França (118), als grans fabricants, passant per la modesta companyia com la formada per Andreu Pons, veler, Joan Botigues, tintorer i Anton Quintana, torcedor de seda que aportaren 100 ll. cadascun. Cal fixar-se que s'associaven individus dels tres oficis que es necessitaven mútuament per a la producció (119).

A partir de la sol·licitud de llicències per tal d'exportar mocadors que els fabricants havien de fer, en el període 1777-1782 les companyies citades eren: Joan Puig i Cia; Agustí Asols i Cia; Pau Miralda, Gabriel Badia i Cia; Domingo Santané i Cia; Serafí Brunet i Cia; Magí Oms i Cia; Pau Sacristà i Cia. En el període 1782-1785, que no haguessin sortit: Ignasi Perera i Cia; Damià Dalmau i Cia; Jaume Galí i Cia i Francesc Quer i Cia (120). Sobre el pes específic de cada una en sabem molt poc agreujat pel caràcter de duració temporal que condicionava que es fessin i es desfessin moltes d'elles; al mateix temps es podien continuar tenint altres negocis. La companyia era pel comerciant-manufacturer el lloc -no únic- on s'havia invertit un capital o del qual n'esperaven uns rendiments. Estudiem algunes d'elles fins on donin els documents treballats:

-Pau Sacristà i Cia: Probablement una de les més importants. El 1768 els socis eren Joan Suanya, Josep Soler (121) i Pau Sacristà. Primera observació: en Josep Soler era l'hereu de Joan Bta. Soler que hem estudiat abans. De productor individual a soci de la companyia més important. En realitat, però, la companyia era anterior.

Ignasi Perera, veler, va morir el 1768. I va succeir els seus béns una pubilla, Agnès, que es va casar amb Joan March, comerciant, una altra de les famílies importants de Manresa. I amb l'aclariment dels béns que posseïa Ignasi ens assabentem que la companyia tenia un rodatge anterior (122) Ignasi perera havia format companyia -des de quan?- amb Josep Soler, Josep Sacristà, Joan Suanya i Pau Sacristà, velers de Manresa. El 25-VIII-1768, en Perera hi tenia 31025 ll. 10 s., capital que fou retirat.

El 1768 simplement es reestructurà la companyia marxant l'Agnès -invertirà en negocis de la família March- i en Josep Sacristà, que desconeixem el parentiu directe o no amb en Pau. Si tots els socis hi tenien el mateix

capital, en Soler havia augmentat el seu capital de 3800 ll. el 1744 (més el capital fix invertit no molt elevat) a 31000 ll. el 1768. En 24 anys gairebé s'hauria multiplicat per deu.

Segons una declaració de la pròpia Cia, l'any 1774 tenia 537 telers i 600 obrers, però en una altra relació sols en tenia 104. Aquestes declaracions contradictòries sols s'expliquen per la dependència de molts telers manresans de la fàbrica Sacristà, en realitat era una complexa xarxa de treball a mans, coordinat per l'empresa, realitzant-se el negoci en la comercialització del producte i com a conseqüència de control del procés productiu (123). Els inicis d'aquest procés els detectàvem amb l'activitat de Joan Bta. Soler. Hernández planteja que el 1799 la companyia se'n va anar a l'aigua. Caldria investigar si realment la companyia es va arruinar o simplement va desfer-se, procés d'altra banda lògic en aquest tipus de societats. Veurem, després com els Soler continuen les seves activitats.

-Ignasi Perera i Cia. Fou fundada l'any 1764: els seus socis foren Ignasi Perera, Josep Llor i Anton Gomis. El capital inicial aportat era de 5000 ll. cadascun. La compra de seda era un dels objectius de la societat. Els seus delegats es trobaven a Galícia, Aragó, Castella i València i corrien els mercats a la recerca d'aquell producte. Compraven seda a Lleida, a l'Aragó a les fires de Daroca, Albalat del Arzobispo, Calatayud, Fraga, Sigüenza i Caspe. A Castella, a Zamora i Avila i la seda valenciana a la capital. Curiosament el comprador de seda en aquesta ciutat era Pau Sacristà, fill del fabricant manresà de mocadors.

Les manufactures no sols s'enviaven a Barcelona i Cadis sinó als ports gallecs de La Corunya Lugo i Ferrol. El volum més important de producció anava a Amèrica. Hi tenia uns corresponsals o compradors fixos a Veracruz i a Buenos Aires: Fèlix Quintana, Gaspar Isern i Cia, Modolell Pich i Cia, Juan Lucas Olavarrieta i Gerardo Bosa i Cia.

Segons Hernández la companyia es troba en el s. XIX en plena activitat. El 1796 va morir l'Ignasi i el va succeir el seu fill Josep Perera, que va morir el 1820 (124).

-En alguns casos, algun comerciant manresà s'associà amb individus d'altres indrets: traficaven amb els productes de les diferents àrees. Una d'elles es deia Prat, Martí, Baldrich i Fuster, funcionà almenys de 1770 a 1778. Eren de localitats diferents de Catalunya (Barcelona, Altafulla, Valls i Manresa). En Fèlix Prat, era un fadrister d'un mas de Castellfollit del Boix, el 1770 entrà com a comerciant matriculat a la Junta de Comerç de Bar-

celona i se li coneixen negocis d'exportació d'aiguardents i fàbriques d'indianes a Barcelona i Igualada. N'Anton Martí i Anton Baldrich eren cunyats i, sobretot aquest darrer, era fabricant d'aiguardents. En Josep Fuster i Bosch, era de Manresa i aportava a la companyia els productes tèxtils manresans per ésser comercialitzats. Sempre apareix com a comerciant. No sabem a qui comprava Fuster, si als productors independents o era capaç d'organitzar ell mateix la producció (125).

Un altre exemple de participació de capital manresà en una xarxa comercial àmplia fou la Companyia d'Aragó (126), la qual fou fundada el 12-VI-1777 amb el nom de Soler, Bosch, Figarola i Cia. Eren vuit membres: quatre de Calaf (Isidre Bosch, Josep Cortadellas, Anton Figarola i Sala i Josep Figarola i Sala), dos de Manresa (Tomàs Ignasi Soler i Josep Sacristà), un de Reus (Maurici Soler) i un de Barcelona (Francesc Cortadellas). Quatre àrees amb funcions econòmiques diferents: producció de gra a la Segarra, tèxtils i vi al Bages, vi i aiguardent a Reus i un centre exportador comercialitzador que era Barcelona. Cada àrea necessitava de l'altra i d'aquí la importància del negoci. Per altra banda relacions familiars entre ells: eren parents els Cortadellas?; ho eren els Figarola? En Maurici Soler probablement fos germà de Tomàs Ignasi Soler, i no casualment se n'havia anat a Reus (127).

En Tomàs Ignasi Soler i Josep Sacristà participaven en la setena part del capital que consistia en 10740 ll. 6 s., Maurici Soler amb la catorzena. Les àrees d'acció venien definides per l'intercanvi de gra, tèxtils i vi i aiguardent. Els manresans tindrien al seu abast la venda de mocadors de seda. En Tomàs Ignasi sempre apareixerà com a botiguer i/o comerciant, mentre que Josep Sacristà l'hem trobat per aquests anys com a soci de Sacristà i Cia abans de marxar-ne en Perera i, probablement estés molt més lligat al control de la producció.

Aquests comerciants/manufacturers montaren una extensa xarxa de corresponsals arreu de Catalunya, de l'Estat i d'Amèrica. A vegades nomenaven procurador, d'altres era un parent de l'hereu comerciant que s'instal·lava iluny i a vegades individus que provaven sort en el comerç:

.Josep Perera, veler en el seu nom i de la seva Companyia donà poder a Llorenç Laplassa, comerciant de Burdeos (128).

.Ignasi Perera i Cia otorguen poder a Andres de Elvira y la Cruz, Procurador del número de la Ciudad de Burgos (129).

.Maurici Soler i Colldeforns, veler de Manresa, "Por quanto yo y Fco. Padró veler de esta Ciudad, residente en el Rl. Sitio de Aranjuez, te-

nemos surtida de sociedad una tienda de Indianas, sombreros, zapatos y otros generos" (130).

"Josep Guitar, texedor de velos natural de dicha Ciudad de Manresa, hoy residente en la villa y Corte de Madrid" (131).

.En Vicenç Solernou, comerciant a principis del s. XIX féu la seva fortuna a Amèrica i en Llogari Serra, cabaler d'una casa de pagès de Calders, també ho féu així (132).

El sistema de companyia emprat no sols possibilitava una concentració de capital incapaç de produir-se a nivell individual, sinó que donava al capital una gran mobilitat. Si un negoci deixava d'ésser rendible o bé un company volia plegar, es liquidava i es canviava d'activitat, la qual cosa donava un ample marge d'adaptació a noves circumstàncies. Aquest funcionament però, ens condueix a reclamar més l'estudi dels individus -els que esdevindran burgesia industrial- que no pas les companyies, víctimes d'una gran versatilitat.

4.5 PERXERS, PASSAMANERS I VETAIRES.

Hem vist més amunt que els perxers es separen dels mestres velers el 1765 i establiren llur Confraria a l'església del Carme sota la invocació de Sta. Teresa amb les ordenances que foren aprovades el 1749. Si els perxers optaren per aquesta sortida deuria ésser pel desenvolupament que haurien assolit. En l'evolució del nombre d'individus del gremi de perxers augmentaren de 38 el 1768 -primera data després de la separació- a 111 el 1788, els passamaners tenien menys importància i passaren de 11 a 17 (V. Quadre 4.8).

Si els mocadors de seda era el teixit més important de Manresa, no es pot oblidar el paper de les cintes, cordons, passamans etc.; no solament pel volum que ocupaven, sinó perquè a partir d'elles apareixeran fabricants molt importants i, serà una activitat continuada en el segle XIX pels vetaires.

El 1758, segons una nota de l'Arxiu Municipal, els telers de cintes eren 111 front a 672 de mocadors (133). La descripció de Manresa el 1780 deia: "De cordoneros, 100 y tantos, de galoneros, 200 y tantos, y 100 de listas planas de 20 piezas telar" (134). A la resposta del qüestionari de Zamora al parlar de les dones dels pagesos s'afirmava que "se emplean en preparar las primeras materias de los oficios de esta Ciudad y otras en hacer vetas

y cordones" (135).

L'Almanak Mercantil de 1797 destaca la cinteria i altres indústries de menuderies tèxtils (cordons, reds, galons etc.). "Despues de la de pañuelos de seda, tiene el primer lugar la cinteria, que se compondrá de unos 500 telares, cuyo consumo se logra en la Península, y en América, mayormente, desde que la de Francia va allí con menos abundancia. La de listoneria se compondrá de unos 150 telares (...) que la mayor parte de ellas se consume en el Reyno y las demas pasan a las Américas". Com a principals fabricants trobem a en Joan Torrents i Cia, Josep Valls i Boladeras, Antoni Gomis, (---) Nobes, Maurici Dalmau, Francesc Pla i D. Ignacio Parera i Cia. "Hay ademas varias fabricas que trabajan redecillas, cordoncillos de coser, alafayas, tafetanes dobles y otras menudencias que se consumen en el Reyno". Els fabricants eren: Ignasi Balcells, Josep Rubí, Pere M. Vall, Ignasi Pons, Tomàs Bovets i Cia i D. Augurio Parera. "Se numeran más de 400 telares de cintas de hiladillo y algodón, que se llaman vulgarmente vetes de las que van muchísimas a Castilla y demas provincias del reyno y se consume gran porción en el Principado". Els principals fabricants eren: Joan Herp, Joan Puig i Cia, Francesc Onis (Oms ?), Pere M. Vall i Vda. de D. Valentí Prat (136).

De les dades de l'Almanak es desprenen diverses observacions:

-Que paral·lelament a la indústria sedera de mocadors se'n creà una altra de cordons, reds i altres menuderies de fil, capaç de generar industrials com els mocadors de seda i que en el s. XIX apareixeran lligats a la industrialització del cotó (Torrents, Herp, Bovets, Oms, Perera etc.).

-La companyia és en alguns casos i malgrat desconeixem la identitat dels socis, un instrument vàlid de capitalització i, amb la quantitat de telers existents, cal suposar que l'organització del treball era idèntica a la de la seda.

-L'expansió de la fabricació de vetes (cintes de cotó) en el s. XIX, s'explicaria a partir de la tradició de perxers i passamaners en el XVIII que s'adaptaren a la nova fibra de la mateixa manera que ho feren els fabricants de mocadors passant-se a la filatura del cotó. Però és probable, que els grans fabricants de cintes, es passessin també a la filatura i les vetes quedessin en mans d'una indústria familiar amb pocs telers (137).

En el segle XIX, caldrien estudis per seguir l'evolució de la cinteria i els vetaires. De les dades que disposem són fiables relativament perquè, en realitat, es tractaven de telers no molt grans fàcilment encoberts per les cases. J.M. Gasol assenyala que el 1854 ocupava 743 operaris en petits

obradors familiars (138). Josep Oliveras fa una anàlisi més acurada:

1851	133 telers	284 obrers
1852	185 telers	402 obrers
1853	260 telers	582 obrers
1854	279 telers	634 obrers

¿Voldria dir que a mitjans de segle assistim a una expansió o tal vegada les fonts milloren en detectar els vetaires? És difícil precisar-ho. El 1860 i segons la Contribució Industrial d'aquell any hi havia 79 vetaires amb 425 telers. Amb menys de tres telers hi havia el 46,8 % dels industrials del ram. Amb més de 15 telers sols n'hi havia quatre que eren Miquel Vallès (15 telers), Baltasar Portabella (16 telers), Josep Vallès (22 telers) i Josep Pons i Enrich (26 telers) (139). Els Vallès ja eren cintaires a finals del s. XVIII, els altres dos eren coneguts fabricants de filats de cotó del segle XIX. No deixaven al marge un altre sector punta. ¿Organitzaven també la producció dels obradors familiars com ja havien fet amb la seda en el s. XVIII? No ens estranyaria pas que fos així.

El 1850, Rita Siñe Santpere, de Manresa, Vda. venia a Magí Galceran, fabricant de vetes de Manresa "dos fabriques corrents, la una de fer vetas de cint-i-tres pessas y la altre de fer vetons de vint-i-sis pessas" per 180 ll. (140). Aquest seria el capital fix necessari per a un vetaire per tal d'establir-se.

4.6 LES FÀBRQUES D'INDIANES.

La descripció de Manresa el 1780 diu que "ay una fabrica de Indiana de Algodon, en que trabajan mas de 50 telares y 150 hombres y 30 mujeres (...). Otra de 10 telares para tejer algodón para pintar" (141). L'Almanak Mercantil de 1797 informa que "Hay dos fabricas de indianas y los fabricantes son D. Josep Santmartí y la otra esta parada" (142).

La notícia més antiga sobre les fàbriques d'indianes a Manresa és de 1759 quan Jaume Sala, teixidor de lli demanava permís per construir una casa i altres annexos per posar "una fabrica de indianes, cotonades y altres cosas en un camp situat cerca lo cami va de la verge del Remi al portal de Sta. Lluçia y dona per l'altra part al Torrent de St. Ignasi" (143).

El 1762 es firmava el contracte de societat i companyia "per a fabricar

Indianas, Blavets, mocadors de cotó y altres generos" entre Jaume Sala teixidor de lli, Francesc Cabanes, Pere M. Cabanes, velers i Francesc Mateu, comerciant, tots de Manresa. La fàbrica construïda fora muralles valia 9500 lliures i era aportada com a capital pel seu amo. La companyia duraria cinc anys i actuaria amb el nom de Jaume Sala i Cia.

El capital era de 22500 ll. repartides entre els socis de la següent manera:

-Jaume Sala, 6000 ll. (3000 ll. amb material de la mateixa fàbrica i 3000 ll. en diner efectiu).

-Francesc Mateu, 6000 ll. entregades en efectiu.

-Francesc Cabanes, 4000 ll. (no tenia diner efectiu i les hi han pres-tat havent de pagar l'interès). En Francesc Cabanes tindrà com a tasca comercialitzar els productes de la Companyia.

Per Nadal passarien comptes. Jaume Sala s'obligava a donar compte de les despeses que realitzés. Si algú moria l'hereu el succeïa amb tots els drets. Si algú volia sortir-se'n hauria d'avisar un any abans d'acabar el contracte i, si no era així, ningú podia excloure ningú.

Tot el que es comprava de nou, quan la companyia desaparegués s'ho havia de quedar el que es quedés amb la fàbrica (144).

La direcció de l'empresa queda a càrrec de Jaume Sala, propietari de la fàbrica per altra banda i Francesc Cabanes, com a comercialitzador del que es fabrica. Francesc Mateu, comerciant, apareix simplement com a soci capitalista que no intervé en el procés productiu ni en la gestió. De totes maneres, el contracte no result massa bé aquestes relacions i la companyia travessa per dificultats financeres o de gestió i durant un parell d'anys els documents notariais es succeeixen:

-L'1-I-1763 es redacta nou contracte i s'incorpora Carles Abat, boti-guer de "panyos" i la seva Companyia. El capital inicial era de 30500 ll. i s'acabaria el 23-XII-1765, dos anys menys del previst al primer contracte (145).

-Durant l'any 1764, Francesc Cabanes, veler, carregat de deutes ha d'aban-donar la companyia. El capital invertit havia estat un préstec dels mateixos socis. Entraven a formar-ne part Joan Quinquer i Josep Olive de Súria que en realitat ja formaven companyia amb Carles Abat (146).

El 20-VII-1765 es firma un nou contracte entre Jaume Sala i Domingo Sala, pare i fill, teixidors de lli; Josep Argullol i Comas i Josep Argullol i Vidal, pare i fill, ciutadans honorats de Barcelona; Francisco Mateu, major i menor, comerciants de Manresa, per fabricar indianes i per deu anys

(1-I-1766/31-XII-1775). El capital era de 52000 ll. (els Sala, 7000, els Argullol, 30000 i els Mateu, 15000). De la companyia anterior sols continuen els Sala, amb un lleuger increment respecte l'anterior, i els Mateu, augmentant la seva aportació de capital i apareix com a nou, els Argullol, individus de la petita noblesa local. El nom continuarà essent Jaume Sala i Cia.

Els Sala seran els fabricants reals i rebran com a salari 300 ll. l'any per la feina que hi desenvoluparan. Per comprar material hauran de firmar en Sala i en Argullol i caldrà nomenar un "Receptor" -amb el salari corresponent- perquè cuidi de la venda i despatx de les mercaderies de la fàbrica amb el consentiment dels altres dos socis. El Sala durà tres llibres i el Receptor tres més d'ídèntics. La Companyia tindrà una caixa amb dues claus, una la tindrà n'Argullol i l'altra en Mateu.

No es podrà disoldre fins que s'hagin complert els deu anys i si algun aleshores vol plegar haurà d'avisar amb sis mesos d'antelació . Si és en Sala qui vol plegar haurà d'acabar les peces teixides ni que s'hagi complert el termini i en Sala s'obliga a quedar-se amb el terreny, fàbrica i obres pel valor que s'ha determinat de 12000 ll. El capital d'en Sala era sols de 7000 ll. i la fàbrica que s'havia de quedar era valorada per més. Per això n'Argullol i en Mateu preveuen que quan es desfaci els hi deurà diners i per tant, en Sala hipoteca diverses peces de terra com a possible pagament (147).

En Sala, l'iniciador, el propietari inicial de la fàbrica, el fabricant real, sembla el perjudicat de la nova operació. I es confirma amb un document posterior de 1766, quan en Josep Argullol i Vidal, assumeix pagar 9500 ll. als socis antics de la companyia, en nom de Jaume Sala que és qui realment ho hauria d'haver fet. En assumir aquest preu n'Argullol es convertia en el propietari real de la fàbrica (148).

Una demanda d'execució contra Ramon Pich, tintorer, el qual devia 77 ll. està firmada per Josep Argullol i Vidal i s'indica que forma companyia amb Francesc Mateu, comerciant amb una fàbrica d'indianes. Què li havia passat a en Sala? (149).

L'inventari de Josep Argullol i Vidal aporta dades sobre els nous socis "Definició dels comptes de la fabrica de indianas de Manresa que ha estado a carrec y cuidado de Josep Argullol i Vidal, desde II-VII-1769 a 24-VI-1778 cuya definicio entrega dit Argullol a Fco. Mateu i Casay a Josep Martí de Tora com a interessats que son en dita fabrica" (150). Els començaments lligats a socis industrials -en Sala i en Cabanes- havien estat substituïts

per "soèis comerciants" que s'havien fet amb la propietat de la fàbrica. N'Argullol, un ciutadà honrat, es féu càrrec de la fàbrica. Qui es cuidà realment del procés industrial? (151). Sols sabem que el 1797 estava parada.

La segona fàbrica d'indianes de la qual teníem referències era la de Joan Arenys i Cia, constituïda l'1 de gener de 1785, amb un capital de 30000 ll., direcció concentrada i responsabilitat limitada davant d'un notari de Barcelona. El cognom no era manresà. Consultat el notari, la nova Cia. estava formada per Joan Arenys, Josep Vilardaga, comerciants i D. Carles Vilardaga de Barcelona. Dues sorpreses: la primera, capital barceloní que s'inverteix a Manresa però cal matisar que el cognom Vilardaga és un cognom berguedà i la segona, s'arrendava la fàbrica a D^{na} Mª Antònia Argullol per 600 ll., la propietària de la fàbrica d'indianes descrita anteriorment. No sabem si més tard edificaran una altra fàbrica o quina relació té la vinguda d'aquesta Cia amb el fet que Joan Bta. Soler comunicés a l'Ajuntament el 1806 la contrucció d'una fàbrica "(la de l'Arenys)" (152). Òbviament la segona fàbrica d'indianes era una continuació de la primera amb una altra companyia.

La tercera, es formà l'1 de Gener de 1796 entre Josep Santmartí, comerciant, Joan Bta. Soler i Onofre Batlles (153). Efectivament, en Joan Bta. Soler era l'hereu del comerciant/manufacturer que es passà de blanquer a veler i que participava de la Companyia de Pau Sacristà. Però funcionava de més encara; el 1796 en Soler va cedir a la companyia com a capital, una peça de terra contigua a la fàbrica per no ésser "aquelles suficientes y necessitar de major part per las muchas mes Indianes que ara se fabrican per lo, molt consum té ddt genero" però diu que el 1790 va cedir un altre prat. És a dir que funcionava o es contruïa almenys a 1790 (154).

Onofre Batlles, el 1803 va manifestar que volia retirar-se i els altres dos acordaren que li pagarien en espècie el capital invertit d'acord amb el darrer balanç. Sense saber l'any, hi hagueren problemes amb Santmartí que intentà quedar-se amb la fàbrica; sembla que tenia problemes de crèdit "es testimonio evidente de dicha verdad el echo positivo de haver consignado todo, o la mayor parte de la acción social a Buenaventura Fuster en garantia de sus créditos" (155). El 1810, a l'inventari d'en Joan Bta. consta "fabrica de pintar indianes que antes era de Santmartí y Batlles, ab terras, casal y una caseta a la partida del Remí prop del torrent Mirable" (156). La companyia s'havia desfet i havia quedat propietat d'en Soler.

L'Almenak Mercantil, però, el 1797 parla de l'existència de dues fàbri-

ques d'indianes, una de D. Josep Santmartí i l'altra estava parada (157). En cita dues i en coneixem tres.

El 1806, Joan Bta. Soler exposava a l'Ajuntament que estava construint una fàbrica "(la de l'Arenys)" per filar cotó en una peça de terra que posseïa al Torrent Mirable (158). Podríem pensar que els Argullol van vendre la fàbrica que havia adquirit el topònim de la nova Cia Arenys i que la reedificà. Però el 1851, Argullol arrendava una fàbrica al Remei que podria ésser l'antiga fàbrica d'indianes (159). Però la Cia Arenys també podia haver començat un edifici que els Soler podien haver comprat posteriorment. En resum, no creiem que durant el s. XVIII funcionessin més de dues fàbriques d'indianes a Manresa.

Malgrat que les dues fàbriques d'indianes citades manegessin quantitats importants de capital -fins i tot superiors a les companyies sederes- no pot afirmar-se que el motor de la concentració de capital fos aquesta activitat sinó la indústria de la seda. Les indianes foren una incursió d'alguns individus, però en el volum industrial total representaven poc. És en aquest sentit que cal modificar la relació directa que s'estableix entre manufactura d'indianes i industrialització. Al Bages, la relació passa per l'activitat sedera dirigida per comerciants-manufacturers vinculats des dels inicis a la producció, i que a l'inici del segle XIX fan l'opció del cotó i la mecanització.

4.7 LA INDÚSTRIA EN EL SEGLE XIX.

No és la nostra intenció fer una anàlisi exhaustiva de la indústria tèxtil al Bages a la primera meitat del segle XIX, però per la seva influència en l'estructura agrària bagenca cal assenyalar-ne i aprofundir, en part, els seus trets més rellevants:

-Es passà de la seda, com a matèria prima gairebé exclusiva, al cotó. (Com la seda, vindrà totalment de fora).

-La mecanització es produirà a la filatura, autèntic coil d'ampolla de l'expansió tèxtil. Els telers a mà, predominaran fins ben passada la primera meitat del s. XIX. La mecanització demanarà l'ús d'una energia capaç de moure les màquines. Una llarga tradició de molins fariners, polvorers

o batans, portaren la indústria a la vora de l'aigua.

-El Torrent de St. Ignasi i el Cardener al peu de Manresa veuran augmentar considerablement el nombre d'edificis fabrils, però molt aviat l'interès s'estendrà cap a salts d'aigua de pobles de la comarca. Es produirà una reorganització de l'espai industrial i una nova organització del treball.

-El mètode d'explotació industrial continuarà essent la companyia amb un membre propietari normalment de l'edifici i els altres que sobretot aporten capital. La mobilitat de capitals no deixa seguir en detall els capitalistes que s'amaguen darrera les companyies però permet d'adaptar-se ràpidament a les situacions.

-En el fons hi ha continuïtat de noms. Els comerciants/ manufacturers/ velers del segle XVIII es transformen en cotoners en el segle XIX. De la base productiva inicial no se n'han separat gairebé mai. Al seu costat -i caldria fer-ne una anàlisi específica- sorgeixen nous noms lligats al cotó. Vénen d'altres indrets? És la història, sovint mitificada, de l'obrer que esdevé industrial? L'ascens del no res és difícil i, probablement sempre hi ha algun element que catapulta.

-En concentrar la filatura a les fàbriques, es trencava un sistema d'organització del treball molt important per les famílies camperoles: la filatura a casa a compte d'un industrial. Si bé variava l'organització del treball, no variava la funció estructural del treball femení. Podrem comprovar com la mà d'obra femenina serà amplament majoritària a les fàbriques tèxtils i per tant, un element fonamental tant en la pròpia indústria -salaris més baixos- com en la unitat pagesa -ingressos complementaris-.

Des de la perspectiva de l'estructura agrària bagenca, l'aparició de la indústria cotonera, no va significar un canvi qualitatiu, sols un canvi d'organització del treball que no modificava les funcions respecte a la petita pagesia. En aquest sentit es pot parlar de gran continuïtat. Però l'augment de productivitat que implicava la mecanització era un motor de transformació.

4.7.1 Un exemple de continuïtat: els Soler.

Els Soler velers, els Soler participant a una de les companyies més importants, els Soler com a fabricants d'indianes i ara, els Soler amb filatura de cotó. A l'inventari de Joan Bta. Soler, el 1810, tenien una fàbrica d'indianes i "contigua a la dita fabrica existeix y se encontra altre

de fer filar que te amb els companys Josep Font i Novas, Josep i Marianna Soler y Marianna Soler" (160). El 1806 havien demanat un permís per tal d'utilitzar l'energia hidràulica del Torrent de St. Ignasi (161).

Tenim un contracte de la societat de l'any 1815. Estava formada per Josep Ignasi Soler -l'hereu de Joan Bta.-, Teresa Font i Francesc Obiols, tia i nebot, Mariagna i Josep Soler, mare i fill i Manel Comellas. El capital total era de 23058 ll. 19 s. 7 d. (Josep Ignasi, 7686 ll. 6 s. 6 d; Teresa Font i el nebot, 6588 ll. 5 s; Mariagna i fill, 4392 ll. 3 s. 8 d. i Manel Comellas, la mateixa quantitat). Es firmava per sis anys. Es preveia com es repartiria quan es desfés al cap de sis anys i s'acordava la forma de gestió.

Els primers dilluns de cada mes havien de reunir-se a la fàbrica per discutir la marxa del negoci. Tots els anys s'havia de fer balanç i els socis al cap de sis mesos retirarien els beneficis proporcionals al capital de cadascú i si hi haguessin pèrdues, havien d'invertir més capital i si algun no ho podia fer, pagaria un tant per cent anual als altres companys. De forma rotatòria portarien els llibres excepte en Josep Soler que es cuidava "per menor del treball economich" sota les ordres dels companys. Si algú moria, el successor era l'hereu i es cedien mútuament el dret de fadiga en cas que algun es volgués vendre la seva part (162).

El mateix mecanisme que a les fàbriques d'indianes amb algunes variants en la gestió, serveix aquí per fer funcionar una fàbrica de filats de cotó. Uns balanços de la companyia d'aquests anys permeten detectar el grau de mecanització i els beneficis finals després de cada exercici. Estudiem primer la composició del capital (Quadre 4.23).

Els tres balanços no permeten fer un estudi seriat (163). Tot i així, el capital que aporten els socis no és molt elevat (recordem que Ignasi Parera, el 1768 tenia invertit en una companyia 31000 ll.) i la relació cost edificis/maquinària significa el 60,1 % pels edificis i el 39,9 % la maquinària. Canviava respecte el segle XVIII. L'edifici podia ésser l'obrador antic de veler i el capital fix molt petit perquè l'empresa es montava damunt de les unitats familiars que, individualment, feien la seva inversió en capital fix (un teler, un torn ...) i tot i així, el capital variable -mà d'obra- era essencial. En el segle XIX, el canal, la fàbrica i la maquinària augmentaven el capital fix fins el 70% de l'empresa.

En els balanços hi consta el cost del canal i de la servitud d'aigües. El permís per la seva utilització fou concedit l'any 1806 (164). Energia

QUADRE 4 23.

Capital fixe de la fabrica de la Companyia Soler, Font, Soler i Comelles, el 3-IV-1814.

CONCEPTE	TOTAL PARCIAL	TOTAL	%
-Valor del terreny i servitud d'aigua		7000 ll.	} 60,1
-Cost del canal i conducte d'aigües		5863 ll. 9 s.	
-Totes les rodes, contrarodes i arbres per donar moviment a les màquines, desmerit del 2,5 %		1348 ll. 18 s. 4 d.)	
-Màquines			
. 3 màquines de cardar	727 ll. 2 s. 8 d.		
. 4 màquines de manohar	384 ll.		
. 5 màquines de metxa	720 ll.		
. 10 màquines de filar	3729 ll. 12 s.		
. 5 màquines d'aspilar	33 ll. 12 s. 1 d.		
. 1 màquina de filar	388 ll. 10 s.		
. 1 màquina de filar trams	1800 ll.		
. 2 màquines angleses, un manohar, una màquina de fer metxa, una carda, un batador, un aspi, romaneta i rellotge.	1076 ll. 10 s. 5 d.		
. Corretges i llanternes	50 ll.		
Amb desmerit del 2,5 %	8686 ll. 12 s. 9 d.	8686 ll. 12 s. 9 d.)	
-Cordes de tres màquines contades a meitat de cost		328 ll. 11 s. 10 d.)	} 39,9
-Mobles de la fabrica: batador, penamenta i rodets		395 ll. 9 s. 11 d.)	
-Una bota, bogaders, retortes i portadores		36 ll. 15 s.)	
		23659 ll. 16 s. 10 d.	70.2 (A)
Capital de la fabrica a 3-IV-1814		33714 ll. 4 s. 10 d.	

(1) % del capital fixe sobre el total del capital de la fabrica

hidràulica, la fàbrica i la maquinària moguda per la força de l'aigua (165). I després les màquines -aquest concepte s'especifica sempre- per realitzar tot el procés de filatura. Malgrat que aquest balanç no ho digui, el 1818 sabem que les màquines de filar són angleses. Cal suposar que eren "mules" (166). A la fàbrica hi havia una ferreria equipada per la reparació de la maquinària, i per experimentar amb les pròpies màquines i aplicar-hi millores. Els ferrers esdevindran importants en el tèxtil. Els Rosal de Berga en descendiran (167).

Els tres balanços que coneixem tenen uns bons resultats (Quadre 4.24). El primer en plena Guerra de la Independència reditua el 15 % anual. Els socis retiren la tercera part dels beneficis que es reparteixen segons el capital invertit, la resta passa a engruixir el capital de la companyia. L'empresa es finança a partir dels propis beneficis (168). El balanç de l'any següent -1814- és el més dolent de tots, influeix potser l'acabament de la Guerra de la Independència. El benefici és del 3,9 %, superior a l'interès de censal, però molt inferior a l'anterior. Cobren també la tercera part i l'altra es reinverteix. Dels beneficis es treu el trentè d'utilitats que no sabem qui el cobrava però probablement el soci que s'encarregués de fer-la funcionar.

El 1815 hi ha nou contracte i pacten retirar tot el benefici que es pro-

QUADRE 4.24

Resultat de tres balanços de la Companyia Soler, Font, Soler i Comelles.

	3-IX-1811/10-IV-1813	%	10-IV-1813/3-IV-1814	%	11-V-1817/6-V-1818	%
Existències a la fàbrica, mobles	23877 ll. 8 s. 5 d.	69,3	23659 ll. 16 s. 10 d.	70,2	20751 ll. 17 s. 6 d.	65,3
Existències ferreria	434 ll. 15 s. 1 d.	1,3	434 ll. 15 s. 1 d.	1,3	558 ll. 16 s. 5 d.	1,8
Existències amb cotons	1828 ll. 7 s. 4 d.	5,3	2805 ll. 11 s. (1)	8,3	1007 ll. 7 s. 4 d.	3,2
Crèdits actius	9012 ll. 13 s. 4 d.	23,6	10036 ll. 7 s. 7 d.	15,9	15432 ll. 4 s. 6 d.	28,7
Crèdits passius	846 ll. 13 s. 8 d.		4665 ll. 1 s. 1 d.		6282 ll. 17 s. 10 d.	
Diners a caixa	156 ll. 10 s.	0,5	1442 ll. 15 s. 5 d.	4,3	320 ll. 8 s. 2 d.	1,-
Crèdits incobrables	597 ll. 3 s. 11 d.		1373 ll. 4 s. 3 d.		---	
Existències fàbrica	34463 ll.	6 d.	33714 ll. 4 s. 10 d.		31780 ll. 8 s. 9 d.	
Balanç anterior B	28203 ll. 16 s. 7 d.		32446 ll. 3 s. 6 d.		26309 ll. 12 s. 4 d.	
Benefici A	6259 ll. 3 s. 11 d.		1268 ll. 1 s. 4 d.		5470 ll. 16 s. 5 d.	
Trentè utilitats	208 ll. 12 s. 9 d.		243 ll. 19 s. (2)		210 ll. 8 s. 3 d.	
Retiren els socis la 3ª part	6050 ll. 11 s. 2 d.		1024 ll. 2 s. 4 d.		5260 ll. 8 s. 2 d.	
	2016 ll. 17 s. 1 d.		341 ll. 7 s. 5 d.		(3)5260 ll. 8 s. 2 d.	
	4033 ll. 14 s. 2 d.		682 ll. 14 s. 11 d.		---	
Nou capital	32446 ll. 3 s. 6 d.		33128 ll. 18 s. 5 d.		26309 ll. 12 s. 4 d.	
% Benefici anual A/B	15 %		3,9 %		20,8 %	

(1) A més dels cotons, en aquest balanç apareix un apartat d'existències de mocadors de cotó. Si ho destriem, suposa 1969 ll. 19 s. 9 d. en cotons i 835 ll. 11 s. 3 d. en roba.

(2) Hi ha acumulat el trentè de les utilitats de l'any anterior.

(3) Aquest any els socis retiraren tot el benefici que s'havia produït i el capital quedà com l'any anterior.

dueixi. No diu res del percentatge d'utilitats que en el balanç que coneixem elaborat a partir del nou contracte és del 2,7 % del benefici. El capital inicial s'havia reduït a 23.058 ll. i el 1818 és de 26309 ll., per tant algun any acordarien augmentar el seu capital. El benefici que obtenen en l'exercici de 1818 és el més elevat de tots, el 20,8 % del capital del balanç anterior i és retirat en la seva totalitat pels socis de la companyia. La mostra no és molt ampla però dibuixa una situació francament bona per a la indústria tèxtil. Si el mercat colonial s'havia perdut, ¿On anaven els productes elaborats en el primer terç del segle XIX? ¿Foren consumits pel mercat nacional?

Els fabricants de Manresa innovaren tècnicament la indústria al mateix temps que ho feren els de Barcelona. Comptaven teòricament amb l'avantatge de mà d'obra barata, però mecanitzaren, per reduir costos davant de l'alça generalitzada de salaris de finals de segle, per poder substituir el mercat americà pel mercat nacional i, tal vegada com a forma de trencar la limitació de producció que imposava una filatura feta a mà que precisava molta mà d'obra per fer funcionar uns pocs telers. El retard en la mecanització dels telers respecte a la filatura confirma aquesta hipòtesi. I caldria plantejar-se fins a quin punt continuaren subsistint els teixidors a mans que fabricaven per un graó superior de l'organització del treball.

L'exemple de Joan Bta. Soler i la seva fàbrica de filats de cotó il·lustra per un costat, el pas dels homes del segle XVIII dedicats fonamentalment a la seda, a les activitats cotoneres; la utilització del mateix mecanisme d'organització empresarial -la companyia- per la seva gestió, causa, per altra banda, de mobilitat de capitals i ràpida adaptació de les empreses a les diverses circumstàncies; mecanització, utilització de l'energia hidràulica i com a conseqüència aparició de la fàbrica i beneficis elevats en anys no considerats massa bons -Guerra de la Independència, crisi del mercat colonial-.

4.7.2 Companyies i arrendaments.

No és la nostra intenció, ni tenim el material per fer-ho, estudiar les companyies i la seva aparició cronològica, simplement interessa ressaltar aquest tipus d'organització com el més característic de les empreses manresanes. Fabricar filat i/o teixits de cotó no implicava construir un edifici i un canal, sinó la constitució d'una companyia que aleshores buscava la fàbrica. Era normal que un soci aportés com a capital els edificis, però també ho era arrendar-los a qui els posseïa. L'arrendament era l'interès del capital necessari per construir l'edifici i el canal.

La concessió de permisos a Manresa per a utilitzar l'energia hidràulica fins el 1835 foren els següents (169):

1785	Josep Argullol i Vidal	Torrent St. Ignasi
1790	Joan Arenys	Torrent St. Ignasi
1804	Vidal, Balaguer i Parera	Riu Cardener
1804	Francesc Cots	Riu Cardener
1806	Joan Bta. Soler	Torrent St. Ignasi
1806	Maurici Pla i Josep Torras	Torrent St. Ignasi
1807	Maurici Batlles i Dalmau	Torrent St. Ignasi
1817	Prat, Badia i Fuster	Riu Cardener
1817	Pau Serrano	Torrent St. Ignasi
1817	Torrents, Prat i Badia	Torrent St. Ignasi
1820	Ignasi Pons	Torrent St. Ignasi
1820	Pau Miralda i Cia	Riu Cardener
1824	Fortuny i Cia	Riu Cardener
1835	Josep Sacristà	Riu Cardener

Tenim una tongada de començaments del segle XIX (de 1804 a 1807, 5), una aturada de 1808 a 1816, coincidint amb la Guerra de la Independència i de 1817 a 1824 una altra empena (6 concessions) (170). Es va cap a l'ús de la força motriu de l'aigua.

Sabem que també se'n construeixen a altres indrets de la comarca. En realitat s'aprofiten antics molins fariners. De 1815 a 1822, el Molí del Soler-vicens al Llobregat es transformarà en una fàbrica de filats de cotó de Comellas, Santmartí i Batlles; serà coneguda pel nom de fàbrica del Riu (171). L'altra fàbrica és el Molí d'en Serra -fariner, polvorer i draper- que el 1820 és venut a Jaume Casajoana, Sebastià Tàpies, paraires i Josep Ripoll serraller, per tal d'instal·lar-hi filatura de cotó. La fàbrica es partirà en dues parts (172). Hi ha una diferència entre una i altra: la del Riu, es fa funcionar amb capital manresà que a la recerca de l'aigua s'estén per la comarca, l'altra és capital del propi poble, un paraire que es transformarà en cotoner. Tot i així, en Comellas no ens estranyaria que fos descendent de Josep Comellas, pagès de Navarcles que hem vist arruinar-se a finals del segle XVIII. En el seu arbre genealògic, un cabaler seu s'instal·la com a perxer a Manresa (173).

La indústria tèxtil el 1819 segons el cens de Vicente de Frigola era la següent (174):

- Cardona: Hilados y tejidos de algodón y de lino ordinarios.
- Súria: Hilados de algodón.
- Manresa: Manufacturas de seda, hilados de algodón a la inglesa, cintas de seda y algodón, fabricas de paños finos estilo de sedan, pólvora, papel y aguardiente.
- Artés: Estameñas o sargas de lana.
- Balsareny: Hilados de algodón.
- Sallent: Hilados y tejidos de algodón y una fabrica de paños al estilo de sedan.
- Moià: Estameñas o sargas de lana, hilados de algodón.
- Navarcles: Hilados de algodón y estameñas.
- Santpedor: Hilados y tejidos de algodón.
- St. Feliu Sasserra: Pelaireria.

Els pobles que en el segle XVIII es dedicaven a la llana, en el primer terç del segle XIX gairebé tots es dedicaven a filar i teixir cotó. La transformació havia estat autònoma, a partir d'individus dels mateixos pobles, o de capital manresà. Caldrà esperar a la segona meitat del segle XIX per trobar capital barceloní.

A Sallent, per exemple el procés és a partir de capital local, sobretot. Fortià Solà, assenyala la continuïtat dels edificis destinats a cardar llana en el segle XVIII que convenientment engrandits es transformaran en fà-

briques de filatura i tissatge de cotó. El 1844 troba els següents fabricants: Pujol, Claret, Serra, Mas, Casajoana, Vidal, Sellarés, Soldevila, Vilaseca, Viladomiu, Palomas i Valls. El 1860, a Sallent hi ha 11 fàbriques, 550 telers mecànics i 38000 pues que donen feina a 1200 obrers (175). Per Vilà, el 1828 a Cal Vilaregut s'introduïa el primer teler mecànic (176). Joan Vilaregut, el propietari, el 1850 consta com a comerciant i veí de Barcelona. ¿Era capital barceloní a la comarca, o un bagenc que començà els negocis a casa i se'n va després a Barcelona?

Les altres notícies confirmen el caràcter de capital autòcton. El 1845 firmen contracte de companyia Antoni Casajoana, propietari, Sebastià Font, comerciant de Sallent, Josep Pons i Enrich i Manel Balet, del comerç de Manresa, amb 30000 ll. de capital. Casajoana i Font -els dos de Sallent- aporten la fàbrica que tenen als afores de Sallent (177).

El 1850, en Joan Mas i Cia i Serra, Claret, Casas i Cia estan construint cada una, una fàbrica damunt del Llobregat (178).

Per exemplificar el cas invers de capital manresà que va construir fàbriques als pobles bagencs podríem aportar els següents casos:

-Manel Portabella a Balsareny. No sabem en quin moment, però el 1866 desfan la companyia que formaven amb Miquel Cots (Portabella, Cots i Cia) que feien funcionar una fàbrica a Manresa i l'altra a Balsareny (179).

-N'Ólequer Borràs s'establí a Manresa el 1820 procedent d'Igualada, acabarà tenint fàbriques a St. Joan de Vilatorrada, Castellbell i Sta. Mª d'Oló (180).

-En Josep Herp i Perera, la fàbrica del Pont de Navarcles (terme de St. Fruitós de Bages). Era de Manresa i estava aixecant la fàbrica el 1833 (181). Havia estat dedicada a teixits de llana, però després a filar i teixir cotó (182).

-En Comellas, Santmartí i Batlles hem vist més amunt la fàbrica del Riu de Navarcles.

-La Companyia Gallifa i Argemí, fundada el 1840 tindrà fàbriques a St. Joan de Vilatorrada, Canet de Mar, Manresa i Cardona (La Plantada) (183);

A partir de 1850-1860 la construcció de fàbriques tèxtils s'accelera a Manresa, on arribarà el vapor, com a forma de compensar les deficiències de corrents d'aigua insuficients i s'aprofitaran els pocs salts que quedaven, (184) com a tota la comarca, amb capitals d'individus dels propis pobles, manresans o fins i tot barcelonins. Així mateix es produí l'edifica-

ció de les colònies tèxtils al llarg del Llobregat, Cardener i Calders (185). L'estudi d'aquests aspectes queden fora de l'objectiu del present treball i caldria, per evitar confusions derivades d'ús de dades que es van repetint sense comprovació, establir una cronologia i identificació exacta dels socis capitalistes dels establiments fabrils bagencs al llarg dels rius i rieres.

En les companyies bagenques hi ha continuïtat respecte el segle XVIII? Continuïtat d'individus, no de companyies que es fan i es desfan segons el que interessa, però també aparició de nous individus, alguns dels quals tindran una gran importància en el segle XIX. Les pròpies fàbriques necessiten administradors i tècnics els quals més endavant poden esdevenir fabricants; però abans d'aventurar aquests ascensos socials caldria estudiar a fons la biografia de l'individu i de la família de la qual prové. És probable que la burgesia enriquida a la segona meitat del s. XVIII mantingui la inversió a les fàbriques, però des d'una perspectiva de soci capitalista que es limita a cobrar el % dels beneficis o bé arrendant les fàbriques que havien construït anteriorment. Són d'alguna manera rendistes de la indústria i deixen l'activitat emprenedora a la nova generació de fabricants.

L'arrendament de fàbriques és molt corrent:

-La Vda. Argullol arrendava el 1785, la fàbrica d'indianes a la companyia de Joan Arenys per 600 ll. (186). El 1851, Joaquim Argullol i Leon, hisendat de Manresa, arrendava a Manel Riera, fabricant i Ventura Patsi, fuster, per cinc anys "aquella casa fàbrica de filats de coto situada dins lo Prat de la Fabrica que té a extramuros del Remei" per 400 ll. anuals (187).

-Sebastià Tàpies, hisendat de Navarcles, veí de Manresa arrendava el 1850, la part de fàbrica del Molí d'en Serra que posseïa a Marc Pujol, fabricant de Sallent i veí de Navarcles, per cinc anys (188).

-La fàbrica de panyos, de la Companyia de Pau Miralda, estava el 1866 arrendada als senyors Torrents, Fortuny i Rombonts (189).

-El 1851, Josep Pons i Enrich, instal.lava màquines a la fàbrica del Pont de Navarcles, en la qual també n'hi tenien els Srs. Balet i Fabre. Al tenir poc tros quan en Francesc Burés, va tenir edificada una fàbrica a St. Joan de Vilatorrada li va llogar i va instal.lar-hi totes les màquines que tenia a Navarcles. El 1859, tornà a llogar la fàbrica d'en Herp juntament amb el Sr. Balet i desllogà la de St. Joan i s'instal.là de nou a Navarcles (190).

Són exemples agafats a l'atzar sense altra pretensió que mostrar la pro-

bable amplitud del fenòmen. La indústria cotonera, almenys al Bages, s'ha d'estudiar destriant la propietat i construcció de la fàbrica de les companyies que les fan funcionar. No sempre coincideixen.

Per tal de determinar la continuïtat dels industrials cotoners amb la indústria de la seda, caldria elaborar una biografia de cadascun d'ells, feina que mereixeria un treball sencer. Sols volem fer una aproximació. De les 12 concessions d'aigua que es feren en el segle XIX, si exceptuem en Pau Serrano i la de Fortuny i Cia (qui eren els socis?) que apareixen de nou a Manresa, els altres estaven vinculats a activitats sederes i normalment en companyies i han anat sortint al llarg del capítol. La filla d'en Pau Serrano, serà pubilla, i es casarà amb un altre fabricant manresà, en Gaspar Pla, que assumirà la fàbrica d'aquell (191).

QUADRE 4.25
Contribuents de més de 300 escuts en el cens Electoral de Manresa, el 1865.

NOM	PROFESSIO	ADREÇA	CONTRIBUCIO
Merià Batlles i Dalmau	Propietari	C/Vilanova	917 escuts
Joaquim Torrents i Fuster	Propietari	Born	785 escuts
Miquel Cots i Enrich	Propietari	St. Pere	655,8 escuts
Manuel Portabella i Centarell	Fabricant	Muralla	649 escuts
Merià Vallès i Jaumeandreu	Propietari	C/ Fontanet	489 escuts
Ignasi March i Coma	Propietari	Om	433 escuts
Joaquim Argullol i Leon	Propietari	Valldeurs	419 escuts
Josep Vallès i Ferrer	Propietari	Sobrerroca	376 escuts
Domíngue Enrich i Brunet	Propietari	Vilanova	347 escuts
Gaspar Pla i Oms	Fabricant	Hospital	335 escuts
Francesc Suanya i Tabares	propietari	C/ Urgell	342 escuts

El Quadre 4.25 recull els electors majors continents el 1865. La font no inclou els propietaris forans i no sabem si el que contribuïen les companyies està incorporat en els seus socis; d'altra banda, tampoc sabem si el criteri tributari donava igual pes a les activitats agrícoles que a les industrials. Tot i així, els ll noms són clarificadors: tots ells tenien o havien tingut a veure en activitats de la seda en el XVIII i sols dos, n'Argullol i en Suanya eren grans propietaris de terres d'entrada. La resta era gent arrencada i formada en el XVIII que van perllongar la seva activitat a la indústria tèxtil del segle XIX. Solament en el cas de Miquel Cots i Enrich no li hem detectat activitats industrials brillants en el XVIII malgrat casar-se amb una cabalera dels Enrich, que mostraria un punt de partida gens escadusser. De la família Portabella no en tenim notícies durant el segle XVIII. La primera referència apareix en una relació de fàbriques de 1807 (192). El 1823, sabem que en Jaume Anton Portabella, comerciant, estava casat amb Josepa Batlles, filla dels Batlles fabricants (193). Amb

aquest casament, en Portabella en aquesta època havia d'ésser alguna cosa.

Tal vegada sobti el cognom Torrents, quan gairebé no n'hem parlat. Els Torrents eren els hereus dels béns de Pau Miralda que havia tingut pubilla (194).

No és tampoc en va analitzar els cognoms dels individus majors contribuents del cens electoral. gairebé tots ells els identificariem amb famílies importants dins de la vida de la Ciutat.

A part d'aquests individus de la cúpula manresana vinculats al cotó, apareixeran noms nous que s'incorporaran a la burgesia de Manresa. Destacariem en Josep Pons i Enrich que una biografia seva el fa "hijo de un modesto perxer, fabricante de cintas de seda asargadas" (195). Pensem en un origen acomodat quan descobrim que la família de la seva mare paguen dots de 3000 ll. en efectiu i 1000 ll. en vestits i el seu casament és un intercanvi de fills amb la família Enrich (el germà del seu pare es casaria amb la pubilla Enrich) (196); N'Olegari Borràs, vingut d'Igualada; els Burés, els Gallifa i els Argemí dels que desconeixem l'origen. Vindrien d'algun altre lloc i seria interessant conèixer quin fou realment el seu punt de partida.

Tal vegada i com a síntesi de tot el que hem exposat, podem aportar l'exemple de la Companyia de Pau Miralda. Juntament amb la de Pau Sacristà era de les més importants de Manresa en el segle XVIII com hem observat en les remeses de mocadors de seda enviats a Amèrica. Però no sabíem els socis de la companyia si exceptuem el soci que li donava nom. El 1820, a la companyia se li concedeix permís per a utilitzar l'aigua del Riu Cardener, el 1824 trobem funcionant la fàbrica més gran de Manresa malgrat que es dedicà a la llana i no al cotó. Popularment serà coneguda per la "Fàbrica dels Panyos". Es un cas atípic, l'únic exemple al Bages de pas a la llana i no al cotó. Gasol asenyalà que acabarà traslladant-se a Terrassa si bé no diu en quin data (197).

El 1865, a la premsa de Manresa apareix un anunci de venda de dita fàbrica (198). I a principis de l'any següent, Joaquim Torrents i Fuster, Llogari Serra i Farreras, Ignasi March i Coma i Maria Solernou i Font, casats, Manel Torres i Torrents, Agustina Vilarmau i Asols, Vda. de Josep Badia i Estanislao Font i Perera, Pvre. venen a Manel Portabella i Cantarell, l'esmentada fàbrica (199).

Caldria saber si els socis continuaren amb capital invertit a la fàbrica de Terrassa o si la venda significava l'evolució cap a posicions rendistes. Els propietaris de la fàbrica deuria éssen els socis de la companyia.

Des de quan? Tots des del començament? Alguns membres destacats de la burgesia manresana que en el s. XVIII s'amagaven darrera de la companyia es desvelen aquí: els Torrents -successors dels Miralda-, els Solernou, els Badia i els Font. I la compra la realitza un dels industrials més emprenedors del s. XIX manresà.

4.7.3 L'organització del treball.

D'aquest tema tan ampli sols volem destacar dos aspectes que afecten de manera directa la pagesia, tema central d'aquest treball: la persistència del treball a màns a la primera meitat del segle XIX i l'ocupació en el tèxtil de mà d'obra femenina i infantil amb un cost inferior.

De n'Oleguer Borràs sabem "que en 1848, hacía funcionar mas de 400 telares a mano en Manresa, Sampedor, Navarcles, Mura, Artes, Berge, Cardona y Sallent " (200). Cap el 1840 Josep Pons i Enrich utilitzava el mateix sistema: "A mas de interesar en la espresada sociedad hacía tejer piezas en Santpedor, Navarcles, Artes y me parece alguna otra, los que se mandaba a la Casa de Barcelona la que regentaba su hermano Luis Pons i Enrich con el que formaban sociedad y a mas de dedicaban a la compra-venta de seda en rama y a la venta de pañuelos y cintas de seda y de algodón para lo cual tenían empleados en Manresa mas de trescientos trabajadores entre hombres y mujeres que trabajaban en sus respectivas casas y cuyos telares y demas máquinas y aparatos era propios de los trabajadores" (201). Concentració de la filatura -filar més quantitat per fer anar més telers- i dispersió dels telers en multitud de cases particulars. Aquests exemples proven la seva existència però, ¿quin volum de teixits es fabricava d'aquesta manera i quin volum a les fàbriques? A tall d'hipòtesi voldríem plantejar que mentre va dominar el teler manual, la fabricació de teixits fou domini de la petita producció. Els telers mecànics, en canvi, necessitaven energia hidràulica per a fer-los funcionar i, com en la filatura, més capital fix i concentració a la fàbrica. El 1841, a Catalunya els telers mecànics representaven el 0,9 % del total i el 1850, el 18,9 %, mentre que a la filatura al 1850 sols quedava el 22,8 % de fusos manuals (202).

Diversos autors s'han fet ressó del treball majoritàriament infantil i femení en el tèxtil, especialment a l'interior de Catalunya però pocs en canvi, han analitzat el paper estructural d'aquest fenomen i la seva influ-

ència tant en el camp com en la indústria. Vilà Valentí ha assenyalat que la indústria cotonera catalana és en bona part fruit del treball de la dona que complementava amb un sou fix els guanys del pare, del marit o dels fills dedicats a altres activitats, especialment l'agrícola. La proporció establerta serà de 4 ó 3 a 1 entre la massa obrera femenina i la masculina (203). Ignasi Terrades planteja que a l'àrea de Serrateix, l'efecte de la recessió agrària no va ser la proletarització estricta, sinó al contrari, perquè els establiments manufacturadors van possibilitar explotacions agràries noves, de baix rendiment per elles soles, durant el segle XIX (204). Un inspector de treball, a començaments del segle XX definia perfectament la situació d'aquestes indústries de l'interior: "En los telares se emplean indistintamente hombres y mujeres, si bien estas últimas son en mayor número en las poblaciones rurales, por dedicarse aquellos a las faenas agrícolas. La riqueza de la Montaña estriba en que los hombres trabajan las tierras y las mujeres en la fábrica" (205). A l'estructura agrària de la comarca el treball tèxtil de les dones havia estat important en el segle XVIII filant llana, seda o cotó; en el s. XIX aquella mateixa mà d'obra va vendre la seva força de treball als industrials. La pròpia localització industrial a les valls, condicionava una àmplia àrea que afectava també als altiplans de l'entorn de la vall fluvial.

El 1842 i, utilitzant dades de Josep Oliveres, els obrers tèxtils en el Partit Judicial de Manresa es recullen al quadre 4.26 (206), el qual resulta enormement clarificador. Els obrers ocupats a la filatura representen el 84,6 % que reforça la idea del pes d'aquest sector al Bages. Per sexes i a partir del total, els homes representen el 13,1 %, les dones el 53,6 % i els nens el 33,3 %. Els percentatges confirmen plenament les reflexions anteriors. Tot i així, si analitzem per separat filatura i teixit, els homes pràcticament desapareixen de la filatura, mentre que en el teixit els homes són majoritaris i les dones un 19,6 % i els nens el 13 % restant, però com que s'ocuparen molts menys obrers, no modifica substancialment els percentatges dels obrers totals. Pallas establia una relació de 4000 obrers, 3500 dels quals eren dones, el 87,5 % (207).

QUADRE 4.26

Obrers tèxtils al Partit Judicial de Manresa, el 1842.

	FILATURA	%	TEIXITS	%	TOTAL	%
Homes	264	3,2	1011	67,4	1275	13,1
Dones	4908	59,8	294	19,6	5202	53,6
Nens	3039	37,-	195	13,-	3234	33,3
TOTAL	8211		1500		9711	
%	84,6		15,4			

Aquesta relació tan elevada es mantindria arreu de Catalunya fins ben entrat el segle XX. Balcells, el 1905 considera que les dones i nens que treballaven el tèxtil a Barcelona eren el 81,05 % i el 1916 a la comarca del Ter i Freser, el 77,1 % (208).

Manresa, Navarcles i Sallent responien igual a una comparació entre el cens de població de 1860 i 1857. Vegem la de Manresa: "Esta población es sumamente fabril y las muchachas establecidas en ella no solo surten las muchas fábricas establecidas en su territorio sino también la mayor parte de las que existen en los pueblos inmediatos de San Juan de Vilatorrada, Castellgalí y Puente de Vilomara y como la agricultura solo ocupa a los hombres de ahí el que sea mayor el numero los que se dedican a la industria que a la agricultura" (209).

Les dones i nens treballant a la fàbrica i els homes fent de pagès complementant-se és una idea que sovint es reflecteix. "Todo el barrio está habitado la mayoría por labradores le dio -la instal.lació de la fàbrica- no solo mucha vida sino tambien favorecio a sus familias para sus hijas y a trabajar en la misma" (210). A Santpedor, en ple segle XX, funcionava encara el complement (211).

A vegades les dones i nens venien a treballar a la fàbrica d'un radi considerable. Per Vilà cada fàbrica en una vall fluvial exercia una influència sobre un radi d'una hora de camí (212). A Oló les noies marxaven el diumenge o dilluns, segons el torn, i se n'anaven a peu cap a treballar a les fàbriques tèxtils de l'Ametlla de Merola, Horta, Avinyó i, principalment, Cabbrianes (4 hores) on hi anaven també nois. Tornaven el dissabte cap el poble (213). A St. Mateu de Bages, Marganell i Monistrol de Calders el exemples són idèntics (214).

El treball infantil era també important. El 1842, una tercera part dels obrers tèxtils eren nens i nenes. El 1875, a Artés en una declaració al cens hi trobem a Maria Cornellàs, de 8 anys amb l'ofici de teixidora (215). "Hay la pesima costumbre de mandar a los hijos desde la edad de 9 años, singularmente a las niñas" deia una Memòria sobre el còlera el 1885 (216) i un estudi sobre l'apoplexia cerebral "otro defecto muy importante que tambien oblige a un exceso de trabajo es el admitir a los establecimientos industriales y mercantiles a los 10 años" (217).

Al mateix temps la jornada de treball era d'unes 14 hores diàries (218). Cap el 1890, Josefina Trullàs "tenia 11 anys es llevava a les quatre del matí per anar a treballar a la colònia, on engegaven a les cinc, plegaven a

2/4 de 8 del vespre (...) De les 14 1/2 contades se'n podien rebaixar una per dinar i un quart per berenar i mitja per esmorsar" (219).

Les dades que aportem, força disperses, no permeten estudiar l'avenç cronològic d'aquestes formes de treball; ¿A partir de quin moment es treballa en jornada fixa? ¿Quina idea es té del temps? (220) ¿Com influïen en el ritme de treball les secades o els períodes d'estiatge del riu? D'aquests elements no en tenim cap notícia i des de l'òptica de les relacions treball al camp/treball a la fàbrica caldria veure fins quan un i altre es complementen i a partir de quan, malgrat incidir dins del marc familiar, actuen independentment un de l'altre.

Queda un darrer aspecte, el salari. Seguint Oliveres, el 1842, els salaris de la filatura eren 32,4 rals els homes, 12 rals les dones i 6 rals els nens (221). Les dones cobraven el 37,- % dels homes i els nens el 18,5 %. La massa salarial a abonar als obrers bagencs (Quadre 4.26) era el 39,1 % del total, si els obrers se'ls hagués pagat com a homes. La reducció de costos era evident utilitzant mà d'obra femenina i infantil, que no utilitzant la masculina.

Però aquests baixíssims salaris per les dones i els nens tenen sentit, no per valoracions ideològiques de capacitat de producció -un home i una dona en una màquina de filar produeixen el mateix-, sinó pel seu caràcter de complementarietat dins de la unitat familiar. El sou de l'home més el sou de la dona equivalia a la taxa de reproducció de la unitat familiar. Ambdós estaven per dessota de les necessitats familiars i ambdós es necessitaven, per tant calia que la dona cerqués feina com a una necessitat estructural de la unitat familiar. El sou baix es derivava d'aquest caràcter estructural. Aquesta complementarietat algunes famílies la realitzaran treballant al tèxtil homes, dones i nens, però no serà el més corrent. Hem vist els pocs homes que aquell ocupava, per tant, la complementarietat es feia amb l'ocupació agrícola de l'home. Aquesta dualitat de la majoria d'unitats familiars bagenques -la dona a la fàbrica i l'home els treballs agrícoles- permetia que s'establissin dues relacions d'explotació, les contradiccions de les quals eren mediatitzades per la unitat familiar; la relació industrial/treballadora tèxtil i la relació propietari de mas /rabassaire. Podien funcionar simultàniament aprofundides perquè ni l'una ni l'altra havia de garantir la reproducció de la unitat familiar. Els períodes de crisi agrària o bé de crisi tèxtil podien ésser suportats sense masses conflictes perquè difícilment coincidien un i altre. Fins i tot, aquesta dualitat donava més

flexibilitat a la unitat familiar per adaptar-se no sols a situacions difícils sinó a un empitjorament progressiu de les relacions d'explotació -baixa dels preus del vi, condicions contractuals més dures- i ho feia, conreant més terres, cedint mà d'obra infantil a les fàbriques etc. La situació tindrà un límit que es manifestarà clarament a la Guerra Civil amb el moviment rabassaire i vagues a les fàbriques. La sortida del sistema era un salt qualitatiu endavant que no es produirà fins els anys 50 del nostre segle.

La utilització de les dones com a força de treball no serà únicament en el camp tèxtil, serà també en el servei domèstic de les famílies benestants pageses o burgeses, però les fonts estadístiques en aquest sentit són escasses. Segons la classificació professional del cens de 1860, les criades equivalien al 5,8 % del total del personal laboral, els criats, el 4,4 %. La xifra és força elevada, sols superat a nivell de dones per les jornaleres de fàbrica.

Algunes respostes a les diferències entre els censos de població de 1857 i 1860 van en aquest sentit:

-Aguilar: "Porque no habiendo ocupación a que dedicar las mujeres son muchas las hijas de clases poco acomodadas que salen para dedicarse al servicio doméstico".

-Sta. Cecília de Montserrat: "Por falta de ocupacion las hijas de padres poco acomodados se marchan a otros pueblos para servir o dedicarse a la fabricacion mientras los varones se quedan para dedicarse al cultivo de las tierras".

Una resposta similar es troba a Sta. M^a d'Oló i St. feliu Sasserra. A St. Mateu de Bages van a servir a Barcelona, Manresa i Súria (222).

Caldria saber quin era el futur d'aquestes criades si eren una emigració definitiva, si implicava viure a la llar on servia, a quin lloc es casaven i si es donava realment una complementarietat com hem definit en el treball tèxtil. S'hauria d'aprofundir més en aquest sector d'individus.

4.8 LA FABRICACIÓ D'AIGUARDENT.

De la historiografia catalana sobre la fabricació i exportació d'aiguardent es desprenen unes idees bàsiques:

a/ L'aiguardent era un producte fonamental de l'exportació catalana. La

mitjana d'exportació de 1785 a 1796 era el 30,18 % del total. A principis del segle XIX baixarà en picat, però en el comerç exterior espanyol de 1850, el vi i l'aiguardent suposaran el 28,3 % del total, si bé no sabem la distribució entre un i l'altre (223). Desconeixem però, una evolució precisa de la conjuntura.

b/ Que el centre productor per excel·lència és el Camp de Tarragona i el Penedès amb un centre neuràlgic a Reus (224).

c/ En part es contradiu amb la idea que una de les causes de la conversió del vi en aiguardent era el mal estat de les comunicacions. Aquesta conversió creava valor afegit; al mateix temps reduïa el volum del producte i era, per tant, més barat el seu transport. Explicaria que els vins de l'Alt Penedès, Muntanyes de Prades, Pla de Bages i altres àrees de l'interior fessin aquesta transformació per exportar-los mentre les àrees de la costa exportaven preferentment els seus "caldos" (225).

d/ El problema rau en qui fabrica i produeix l'aiguardent i qui controla la comercialització d'aquesta producció. Vilar distingeix entre un aiguardent produït al mas com a producte complementari de l'economia pagesa pròpi de la primera meitat del segle XVIII i el produït per destil·ladors especialitzats a la segona meitat de segle (226). A Reus, el 1740 eren coneguts comerciants que proveïen els negociants barcelonins (227). Però des de l'òptica de la producció el tema ha estat molt poc estudiat.

La fabricació d'aiguardent, és una activitat econòmica derivada de la producció vitícola que pot proporcionar un valor afegit al producte i per tant, acumular més capital que el derivat de la simple venda del vi o bé contribuir a eliminar els excedents de vi i convertir-se en regulador de les collites i dels preus del vi. El seu paper al Bages no serà l'equivalent al de la indústria tèxtil, a partir de la qual es definiran dos nous grups socials -burguesia i proletariat-, sinó una activitat que s'aprofitarà de les contradiccions de la comercialització del vi.

En cites apuntades més amunt (228) al Bages el vi s'exportava cap a la Muntanya i del sobrant es feia aiguardent que anava a la costa. Però hem insistit que el vi no es produïa per fabricar aiguardent. El 1748 sortien de la duana de Manresa cap a la costa 763,75 cargues i el 1752, 693,5 (229). A Santpedor el mateix any 986 cargues (230). I el P.Caresmar el 1780, atribuïa al Bages 6000 cargues però el Penedès a finals de segle en produïa 40000 i el doble al Camp de Tarragona (231). Sembla més aviat que l'aportació bagenca era modesta.

La primera oficina d'aiguardent que tenim documentada al Bages és d'en Josep Serra i Pahissa, propietari, amo del Mas Serra de Navarcles, el qual arrenda a Manel Carner, moliner, el molí fariner, draper, molina de fusta i oficina d'aiguardent conegut pel nom del Molí d'en Serra a la vora del Riu Calders (232).

El caràcter familiar de l'explotació es copsa perfectament a Santpedor, almenys a la primera meitat de segle XVIII. El 1752, eren "una vintena els petits fabricants de dit article, qu'eren els mateixos principals propietaris de la vila" (233). En el cadastre de 1736, quatre pagesos, dos paraires i un sastre; el 1748 i 1752, vuit fabricants fan aiguardent llisa, però tres en deixen de fer i n'apareixen tres més de nous (235). Aquest aparèixer i desaparèixer sols respon al caràcter conjuntural de l'aiguardent i una vinculació a estructures productives familiars que complementa ingressos, però no n'és la font principal. Caldria aprofundir si coincideix amb les famílies acomodades o la burgesia incipient, activa i barrejada en multitud de negocis. No per casualitat, molts d'ells seran paraires.

Els trets més rellevants de Manresa a la primera meitat del segle XVIII els hem analitzat a un altre lloc (236) i intentem sintetitzar les conclusions:

a/ Fins el 1730 no trobem la primera sol·licitud de permís per fabricar aiguardent i entrà vi de fora el terme per destil·lar-lo. Anteriorment se'n fabricava però pel consum de la ciutat com es desprèn de l'arrendament a la menuda. A partir d'aquest any les sol·licituds continuaran. De les quantitats de vi entrat de 1730 a 1748, en Josep Oller del Mas suposa el 76,8 % del total, els altres entren poques quantitats i en períodes diferents. Però el vi entrat no equival al vi destil·lat i podria donar-nos una idea falsa de la situació. Tot i així, pensem que si exceptuem n'Oller del Mas que produí aiguardent massivament, la resta d'olles produïren en situacions molt concretes i no pas de manera continuada. L'aparició i desaparició de noms com a Santpedor confirma aquesta situació.

b/ Els fabricants localitzats en aquest període es recullen al Quadre 4.27. Es poden definir tres característiques: 1/ Predomini dels artesans sobre els pagesos, encara que un d'aquests pagesos serà l'aiguardenter més important i connectat amb el seu germà comerciant de Barcelona, 2/ Que són artesans lligats a la base productiva, amb algunes terres tots ells i ben pocs superen el límit de la petita propietat (16,5 Q.), i 3/ Que es dediquen a comerciar com ho prova la participació gairebé massiva al ganancial i in-

QUADRE 4.27

Els que han aparegut alguna vegada com a fabricants d'aiguardent, l'extensió de terres que controlen, la seva participació en el ganancial de 1735 i en els arrendaments de la Ciutat.

NON I OFICI	Q.	GANANCIAL	ARRENDAMENTS
Josep Olier del Mas, pagès	298,8	90 rals	No
Martí Jaumeandreu, encapador	0,2	30 rals	No
Ignasi Oliveras, peçós	24,3	35 rals	Si
Felix Subirats, veler	2,5	--	Si
Tomas Fabreces, sabater	8,-	10 rals	Si
Joan Suanya, veler	134,9	30 rals	No
Geroní Comelles, corder	6,1	30 rals	Si
Miquel Cavalleria, clavater	0,1	50 rals	Si
Maurici Coma, clavater	6,4	15 rals	Si
Gaspar Campdoliver, sabater	12,2	10 rals	No
Josep Amorós, traginer	10,5	20 rals	Si
Francesc Moliner, pagès	5,2	--	Si
Maurici Vidal, veler	--	10 rals	Si
Josep Barjau, calderer	11,-	15 rals	Si
Josep Soler, blanquer	14,7	20 rals	Si
Maurici Martí, guanter	3,7	--	Si
Bernat Escorcoll, blanquer	1,2	--	Si
Jaume Morros, clavater	15,3	10 rals	No
Josep Aris, corder	1,4	15 rals	Si

verteixen en els arrendaments de la Ciutat. No podem parlar d'aiguardenters especialitzats, sinó que l'aiguardent juga un paper complementari en un marc de negocis diversos.

c/ A la llista d'aquests fabricants, si exceptuem Joan Suanya i Josep Soler, cap dels altres el trobarem dins de la burgesia manresana de finals del segle XVIII. No sembla, doncs, que l'aiguardent fos un element decisiu de l'acumulació de capital de determinat grup social.

d/ L'aiguardent (requintada) fabricada a Manresa tindrà com a destí la costa i probablement l'exportació cap a Amèrica. A menor escala, es produirà aiguardent llisa o arrissada que s'exportarà cap a la Muntanya.

A l'inventari de Joan Bta. Soler, blanquer passat a veler que hem estudiat més amunt, en el Mas Calvet de la seva propietat hi ha una oficina d'aiguardent en una caseta prop de la font (237). L'aiguardent serà una activitat més entre els seus diversos negocis, però curiosament l'olla és instal·lada en un poble veí i no a la mateixa ciutat i, al mateix temps, és un aparell enormement senzill (una olla d'aram de 1 carga 12 setzens). Arrodonia el negoci del vi, però no el determinava.

El 1780 i partint de les dades dels pobles del Bisbat de Vic hi ha les següents oficines d'aiguardent (238):

Cardona	2	
Mura	2	
Sallent	5	(que lleven a Barcelona)
Navarcles	1	
Castellbell	3	

Manresa	14
Santpedor	<u>7</u>
	34

El 1797, l'Almanak Mercantil deia de l'aiguardent: "de que hay muchas fabricas, los fabricantes de dichos licores son: D. Juan Suaña, D. Juan Bta. Soler, D. Josep Ignacio Pla i D. Josep Barjau" (239). Si exceptuem en Barjau, no sembla que a finals de segle XVIII s'hagués produït a la comarca una especialització aiguardentera sinó que continuava tenint el caràcter suplementari.

I no sols a Manresa, també en els pobles. Malgrat que a Navarcles se'ns digui que sols n'hi havia una, almenys tres individus estaven lligats a la destil·lació d'aiguardent: n'Altimiras, en Graner i en Cura (240). En Manel Altimiras, pagès de Navarcles, declara al capbreu de 1780, una "casa, corral y fabrica de fer ayguardent" (241). En Francesc Graner declara a l'inventari: "Item, una oficina de fer ayguardent, ab sa olla, saffreig, canons y demes guarnicions posada y situada al corral de la altre casa que tenia y posseia dit difunt" (242). El 1816, en Miquel Cura també declarava una oficina d'aiguardent (243). Els tres són representants de la pagesia mitjana que han crescut al llarg del segle XVIII. L'aiguardent, però, formarà part d'una diversitat d'activitats agrícoles amb el pes fonamental del vi. L'olla permetia destil·lar el vi de menor qualitat, el premsat, el que es picava i així revalorava el seu preu. No creiem que la major part del vi collit es destil·lés, les fonts estadístiques cal prendre-les amb molta relativitat perquè amb aquesta funció era molt fàcil tenir una olla i no declarar-la.

L'associació pagès de mas/ comerciant de Ciutat per la producció d'aiguardent pot veure's a través de l'acord firmat entre Josep Barjau, blanquer -l'únic individu que probablement s'especialitzés en la producció d'aiguardent- i Josep Regordosa, pagès de St. Salvador de Guardiola. Tenen oficina d'aiguardent amb dues olles, una tina de 200 cargues, dues de 700 c. juntes, una premsa i s'està construint una casa. Ho han pagat tot a mitges. Van al notari per pactar les sortides en cas de dificultats: si un ven, dona el dret de fadiga a l'altra; si no volen fabricar junts acorden que un any ho farà un i l'altre any, l'altre, si bé de l'1 al 15 de Gener, l'altra podrà destil·lar 200 cargues (244). Col·laboració capital agrari, capital industrial, però dura poc, el 1790 ja han posat en marxa les clàusules de desavinença i no s'entenen pas (245).

Sembla confirmar-se un mapa d'olles d'aiguardent escampades arreu, espe-

cialment a les àrees rurals que destil·larien no de manera permanent sinó quan calgués. El cens de 1819 anomena un seguit de pobles en els quals hi havia alguna fàbrica d'aiguardent (246):

Manresa	St. Fruitós de Bages
Castellar	St. Iscle i Sta. Victòria de Bages
Castellfollit	Navarcles
Castellgalí	Santpedor
Castellnou	Callús
Sallent	St. Salvador de Guardiola
Rajadell	Castellbell i Vilar
Rocafort	St. Vicenç de Castellet
Sta. Cecília de Montserrat	Talamanca
Monistrol de Calders	

La relació és molt extensa comparada amb la llista de 1780. S'havia estés la fabricació o el cens s'acostava millor a la realitat? Creiem en això darrer. La llista mostra un mapa ampli de les oficines d'aiguardent que podien generar una producció important.

El nostre punt d'arribada és a mitjans de segle XIX, però les dades són contradictòries. Segons Pladevall, el 1860 al Bages hi havia almenys 63 destil·leries d'aiguardent però no dona la font (247). El 1845, apareixen les fàbriques de la comarca de Manresa i en alguns pobles es fa referència a l'aiguardent (248):

Castellfollit del Boix	- Agustí Cañellas	800 arroves	1841
	- Josep Biosca	150 arroves	1841
Marganell	- Jaume Oller	450 arroves	1740
Monistrol de Rajadell	- Jaume Vilades	300 arroves	1842
St. Vicenç de Castellet	- Pere Gros	300 arroves	1777
Sty Salvador de Guardiola	- Josep Puig	640	1815
	- Fcesc. de A.Miralda	25 arroves	1760

La Secció de Foment del Govern Civil va comunicar a la Junta de Comerç la relació de fàbriques d'aiguardent perquè indiqués on calia col·locar vedadors per posar la marca oficial a les pipes. Hi havia 122 oficines repartides en 62 pobles; al Bages hi havia 19 oficines repartides en 12 pobles (el 15,6 % de les oficines de Catalunya). Eren les següents (249):

Artés	2	Santpedor	2
Calders	1	Marganell	1
Castellar	1	Talamanca	1
Castellet	1		
Guardiola	1		
Manresa	4		
Mura	1		
Navarcles	2		
Rajadell	2		

El caràcter rural i inestable de la fabricació es posa novament de manifest en aquesta nova relació.

A Manresa, el 1828 es destaquen com a notables les fàbriques de Martí Jaumeandreu, Francesc Barjau -els dos únics cognoms que apareixen a la relació de meitat de segle XVIII- i Francesc Casajoana (250). A la contribució industrial de 1860, els fabricants d'aiguarent eren Pere Casajoana, Isidre Comellas, Salvador Carreras i Francesc Jaumeandreu, però s'especificava per tots quatre "4 meses" (251). Aquest nucli eren probablement els destil·ladors, especialitzats però sols per quatre mesos. Cal suposar que la conjuntura del vi condicionava la producció. El 1850, Mariano Vallés apareix com a venedor al major d'aiguarent (252). Era tal vegada, una possible xarxa que estava per damunt de la producció: el comerciant que comercialitza l'aiguarent produït a les àrees rurals.

Acabem les referències a la fabricació d'aiguarent amb unes notes sobre la destil·leria d'aiguarent que es muntà a casa de Joan Posa d'Artés. Vam observar els antecedents familiars quan s'estudiava els paraires. La societat va fundar-se el 15-IV-1845 i la formaven Joan Posa, Víctor Mirabittles, Joan Berenguer, Josep Morell, Antoni Muré i Joan Ferrer, aportant cadascun 135 ll. (810 ll. en total) amb les que van comprar una olla de 3,5 cargues de vi i tot l'utilatge precís. En Joan Posa seria l'encarregat de fer-la funcionar i de comprar el vi necessari però havia de passar els comptes amb en Josep Morell, dipositari del capital. Cobraria 7 rals per cada dia que la fes anar. La instal·lació va valer 58 pessetes més per individu. El 1849 es va canviar el funcionament, tal vegada perquè per en Posa resultava poc rendible. Deixaven de fer-la funcionar conjuntament i cada soci tindria un dia de la setmana per fer-la funcionar. Sembla que el 1860 encara funcionava (253). L'exemple mostra el caràcter de petita iniciativa i, al mateix temps, l'escassa consolidació de la mateixa.

A tall de conclusió i conscients que caldria aprofundir molt més l'estudi dels fabricants i de la comercialització, la fabricació d'aiguarent al Bages va tenir sempre un caràcter complementari en la producció vitícola, i va contribuir a eliminar els vins dolents i els excedents sobrants quan les collites eren molt abundants. Descartem una interpretació al revés, en la qual la producció d'aiguarent va tibar la producció vitícola. La fabricació, en forma d'oficines, es va estendre per la majoria de municipis en els quals van aparèixer alguns individus que destil·laven, però normalment

l·ligats a un mas o a la pagesia mitjana. El negoci mai apareix com a únic sinó l·ligat a moltes altres activitats econòmiques. No sembla que aquests trets canviessin al llarg del segle XIX i el caràcter precari l·hem analitzat a partir del cas dels Posa d'Artés. A Manresa sembla observar-se una tendència a l'especialització d'alguns individus però les oficines no anaven tot l'any. La fabricació d'aiguardent, malgrat ésser important per regular excedents vitícoles; complementar els ingressos de determinats grups socials aprofitant al màxim el vi -tant en la producció com en la comercialització-, no va tenir el caràcter transformador de la indústria tèxtil ni les incidències damunt l'estructura agrària bagenca d'aquella. S'adaptà al monocultiu vitícola.

4.9 CONCLUSIÓ.

Dels diversos apartats caldria retenir-ne alguns aspectes de cara a les conclusions finals:

a/ L'estructura socio-professional de la comarca es polaritza entre pagesos benestants i rabassaires en els pobles però amb diferències comarcals notables: el predomini històric de l'artesanat a Manresa sempre per damunt de la pagesia, i un est comarcal en el qual l'artesanat rural -especialment paraires i teixidors- adquireixen un cert desenvolupament.

b/ Indicis que en el segle XVII la blanqueria era molt important a Manresa i fonamental per entendre l'aparició en el s. XVIII de la petita noblesa i la burgesia urbana.

c/ La indústria tèxtil de la llana és inexistent a Manresa, però en canvi té una certa rellevància en els pobles de la comarca. Hem deixat de banda els altiplans del Moianès i Lluçanès en l'estudi. S'ha mostrat el paper en la comunitat rural d'aquests paraires que no sols practicaven el seu ofici sinó que s'aprofitaven de les dificultats dels petits pagesos. Alguns d'ells en arribar al segle XIX es transformaran en actius fabricants de cotó, mentre que altres, malgrat una certa situació de benestar dins de la comunitat, continuaran com a pagesos relativament acomodats.

d/ A Manresa, l'activitat econòmica fonamental durant el segle XVIII fou la fabricació de mocadors de seda. La seda era importada en la seva totali-

tat, sobretot del País Valencià i els mocadors eren exportats cap Amèrica i cap a mercats europeus i peninsulars.

Tot el creixement econòmic del ram es produí dins del gremi de velers. Els comerciants-manufacturers ocuparen els càrrec de responsabilitat i convertiren el gremi en un estímul per a la producció. Aquest control va permetre per una banda, fabricar gairebé amb plena llibertat -d'això es queixava el gremi de Barcelona- i per l'altra, actuar per destruir els artesans independents i posar l'activitat productiva d'aquests sota el control dels comerciants-manufacturers.

Hem pogut estudiar 10 anys -els primers- de la fàbrica de Joan Bta. Soler. D'aquest hem copsat per una banda els lligams inicials en la pràctica productiva -tenia cinc telers- i de l'altra l'organització de la producció amb el treball de dones, torcedors, tintorers i teixidors. Al mateix temps, les pràctiques comercials que a poc a poc, el conduïen al paper de comerciant manufacturer que heurà adquirit a mitjan segle XVIII quan participà en una de les companyies més importants de velers.

La fórmula que utilitzà la burgesia manresana per desenvolupar la producció i comercialització dels mocadors de seda fou la companyia en què diversos socis aportaven capital per desenvolupar una tasca econòmica concreta. Hem vist també la participació de capital manresà en altres activitats de comerç agrícola. Crearen igualment una xarxa de corresponsals a Amèrica i a la Península per col·locar la producció.

e/ Hem analitzat també la indústria de cordons i passamans que es desenvolupà paral·lelament a la seda pels perxers i passamaners i com individus importants de la burgesia urbana eren coneguts dins d'aquest ram. De nou destaca la participació de les dones i la transformació en vetes quan s'introduí el cotó en aquestes activitats. En el segle XIX, els vetaires seran sobretot petits productors amb pocs telers i tenien una importància notable a Manresa, però hem pogut mostrar els indicis d'altres fabricants més importants que en un ordre superior controlaven la producció.

f/ Les fàbriques d'indianes a Manresa -malgrat que la primera la datem el 1759- varen tenir poca importància. La renovació productiva a Manresa es feia en la seda i dins del gremi; a finals de segle XVIII sols en tenim localitzades dues.

g/ Els canvis que s'introdueixen en el XIX a Manresa són els següents:

-El cotó substitueix totalment a la seda que, com aquesta, vindrà de l'exterior.

-La filatura manual que necessitava molta mà d'obra femenina constituïa un autèntic coll d'ampolla per augmentar la producció, per això, la mecanització es produí en aquesta branca i no en els telers. Aquest canvi demanava energia que es trobà en l'aprofitament d'antics salts d'aigua a la vora dels rius. La filatura, d'ésser dispersa en multitud de llars, es concentrà en edificis anomenats fàbriques, aprofitant antics molins, la qual cosa reduïa el capital fix.

-Canviava així formalment l'organització del treball: les dones que abans treballaven a casa ara passaven a fer-ho durant un horari determinat, en un edifici-fàbrica més o menys allunyat de la casa de residència.

-Hi ha gairebé una total continuïtat entre els comerciants-manufacturers del segle XVIII i els industrials del segle XIX. Hem copsat, potser, una certa tendència a esdevenir rendistes en els primers i l'aparició de nous individus que s'incorporen a la burgesia urbana. Hem posat en dubte, l'origen humil d'algun d'ells.

-El sistema de companyia és el més utilitzat a la primera meitat del XIX. L'edifici -molt més capital fix que abans- el solia posar algun dels socis o podia ésser arrendat si no se'n tenia. Aquest sistema permetia adaptar-se a qualsevol conjuntura. L'estudi de la burgesia no ha d'ésser l'estudi d'una fàbrica sinó del conjunt de les seves activitats globals.

-No va desaparèixer el treball a mans sobretot en el camp del teixit. Mentre aquest va ésser manual -fins el 1850- els telers varen estar escampats pel camp al Bages però amb dependència del fabricant.

-Geogràficament les fàbriques es construïren als voltants de Manresa en els cursos fluvials -Cardener i Torrent de St. Ignasi- i a poc a poc pel Llobregat. Fins a mitjan segle XIX el capital fou essencialment manresà -els antics comerciants-manufacturers- i fins i tot comarcal -alguns dels antics paraires. Després trobarem ja capital barceloní sovint col.laborant amb pagesos benestants de la comarca.

-De la mateixa manera que en la producció de teixits de llana i de seda la mà d'obra femenina era important; en el cotó, les dones i els nens seran de molt la mà d'obra més abundant, cobrant, per altra banda, sous que eren la 1/3 part i 1/5 part dels homes. Una altra feina per les dones era anar de criades.

h/ La fabricació d'aiguardent és una altra activitat econòmica important de la comarca però va tenir sempre un caràcter complementari a la producció vitícola. Malgrat tot, no és l'activitat econòmica predominant

de ningú, sinó subsidiària d'altres activitats i la producció es troba escampada per tota la comarca en mans de pagesos de mas o de la pagesia mitjana. Fou un bon regulador d'excedents i millora d'ingressos per a determinats grups socials, però no va tenir el caràcter transformador de l'activitat tèxtil. S'adaptà i aprofità el monocultiu vitícola.

i/ La unitat familiar bagenca, sotmesa a dificultats d'accés a la terra va haver de recórrer -a part d'altres mecanismes com l'endeutament- al treball tèxtil com a forma de complementar l'ingrés agrícola. Els baixos sous no s'expliquen ideològicament per una condició física de la dona i nens inferior a l'home, sinó perquè en la realitat, aquest sou més l'ingrés agrícola equivalia a les necessitats de subsistència de la unitat familiar. Així la unitat pagesa estava sotmesa a dues relacions d'explotació: front a l'industrial que aconseguia baixos costos per un treball femení que solament complementava la unitat familiar i front al pagès benestant que cedia menys terres per perpetuar la situació amb un excedent global superior per la intensitat de treball que hi abocava el rabassaire. L'aprofitament màxim del treball de la unitat familiar generava més excedent pels grups dominants.

D'aquestes constatacions es desprèn que en el marc de Catalunya algunes comarques de l'interior varen viure en el s. XVIII -caldrà comprovar si abans- un important desenvolupament de les activitats tèxtils disperses en petites unitats productives que va tenir continuïtat en el s. XIX amb el naixement de fàbriques a les vores dels rius, finançades amb capital autònom. Aquesta dinàmica interna explicaria perquè sols són alguns rius catalans -les àrees que visqueren aquest procés- els que viuen una experiència industrialitzadora (conques del Llobregat i del Ter) i no d'altres a nivell de cabal més important com el Segre.

Cal destacar també que el punt de partida tant de la burgesia manresana com dels paraires d'alguns pobles, està totalment lligat a la base productiva i és posteriorment que esdevenen comerciants-manufacturiers. El desenvolupament d'aquesta burgesia es realitzà a costa de la mà d'obra femenina de les unitats familiars i de l'espoliació de l'artesanat al que es forçà a perdre la independència i sotmetre's a les decisions dels grans fabricants.

L'aparició de la burgesia al llarg del s. XVIII està lligat el procés històric que havia seguit l'estructura agrària bagenca. La feblesa de la noblesa -fins al punt de cedir part dels ingressos per la via dels arrendaments- va permetre sentar les bases d'una pagesia radicada en els masos quasi

propietària. La diferenciació social que es produí en aquesta generà per una banda, l'aparició massiva dels rabassaires i per l'altra, el creixement d'un artesanat urbà especialment a Manresa. És en el si d'aquests -a conseqüència potser del valor de la llegítima d'origen- que sorgiren alguns individus capaços de sotmetre als altres artesans i obligar-los al treball a mans. A l'enriquiment d'alguns d'ells va seguir el seu ennobliment però d'altres, amb les perspectives que oferia el s. XVIII, varen transformar-se en comerciants manufacturadors i destruïren les bases igualitàries de la societat urbana (les dades del personal major i menor i l'evolució de l'estructura de la propietat així ho confirmen). Al mateix temps, s'aprofitaren del desenvolupament agrícola, participaren en els arrendaments senyorials, en l'endeutament pagès, adquiriren masos (realitzaren una explotació rendista via masover) i s'aprofitaren de les dificultats estructurals de la petita pagesia per utilitzar la mà d'obra femenina. Aquests processos van permetre una acumulació de capital que féu possible que, en el s. XIX, el capital fix necessari per a la mecanització pogués ésser assumit sense masses problemes, o bé retirar-se optant per esdevenir rendistes, com havien fet alguns artesans enriquits a finals del s. XVII.

NOTES CAPÍTOL 4

- (1) La bibliografia sobre aquest fenomen és molt extensa i s'ha multiplicat enormement en els darrers anys. Entre els treballs que foren precedents cal destacar: JONES, E.L., "Los orígenes agrícolas de la industria" a AA.VV., Agricultura y desarrollo del capitalismo, Comunicación 22, Madrid 1974, pp. 303-341; BRAUN, R., "El impacto del trabajo a domicilio en una población campesina" a AA.VV., Estudios sobre el nacimiento y desarrollo del capitalismo, Madrid, 1971, pp. 73-86; MENDELS, F., "Protoindustrialization: the first phase of the industrialization process", The Journal of economy, XXXII, nº 1 (March 1972), pp. 241-261; LEVINE, D., "The demographic implications of rural industrialization: a family reconstitution study of Shepshed, Leicestershire, 1600-1851", Social History nº 2 (May 1976), pp. 177-196 i MEDICK, H., "The proto-industrial family economy: the structural function of household and family during the transition from peasant society to industrial capitalism", Social History nº 3 (Oct. 1976), pp. 291-315; DEYON, P., "L'enjeu des discussions autour du concept de "proto-industrialization"", Revue du Nord, LXI, nº 240 (gen.-març 1979) pp. 9-15. És fonamental també el llibre de KRIEDTE, P.-MEDICK, H.-SCHLUMBOHM, J., Industrialization before industrialization. Rural industry in the genesis of capitalism, Cambridge-Paris, 1981.
- (2) V. DEYON, P.-MENDELS, F., "Programme de la Section A2 du Huitième Congrès d'histoire Economique: la proto-industrialization: théorie et réalité (Budapest 1982)", Révue du Nord, LXIII, nº 248 (gener-març 1981), pp. 11-19 i amb la incorporació de les comunicacions del Congrés, MENDELS, F., "Proto-industrialization, Theory and Reality", Eighth International Economic History Congress Budapest 1982. "A" Themes, Akademiai Kiadó, Budapest, 1982, pp. 69-107.
- (3) Per aquests aspectes v. MEDICK, cit.; BRAUN, cit. pp. 76-85 i ALMQUIST, E.L., "Pre-famine Ireland and the theory of European proto-industrialization: evidence from the 1841 census", The Journal of Economic History XXXIX nº 3 (Sept. 1979), pp. 700-702.
- (4) A l'Estat espanyol han estat ARACIL, R. i GARCIA BONAFE, M. que han introduït aquests conceptes. ARACIL, R.-GARCIA BONAFE, M., "La protoindustrialització: un nou concepte en la història econòmica", L'Avenç nº 32 (Nov. 1980), pp. 64-69 i "La protoindustrialització i la indústria rural espanyola al s. XVIII", Recerques nº 13 (1983), pp. 83-102. Les seves reflexions tenen origen en bona part en els treballs realitzats a l'àrea d'Alcoi, "Els inicis de la industrialització a Alcoi", Recerques nº 3 (1974), pp. 23-47.
Un altre autor que ha treballat sobre el tema a l'Estat espanyol és CARMONA BADIA, X., "L'industria rural domestica in Galizia (secoli XVIII e XIX)", Quaderni Storici nº 52 (Aprile 1983), pp. 11-23. Mentre per Aracil a Galícia sols es pot parlar d'indústria rural, per Carmona Galícia reunia dos dels trets de la protoindustrialització: producció pel mercat i participació de la població camperola. Mancava la combinació en el quadre regional de la indústria pagesa amb la comercialització de l'excedent agrícola. Aquest no es realitzava perquè era captat per la burgesia rendista.
- (5) KRIEDTE i altres, cit. pp. 8-9, 40-41 i 77-94.
- (6) V. BRAUN, cit. pp. 73-76 i JONES, cit. p. 318-323 i p. 331.
- (7) KRIEDTE i altres, cit. pp. 145-146.

- (8) TILLY, Ch., "Flows of capital and forms of industry in Europe, 1500-1950" Theory and Society nº 12 (1983), p. 140.
- (9) Id. pp. 130-131.
- (10) Id. p. 129.
- (11) Per la definició d'aquest sistema domèstic v. MANTOUX, P. La Revolution industrielle au siècle XVIII, Paris, 1906, pp. 36-42; DOBB, M., Estudios sobre el desarrollo del capitalismo, Madrid, 1979(11), pp. 475-476; MORI, G., La revolución industrial, Barcelona, 1983, p. 29.
- (12) MANTOUX, cit. pp. 42-47; DOBB, cit. pp. 475-476; KELLENBENZ, H., "La industria en la Europa Moderna (1500-1750)" a VILAR, P. i altres, La industrialización europea. Estadios y tipos, Barcelona, 1981, pp. 15-16; LANDES, D.S., "Introducción" a AA.VV., Estudios sobre el nacimiento y desarrollo del capitalismo, Madrid, 1971, pp. 22-25; TILLY, cit. pp. 128-129.
- (13) DOBB, cit. p. 155 i 158-159 i MARX, K., El Capital, Libro III, Vol. 6, pp. 427-431.
- (14) Sobre la Revolució Industrial anglesa V. ASTHON, T.S., La revolución industrial, México, 1950; DEANE, Ph., La primera revolución industrial, Barcelona, 1968; HILL, Ch., De la Reforma a la Revolución Industrial, Barcelona, 1980; HOBBSBAWN, E.J., Industria e imperio, Barcelona, 1977; MATHIAS, P., The first industrial nation, Londres, 1969; DOBB, M., Estudios sobre el desarrollo del capitalismo, Madrid, 1979 (11); MANTOUX, P., La révolution industrielle au XVIII siècle, Paris, 1906; BAUROCH, P., Révolution industrielle et sousdéveloppement, Paris, 1963 i MORI, G., La revolución industrial, Barcelona, 1983.
Sobre la industrialització europea V. CIPOLLA, C. (ed.), Historia Económica de Europa (3). La Revolución Industrial, Barcelona, 1979; KEMP, T., La revolución industrial en la Europa del s. XIX, Barcelona, 1974 i Modelos históricos de industrialización, Barcelona, 1981; VILAR, P. i altres, La industrialización europea. Estadios y tipos, Barcelona, 1981 i TREBILCOCK, The industrialization of continental powers (1780-1914), Londres, 1981.
- (15) MORI, cit. pp. 18-19.
- (16) TILLY, cit. p. 124 i 135-136.
- (17) MARTINEZ SHAW, C., Cataluña en la carrera de Indias, Barcelona, 1981, pp. 235-236 i 281; GRAU, R.-LOPEZ, M., "Empresari i capitalista a la manufactura catalana del s. XVIII. Introducció a l'estudi de les fàbriques d'indianes", Recerques nº 4 (1974), pp. 20-21 i d'alguna manera hi contribueix el treball d'ALIER, R., "La fàbrica d'indianes de la família Canals", Recerques nº 4 (1974), pp. 59-93.
- (18) NADAL, J., El fracaso de la Revolución industrial en España (1814-1913), Barcelona, 1975, pp. 197-201. L'exemple escollit per TERRADES, I., Les colònies industrials. Un estudi entorn del cas de l'Ametlla de Merola, Barcelona, 1979, d'unes fabricants que veuen del Maresme pel seu estudi de les colònies reforça aquesta impressió. El cas dels Rosal que sortiren de Berga i tornaren a Berga posen potser les coses al seu lloc. MOREU-REY, E., "Una dinastia d'industrials. Els Rosal de Berga" a Home-natge a Jaume Vicens Vives, Barcelona, 1967, Vol. II, pp. 447-458.
- (19) VILA VALENTI, J., "L'allunyament del món rural, l'inici de la indústria moderna" a El món rural a Catalunya, Barcelona, 1973, pp. 127-166.

- (20) VILAR, P., "La Catalunya industrial: reflexions sobre una arrencada i un destí", Recerques nº 3, (1974), pp. 7-22; NADAL, J.-RIBAS, E., "Una empresa cotonera catalana: la fàbrica de la Rambla de Vilanova (1841-1861)", Recerques nº 3 (1974), pp. 47-82; NADAL, J., El fracaso..., cit. pp. 188-189.
- (21) Nadal creu que el mercat espanyol era força important abans de perdre les colònies. NADAL, J., El fracaso..., cit. pp. 190-191.
- (22) MALUQUER DE MOTES, J., "La revolució industrial a Catalunya", L'Avenç, nº 73 (Jul-Ag. 1984), pp. 18-34.
- (23) Pel 1718 comptem amb el resum de Vilar per vegueries, VILAR, P., Catalunya dins l'Espanya Moderna, Vol. III, pp. 24-25, també publicat per IGLESIES, J., Estadístiques de població de Catalunya en el primer vèncenni del s. XVIII, Barcelona, 1974, pp. 511-512, 834-836 i 841-871.
Pel 1787 tenim les declaracions de cada poble a IGLESIES, J., El cens del comte de Floridablanca, Barcelona, 2 vols. 1969 i 1970, pp. 388-449 i 481-486.
- (24) Vilar no cita com a tals els "viejos de 70 años arriba" mentre que Igle-sies sí que ho fa. La poca quantitat d'individus no alteren els resul-tats.
- (25) La font presenta els seus problemes: a Sallent, per exemple, els page-sos eren 198 i els jornalers, 110, dades poc probables. Fins a quin punt reflecteixen la realitat?
- (26) Cens de Població de 1860. Resum del Partit Judicial de Manresa. AHCM.
- (27) Segons l'Enquesta, 24 bracers que sols la meitat de l'any guanyaven el jornal i 16 que anaven sempre a jornal. Aquest total de 40 és ambi-gu. Si ho comptem a partir de la relació de famílies, el total de jer-nalers arriba a 63 i, curiosament, a l'enquesta, el 24 apareix da-munt d'una tatxadura, sota la qual posava 46. És probable, doncs, que 40 bracers sigui una xifra baixa.
- (28) Capbreu de Navarcles 1779-1781, AHSB.
- (29) ZAMORA, Fco. de, Diario de los viajes hechos en Cataluña, Barcelona, 1973, p. 105.
- (30) Cens de Població de Navarcles de 1857. AMN.
- (31) Cadastre d'Artés, 1774. AMA.
- (32) IGLESIES, J., El fogatge de 1553, Barcelona, 1979, pp. 471-475 i un llibre que és encapçalat així: "En aquest llibre son continuats tots los noms dels ciutadans y habitants de la dita Ciutat de Manresa di-vidits per carrers (...) comensa en lo mes de abril de 1586", AHCM.
- (33) SARREI i ARBOS, J., Història de la indústria, del comerç i dels gremis de Manresa, Manresa, 1923, p. 184.
- (34) Utilitzem els Personals dels anys 1746, 1765, 1770 i 1789. La crítica de les fonts i les limitacions en la seva utilització pot veure's, FERRER, Ll., Conreus, accés a la terra i proletarització a Manresa en el S. XVIII, Memòria de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1980, pp. 227-237. Els documents utilitzats són:
-Llista de la suma dels Personals han donat los gremis ab sos rela-cions, com dels que han ajustat per fer lo compliment, Any 1746. Lligall Cadastre 1740-1749 (II).
-Relació de Personal 1770. Lligall Cadastre 1770-1789.

-Relació de Personal, 1779. Lligall Cadastre 1770-1789.

-"Relazion que comprehende todos los Personales, estantes y Havitantes de la Ciudad de Manresa que de origen del MIS D. Juan Felipe Castaños, Intendente General de este Exercito y Principado de Cataluña he practicado con fecha de 20-VI-1765", Lligall Cadastre 1760-1769.

El mateix document fou trobat a l'ACA i utilitzat per RIU, M., "Manresa en 1765", Circular del CECB nº 60 (gen.-feb. 1950), pp. 2-5.

- (35) Zamora en el seu viatge fa la següent definició: "pero los menestrales tienen sus campitos para verdura", Diario..., cit. p. 110; OLIVERAS, J., Desenvolupament industrial i evolució urbana a Manresa (1800-1870), Memòria de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1983, Vol. I, p. 63.
- (36) Albert Galí suplicava no haver de pagar Personal Major: "no tiene mansebo ni aprendiz y la mayor parte del año trabaja por otros" o Fcesc Febres veler "que esta massa carregat per no tenir altre industria que son ofici y per ell té tres telers y té solament un fadrí y dos aprenents y que la seda que treballa la compra a fiar tota", Llig. Cadastre 1740-1749 (II), AHCM.
- (37) OLIVERAS, cit. Vol. II, p. 37.
- (38) SARRET, cit. pp. 18 i 37.
- (39) Id. p. 38.
- (40) Id. pp. 46-47.
- (41) ELLIOT, J.H., La Revolta dels catalans (1598-1640). Un estudi sobre la decadència d'Espanya, Barcelona, 1966, p. 413.
- (42) FERRER, Ll., "L'Avalot de les faves a Manresa. Un moment de la REvolta de la Terra a Catalunya", a Recerques nº 11 (1981), pp. 125-136.
- (43) SARRET parla de dades -que no especifica d'on treu- que avalen la participació dels joves blanquers a la Revolta i que el 1639 s'havien constituït en gremi independent a la Capella de St. Marc. En trobar blanquers a la banda avalotada i a la banda repressora planteja el problema de la possible diferenciació social dins del gremi: enriquiment d'alguns/ empobriment dels altres. SARRET, cit. p. 48; GASOL, J.M., "Una família de "favets" quelcom tremendos", Butlletí del CECB nº 11, III època (1er. semestre de 1970), p. 5.
- (44) Not. DALMAU, Test. 1676-1709, 8-X-1694.
- (45) Not. SOLER Test. 1710-1745, 15-II-1713. En Maurici Soler, blanquer va tenir, que coneguem, tres fills: en Josep Soler de la Plana, ciutadà honorat, en Maurici Soler del Raval de St. Andreu, blanquer i Na Maria que es va casar amb en Jacint Torras de Bages, també de la petita noblesa local.
- (46) Not. SOLER, Test. 1710-1745, 8-X-1719; Not. DALMAU, Test. 1676-1709, fols 73-74, 11-IX-1680; Not. PLADESANS, Test. 1618-1624, 2-XII-1632, fol. 158.
- (47) Llibre del Soler (1733-1740), Lligall Soler, AHCM. FERRER, Ll., "Genealogia de la família Soler i March. Aspectes socio-econòmics", Miscel·lània d'Estudis Bagencs nº 2 (1982), pp. 31-52.
- (48) FERRER, Ll., "La fabricació d'aiguardent a Manresa a la primera meitat del s. XVIII", Miscel·lània d'Estudis Bagencs nº 1 (1981), pp.107-126.
- (49) Not. RALLAT Test. 1762-1770, fols 329-334, 17-II-1762 i Id. Test. 1734-1751, fols 330-331 (1747).

- (50) Not. RALLAT Cap. 1762-1771, fols 132-137, 25-II-1767; Id. Test 1734-1751, fols 464-465 (1751).
- (51) Sols per posar un exemple: Tomàs Ignasi Soler serà soci fundador juntament amb Josep Sacristà, també de Manresa, de la Companyia d'Aragó que comerciarà en grans per Catalunya i Aragó. NAVARRO MIRALLES, J.L., "La Compañía de Aragón (1777)", Estudios Históricos de los Archivos de protocolos V (1978), pp. 141-151.
- (52) CARRERA PUJAL, J., La economía de Cataluña en el s. XIX, Vol. IV, p. 85.
- (53) SARRET, cit. pp. 181-182.
- (54) V. en aquest sentit les Respostes al qüestionari de Zamora corresponents al Berguedà, especialment l'apartat dedicat a la indústria. Estudis d'Història Agrària nº 5, de propera publicació.
- (55) HERNANDEZ, I., La industria de la seda en Manresa en la segunda mitad del siglo XVIII, Memòria de llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1964, pp. 169-173. La mateixa estadística amb algunes diferències és citada per CARRERA PUJAL, cit. Vol. IV, p. 85.
- (56) TORRAS, Jaume, "Estructura de la indústria precapitalista. La draperia", Recerques nº 11 (1981), pp. 13-14.
- (57) Id. p. 14.
- (58) PICANYOL, Ll., "Notes històriques sobre el gremi de paraires de Moià", VI Assemblea d'Estudis Comarcals, Vic, 1962, p. 44.
- (59) Id. pp. 41-45.
- (60) TORRAS, J., cit. p. 14. Per Moià, Id. p. 16. Oliveras citant a Jordan i Frago assenyala que el 1779 hi havia a Catalunya 1600 telers de llana repartits per 72 pobles que donaven feina a 4000 persones "difundidos en un grandísimo numero de lugares circunvecinos a dichas fabricas", OLIVERAS, J., "La introducció de la filatura del cotó a Catalunya", Dovella nº 2 (Oct.-Nov.-1981), pp. 20-24. Els fenòmens descrits són iguals a Igualada: TORRAS i RIBE, J.M., La revolució industrial a la comarca d'Anoia, Barcelona, 1979, p. 10.
- (61) CARRERA PUJAL, cit. Vol. IV, p. 157.
- (62) El 1780 s'introdueix les Jenny i Waterframe que es milloren amb l'adaptació de la bergadana a finals de segle. Mentre aquestes màquines es generalitzaran, el teler mecànic no s'introduirà fins la segona meitat del s. XIX (el 1850 suposaven l'11% del total), VILA VALENTI, J., "L'allunyament...", cit. p. 141.
- (63) Jaume TORRAS situa els paraires en el segon estrat de l'estructura precapitalista de la draperia. El factor del seu enlairament no era l'aportació de capital fix, més aviat modest, sinó la de capital humà en forma de capacitat de coordinació i de gestió i un fons de rotació suficient que garantís el cicle de la llana. Cit. pp. 12-17.
- (64) Not. FERRUSOLA 1770, fols 121-124, 8-III-1770.
- (65) Segons el cadastre de 1774, tenia 20,40. de terra. AMA.
- (66) En les noces d'or que celebraren els descendents de la família publicaren un llibret amb els antecedents històrics de la família. D'aquest extreiem bona part de les dades. La família Pose-Gibert d'Artés, Ed. familiar, Artés, 1979.
- (67) Not. SOLER, Test. 1710-1745, 14-III-1744.

- (68) Not. FERRUSOLA 1770, fols 327-328, 4-XII-1770.
- (69) Id. fols 15-16, 2-I-1770.
- (70) GALO BARDES-PUIGBO, Notes històriques d'Artés, Manresa, 1933, pp. 21-22.
- (71) Declaració de Francesc Tàpias, paraire. Capbreu de Navarcles 1779-1781. AHSB.
- (72) Not. J.A.SALA, Cap. 1756-1771, fols 240-243, 22-IV-1765.
- (73) FERRER, Ll., "Censals, vendes a carta de gràcia i endeutament pagès al Bages (s. XVIII)", Estudis d'Història Agrària nº 4, (1983), pp. 126-127.
- (74) Not. J.A.SALA 1765-1768, fol 196 (1766), 23-IX-1766.
- (75) Not. J.A.SALA 1760, fol. 49, 25-III-1760.
- (76) Not. GILI, 16-VII-1844, AFC. SEbastià Tàpias, hisendat de Manresa ven una feixa de terra al lloc anomenat dels Ametllers que havia estat declarada al capbreu per Francesc Tàpias
- (77) Not. COMA 1820-1822, fols 89-90, 12-IX-1820.
- (78) Registro de hipotecas. Libro 1º de Calders. Monistrol de Calders y Viladecavalls, AHCM..
- (79) Not. GILI 1850, fols 40-42, 11-III-1850.
- (80) Amillament de Calders 1861, ACA.
- (81) Llicències urbanístiques, Ajuntament de Navarcles, s. XIX, AMN.
- (82) Not. MANDRES 1849-1850, fol. 102, 30-IV-1850.
- (83) VILA, A., Noticia històrica de la vila de Santpedor, Manresa, 1898, p. 195.
- (84) HERNANDEZ, I., cit. p. 174.
- (85) Id. p. 76; PLADEVALL, A., "Un cens demogràfic i econòmic del Bisbat de Vic del 1780", Revista Catalana de Geografia, Any I, Vol. I, nº 4 (Oct-Des 1978) p. 593.
- (86) SARRET, cit. p. 181.
- (87) CARRERA, cit. Vol. IV, p. 112.
- (88) PLADEVALL, cit. p. 593.
- (89) CARESMAR, J., Discurso sobre la agricultura..., pp. 372-373.
- (90) FERRER, Ll., Conreus..., cit. p. 34.
- (91) Solament a l'inventari de Ramon Enrich, traginer hem trobat que en el terret hi consten 24 canyissos per les cuques sederes (12 de grans i 12 de petites), Not. J.A.SALA 1758, fol. 60.
- (92) Resposta de Manresa al qüestionari de Zamora, Preguntes nº 125 i 47.
- (93) HERNANDEZ, cit. p. 46.
- (94) Sobre la producció de seda a València i com no s'aconseguí un procés d'industrialització v. MARTIN SANTOS, V., Cara y cruz de la sedería de Valencia (s. XVIII y XIX), Valencia, 1981.
- (95) HERNANDEZ, cit. p. 72.
- (96) HERNANDEZ, cit. p. 79.
- (97) Almanak mercantil o guia de comerciantes para el año 1797, p. 471
- (98) HERNANDEZ, cit. pp. 80-90.

- (99) Id. cit. p. 114.
- (100) LABORDE, A., Itinerario descriptivo de las provincias de España y de sus islas y posesiones en el Mediterráneo, Valencia, 1816, p. 46.
- (101) SARRET, cit. pp. 86-102.
- (102) Id. pp. 79-85.
- (103) HERNANDEZ, cit. pp. VIII.
- (104) Id. cit, p. 113 i 117.
- (105) Id. cit. p. 27 i MOLAS, P., Los gremios barceloneses del s. XVIII, Barcelona, 1970, p. 76.
- (106) HERNANDEZ, cit. pp. 16-18. Un cas concret seria el de Josep Fuster que funcionava així des de 1755.
- (107) Id. pp. 104.
- (108) RIU, M., cit. p. 2; HERNANDEZ, cit. p II i SARRET, cit. p. 103.
- (109) HERNANDEZ, cit. pp. 74-77.
- (110) CARRERA PUJAL, cit. Vol. IV, p. 125.
- (111) Resposta de Manresa al qüestionari de Zamora, Preguntes nº 115 i 122.
- (112) Segons Caresmar, el 1780 la seda ocupava 6000 persones de les quals 3000 eren homes i nens que es dedicaven a teixir i 3000 dones i nenes que debanaven seda i feien "redecillas", cit pp. 372-373.
- (113) Una biografia de la família es troba a FERRER, Ll., "Genealogia...", cit.
- (114) Llibre del Soler (1733-1740), Lluís Soler, AHCM.
- (115) El 1738 comprà mocadors a:
Isidre DORCA	107 dotzenes	6 ll./5 ll. 14s.
Josep GALOBART	4 "	6 ll.
Domingo DURAN	1 "	5 ll. 12s.
Josep CODINA	22 "	6 ll.
CARIDO (?)	2 "	5 ll. 17s.
Fcesc FORCADA	22 "	6 ll.
Carles VILATORRADA	12 "	6 ll.
BOHIGAS	3 "	6 ll.
SUANYA de les Caputxines	3 "	6 ll.
- (116) Inventari de Joan Bta. SOLER, 21-IX-1745. Not. SOLER Inv. 1710-1745, 21-IX-1745. V. també FERRER, Ll., "Genealogia...", cit.
- (117) VILAR, Catalunya..., Vol. IV, pp. 155-518.
- (118) Cúria de Manresa 1760-1761, 7-X-1753. Un altre exemple és el plet entre Josep Guitart veler contra Pere Font veler de Manresa. El 9 de juny de 1761 diferents particulars enviaren mocadors a Cadis per vendre. El guany es partiria segons el capital que cadascun hi hagués invertit. Un individu ho va vendre dues vegades i vet aquí el plet. Cúria de Manresa 1764-1765, abril 1765.
- (119) Not. RAURES 1770, fols 149-150, 3-X-1770.
- (120) HERNANDEZ, cit. pp. 80-90. L'Almanak Mercantil de 1797 esmenta els següents fabricants de seda de primera classe: Pablo Miralda i Cia, Pablo Sacristà i Cia, Agustí Asols Sacristà i Cia, Juan Bta. Soler i Cia, Juan March, Jaime Galí i Cia, Vda. de D. Valentín Prat i Cia, Fco. Onís (no era Oms?), Ignasi Pons, Joseph Arañó, Fco. Galí i Antonio Gomis. Cit. p. 471.

- (121) HERNANDEZ va dedicar un apèndix a aquesta companyia, cit. pp. 141-154. Insisteix, sobretot, en la lluita que va menar l'empresa per assolir la lliura fabricació i venda dels teixits de seda.
- (122) Not. RALLAT Inv. 1762-1781, fols 112-113.
- (123) HERNANDEZ, cit. pp. 152-154.
- (124) Id. cit. pp. 154-160.
- (125) OLIVE, F., El Valls del segle XVIII i el comerciant d'aiguardents Anton Baldrich i Janer, Valls, 1981, pp. 110-113.
- (126) La informació que aquí s'aporta prové de l'estudi de NAVARRO MIRALLES, "La Compañía...", cit. pp. 141-151.
- (127) Not. RAURES Test. 1762-1771, fols 205-207, 10-XI-1768. Maurici Soler, blanquer féu testament el 1768 i té quatre fills: Tomàs Ignasi l'hereu, en Maurici jove botiguer, Francesc, beneficiat de la Seu i Catarina.
- (128) Not. RAURES 1770, fols 12-13, 20-I-1770.
- (129) Id. fols 162-163, 29-VIII-1770.
- (130) Not. CASASAYAS 1770, fols 92-93, 22-V-1770.
- (131) Id. fol. 182, 23-X-1770.
- (132) FERRER, Ll., "Genealogia...", cit. pp. 43-45; informació directa de la família Serra de Calders i segons es despreu de l'Arxiu Familiar.
- (133) SARRET, cit. p. 181.
- (134) PLADEVALL, cit. p. 593.
- (135) Resposta de Manresa al qüestionari de Zamora, Pregunta nº 115.
- (136) Almanak Mercantil de 1797, cit. pp. 471-472.
- (137) OLIVERAS creu també amb aquesta continuïtat, Desenvolupament..., cit. Vol. II, p. 62.
- (138) GASOL, J.M., La Caja de Ahorros de Manresa (1863-1973). Una institució centenaria, Manresa, 1974, p. 30.
- (139) OLIVERAS, Desenvolupament..., Vol. II, p. 128. Contribució Industrial de Manresa 1860, Lligall Contribució Industrial 1860-1880 nº 1, AHCM.
- (140) Not. RALLAT 1849-1851, fol 105, 9-VI-1850. Sobre la cinteria a Manresa veure també FIUS i PALA. M.. La exposició manresana de 1901. Notas para la historia industrial, mercantil y agrícola de Manresa, Manresa, 1902, pp. 17-19 i 56.
- (141) PLADEVALL, cit. p. 593.
- (142) Almanak mercantil de 1797, cit. p. 472.
- (143) OLIVERAS, Desenvolupament..., cit. Vol. I, p. 68.
- (144) Not. J.A.SALA 1762, fols 138-140, 23-XI-1762.
- (145) Not. J.A.SALA 1763-1764, fols 2-6, 1-I-1763.
- (146) Id. fol 128(1764).
- (147) Not. J.A.SALA 1765-1768, fols 51-55, 20-VII-1765.
- (148) Id. fols 109-110, 20-II-1766. La valoració de la fàbrica era la següent:

-Territori de la fàbrica i obres		8500 ll.
-30 telers amples de fer indianes	x 8 ll. 10s.	255 ll.
-12 telers de fer blavets	x 7 ll. 10s.	90 ll.
-30 pintes de fer indianes	x 3 ll.	90 ll.
-10 pintes de blavet fi 1 2 d'amples	x 2 ll.	24 ll.
-2 pintes de cotonada amples	x 3 ll.	6 ll.
-10 pintes de mocadors		20 ll.
-15 pintes de feina de calçater	x 1 ll.	15 ll.
-Per dos bancs de plegar peces		1 ll.
-3 rastells de plegar peces	x 3 ll.	3 ll.
-Per una calandria		200 ll.
-Dos ordidors amb trascaladores amb verques de ferro		5 ll.
-Cinc tines encercolades de ferro		155 ll.
-60 llums per vetllar		24 ll.
-36 torns		108 ll.
		<hr/> 9500 ll.

- (149) Plet entre Josep Argullol i Vidal, amo de la fàbrica d'indianes contra Ramon Pich, tintorer de seda de Manresa. Cúria de Manresa 1770, AHCM.
- (150) Inventari de Josep Argullol i Vidal, Not. RALLAT Inv. 1762-1781, fols 182-206.
- (151) Sobre el tipus de direcció de fàbriques d'indianes i la seva evolució v. GRAU-LOPEZ, cit. pp. 42-47.
- (152) GRAU-LOPEZ, cit. p. 53. Not. FERRUS de Barcelona, 1785, fols 13-16, 18-I-1785, AHPB. FIUS, cit. p. 15.
- (153) Borrador de cartes. Lligall Soler, AHCM.
- (154) Not. MASRAMON 1796, fols 261-262, 18-VII-1796.
- (155) Borrador de cartes. Lligall Soler. AHCM.
- (156) Inventari de Joan Bta. Soler. Not. MASRAMON 1810, fols 166-168.
- (157) Almanak mercantil de 1797, cit. p. 472.
- (158) FIUS, cit. p. 15.
- (159) Not. MAS 1851, fols 119-120, 17-II-1851.
- (160) Not. MASRAMON 1810, fols 166-168.
- (161) OLIVERAS, Desenvolupament..., Vol. I, p. 70.
- (162) Contracte de la Companyia Soler, Font, Soler i Comellas. Lligall Soler, AHCM.
- (163) Un magnífic estudi seriat a partir de balanços d'una fàbrica tèxtil és el treball de NADAL, J.-RIBAS, E., cit. pp. 47-82.
- (164) OLIVERAS, Desenvolupament..., cit. Vol. I, p. 70.
- (165) "Valor de las rodas, contrarodas y arbres per donar moviment a las maquinas", Balanç de 3-IV-1814. Lligall Soler, AHCM.
- (166) NADAL, J., El fracaso..., cit. pp. 189-190; NADAL-RIBAS, cit. pp. 48-49.
- (167) MOREU-REY, cit. pp. 452-453.
- (168) Aquest mateix mecanisme utilitzarà la companyia de la fàbrica de la Rambla de Vilanova, NADAL-RIBAS, cit. pp. 57-64.

- (169) OLIVERAS, Desenvolupament..., cit. Vol. I, p. 70.
- (170) El primer període expansiu de la indústria a Catalunya es produeix de 1804 a 1807, en el qual s'otorguen 13 concessions d'aigua. El màxim de 6 de 1807 no s'obtindrà més (Nadal estudia sols fins el 1829). N'hi ha quatre el 1816, 1817 i 1825. NADAL, El fracaso..., cit. p. 190 i 195.
- (171) Segons Vilà Valentí, a Navarcles se'n construïa una el 1815 (Valentí Serra i Comellas) i una altra el 1822 de Santmartí i Batlles, VILA VALENTI J., "La aparición...", cit. p. 188. Creiem que es refereix a una de sola, la Fca. del Riu que es construïa en aquestes dades. El 1850 encara funcionava (Not. MAS 1849, fols 542-544) i el 1870 compraran terres als pagesos per eixamplar el canal (Not. PUIG I MAS 1870, fols 453-456, 27-III-1870, Esc. nº 167).
- (172) Not. COMA 1822, fols 89-90, 12-IX-1820. Sobre els Tàpias v. més amunt l'apartat 4.
- (173) V. la formació d'una estructura de la propietat en el Capítol 3.6.
- (174) FRIGOLA, V., Relación de los pueblos de que consta el Principado de Cataluña, Barcelona, 1824, s.p.
- (175) SOLA, F., Història de Sallent, Vic, 1920, pp. 344-345.
- (176) VILA VALENTI, J., "La aparición...", cit. p. 189.
- (177) Biografia Pons i Enrich, AHCM.
- (178) Not. CERAROLS 1850, fols 315-316, 14-VIII-1850.
- (179) Not. PUIG 1866(I), fols 355-356, 8-II-1866, Esc. nº 111.
- (180) FIUS, cit. p. 43.
- (181) Actes Ajuntament de Navarcles 1833-1844, 20-XII-1833, fol 40, AMN.
- (182) Manresa y Cardona, s.d.
- (183) FIUS, cit. p. 52. CODINA I COSTA, J., Pasado y presente de la villa de Cardona, Cardona, 1956 (il·lustracions del llibre). La Plantada fou fundada el 1876.
- (184) La Societat formada per Gaspar Pla i Josep Pons i Enrich, el 1853 introduïren la primera màquina de vapor que complementava la força de l'aigua d'altra banda poc abundant, del Torrent de St. Ignasi.
El 1861 es substituïa el Salt dels Gossos de 90 pams. Marià Batlles ja havia comprat dos salts anteriors (Placeta de St. Ignasi i les Fontetes). El nou salt es repartí: 20 pams per en Batlles, 40 pams per en Pons i 30 pams per un molí fariner. Biografia Pons i Enrich, AHCM.
- (185) A Súria, per exemple, el 1853 es creava una companyia sota el nom de Pio Moncunill, José Perellada i Cia que duraria 20 anys. El capital era de 36000 pesos forts, distribuïts així:
-Teresa Alsina, pubilla i el seu fill Cristòfor Moncunill, 14400 duros.
-Pio Moncunill, fill de la Teresa, 1600 duros.
-Josep Llauger de Barcelona, 16000 duros.
-Josep Perellada de Terrassa, 4000 duros.
Els dos darrers posaven el capital en efectiu i els dos primers hi posaven el terreny i construïen la fàbrica. REGUANT, J., Súria 1871-1873, Membria de llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1982, pp. 110-114.
El terreny de la Fca. de St. Benet de la Vall delshorts, fou comprat el 1853 per Josep Vidal i Sellarés de Barcelona junt amb el salt d'aigua per edificar una fàbrica. Registro de hipotecas, Libro 2º Navarcles, Vall delshorts AHCM. Capital barceloní, tal vegada, però els cognoms coincidei-

xen amb fabricants sallentins i podríem tenir alguna sorpresa.

Sobre la colònia de l'Ametlla de Merola, v. TERRADES, I., Les colònies industrials. Un estudi entorn del cas de l'Ametlla de Merola, Barcelona, 1979. Per la colònia de Palà de Torroella v. SERRA, J.M., "La colònia de Palà de Torroella: esquema històric", Dovella nº 4 (Gen-Feb 1982), pp. 19-24 amb capital de la comarca i de Barcelona. Sobre la colònia Pons construïda amb capital manresà V. Biografia Pons i Enrich, AHCM i sobre la colònia Rosal al Berquedà v. MOREU-REY, cit. pp. 447-458.

- (186) Not. FERRUS 1785, fols 13-16, 18-I-1785. AHPB.
- (187) Not. MAS 1851, fols 119-120, 17-II-1851.
- (188) Not. GILI 1850, fols 40-42, 11-III-1850.
- (189) Not. PUIG 1866 (I), fols 363-377, 9-II-1866, Esc. nº 114.
- (190) Biografia Pons i Enrich, AHCM.
- (191) Not. PUIG 1866 (I), fols 275-278, 31-I-1866, Esc. nº 85 i 86.
- (192) FIUS, cit. pp. 17-18. Es cita en Pere Portabella.
- (193) Not. C. MAS, Test. 1813-1824, fols 49-50, 7-X-1823.
- (194) FERRER, Ll.; "Casament i reproducció social. L'exemple de la burgesia de Manresa en el s. XVIII", comunicació presentada a les III Jornades d'estudis d'Història Local, Mallorca, 1983, en curs de publicació.
- (195) "José Pons y Enrich", Revista Ilustrada Jorba nº 132 (Set. 1920).
- (196) Not. C. MAS, Test. 1813-1824, fols 5-9 (1821).
- (197) GASOL, J.M., La Caja de Ahorros..., cit. p. 31.
- (198) La Crónica Manresana nº 3 (12-XI-1865).
- (199) Not. PUIG 1866 (I), fols 363-377, 9-II-1866, Esc. nº 114. En el matrimoni March-Solernou, la part de la companyia pertanyia als Solernou.
- (200) FIUS, cit. p. 43.
- (201) Biografia Pons i Enrich. AHCM. El subratllat és nostre. Segons Terrades el 1850 una sisena part dels obrers del tèxtil treballaven a mans per a altres firmes. Les colònies..., cit. p. 103.
- (202) NADAL, El fracaso..., cit. pp. 196-197. En una estadística de les fàbriques del Partit Judicial de Manresa, a Santpedor es produïen 600 peces a cases particulars, SARRET, cit. p. 202. IZARD, M., Industrialización y obrerismo: las Tres Clases de Vapor, Barcelona, 1973, pp. 84-85 recull un informe de 1832 a la Junta de Comerç: "Siendo la fabricación un arte enteramente libre, se hallan en una infinidad de pueblos del interior de la provincia, muchos labradores que se dedican con sus familias en ciertas temporadas del año, con uno, dos o mas telares, al tejido de piezas de algodón, recibiendo para ello esta primera materia, con parte del importe de su trabajo adelantado, de especuladores que sin ser fabricantes les hacen trabajar de su cuenta y les completan el pago del trabajo al tiempo de la entrega de las piezas".
- (203) VILA VALENTI, J., "L'allunyament...", cit. p. 145.
- (204) TERRADES, I., Tradició i crisi en el món rural, inèdit, 1982, pp. 207-208.
- (205) BALCELLS, A., "La mujer obrera en la industria catalana durante el primer cuarto del siglo XX" a Trabajo industrial y organización obrera en la Cataluña: Contemporánea, Barcelona, 1974, p.20

- (206) OLIVERAS, Desenvolupament..., cit. Vol. III, p. 185.
- (207) PALLAS, P., Topografia mèdica de Manresa, Barcelona, 1906, p. 80.
- (208) BALCELLS. cit. pp. 18 i 21-22.
- (209) Comparació dels censos de 1860 i 1857. Lligall Demografia, AHCM.
- (210) Biografia Pons i Enrich, AHCM. Es refereix a una fàbrica que s'instal·là al barri del Remei a les Escodines.
- (211) "ocupen un 200 treballadors, noies i dones quasi exclusivament. Els homes es dediquen la major part al quefer de l'agricultura", "Santpedor", CECS VII (1930-1932), pp. 7-11.
- (212) VILA VALENTI, J., "La aparición y las primeras fases de la industria algodonera" a ler. Simposio de la industria Textil, Terrassa, 1971, p. 196
- * (213) FREIXA, Ll., Retall d'història de Sta. Maria d'Oló, Vic 1975, apartat 4. No dona la data en que es produïa aquest fenomen, cal suposar que era quan el sistema fabril estava plenament desenvolupat.
- (214) A St. Mateu: "L'element jove, principalment les noies, fins que contreen matrimoni, acostumen a treballar en les fàbriques de filats i teixits de la Colònia Valls, Súria, Antius i Catllús", CECS VII (1930-1932), p. 194. A Marganell: "el poble té fàcil comunicació amb les fàbriques de teixits del Burés i del Borràs, on treballen gairebé totes les fadrines de Marganell", FLORI, E., Obsequi de filial gratitud, Barcelona, 1947, p. 13. En una entrevista a Carme Pla de 92 anys de Monistrol de Calders, recordava com anava a teixir a Bellvehí. Parròquia de St. Feliu de Monistrol de Calders, Anecdolari històric III, nº 35 (16-IX-1977).
Són exemples tardans de finals de segle XIX/ principis del XX que mostra la continuïtat del fenomen.
- (215) Censo de Población de 1875. Artés. AMA.
- (216) Memoria sobre la epidemia colérica de la Ciudad de Manresa en 1885, Manresa, 1886, p. 28. El subratllat és nostre.
- (217) SOLER Y CORNET, J., Estudio de la apoplejía cerebral en la comarca de Bages, Manresa, 1926, p. 100. El subratllat és nostre.
- (218) OLIVERAS, Desenvolupament..., Vol. III, p. 185. El 1855, al Pont de Vilomara la jornada laboral era de 16 hores diàries i a Manresa de 14.
- (219) "Anecdolari Històric IV", Parròquia de St. Feliu de Monistrol de Calders nº 44 (16-IX-1979).
- (220) Sobre la formació de la consciència del temps des de l'òptica de la industrialització vegeu l'excel·lent treball de THOMPSON, E.P., "Tiempo, disciplina de trabajo y capitalismo industrial" a Tradición, revuelta y consciencia de clase, Barcelona, 1979, pp. 239-293.
- (221) OLIVERAS, Desenvolupament..., Vol. III, p. 185.
- (222) Comparació dels censos de 1860 i de 1857. Llig. Demografia. AHCM.
- (223) MARTINEZ SHAW, C., Cataluña en la Carrera de Indias, Barcelona, 1981, pp. 199-222; GARCIA BAQUERO, A., "Comercio colonial y producción industrial en Cataluña a fines del s. XVIII" a NADAL-TORTELLA, Agricultura, comercio colonial y crecimiento económico en la España Contemporánea, Barcelona, 1974, pp. 268-294; FONTANA, J., "Comercio colonial e industrialización: una reflexión sobre los orígenes de la industria moderna en Cataluña" a NADAL -TORTELLA, cit. pp. 358-365 i "Colapso y transformación

- del comercio exterior español entre 1792 y 1827. Un aspecto de la crisis de la economía de Antiguo Régimen en España", Moneda y Crédito nº 115, (1970), pp. 3-23; NADAL, J., El fracaso..., cit. p. 228 i VILAR, P., Catalunya..., Vol. III, pp. 358-362 i Vol. IV pp. 550-597.
- (224) MARTINEZ SHAW, C., Cataluña en la..., cit. pp. 203-208; VILAR, Catalunya cit. Vol. III, pp. 359-362; NAVARRO MIRALLES, "Developpement de l'activité viticole dans le Camp de Tarragona a partir d'une documentation fiscale: Real Catastro" XVIII siècle" a Col.loque sur la géographie et l'histoire des eaux de vie et des spiritueux, mecanografiat, p. 8.
- (225) GIRALT, E., "La viticultura y el comercio catalán del s. XVIII", Estudios de historia Moderna. Vol. II (1953), p. 166.
- (226) VILAR, Catalunya..., Vol. III, pp. 436-437.
- (227) MARTINEZ SHAW, Cataluña en la..., cit. p. 204.
- (228) V. Capítol 2.
- (229) FERRER, Ll., "La fabricació...", cit. p. 121.
- (230) VILA, A., Notícia històrica..., cit. p. 200.
- (231) CARESMAR, Discurso..., cit. pp. 375-380 i VILAR, Catalunya..., Vol. III, p. 361.
- (232) Not. MONFAR 1715-1721, Manual de forasters, fols 24-27, 30-IX-1716.
- (233) VILA, A., cit. p. 200.
- (234) El 1736: Francesc Singla paraire, Joan Ponsgrau, pagès, Valentí Casas, paraire; J. Vallcendrera, pagès; B. Vintó, paraire; F. Vila, pagès i B. Soler, sastre. El 1746: B. Vintó, paraire; V. Casas, paraire; A. Esmarats, paraire; F. Vintó, pagès; J. Rubis, paraire i S. Vila, pagès. Lligall Cadastres Pobles "Santpedor", AHCM.
- (235) FERRER, Ll., "La fabricació..." cit. p. 119.
- (236) Id. pp. 105-125.
- (237) "Primo. Una olla de aram ab sas trompas del mateix per fer ayguardent de una carrega y dotze setzens poch mes o menos.
Item, duas axetas grans de coure, una en la predita olla y altre en una pica de pedra, que es sobre la olla.
Item tres botas de fusta de roure las duas de onze carregas cada una y la altra de quatre carregas y mitja encercoladas de ferro.
Item dos barralons dolents."
Not. SOLER, Inv. 1710-1745, 21-IX-1745.
- (238) PLADEVALL, cit. pp. 577-616. Per Cardona, CARESMAR, Discurso..., cit. p. 396.
- (239) Almanak Mercantil de 1797, cit. p. 473.
- (240) FERRER, Ll., "La fabricació...", cit. p. 117. En Manel Altimiras i Jaume Graner fabricaren ayguardent per en Jeroni Comellas de Manresa.
- (241) Capbreu de Navarcles 1779-1781. Declaració de Manel Altimiras, pagès, AHSB.
- (242) Inventari de Francesc Graner, pagès de Navarcles. Not. ABADAL 1774, 21-III-1773.
- (243) CAastre de Navarcles 1816, AMA.

- (244) Not. RALLAT 1780, fol 36, 27-I-1780.
- (245) Not. RAURES 1790-1791, fols 23-25, 7-I-1790.
- (246) FRIGOLA, V. de, Relación de los pueblos..., cit. s.p.
- (247) La família Posa-Gibert, cit.
- (248) SARRET, cit. p. 202.
- (249) CARRERA PUJAL, cit. Vol. II, p. 72.
- (250) FIUS, cit. p. 24.
- (251) Contribución industrial de Manresa 1860, Llig. Contribució Industrial 1860-1880 nº 1, AHCM.
- (252) Not. CASTELLET 1848-1850, fols 22-23, 19-I-1850.
- (253) La família Posa Gibert, cit.

5. LES VIES D'EXTRACCIÓ D'EXCEDENT

Les vies d'extracció d'excedent que utilitzà la classe dominant bagenca en el segle XVIII foren diverses, derivades del procés històric de la formació social i de les relacions d'explotació i de força que establiren els diversos grups socials entre si. El procés històric bagenc encara poc conegut, havia provocat que una pretesa relació d'explotació entre els senyors feudals i la pagesia benestant, es convertís en favorable per aquest darrer grup social en el moment en que va aconseguir que la renda feudal fos poc onerosa i, al mateix temps, desvià part de l'excedent del seu destí amb la pràctica dels arrendaments de drets senyorials. D'altra banda, la relació d'explotació fonamental s'establia entre la pagesia benestant i els rabassaires, a conseqüència que els primers controlaven la terra de fet i obligaven als segons a recórrer a la contractació agrària.

En aquest sentit les vies d'extracció d'excedent s'organitzaven a partir de cinc mecanismes:

- derivats dels drets senyorials i del domini alodial o directe.
- derivats de la contractació agrària que la pagesia benestant imposava a la resta de la pagesia.
- derivats de l'endeutament pagès i com a conseqüència de l'accés insuficient a la terra.
- derivats de la comercialització dels productes que afavoria sobretot a la burgesia urbana i a la pagesia benestant.
- derivats de la imposició municipal i estatal. Aquest darrer aspecte no l'estudiarem.

5.1 LA RENDA SENYORIAL

El concepte és realment ambigu i quan s'intenten clarificar els diferents components ho és encara més. La renda senyorial és una conseqüència de la imposició de drets per part dels senyors feudals vers la pagesia, alguns dels quals es poden racionalitzar a nivell territorial, altres a nivell jurisdiccional i altres és difícil d'encabir-los en qualsevol classificació (1). Aquests drets formen una xarxa molt complexa i difícil de destriar. Eva Serra, a partir d'un capbreu de Sentmenat aporta la següent classificació:

-drets senyorials: homenatge, sacrament de fidelitat, condició d'home propi, soliu i afocat.

-domini directe o alodial: lluïsmes, cens emfitèutic, delme.

-senyor del castell termenat: quisita, llòssol, forn, taverna, dret de l'aigua, etc. (2).

Malgrat aquesta complexitat (3) per l'estudi de la renda senyorial en el segle XVIII és fonamental introduir dues distincions:

-el domini directe o alodial que és un dret territorial i del qual deriven els establiments emfitèutics o cessions del domini útil a un altre grup social amb una enorme transcendència històrica.

-els delmes i primícies que malgrat el seu origen de contribució eclesiàstica esdevindrà un dels drets més importants en el segle XVIII.

-La resta de drets, tinguin l'origen que tinguin, arribaran al segle XVIII molt devaluats.

L'estudi al Bages ha de delimitar el pes de cada component en l'ingrés senyorial.

A la contraportada del capbreu de St. Fruitós de 1596 s'enumeren els drets feudals que apareixien citats al poble i l'equivalència. Eren els següents:

- DECIMA: La dècima part.
- PRIMICIA: La trentena part.
- TASCA: L'onzena part.
- BATADURA: La quinzena part.
- BRASARIA: La vintena part.
- MITJA BATADURA: La trentena part.
- CALCHATURA: Tasca
- JOVA: 1 jornal de llaurar.
- TRAGINA: Treballar amb una bèstia tot el dia. El senyor feia la vida a l'home i la bèstia.
- INTESTIA: La tercera part dels béns mobles.

- EXORQUIA: "es per lo semblant la tersa part dels bens mobles"
- CUGUSIA: La tercera part del dot de la dona que comet adulteri.
- MAL CONDREU: "Se dona en satisfaccio y esmena que lo vicari o rector se premie en casa del parrochia una vegada lo any".
- FERMA D'ESPOLI: "es lo desé-dels bens mobles"
- MASOVERIA: "es dita que continga en si tantes terres quantas un parell de bous pot cultivar en un any" (4).

No hem estudiat en detall el capbreu però caldria veure si en aquesta població bagenca encara perduraven els mals usos com sembla deduir-se d'aquest llistat. La complexitat dels drets és evident, però és de finals del s. XVI i caldria saber si perduraven en el s. XVIII.

El 1636, els jurats de Castellgalí explicaven en síntesi els drets que el senyor tenia en aqueil terme: "Primo, confessan que los habitants en dit terme y lo dit terme terratinents son obligats a pagar al seu senyor natural el delme de tots los fruits, los quals Deu nostre Senyor los dona en las terras, tan de pa, vi, oli y de tots grans y encara de llegums (...) De hortalisas es paga el delme sempre y quan el Senyor es present en lo dit terme y no altrament (...). La paga de dit delma es a la dotse-na de manera que resta al pages la onsen part, acceptat de las olivas ques paga a la catorsena, restant la tretsena part del pages; empero de las terras que antigament solian pagar tasca, la paga del delme es a la desena(...). Per carnalatges si el pages tindra ovelles anyelleras deu donar un anyell cada any, si cabras cabrideras un cabrit, si empero tin-dra cabras y ovelles sols se paga un nadó anyell o cabrit poguent triar el senyor (...). Si el pages tindra trujas porcelleras paga per delma un porcell encara que tingan moltes y litigan moltes vegades en un mateix any (...). Si empero en cualsevol de dits masos naxia algun vadell o ve-della o polli o pollina se paga de consuetut antiquissima per qualsevol vadell o polli una polla de dieme y per cualsevol vadella o pollina, un pollastre y aço per quiscuna vegada". Pagava també 6 ll. de quístia (rebaixades 4 ll de les 10 ll que es pagaven) i dues quarteres de civa-da de Rei (rebaixades 6Q de les 8Q) (5).

La relació probablement és incompleta com ho denoten els punts suspensius intercalats però, mostra la importància del delme, l'absorció de la tasca per aquest i altres drets que havien estat rebaixats.

El Mas de la Botjosa de Sallent pagava al Bisbe de Vic, 1Q 5q d'ordi, 1Q d'espelta en concepte de promeia (¿?) i tasques, 5q de vi en concep-te de llòssol. Després pagava al Benifet de St. Miquel 7s. 7d., a la Sa-grisítia 6q d'ordi, al rector 3q de forment i per llòssol 5q d'ordi,

a Albera (?), una gallina, al benifet de St. Joan d'Artés 1q 2p d'ordi..., a St. Esteve, 14 s. de cens i alguns jornals a les terres de l'Església (6). D'aquest mas es dedueix no solament la diversitat de pagaments a senyors diferents i les quantitats petites que s'abonen sinó també la transformació d'alguns drets feudals que passen de pagar-se en espècie a pagar-se en diner com es produeix en les tasques i el llòssol.

A Navarcles^{an} el Capbreu de 1779-1781, quedaven 5 joves i 4 batudes que eren drets que es pagaven en espècie; en alguns censos s'especifica que eren la reducció d'un antic dret. Anton Aguilar pagava 5s per reducció d'una batuda i un feix de palla del Mas Maurell. En Valentí Soler pagava per una casa al C/ Otzet 5s del que s'especificava que eren de reducció de joves. Miquel Torras, pagès que posseïa una parcel·la del Mas Cura que s'havia desintegrat en el s. XVII, pagava 10s per reducció de joves (7).

La complexitat de la renda senyorial al Bages queda demostrada amb aquests exemples, així com la tendència progressiva a reduir a pagament en diner o en espècie, drets que abans es pagaven amb treball. D'alguna manera es procedia a la simplificació de l'esquema de drets senyorials.

Unes dades del Monestir de Poblet del s. XVIII permeten aproximar-nos al pes de cada component de la renda senyorial.

Delmes i primícies.	2303 ll 8s 1d	80,8%
Rendes de censos	383 ll 14s 6d	1,4%
Censals destinats a misses	614 ll 13s 9d	2,2%
Lluïsmes	317 ll 12s 3d	1,1%
Arrendament de béns immobles	385 ll	1,1%
Hisenda del Monestir i granges	3845 ll 4s 9d	13,5%

En aquestes dades apareixen els drets senyorials com a majoritaris en el Monestir de Poblet (el 86,5%). Destaquen però els delmes i primícies com absolutament majoritaris (el 80,8% dels ingressos totals) (8).

A Artés, el Bisbe de Vic, senyor del terme rebia (mitjana de 1771-1775) 171,4 ll de censos i 2421,05 ll de delmes i a Sallent, també del mateix senyor, 173,7 ll de censos i 2151,45 ll de delmes (9). Els censos suposaven el 7,5% del total.

L'evolució dels ingressos de St. Benet de Bages en el primer terç del segle XIX (10) mostra també aquesta tendència (Quadre 5.1). Dos conceptes del quadre no queden gaire clars a la documentació. Les Rendes Majors són els delmes que el primers anys eren arrendats i sols consten els terminis de pagament i després les quantitats recol·lectades. "L'Extraordinari" es referia als ingressos de les collites de la casa o arrendaments

com les herbes. És difícil distingir les partides i algunes vegades, com el període de 1814-1818, sembla que els conceptes es barrejaven. El quadre és, malgrat això ben explícit. Els censos i censals -no sabem el pes de cadascun- tenen un pes realment insignificant (del 0,8% al 2,4%), mentre els delmes, en el capítol de rendes majors suposen del 60 al 80% dels ingressos si exceptuem el quadrienni 1814-1818 que es redueix en benefici de "l'Extraordinari". El pes dels censos senyorials i antics drets feudals era molt escàs dins el marc dels ingressos senyorials de St. Benet de Bages.

D'aquestes dades de Sallent, Artés o St. Benet de Bages destaca la importància dels delmes en l'ingrés senyorial i, en canvi, l'escassa importància del domini directe o alodial, almenys quant als censos, si bé el lluïisme -quantitat rebuda per cada traspàs entre emfiteutes- jugava un paper més destacat, almenys a St. Benet.

QUADRE 5.1
Renda senyorial i patrimonial a St. Benet de Bages.

ANYS	RENDES MAJORS	%	EXTRAORDINARI	%	CENSOS I CENSALS	%	LLUÏSMES	%	TOTAL	%
1801-1805	26352-5-11(*)	77,9	4271-3-8	12,9	805-13-3	2,4	2438-6-8	7,2	34047-9-6	100,-
1805-1809	24746-11-3	76,7	5303-1-4	16,4	344-16-7	1,1	1849-13-5	5,7	32244-2-7	100,-
1814-1818	18394-10-0	42,4	20316-8-6	46,9	325-19-1	0,8	4321-0-0	9,9	43357-17-7	100,-
1820-1824	16759-0-3	64,4	7109-16-4	27,3	631-18-2	2,4	1507-9-10	5,8	26008-4-7	100,-
1824-1828	13808-1-4	59,6	4472-11-7	19,3	495-10-5	2,1	4376-0-6	18,9	23152-3-10	100,-
1828-1832	15721-1-3	70,3	3439-9-10	15,4	374-5-8	1,7	2843-15-7	12,7	22378-12-4	100,-

(*) ll./s./d.

QUADRE 5.2
Censos que es paguen a Navarcles al monestir de St. Benet, 1779-1781.

	QUANTITATS	PREUS 1780 (*)
Cibada	5 q. 3 p.	1,3 ll.
Ordi/espeltós	17 q. 6 q. 3 p.	52,7 ll.
Furment	12 q. 6 q. 2 p.	68,75 ll.
Joves	5	
Batuda	4	
feix de palla	4	
Gallines	21	
Tasses d'aigua	3	
Cera	2 lliures	
Efectiu	15 ll. ld.	

(*) Utilitzem els preus del Mas Noguera i Mas Bargall de Monistrol de Rajadell.

El capbreu de Navarcles de 1779-1781 explicita què paga de cens cada peça de terra i és possible reconstruir la càrrega senyorial per aquest concepte (Quadre 5.2). Durant els anys que s'elaborà s'havia produït una fragmentació notable de la terra i els censos es repartien entre els nous

propietaris de les parcel·les. El Mas Cura, per exemple s'havia fragmentat en el s.XVII i en aquest capbreu el nucli originari del Mas era Josep Serra, pagès del Mas Serra que era el que pagava més censos (11). La resta de censos del mas estaven dividits entre 26 posseïdors. Cal suposar, que la renda senyorial es va mantenir inalterable fossin més o menys els qui pagaven. Caldria, en aquest sentit, comparar capbreus per detectar el possible enduriment.

De 1786 coneixem tot el que rebia el Bisbe de Vic com a senyor de Sallent (12): 7 Q. de blat, 60 Q.8q. de civada; 28 Q. 5q. d'espelta, 4 Q. 5q. d'avena, 26 xais, 18 capons, 33 gallines, 21 pollastres, 2 perdius, 2 formatges, 27 vellons de llana. Importava 378 ll. ls. 10d. No s'indiquen els censos en diner. Sudrià els valorava en 173,7 ll. Si considerem ambdues quantitats, els drets alodials de Sallent pujaven 551 ll. 8s. 10d.

Per Pladevall la producció total de Navarcles i Sallent el 1780 segons una estadística del Bisbat de Vic era la següent:

	<u>Navarcles</u>	<u>Sallent</u>
Grans	1830 Q.	3887 Q.
Vi	625 cargues	4493 cargues

Segons la mitjana 1778-1782 dels preus del Mas Noguera de Monistrol de Rajadell (4,9 ll. el blat i 4,38 ll. el vi), l'ingrés total de Navarcles i Sallent pujava 11704,5 ll. i 38725,64 ll. respectivament. La renda senyorial derivada del domini alodial -si exceptuem els lluísmes- suposava 1,2 % a Navarcles i 1,4 % a Sallent (13).

A partir d'aquestes dades es dedueix l'escassa importància de l'ingrés senyorial al Bages, si considerem els ingressos derivats dels establiments emfitèutics, sense considerar els lluísmes. Aquesta constatació avala el caràcter feble d'aquest contracte vers els pagesos de mas que pagaven quantitats irrisòries als senyors feudals. Al mateix temps eren els menys afectats pels lluísmes perquè el mas no solia canviar de mans tan sovint com les parcel·les dels petits pagesos. Així mateix cal destacar la poca importància dels censos en metàl·lic i el predomini en ambdós pobles dels censos en espècie que es revaloraven amb la conjuntura.

5.1.1 Els delmes.

La historiografia assenyala sobre aquest tema diverses qüestions:

a/ Era l'ingrés de la renda feudal més important (14).

b/ La seva percepció presenta molts matisos; des de la part proporcional que significa a cada lloc, a qui cobra realment el delme, així com matisos derivats de la participació de l'Estat en la repartició del delme, mitjançant la "Casa Major delmera" (15), i el descens en els ingressos.

c/ La lluita pagesa contra aquesta percepció i la defraudació pagesa en el primer terç del segle XIX (16).

d/ La supressió en el primer terç del segle XIX d'aquesta renda i els problemes d'adaptació dels perceptors a la nova situació (17).

e/ La participació d'arrendataris en el seu cobrament que provoca una desviació de la renda feudal cap a altres grups socials (18).

f/ La utilització del delme com a font per a l'estudi de la producció agrària (19).

No estudiarem en detall tots aquests aspectes pel Bages sinó que els abordarem essencialment des de la perspectiva de l'ingrés senyorial.

Estudiem dos aspectes: quina part de la collita suposava i qui rebia el delme.

A Navarcles, l'Enquesta de 1716 deia el següent: "Sobre las terras de la Parroquia de Navarcles no se troba per lo present altre imposicio o drets que delme y primicia lo qual se paga de 23/3 ço es vint franques y tres per lo delme y primicia y dit delme se reparteix entre el rector de la Parroquia y lo Ilustre Sr. Abat de St. Benet, ço es 2 per dit Sr. Abat y una per lo rector" (20). A Talamanca es pagaven de 34 parts, 4, de les quals dues eren pel rector (21). A Calders, el Mas Torracabota pagava de delme i primícia, de 27 parts, 3; el delme era cobrat pel Mas Arola i la primícia pel Rector (22). A Castellgalí, hem vist que el delme era la dotzena part dels fruits si exceptuem les olives que pagaven la catorzena part i les terres que antigament pagaven tasca, ara pagaven la desena part (23).

Aquests quatre exemples de punts del Bages diferents mostren la complexitat en la taxa del delme que oscil.lava entre la setena i la dotzena part segons els indrets. Aquesta taxa incorporava també la primícia. En la contractació agrícola sempre es fa referència al pagament previ del delme i de la primícia, a qualsevol altre exacció.

En alguns exemples es detecta un cobrament unificat del delme encara que després es repartís entre diversos senyors. Cal destacar, que aquest cobrament conjunt dels drets era més eficaç de cara a l'ingrés que no pas una extracció per separat (24).

El segon aspecte que cal ressaltar de la percepció del delme al Bages

és, com s'ha assenyalat a la resta de Catalunya (25), que no únicament l'Església els cobra, sinó també senyors laics. Al Bages, malgrat no estiguem en condicions d'elaborar un mapa global del cobrament dels delmes, podem aportar algunes notícies en aquest sentit. A Viladecavalls, per exemple rebien els delmes, el Cabildo de la Seu de Manresa, la Companyia de Jesús, el Rector de Calders, el Mas Arola de Calders, el Dr. Josep Amat i el Dr. Narcís Graell (26). A Talamanca era el senyor de Talamanca (27). A Cardona, el duc de Cardona (28). A Manresa, St. Fruitós, Santpedor, St. Joan de Vilatorrada, Valldeishorts, Joncadella i St. Martí de Torroella, els delmes de les veremes eren cobrats per l'Ajuntament (29).

Igualment l'Església continuava amb el control de delmes: a St. Benet en pagaven els de Santpedor, Navarcles, Sant Fruitós i Rocafort (30). I el Prefecte de la Sta. Cova cobrava els delmes de Castelladral (31).

Per tant, de l'extracció del delme -situada al voltant de la desena part o superior a aquesta- se n'aprofitaven tant els senyors laics com els eclesiàstics, sense poder delimitar la proporció entre uns i altres.

Hi havia però, un segon nivell de beneficiaris quan el cobrament del delme era arrendat per una quantitat fixa de diners. El preu es fixava en funció de la collita que s'acostava i dels preus del mercat que s'intuïen. El senyor es trobava amb una quantitat de diners fixa als dits i s'estalviava els maldecaps d'una administració directa sovint menys rendible que l'arrendament. Per a l'arrendatari, el negoci es produïa si les previsions fetes eren encertades, si sabia especular en el mercat i si extreïa el màxim d'excedent possible de la pagesia. Com més s'acostava al nivell màxim d'exploració, més elevat podia ésser el negoci. L'extracció d'excedent a la pagesia a partir dels delmes tenia doncs, dos beneficiaris, els senyors laics o eclesiàstics i els arrendataris.

Utilitzarem per a l'estudi dels arrendaments dels delmes les úniques sèries que disposem que provenen dels Llibres del Racional de l'Ajuntament de Manresa. Cada any es posaven a subhasta un seguit de drets municipals dels quals s'obtenien els ingressos per a la hisenda municipal i entre aquells hi trobem els delmes de les veremes, el delme de grans i el trentè de grans de les terres de regadiu. Els dos primers són delmes clàssics, el tercer era un impost damunt del regadiu per poder mantenir la sèquia. No tenim però, les quantitats recol·lectades, sinó solament el preu de l'arrendament i els arrendataris. Des del punt de vista de la producció serveixen poc, des del punt de vista de l'ingrés van molt bé. Són municipals i no senyoriais

però el mecanisme era idèntic.

- El delme de les veremes: A principis del segle XVIII en els Llibres del Racional de l'Ajuntament de Manresa hi consta l'ingrés de cinc arrendaments de verema que territorialment coincidien en parròquies veïnes de les rodalies de Manresa. Eren els següents:

. Veremes del "Sagrest": delmes de verema dels termes de Santpedor i St Iscle. Es pagava la desena part de la collita.

. Veremes del Gros: delmes de les veremes de la parròquia de Manresa. També la desena part.

. Veremes de St. Fruitós i Valldelshorts: delmes de les veremes de St Fruitós i la Valldelshorts. La desena part.

. Veremes de Joncadella i St. Martí de Torroella: delmes d'ambdues parròquies a la desena part.

. Veremes de St. Joan de Vilatorrada i Salelles: delmes d'ambdues parròquies, a la desena part.

Aquests delmes organitzaven una corona d'extracció d'una extensió més àmplia que la parròquia estricta de Manresa. El seu cobrament era arrendat en una subhasta pública normalment per una sola collita. A partir de 1734, l'arrendament de Salelles i St. Joan s'incorporava al del Gros, perquè tenia un volum econòmic molt petit. Des del nostre punt de vista, l'àrea territorial afectada no canvià durant el segle XVIII i, cal tenir present que analitzem uns delmes d'una àrea on la vinya havia tingut un desenvolupament prematur com hem vist a l'hora d'estudiar els conreus. La sèrie s'acaba el 1812. Els delmes probablement es van continuar cobrant però la comptabilitat municipal canvià de sistema i no hem pogut donar continuïtat a la sèrie, la qual cosa no ha permès estudiar la decadència del delmes i la transició a un altre sistema d'hisenda municipal. Una recerca més pregonera podria resoldre-ho.

A nivell metodològic hem acumulat les xifres absolutes de cada sèrie i del total hem obtingut un índex 1726-1741=100 el mateix utilitzat per Vilar per la sèrie de preus a fi de facilitar la comparació. Es pot veure el quadre 5.8 i el gràfic E.1 (32).

El gràfic presenta els següents trets:

1.- Fins el 1765, típica evolució de dent de serra molt típic dels productes vitícoles sotmesos a profundes oscil·lacions. Destaca en aquest sentit la punta de 1723 i la davallada de 1724. Malgrat això la corba manifesta una tendència a l'estabilitat amb un to lleugerament alcista, com es veu en

QUADRE 5.8

Evolució de l'arrendament dels delmes de les veremes dels voltants de Manresa (1692-1812).

ANY	SAGREST	GROS	ST. FRUITOS VALLDELSHORTS	SALELLES ST. JOAN VILATORRADA	TORROELLA JUNCADELLA	TOTAL	INDEX 1726-1741= 100
1692	100,2 (1)	227,45	145	14,15	17,15	503,95	81,2
1693	95	245	260,2	14	17,15	631,35	101,7
1694	--	--	--	--	--	--	--
1695	225	410	260	(14,4)	48,5	(957,9)	154,3
1696	217,5	700	220	7	23,5	1168,-	188,2
1697	--	--	--	--	--	476,-	76,7
1698	145	305	80	25	43,5	598,5	96,4
1699	170	320	53,5	22,5	36,5	602,5	97,7
1700	125	215	165	13	29,5	547,5	88,2
1701	75	140	91	8,5	22	336,5	54,2
1702	105	154	130	17	30	436,-	70,2
1703	135	194	160	18	35	542,-	87,3
1704	120,5	150	130	19,5	42,25	462,25	74,5
1705	105	165	120	17	26	433,-	69,8
1706	80	127	90	9	17	323,-	52,-
1707	120	152,5	177,5	(13,6)	(25,8)	(489,4)	78,8
1708	190	275	225	(20,9)	(39,5)	(750,4)	120,9
1709	155	215	195,5	16,5	27,25	609,25	98,2
1710	145	420,5	303,7	30	45	944,2	152,1
1711	290	440	334	30	75	1169,-	188,3
1712	280	425	336	32,5	55	1128,5	181,8
1713	--	--	--	--	--	--	--
1714	195	--	--	--	50	--	--
1715	225	310,5	286	30	71	922,5	148,6
1716	140	355	200	19	45,5	759,5	122,4
1717	55	100	80	6	(15,4)	(256,4)	41,3
1718	110	200	190	8	25	533,-	85,9
1719	210	362	320	17	65	974,-	156,9
1720	190	360	305	17	40	912,-	146,9
1721	60	300	170	(10,5)	(24,8)	(565,3)	91,1
1722	190	380	290	10	42	912,-	146,9
1723	385	600	485	30	81	1581,-	254,7
1724	125	110	65	6	34	340,-	54,8
1725	182	300	207,5	13	65	767,5	123,7
1726	120	170	109,5	6	30	395,5	63,7
1727	162	190	124	5,5	23,5	505,-	81,4
1728	320	433	260	(18,1)	77,5	(1108,6)	178,6
1729	104	135	130	19	22	410,-	66,1
1730	160	260,5	155	27	40,5	643,-	103,6
1731	66,5	100	125	5,75	6	303,25	48,9
1732	142	150	141	11	41	485,-	78,1
1733	150	168	175	19 (2)	55	567,-	91,4
1734	165	250	219		62,75	696,7	112,3
1735	145	134,5	154		50	483,5	77,9
1736	200	185,5	190		65	640,5	103,2
1737	270	229,5	240		70	809,5	130,4
1738	175	260	205		55	695,-	112,-
1739	196	230	180		63,75	669,75	107,9
1740	260	305	258		83,75	906,75	146,1
1741	180	210	200		40	630,-	101,5
1742	245	350	200		131	926,-	149,2
1743	146	190	155		50	541,-	87,2
1744	230	298	230		71	829,-	133,6
1745	70	90	82,5		97,5	340,-	54,8
1746	222	330	206		102,5	860,5	138,6
1747	265	265	205		132	867,-	139,7
1748	148	270	178		60	656,-	105,7
1749	290	305	270		92,5	957,5	154,3
1750	270	320	270		90	950,-	153,1
1751	365	470	373		162,5	1370,5	220,8
1752	310	330	273		100	1013,-	163,2
1753	176	260	180		90	706,-	113,7
1754	225	350	240		100	915,-	147,4
1755	130	190	100		65	485,-	78,1
1756	240	375	245		116	976,-	157,2
1757	182	245	175		95	697,-	112,3
1758	95	182	45		55	377,-	60,7
1759	235	348	233,3		107,5	923,8	148,8
1760	235	291	233,3		107,5	866,8	139,7
1761	235	291	233,3		107,5	866,8	139,7
1762	118	196,5	120		31,5	466,-	75,1
1763	170	356	198		58	782,-	126,-
1764	270	312	199,5		82	863,5	139,1
1765	208	210	122		70	610,-	98,3
1766	221	255,5	141,5		79,5	697,5	112,4
1767	285,5	340,5	245,5		140	1011,5	163,-
1768	225	300,5	255		105	885,5	142,7
1769	263	322,5	256		110	951,5	153,3
1770	335,5	388,5	325,5		130	1179,5	190,-
1771	416,5	426	395,5		157	1395,-	224,8
1772	426	500	438,5		150,5	1515,-	244,1
1773	426	480	410		150,5	1466,5	236,7
1774	365	406	360		121	1252,-	201,7
1775	401,5	461,5	401,5		140,5	1405,-	226,4
1776	377	402	406		111	1296,-	208,8
1777	372	400	418		111	1301,-	209,6

continuació quadre 5.8

Y	SAGREST	GROS	ST. FRUITOS VALDELSHORTS	SALELLES ST. JOAN VILATORRADA	TORRODELLA JUNCADELLA	TOTAL	INDEX 1726-1741= 100
78	365	410	421		114	1310,-	211,1
79	305	362	379		94	1140,-	183,7
80	222	276	300		80	878,-	141,5
81	150	235	240		55	680,-	109,6
82	143	175	243		58	619,-	99,7
83	195	212	243		41	691,-	111,3
84	220	232	289		41	782,-	126,-
85	147	208	260		43	658,-	106,-
86	180	238	320		82	820,-	132,1
87	170	201	270		70	711,-	114,6
88	166,6	214,7	215,7		55	652,-	105,-
89	166,6	214,7	215,7		55	652,-	105,-
90	166,6	214,7	215,7		55	652,-	105,-
91	277	350	350		105	1082,-	174,3
92	583	732	867		197	2379,-	383,3
93	351	501	535		110	1497,-	241,2
94	346	401	562		132	1441,-	232,2
95	440	432	564		143	1579,-	254,4
96	452	444	726		178	1800,-	290,-
97	464	478	608		172	1722,-	277,4
98	459	357	604		180	1600,-	257,8
99	515	404	543		195	1657,-	267,-
100	---	---	---		---	---	---
11	180	299,6	186,3		96,2	762,1	122,8
12	180	299,6	186,3		96,2	762,1	122,8
13	180	299,6	186,3		96,2	762,1	122,8
14	200	250	442		100	992,-	159,8
15	200	75	250		50	575,-	92,6
16	200	100	292		62,5	654,5	105,4
17	300	202	400		52	954,-	153,7
18	154,75	202	400		50	806,75	130,-
19	330	175	400		75	980,-	157,9
20	350	200	465		100	1115,-	179,6
1	325	211	465		108	1109,-	178,7
2	325	250	500		125	1200,-	193,3

Les quantitats venes expressades en lliures.

A partir d'aquí l'arrendament de Salelles i St. Joan, apareix conjuntament amb el Gros de les veremes.

Les xifres entre parèntesi dels arrendaments de Salelles i Torroella han set calculades a partir d'extrapolar-lo de l'any anterior de l'arrendament que teníem. Quan no en teníem cap dels dos, de la suma de la resta d'arrendaments i relació amb l'any anterior.

1781 que comença abans de la puja de preus i s'acaba després, però la puja es queda per dessota de l'arrendament que marca un període d'alça clar. És un espai temporal de bones perspectives que fa tibar cap amunt els arrendataris. L'alça de finals de segle, en canvi, va totalment lligada als preus. El paral·lelisme és colpidor (33).

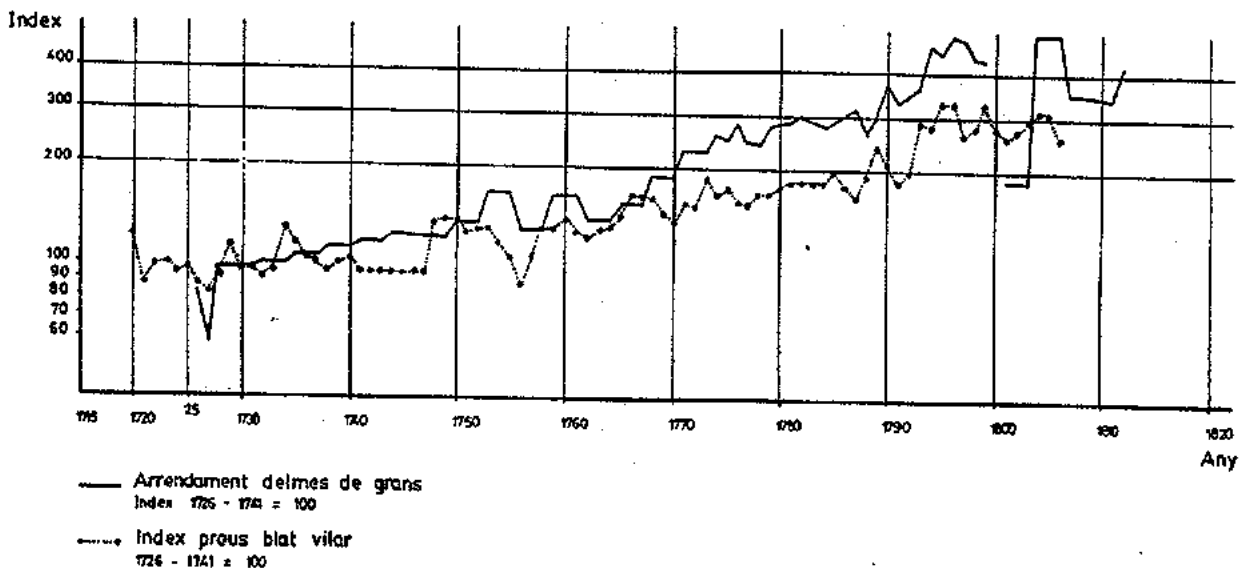
4.- No es nota en aquesta sèrie la tendència a la defraudació a partir d'un moment determinat, potser perquè no anem més endavant o potser perquè es considerava com un impost municipal i no tenia tant de sentit la defraudació.

L'estabilitat que mostra la mitjana mòbil i el paral·lelisme assenyalat entre arrendament i preus, menys algun període, confirma l'estabilitat del conreu en aquesta àrea; si l'àrea de vinyar s'hagués estès molt, la corba s'enfilaria per damunt dels preus, tot i el paral·lelisme, però sol córrer per damunt, la qual cosa matisa l'estabilitat.

- El delme dels grans. S'arrendava en aquest cas el delme dels grans que es collien a la Ciutat de Manresa. L'arrendament comença el 1726, les dades anteriors des de començaments del segle XVIII són fragmentàries i difícils de calcular perquè sovint els grans eren recaptats directament (34). Fins el 1770, el delme s'arrendarà cada tres anys per arribar a convertir-se després en anual. La taula de l'any 1756-1759 aclareix que un cop l'arrendatari havia recollit el delme, havia de redelmar -és a dir, prendre la seva part- el Capítol de Canonges de la Seu i de la resta l'arrendatari podia disposar-ne a la seva voluntat (35). Per tant, el total de l'arrendament no es referia al total de grans sinó a la part que corresponia a l'Ajuntament. El quadre 5.9 i el gràfic E.3 recullen l'evolució de l'arrendament. Hem utilitzat com en el cas de les veremes, els preus que dona P.Vilar pels grans i hem utilitzat el mateix índex de referència. L'evolució de la corba és molt clara; fins al 1768 la tendència és d'un lleuger creixement si bé seguint paral·lelament l'evolució dels preus. A partir d'aquest any, coincidint curiosament amb el pas de l'arrendament anual, l'arrendament del delme tiba fort cap amunt deixant ben enrera els preus. En el punt màxim ha multiplicat per cinc el seu valor mentre els preus sols ho han fet per tres. A començaments del segle XIX una forta davallada, recuperació i una tendència a la baixa quan s'acaba la sèrie.

GRAFIC E.3

Evolució de l'arrendament del delme de grans a Manresa (1726-1812)
Índex 1726-1741= 100.

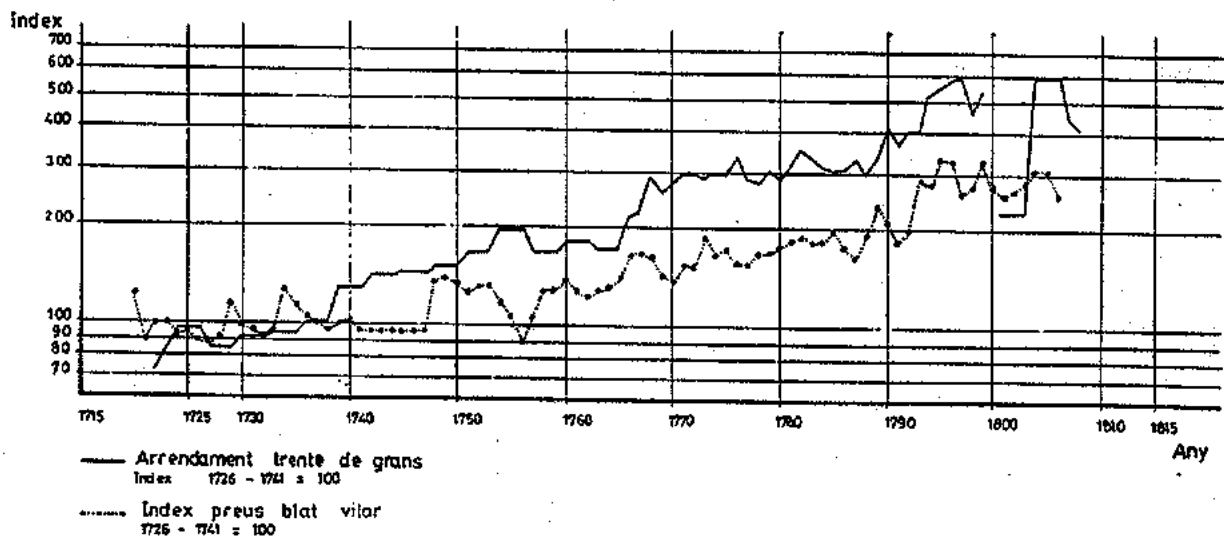
És complicat explicar-se la causa de la tibada cap amunt en uns productes més aviat estancats com eren els cereals a Manresa. Un augment de la producció és poc probable, tal vegada els rendiments de les terres de rega-

diu hagués millorat, però és difícil. Més aviat estem pensant en unes bones perspectives en gairebé tots els negocis -no oblidem que aquesta tibatada l'hem constatada també a la vinya- que permeten arriscar més i, tal vegada, les possibilitats especuladores dels cereals en una comarca que precisament n'estava mancada. Caldria però, investigar més a fons el motiu pel qual els arrendataris podien pagar per damunt de l'evolució dels preus.

- El trentè de grans. No era pròpiament un delme. Era una trentena part dels grans que es collien a les terres de regadiu de la sèquia de Manresa i probablement algunes altres terres regades (536). Amb el producte que s'obtenia l'Ajuntament estava obligat a mantenir els utilitats de regatge. No és doncs un delme però sí una extracció proporcional a la collita. El quadre 5.10 i el gràfic E.4 recullen l'evolució de l'arrendament del trentè.

GRAFIC E.4

Evolució de l'arrendament del trentè de grans del regadiu de Manresa (1723-1812)
Index 1726-1741 = 100.

L'evolució és paral·lela al delme de grans, potser més decidida. L'hem comparat com les altres amb els preus de Vilar, en aquest cas del blat. Les etapes que es dibuixen són clares:

- Estabilitat de 1722 a 1738 amb un paral·lelisme absolut amb els preus.
- El 1738 es dona una tibatada cap amunt i de nou una estabilitat fins el 1765, ara ja per damunt dels preus.
- Una nova tibatada, la més allunyada dels preus, fins el 1788.
- La darrera alça, seguint l'evolució dels preus però per damunt; la possible tendència a la baixa posterior gairebé no és recollida per la corba.

Com en el cas del delme, l'arrendament s'ha multiplicat al llarg de la

centúria per sis, mentre els preus ho han fet per tres. Com dèiem anteriorment és difícil de saber les causes, si les perspectives de negoci o si els rendiments augmentaven i, per tant, es produïa una intensificació de l'àrea de regatge.

De les corbes es pot extreure que l'ingrés senyorial derivat del seu arrendament s'incrementà al llarg del segle XVIII no sols seguint fidelment l'evolució dels preus, sinó per damunt del creixement d'aquells a conseqüència de les perspectives de negoci i d'especulació, i a conseqüència de l'extensió de l'àrea conreada que augmentava el volum total de les collites. Sobretot en el període 1760-1780 l'ingrés derivat de l'arrendament fou realment positiu.

En el segle XIX els delmes van davallar, sobretot per la resistència camperola a fer-los efectius. De forma contundent aquesta tendència apareix en l'evolució de l'ingrés senyorial dels Cardona (37). A Sant Benet de Bages, si considerem les rendes Majors com les que recullen l'ingrés provinent del delme es produeix a nivell absolut una disminució. Es passa de 26000 ll. a 15000 ll. (V. Quadre 5.1)

5.1.2 Els ingressos derivats del domini directe.

Hem analitzat més amunt l'escàs pes que els censos emfitèutics tenien a Navarcles i a Sallent damunt la producció total i el mínim percentatge que significaven a Sant Benet de Bages. Els lluïsmes -o dret a cobrar un percentatge sobre el preu del traspàs o venda d'un domini útil- varen augmentar la seva importància a partir del moment que es generalitzaren les compra-ventes i s'incrementaren els establiments a rabassa al llarg del segle XVIII. A St. Benet de Bages, els lluïsmes suposaren del 5,7% al 18,9% dels ingressos quadriennals del segle XIX.

No es pagava lluïsmes quan la transferència era per herència i fora de Barcelona era el comprador qui el pagava (38). El problema pel senyor consistia en assabentar-se de les vendes que es produïen. Per això s'havia desenvolupat la firma per raó de senyoria, que perque la venda fos vàlida s'havia de comunicar el senyor el qual tenia 30 dies per a utilitzar el dret de fadiga.

Es plantejaven pel seu cobrament almenys tres problemes: no comunicar al senyor la venda realitzada per no pagar lluïsmes; declarar un valor infe-

rior al contractat per pagar menys i clarificació de les noves situacions contractuals (cases noves, rabasses, etc.) de cara al lluïisme.

En l'època de desenvolupament d'un nou grup social, el mecanisme millor pels senyors era la capbreuació o nou recompte dels drets senyorials del senyor. A St. Benet a finals dels segle XVIII s'iniciaren capbreuacions per tot el senyoriu (39). A Navarcles el 1779-1781, a St. fruitós 1750-1751 i 1782-1791, Manresa 1750-1759, 1783-1791, Talamanca 1800 etc. (40). I els advocats del Monestir així ho recomanaven: "No hay duda en que VM puede obligar a los subenfitentados, que posehen a titulo de rebassa morta en hazer escritura autentica de los establecimientos y en cobrarles el tercio segun el estilo del pais y lo puede mediante llamarles a cabrevar, como fuera de la cabrevacion; pues lo hemos echo fuera de cabrevacion en este año con el Baron de Balsareny de quien soy abogado contra diferentes de su baronia..." (41).

L'any 1800, un pagès de St. Fruitós de Bages que s'havia establert com a rabassaire fou conminat pel Monestir de St. Benet perquè confessés i capbreués censos, lluïsmes i altres drets dominicals endarrerits. El pagès va al·legar que mai havia sentit a dir que el Monestir fos el senyor directe i fou un tribunal, que resolía sobre temes d'emfiteusi nomenat pel mateix Monestir, que el va condemnar a pagar 69 ll. que no tenia i li va ésser confiscada la terra que posseïa (42).

En un contracte d'establiment de pati per a edificar casa es pactava "que en atenció entre lo Monestir de Sant Benet de Bages de una y la universitat y particulars de dit lloc de Navarcles de part altra se disputa si deu o no imposarse cens a favor del Sr. alodial per rahó de lo fabrica de novas casas" (43).

Aquests exemples indiquen una nova problemàtica plantejada a conseqüència del creixement del segle XVIII. Els senyors intentaren jurídicament aprofitar-se de les noves relacions contractuals per mantenir o augmentar el seu nivell de renda.

A l'entorn dels lluïsmes volem respondre tres qüestions:

- a/ Les compra-vendes que pagaven lluïisme
- b/ El percentatge que cobrava el senyor sobre el valor de la venda.
- c/ La desigualtat interna d'aquests percentatges.

Per això utilitzarem una sèrie de St. Benet de 1757 a 1818 (44), però solament els lluïsmes que afecten a individus de Navarcles (un total de 207). El llibre anotava el que es pagava de lluïisme i una breu referència al con-

tracte que l'originava. Permet, doncs, respondre a les qüestions plantejades.

-Quines compra-vendes pagaven lluïisme? Els senyors havien aconseguit que es pagués lluïisme de tot tipus de transferències no hereditàries (V. quadre 5.11). El motiu que més vegades apareix és el de compra-venda de terres, segueix l'establiment a rabassa morta (hem vist més amunt la carta de l'advocat), l'establiment o venda de pati per casa, la venda de les cases i les transferències a carta de gràcia que, malgrat que fossin provisionals, pagaven lluïisme. L'apartat d'altres mostra el nivell a què arribava el pagament: llicències per girar l'aigua de la teulada que generava una relació contractual entre dos veïns o llicència per replantar de vinya una rabassa.

QUADRE 5.11
Motius de pagament de lluïisme. Navarcles, 1757-1818.

MOTIU	TOTAL	%
Compra/venda de terra	46	22,2
Compra pati per casa	27	17,3
Establiment pati per casa	9	
Hort	13	6,3
Venda a carta de gràcia	21	10,1
Cases	22	10,6
Rabasses	43	20,8
Venda rabasses i quarts	18	8,7
Altres	8 (*)	3,9
	207	

(*) 1- Llicència per girar l'aigua de la teulada.
3- Permutes.
2- Llicències per replantar vinyes.
2- Compra del davant de les cases.

Dels lluïsmes que paguen els navarclins sols un es refereix a l'adquisició d'un mas, el Mas Datzira de Marfà, comprat per Francesc Graner, pagès. Aquest detall és significatiu. Els ingressos per lluïsmes del senyor feudal (en aquest cas St. Benet) no provindran dels antics establiments emfitèutics sinó de la dinàmica interna dels rabassaires, que com veurem en estudiar l'endeutament estaven obligats a comprar i vendre contínuament.

-Percentatge que cobrava el senyor sobre el total de la venda. Segons Eva Serra, el lluïisme en el segle XVII a Sentmenat oscil.lava entre el 9 i el 25 % (45). Pel Bages continuem treballant amb l'exemple de Navarcles (quadres 5.12 i 5.13). El primer recull per dècades els lluïsmes pagats i el total de les compra-vendes amb separació de les realitzades dins del terme municipal i les realitzades fora. Si posem en relació total vendes i lluïisme pagat tenim el percentatge que suposava el lluïisme. Les oscil.lacions per dècades van del 3,4 % a 14,2 % en els de dins del terme, mentre que és

QUADRE 5.12
Lluïsmes i percentatges pagats a Navarcles de 1757 a 1818.

DECADA	DINS DEL TERME						FORA EL TERME					
	Nº	NC	CENS	TOTAL VENDES	LLUISME	%	Nº	NC	CENS	TOTAL VENDES	LLUISME	%
1750-1759	22	1	-	1866,8	151,5	8,1	4	1	-	7135,-	216,8	3,-
1760-1769	36	1	-	4972,-	704,2	14,2	9	1	-	964,-	85,7	8,9
1770-1779	29	2	4	2956,-	285,2	9,65	7	3	1	1011,-	86,-	8,5
1780-1789	2	-	-	429,9	43,1	10,-	9	1	1	1285,7	133,9	10,4
1790-1799	8	1	4	2567,3	87,5	3,4	12	1	-	1840,6	145,1	7,9
1800-1809	4	1	1	5572,5	191,-	3,4	20	2	-	3826,-	387,6	10,1
1810-1819	4	-	-	5300,-	300,-	5,7	5	10	-	2915,-	292,-	10,-
TOTAL	105	6	9	23664,5	1762,5	7,45	66	19	2	18977,3	1347,1	7,1
			Nº	NC	CENS	TOTAL VENDES	LLUISME		%			
TOTAL GENERAL			171	25	11	42641,7	3109,6		7,29			

menys variable fora. El total, en canvi, ajusta els percentatges i el Monestir de St. Benet va obtenir en tot el període estudiat el 7,3 % del total de les vendes, xifra molt superior al 3 % d'interès que retribuïen els censals, però inferior a les xifres d'Eva Serra i a les que suggeria Tos, que oscil.laven entre el 20 i el 33,3 % (46). La casuística dels lluísmes és diversa. A vegades apareix la frase "feta gràcia" o "se li féu gràcia a ls.

8 d. por libra por ser hombre de bien y de pocas conveniencias" o bé "se li ha fet gràcia a 6 d. per ser pobre y haber servit al Monestir alguns anys".

QUADRE 5.13
Percentatges dels lluísmes de Navarcles, 1757-1818

%	1750-59	1760-69	1770-79	1780-89	1790-99	1800-09	1810-19	TOTAL	%
0 a 1	1	1	1	-	2	-	-	5	2,4
1 a 1,9	-	1	-	-	-	-	-	1	0,5
2 a 2,9	-	-	-	-	2	1	-	3	1,4
3 a 3,9	1	-	-	-	-	1	-	2	1,-
4 a 4,9	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5 a 7,4	4	10	5	-	2	-	-	-	-
7,5 a 9,9	-	-	2	-	-	-	3	24	11,6
10 a 10,9	20	30	25	10	-	-	-	2	1
11 a 11,9	-	1	1	-	14	22	5	126	60,9
12 a 14,9	-	-	1	1	-	-	-	2	1
15 a 19,9	-	-	-	-	-	-	1	3	1,4
20 a 24,9	-	-	1	-	-	-	-	-	-
25 a 29,9	-	1	-	-	-	-	-	1	0,5
+30	-	1	-	-	-	-	-	1	0,5
NC	2	2	5	1	2	3	10	25	12,1
CENSOS	-	-	5	1	4	1	-	11	5,3
TOTAL	28	47	46	13	26	28	19	207	100,-

Si el percentatge global que va extreure el Monestir fou del 7,3 % la majoria de contractes pagaven el 10 % de lluísmes tal com es dedueix del quadre 5.13. El 60,9 % del total -i cal tenir present que el 12,1 % no consten

i el 5,3 % són censos dels quals és difícil detectar el percentatge- paguen del 10 a l'11 % i molt lluny -l'11,6 %- segueixen els que estan entre 5 i 7,5 %.

Així doncs, una taxa real del 7,3 % del total de vendes resultat de reduccions a la taxa de lluïsmes habitual que era del 10 %.

-La desigualtat interna dels lluïsmes. A partir d'aquest estudi de Navarcles hem elaborat el quadre 5.14, en el qual interrelacionem els lluïsmes segons els percentatges i el valor total de les compra-vendes.

QUADRE 5.14

Lluïsmes segons el percentatge i valor de les vendes a Navarcles, 1757-1817.

%	TOTAL LLUÏSMES	%	VALOR LLUÏSMES*	%	MITJANA
0 a 1	5	2,9	7030,-	16,5	1406,-
1 a 1,9	1	0,6	137,-	0,3	137,-
2 a 2,9	3	1,8	997,5	2,3	332,4
3 a 3,9	2	1,2	2750,-	6,5	1375,-
4 a 4,9	-	-	-	-	-
5 a 7,4	24	14,-	7222,1	16,9	300,9
7,5 a 9,9	2	1,2	395,-	0,9	197,5
10 a 10,9	126	73,7	21871,6	51,3	173,6
11 a 11,9	2	1,2	150,-	0,4	75,-
12 a 14,9	3	1,8	729,65	1,7	243,2
15 a 19,9	-	-	-	-	-
20 a 24,9	1	0,6	41,5	0,1	41,5
25 a 29,9	1	0,6	190,-	0,5	190,-
+ 30	1	0,6	1127,5	2,6	1127,5
	171	100,-	42641,7	100,-	249,4

* en lliures

Els percentatges pugen perquè no considerem els que no consten. El quadre dibuixa clarament una tendència, el 73,7 % de lluïsmes que paguen el 10 % suposen, en canvi, el 51,3 % del capital. Curiosament, però, per des-sota del 10 % hi trobem el 21,7 % dels lluïsmes els quals signifiquen el 43,4 % del capital, és a dir que les compra-vendes més elevades són les que paguen els lluïsmes més baixos i al revés; per damunt de l'11 % trobem el 4,8 % dels lluïsmes i el 5,3 % del capital. La mitjana dels que paguen el 10 % és de 173,6 ll. Mentre que la mitjana global és de 249,4 ll. En canvi, per dessota del 10 % hi ha 34 lluïsmes amb una mitjana de 500,8 ll. La conclusió que es desprèn és la penalització a nivell de pagament de lluïsmes a les petites compra-vendes, la qual cosa significa un altre element de diferenciació social, perquè les petites vendes i compres són realitzades pels grups socials inferiors.

Als arrendaments de drets senyorials se'ls solia aplicar una clàusula que els lluïsmes quedaven exempts de l'arrendament: "Item. Així mateix se reserva dit señor arrendador tots los lluïsmes, tersos y foriscapis se li deuen y que en avant se li deuran " (47). El caràcter aleatori de la gene-

ració d'un lluïisme i la diversitat de montants aconsellava el senyor administrar-lo directament.

Malgrat les dades precàries sobre l'ingrés senyorial al Bages podem avançar algunes línies de conclusió. En primer lloc, una estabilitat dels drets feudals antics pràcticament reduïts als derivats del domini eminent que, per altra banda, eren gairebé insignificants sobre l'ingrés total. L'únic dret que s'expandí fou el lluïisme que era pagat sobretot pels nous grups socials que es consolidaren en el camp bagenc. En segon lloc, la importància del delme i la primícia com a elements derivats de l'ordre feudal i fonamentals en l'ingrés senyorial. No solament es revaloraven en funció de l'evolució dels preus sinó que participaven en l'expansió dels conreus i en tercer lloc, la participació d'altres grups socials en el cobrament dels drets senyorials en forma d'arrendament que, al mateix temps que procuraven recaptar el màxim possible el dret adjudicat i duien l'explotació pagesa fins a les darreres conseqüències, permetien una desviació de l'excedent pagès de la noblesa i l'església cap a la nova burgesia en formació.

5.143 Els arrendaments de drets feudals.

La pràctica dels arrendaments de drets senyorials a Catalunya ha estat amplament estudiada per P.Vilar (48). Com que no disposem de sèries que permetin estudiar l'evolució de l'ingrés encara que les sèries municipals acostin a una tendència similar als resultats de Vilar, centrarem la nostra atenció en tres aspectes:

- a/ L'extensió dels arrendaments al Bages.
- b/ La pràctica dels subarrendaments.
- c/ Els grups socials que hi participaven.

a/ L'extensió dels arrendaments al Bages. La pràctica dels arrendaments de drets era molt freqüent. Les nostres dades, extretes dels protocols notariais semblen confirmar-ho encara que no siguin exhaustives.

-El 1761, el Senyor de Rajadell, Vallformosa i Vallhonestà, Sr. Caetano Maria de Pinyatell arrendava per quatre anys a Ignasi Raurich, pagès, Frances Coromines, paraire i Josep Borrell, paraire de Manresa els censos, delmes i els fruits de l'heretat dels castells per 6810 ll. els quatre anys (49).

-En Pau Amat i Picalques, senyor de St. Vicenç de Castellet arrendava

els delmes, censos i altres fruits per tres anys (1761-1763) a Carles Vorés, botiguer de teles, Simó Dalmau, negociant i Josep Bovets i Josep Grau, velers de Manresa, per 827 ll. 13s 4d, els tres anys (50). De 1770 a 1773 els arrendava a Pau Fàbregas, botiguer de "panyos" de Manresa per 900 ll. (51).

-Carles Sobrevals, majordom de St. Benet de Bages arrendava els delmes i censos de Navarcles per 730 ll. per tres anys (I-V-1730 a 30-I-1773) a Pere Oliveras i Jaume Graner, pagesos de Navarcles i a Josep Llor, veler de Manresa. El de Rocafort pujava 520 ll (52). Els delmes i censos de St. Fruitós, Valldelshorts, Torroella, Maians i altres terres eren arrendats durant el mateix període per 2250 ll. els tres anys a Joan Vallcendrera, pagès; Jaume Pla, adroquer i Joan Ponsgrau i Ignasi Manxarell de Santpedor (53).

-A Sallent., segons Fortià Solà la pràctica dels arrendaments dels drets senyorials era habitual des dels segles XIV-XV. El 1715 els censos -únicament?- de Sallent, Castellnou i Santpedor s'arrendaven per 2000 ll. El 1778, els de Sallent, Artés, Castellnou, Santpedor, Horta i Caldes de Montbui, 7200 ll. (54).

-El cas de Moià és utilitzat per P. Vilar dins dels arrendaments dels drets reials (55).

-Els drets de la Sta. Cova de Manresa fora del Bages eren arrendats a Simó Dalmau, negociant i Damià Dalmau, veler el seu fill i per Josep Puig i Tella, pagès de Taradell (56).

-Josep March, botiguer de "panyos", de Manresa, familiar del Tribunal de la Inquisició, arrendava per tres anys els fruits del Canonicat que pertanyien a l'esmentat Tribunal de la Seu de Manresa (57).

Aquests exemples aïllats geogràfica i cronològicament mostren l'extensió de la pràctica dels arrendaments al Bages com la fórmula gairebé única de fer efectiva la renda senyorial. Aquesta mateixa pràctica s'observarà amb gran exhaustivitat en el cobrament dels drets municipals no sols de Manresa sinó d'altres pobles de la comarca. A part dels senyors feudals, altres grups socials s'aprofitaran d'aquesta pràctica.

a/ La pràctica dels subarrendaments. Sembla que era realment molt freqüent a partir d'alguns contractes recollits. Anem a veure aquests exemples:

-Tomàs Ignasi Soler i Mariano Pelfort, botiguers i Joan Torres, tintorer de Manresa eren els arrendataris per l'any 1770 dels delmes, cen-

sos i primícies del canonge cambrer de la Seu de Manresa. Varen subarrendar a Pere Pujol, paraire de Santpedor els delmes i primícies de verema que es collissin el 1770 en el terme de Santpedor, St. Fruitós i vinyes de Joncadella i Torroella. El preu 335 ll. (58).

El cas més clar de subarrendament és el de Francesc Tubau i Teixidor, pagès de la Pobla de Lillet que a la vegada ja era un subarrendatari (59). El Sr. Manuel Azedo "Administrador General de la Real Gràcia del Excusado" per dos anys havia subarrendat a Francesc Tubau i Teixidor, els delmes i fruits de les Cases Majors Delmeres del Bisbat de Vic. Aquest al seu temps va subarrendar les parròquies del Bisbat. El quadre de subarrendaments era el següent:

-Joan Coll, comerciant	Artés, Aguilar, Horta, Talamnca, Vacarisses, Serrama, Ferrerons, Llussà, Monistrol de Calders, Avinyó, Marganell, Guardiola, Viladecavalls.	1711 ll. 5s
-Josep Mas, botiquer d'Igualada	Arquçola, Castellfollit i Maians.	525 ll. 10s
-Andreu Canals, pagès de Santpedor	Olzinelles, Serrama. St. Benet, St. Iscle, Castellnou, Calders.	1044 ll.
-Tomàs Parera, veler de Manresa	Castellar	128 ll.
-Miquel Balet de Manresa	Manresa i Santpedor.	500 ll.
-Francesc Torras, corder de Manresa	Sallent, Oló, Merlès, St. Joan de Vilatorrada, Vallhonesta, Castellbell i Sta. Eugènia.	1237 ll.
-Josep Ginabreda, argenter i Josep Santpere, veler	Cornet	180 ll.
-Josep Font, pagès de Manresa	Navarcles	94 ll.
-Anton Morros, blanquer de Manresa	Fals	332 ll.
-Francesc Torras, corder de Manresa	Fonollosa	184 ll.
-Sebastià Riu, veler de Manresa	Salles i Castellgalí.	300 ll.
-Francesc Coromines, paraire de Manresa	Monistrollet, Rajadell, Vallformosa St. Mateu de Bages.	606 ll.
-Joan Torras, tintorer de Manresa	Joncadella	260 ll.
-Tomàs Fabregas, sabater de Manresa.	Oristà, Terrassola, Estany, St. Joan d'Oló, Moià, Granera.	788 ll.
-Pere M. Casamitjana, paraire de Manresa	Balsareny	104 ll.

-Josep Amorós, veler de Manresa	St. Fruitós de B., St. Martí de Torroella Viladordis, Serrassans i Merlès	610 ll.
-Ramon Aris, corder de Manresa	Mura, St. Feliu Sasserra.	298 ll.
-Joan Dalmau, corder de Manresa	Súria, Castelladral i Castell-tallat.	510 ll.

Hem citat sols aquells que corresponien a alguna parròquia bagenca. El total subarrendat pujava 9411,75 ll.

Aquest tipus de contractació presenta dos aspectes: el primer que permetia obtenir una rendibilitat a l'arrendatari sense fer res, simplement subarrendant en parts més petites per un preu en conjunt més elevat. Calia, però, tenir capital disponible per realitzar l'operació; el segon, que democratitzava la participació en els arrendaments perquè el capital necessari per accedir a una part disminuïa i els grups socials que hi podien participar eren més amplis. El benefici es reduïa com més avall en l'escala es baixava perquè a proporció el preu del subarrendament s'elevava. Per a rendibilitzar el subarrendament calia maximitzar tot el possible l'extracció d'excedent al camperol. Amb aquesta perspectiva la renda senyorial es deuria realitzar gairebé al 100%, però esdevé un element decisiu el percentatge que es desviava cap a altres grups socials a conseqüència de la pràctica dels arrendaments i subarrendaments.

c/ Els grups socials que participen en els arrendaments. En l'estudi que féu Vilar dels arrendaments del Patrimoni Reial amb l'acumulació de totes les professions, de 1000 individus, 239 eren pagesos benestants, 264 de professions comercials, 400 menestrals urbans i 74 membres de professions liberals (60). No disposem de sèries completes que permetin fer un estudi similar, solament de drets de Manresa que són sèries municipals.

Dels diferents arrendaments descrits fins ara hom obté la sensació que és la menestralia urbana de Manresa amb tendència a enriquir-se la que hi participa activament amb un paper marginal de la pagesia. Aquesta mateixa burgesia la trobem en alguns dels arrendaments citats per Vilar:

-Drets d'Agramunt:

- 1716 Joan Novas, paraire.
- 1753 Miquel Coma, blanquer.
Francesc Llor, veler.
- 1756 Simó Dalmau, comerciant.
Ramon Anglada, comerciant.
- 1783 Francesc Oller, corder.

Drets de Llívia;

1733 Miquel Cavalleria, claveter.

Lleuda de Puigcerdà:

1727 Miquel Cavalleria, claveter (garant.)

QUADRE 5.15

Professions dels arrendataris dels delmes de les veremes de Manresa.

PROFESSIO	1701-1725	1726-1750	1751-1775	1776-1800	TOTAL	%
Pagesos	22	27	22	13	84	19,5
Blanquers	25	9	13	21	68	15,8
Velers	7	7	14	7	35	8,1
Artesans	47	53	53	45	198	46,1
Artistes	12	2	-	3	17	4,-
Botiguers	3	1	8	-	12	2,8
Noblesa	-	-	-	-	-	-
No consta	6	5	1	4	16	3,7
TOTAL	122	104	111	93	430	100,-

QUADRE 5.16

Professions dels arrendataris dels sis diners per lliura i pes de Rei a Manresa

PROFESSIO	1701-1725	1726-1750	1751-1775	1776-1800	TOTAL	%
Pagesos	1	-	1	1	3	3,3
Blanquers	20	1	-	-	21	23,3
Velers	3	-	3	6	12	13,3
Artesans	32	8	6	2	48	53,3
Artistes	1	-	-	-	-	1,1
Botiguers	-	-	-	-	-	-
Noblesa	-	-	-	-	-	-
No consta	5	-	-	-	5	5,6
TOTAL	62	9	10	9	90	100,-

Per intentar concretar els individus que hi participaren hem elaborat els quadres 5.15 i 5.16 a partir de les professions dels arrendataris dels delmes de les veremes i dels arrendataris dels sis diners per lliura i pes de rei que era un dels més quantiosos de la ciutat. El percentatge final dels arrendataris de delmes a Manresa posa de manifest el pes dels artesans (46,1%) seguit molt lluny pels pagesos (19,5%) i a continuació els blanquers (15,8%). Es tracta de petits arrendaments que no pugen molts diners i són assequibles a ciutadans d'una posició social no privilegiada.

Les professions del quadre 5.16 insinuen:

-que en el primer quart de segle l'arrendament serà comunitari entre diversos individus mentre que els altres anys s'arrendava per a tres, d'aquí la disminució de participants.

-que els pagesos són gairebé exclosos de l'arrendament més quantiós.

-que els artesans continuen essent el grup més nombrós sense oblidar el pes dels blanquers a principis de segle i dels velers a finals.

Política d'arrendaments de la Família Fabregas de Manresa durant el segle XVIII.

	SAGREST	GROS	ST. FRUITUS	JUNCADILLA	DELME GRANS	TREME GRANS	MESURA OLI	MESURA VI	SIS DINERS	SOU I 8 DINERS	AIGUARDENT	CARNICERIES	CLAS I TAVERNA	SOU PER QUARTERA	MAS DE L'ANGLA	HERETAT RIERA
1722																
1723		▨														
1724																
1725																
1726																
1727																
1728																
1729																
1730																
1731																
1732																
1733																
1734				▨												
1735																
1736		▨														
1737			▨													
1738																
1739																
1740																
1741																
1742																
1743																
1744																
1745																
1746																
1747																
1748																
1749																
1750																
1751																
1752																
1753																
1754																
1755																
1756																
1757																
1758																
1759																
1760																
1761																
1762																
1763																
1764																
1765																
1766																
1767																
1768																
1769																
1770																
1771																
1772																
1773																
1774																
1775																
1776																
1777																
1778																
1779																
1780																
1781																
1782																
1783																
1784																
1785																
1786																
1787																
1788																
1789																
1790																
1791																
1792																
1793																
1794																
1795																
1796																
1797																
1798																
1799																
1800																

▨ Pau Fabregas, sabater
 ▨ Tomàs Fabregas, sabater
 ■ Pau Fabregas, botiguer

Alguns dels noms que apareixen, no tots, formaran part a la llarga de la burgesia urbana de la ciutat (Oms, Vilomara, Esbert, Dalmau etc.) i els arrendaments seran per tant, un mecanisme d'acumulació de capital per a aquests grups socials. Entremig cal destacar la presència d'una pagesia benestant que igualment s'aprofita d'aquests mecanismes per acumular i consolidar-se com a burgesia agrària.

La participació no es limitava a un únic dret sinó que el mateix individu podia arrendar-ne diversos. Un cas de màxima participació és el de la família Fàbregas exemplificat a partir de tres membres de la família - en Pau Sabater, pare; en Pau botiquer de "panyos" i Tomàs Sabater, fills-. Hem elaborat el quadre 5.17 en el qual dibuixem els arrendaments de drets municipals que realitzà durant el segle XVIII l'esmentada família. De 1740 a 1760 es produeix una autèntica allau d'arrendaments, sobretot d'en Tomàs, per minvar progressivament a continuació. És una família que de l'artesanat salta al món del comerç amb una certa força. La participació activa en els arrendaments fou una de les tasques especuladores que realitzà i en Tomàs es convertí en un autèntic especialista. És el cas més exaquerat però en trobaríem d'altres d'una participació abundant.

5.2 LA RENDA DE LA TERRA (61)

L'apropiació per part d'uns individus de la terra es converteix en una relació de força vers els individus que no en controlen. Les fórmules jurídiques que regulen l'accés a la terra d'aquests són els contractes agraris. La relació de força es converteix en relació d'explotació i per tant, s'origina una extracció d'excedent que circula a favor dels individus propietaris. En aquest sentit els contractes agraris regulen, donen caràcter jurídic i legalitzen la relació d'explotació. Aquestes relacions es poden modificar segons la capacitat de lluita i de resistència dels dos grups.

En el camp bagenc cal definir dues relacions de força fonamentals regulades amb determinats contractes agraris:

-per una banda la que s'estableix entre senyors feudals i pagesos de mas que per un procés històric determinat era més favorable als segons. El contracte que regulava aquesta relació era l'establiment emfitèutic.

-per l'altra la que s'establí entre els pagesos de mas, que sortien amb una posició favorable de l'anterior enfrontament, i la petita pagesia que va créixer al llarg del segle XVIII mitjançant el contracte de rabassa morta. A vegades també utilitzaren l'establiment emfitèutic per fixar els petits pagesos a la terra.

Al marge d'aquests dos contractes, trobem el contracte de masoveria per als petits pagesos que accedien al conreu d'un mas, el propietari del qual no residia al mas i el contracte d'arrendament en diners que el trobem a les rodalies urbanes de Manresa.

El volum de renda extret per un grup social a un altre depenia de la capacitat de cadascun d'imposar les seves condicions.

5.2.1 L'emfiteusi

L'accés a la terra en el domini alodial o directe per part de la pagesia es realitzà mitjançant l'establiment emfitèutic, segons el qual el senyor cedia el domini útil de la terra. El senyor es reservava el dret de fadiga -és a dir de recuperar el domini quan la terra establerta es vengués pel mateix preu-, el dret a cobrar un cens fix en diners o en espècie i el dret a cobrar lluïsmes cada vegada que la terra establerta canviés de mans. El pagès establert restava a la terra per temps indefinit amb la condició de millorar-la. També podia fragmentar o vendre la terra establerta i gaudir dels fruits que donés, al mateix temps podia establir de nou, si bé a "nuda percepció" és a dir, sense el dret a cobrar lluïsmes. Aquesta via obrirà la possibilitat de la rabassa morta (63).

Els masos bagencs sorgiren d'aquest tipus de contracte. El caràcter indefinit, el pas de generació en generació de la terra establerta i la devaluació progressiva d'uns censos fixes que pel volum de l'explotació eren minsos, donaven al pagès un sentiment de "quasi-propietat" (64). Al llarg dels segles XVI i XVII es produeix la consolidació d'aquesta pagesia de mas. Dos aspectes cal encara considerar: per una banda - i s'escapa del marc del present treball- el procés històric que va conduir a aquesta pagesia a consolidar-se com a tal enfront la classe feudal i, per l'altra la relativització de la seva homogeneïtat i el procés de diferenciació interna dels propis masos.

Alguns autors assenyalen que la Sentència de Guadalupe de 1486 va afa-

vorir els pagesos i consolidà els masos; per d'altres el despoblament del camp català no permetia imposar duresa en les relacions contractuals i una causa conseqüència en seria la feblesa de la noblesa catalana incapaç d'articular unes relacions d'explotació més acusades. En el procés de lluita social -que es concretaria amb la Guerra dels remences- la pagesia de mas n'hauria sortit enfortida o hauria aconseguit les condicions de pactar contractes favorables (65).

Però malgrat l'aparició i consolidació al llarg dels segles XVI i XVII d'aquesta pagesia de mas, alguns d'ells varen viure processos d'endeutament que els conduí a la pèrdua de la propietat; el mas físicament no va desaparèixer però va passar a un altre grup social. Els següents exemples en són una mostra:

-El 1594 l'habitant de la Culla- pagès emfiteuta- era Bernat Culla pagès, hereu de dit mas. En el segle XVIII era propietat del Noble Anton de València, ciutadà honrat de Barcelona i resident en aquesta ciutat(66).

-El Mas NOguera de MONistrol de Rajadell va ésser venut l'any 1737 a les Quotidianes Distributions de la Seu de Manresa després d'un llarg procés d'endeutament. El propietari es deia Isidre Noguera. En una porta de la casa hi havia un llindar que posava Francesc Noguera, propietari, any 1582 (67).

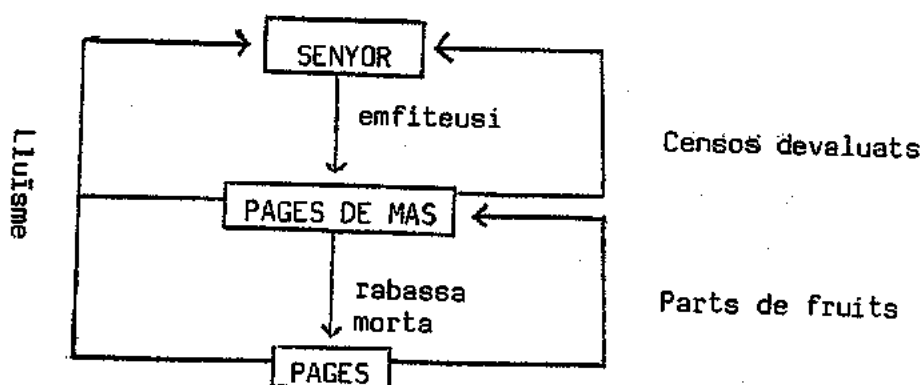
Els masos no es comportaren de forma homogènia i malgrat els avantatges obvis de l'establiment emfiteutic es produïren processos de diferenciació social dins dels mateixos masos que van conduir a alguns dels seus propietaris a convertir-se en la classe d'hisendats rurals del segle XIX, mentre d'altres van desaparèixer o varen subjugar-se a d'altres grups socials.

A/ L'emfiteusi en els segles XVIII i XIX

L'emfiteusi com a contracte agrari no va desaparèixer en els segles XVIII i XIX, si bé es van corregir dos dels elements que actuaren contra els senyors feudals: el cens no era ni fix ni indefinit, era a parts de fruits i per una durada determinada amb probabilitat de trencar-lo si no es complien les clàusules pactades.

Però l'element més important no és aquesta adaptació sinó que les parts contractants són unes altres: qui posseïa el domini útil del mas -establert anteriorment pel senyor feudal- era qui contractava un altre pagès. Es plan-

tejava un problema jurídic, no es podia cedir el domini directe perquè no es tenia. Però a Catalunya es permetia al domini útil fer un altre establiment amb les condicions que fos a nua percepció, és a dir, que de les obligacions de l'emfiteusi, el primer domini útil no podia cobrar lluïme (68). En forma d'esquema l'emfiteusi originava les següents relacions contractuals en el camp català:

Els avantatges d'aquest sistema eren pel pagès de mas que pagava una renda devaluada i/o minsa al senyor i rebia, en canvi, parts de fruits de diversos pagesos que havia establert, òbviament amb una renda més elevada que la que ell pagava.

Podem distingir diversos tipus de contractes emfitèutics:

- a/ Establiment d'horts.
- b/ Establiment de patis per fer cases.
- c/ Establiment de cases.
- d/ Establiment de terres i casa ("quartaires").
- e/ Establiment a rabassa morta. El més important i al que dedicarem el proper apartat d'aquest capítol.

Anem a veure'ls un per un.

a/ Establiment d'horts. L'exemple més clar és l'establiment de vuit horts a Calders, l'any 1850. Seguint un cas: l'administrador dels béns de Joan Casagomas, de Barcelona, propietari del Mas Santamans de Calders, establia i en emfiteusi concedia a Valentí Freixa, un hort d'un quartà de sembradura. El cens anual era de 22 rals de velló per quartà, que s'havia de pagar en dos cops: un per St. Joan i l'altre per Nadal amb una clàusula que el feia temporal: "Item, si lo adquisidor o los seus deixas de satisfer dos anys de la pensio anual que deura pagar al consedent o els seus, podrà apoderarse de la terra, cedir-la a altre qualsevol, sens que lo adquisidor tinga dret a reclamacio alguna, quedant obligat lo adquisidor a satisfer la

pensió per mitjas añadas anticipadas". El concedent es comprometia a no apujar el cens sota cap concepte. Els horts estaven a la vora del riu i, per això, es pactava que si augmentava o disminuïa l'extensió a conseqüència de les riuades s'augmentaria o disminuïria proporcionalment el cens. Deixava les aigües sobrants de regar a benefici dels hortolans, els quals havien de pagar dos duros col·lectivament pel seu ús i si no es pagava quedava sense efecte (69).

Hem deixat de banda les clàusules referents a l'horta estrictament perquè les hem analitzat en un altre lloc.

Els contractes d'horta firmats en aquestes condicions a Calders eren els següents:

-Valentí Freixa, pagès	1 q.
-Joan Codina, pagès	1 q.
-Rosa Riba, Vda.	1 q.
-Bonaventura Pala, espardenyer	1 q.
-Jaume Soldevila, pagès	1,5 q.
-Salvador Ciuro, pagès	1 q.
-D.Jaume Vila, cirugià	1,5 q.
-Valentí Escayola	1,5 q.

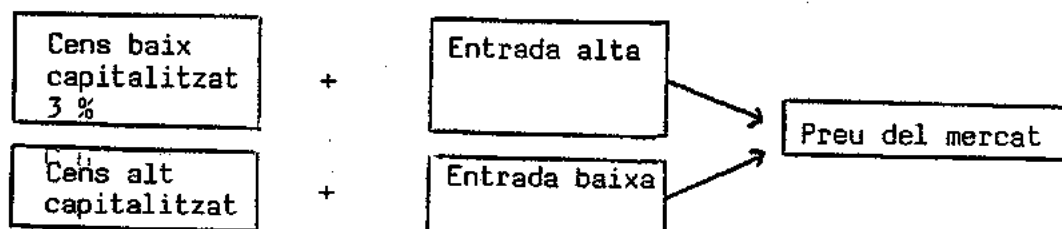
En total eren 9,5 q. que a 2 ll. 4s. el quartà (44 rals) sortia un total de 20,9 ll. a les que calia afegir 4 ll. que pagaven col·lectivament. En total 24,9 ll. Una quartera fragmentada en horts redituaria 31,45 ll. Capitalitzat al 3 % equivalia a un capital de 1048,3 ll. la quartera, xifra força elevada a Calders.

Interessa, però, el caràcter emfitèutic del contracte: un cens fix en diner amb l'obligació de pagar-lo si no volia ésser expulsat de la terra. Era indefinit però amb clàusula d'expropiació si no pagava. L'emfiteusi en aquest sentit era desnaturalitzada.

Ara bé, el cens en diner -encara que semblés un lloguer- afavoria l'adquiridor perquè amb el temps la renda es devaluava. L'emfiteusi s'utilitzava a l'horta amb rendes no molt elevades perquè, en definitiva acomplia la funció de lligar el productor a la terra i contribuir a la seva subsistència. Tot i l'amenaça d'expulsar-lo de la terra si no pagava, les condicions d'explotació de l'horta no eren dures. La relació d'explotació fonamental passava per la rabassa morta i l'hort sols contribuïa a fer-la possible.

b/ Establiments de patis per a edificar una casa: Badosa, quan estudiava les terres dels eclesiàstics barcelonins detectà una adaptació del contracte a la situació econòmica de la centúria a les finques urbanes. La desnaturalització es realitzava gravant la peça de terra amb una forta entra-

da. Establia el següent càlcul (70):

Les dades que hem recollit al Bages semblen indicar que l'emfiteusi fou la via contractual més utilitzada per a cedir patis en els que s'hi havien de construir cases. Vegem-ne alguns exemples:

-Francesc Mateu, comerciant de Manresa, estableix el 1758 a Marc Soler, fuster, un tros de terra de 40 pams "a tot quadre" per a edificar-hi una casa. Els pactes eren els següents: el comerciant es reservava el domini directe i l'adquiridor pagava 4d. de cens el primer dia de l'any; la casa havia d'estar coberta en el termini de dos anys. L'entrada de l'establiment era de 137 ll. 10s. que es convertien en censal perquè l'adquiridor no tenia diners (71).

-Lluny de Manresa el cost no era tan elevat. Josep Vila del Palà, pagès de St. Andreu d'Aguilar, estableix a Valentí Casellas, pagès de Camps, un tros de terra de 32 pams "a tot quadre" per a fer-hi una casa, un tros d'hort d'1q. de blat i un tros per a fer una era de 50 pams "a tot quadre". Pagaria 5s. de cens i una entrada de 16 ll. El preu era en aquest cas de 24,3 ll. si capitalitzàvem el cens (72).

-Potser el cas de Navarcles, ja descrit en el capítol de poblament sigui en part alligador de la utilització d'aquest contracte. En el procés de creixement urbà s'utilitzà tant la venta del domini útil del pati com l'establiment emfiteutic. Citem-ne sols un parell de casos: el primer cas Teresa Casanovas, Vda. va establir un pati de 26 canes x 25 pams al Camp dels Ametllers a Valentí Puigoriol, mestre de cases de Navarcles. Pagaria 2 s. de cens anual i 100 ll. d'entrada. El 1791 n'establí una altra tongada d'entrada més baixa (25 ll.) i de cens més elevat (2 ll. 12s. 6d.) (73); El segon cas, tot el C/ St. Bartomeu de Navarcles fou conseqüència de l'establiment de 19 patis que van generar 73,7 ll. de censos, rendiment molt superior a la renda que proporcionava una vinya (V. quadre 1.6). El pacte més interessant d'aquests és que el cens es podia redimir amb conveni de les parts la qual cosa introduïa un nou element desnaturalitzador del contracte (74).

D'aquests exemples del segle XVIII deriven les següents consideracions de la utilització del contracte d'emfiteusi:

-El preu del pati establert era igual al cens capitalitzat més l'entrada. El valor d'un i altre dependrà dels interessos del comprador i/o del venedor. A vegades, la pròpia entrada es transformava en censal la qual cosa augmentava la renda anual a pagar.

-Es detecten dues tendències: els establiments a baix cens i entrada elevada i els d'entrada petita i cens més elevat. En ambdós casos hi ha divisió de dominis. En el cas de pacte de llució del cens, estem davant d'una venda perpètua que l'establiment emfitèutic retarda en el temps. Aleshores el domini útil darrer es convertia en propietari.

-Malgrat que el cens es pugui o no lluir, els establiments de patis per edificar cases es fan amb voluntat perpètua, així es fixava els individus a la terra. L'obligatorietat d'edificar una casa era una garantia de possessió, a llarg termini del pati establert. En aquest sentit complementava la funció de l'hort definida més amunt.

-En el segle XIX es va mantenir la tendència a utilitzar els establiments emfitèutics per a edificar cases amb els mateixos trets en el preu, assenyalats ja en el s. XVIII. Tot i així, el contracte estava desnaturalitzat des del moment que s'obligava a construir en un període de temps i si es deixaven de pagar un nombre determinat d'annualitats, l'establiment reasumia la casa amb el dret de llogar-la a qui volgués. (75).

Malgrat el procés desnaturalitzador, es pot afirmar que l'establiment emfitèutic fou el principal contracte utilitzat per aconseguir patis per edificar cases i, com en l'hort, el mecanisme per a aconseguir-los en quasi propietat, la qual cosa fixava els petits pagesos a la terra.

c/ Establiments de cases. Tots els exemples que hem trobat són del segle XIX potser perquè les cases quan estaven fetes es preferia més llogar-les que no pas establir-les.

-Bonaventura Altarriba i Abellar, pagès d'Avinyó, establia i concedia a emfiteusi a Josep Anton Arderiu, adroguer de Sallent, una casa al C/ del Cós d'aquesta localitat. Es pactaven 32 ll. de cens anual i si deixava de pagar cinc anualitats, l'establiment podia recuperar el domini de la casa i llogar-la a qui volgués per cobrar-se el que li devien. Les contribucions les pagaria l'adquiridor i l'entrada eren un parell de pollastres (76).

A la pràctica era un lloguer que si no es pagava podia provocar el desnonament, però amb els avantatges de l'emfiteusi per a l'adquiridor.

-En un altre cas s'establia una caseta a un pagès com a part d'una explotació més gran. Valentí Vives, pagès de St. Vicenç de Castellet establia a Jaume Playà, pagès de Marganell una caseta i un tros de terra de 2,5 q. Cada any hauria d'invertir dos duros en la millora de la casa i havia de pagar de cens dos duros i un pollastre per St. Joan. L'entrada era de 170 ll. (s'encarregava un censal de 50 ll. i la resta ho pagava en efectiu) (77).

No sembla, però, que l'establiment de cases ja construïdes esdevingués important, a diferència dels establiments de patis per a construir.

d/ Establiment de terres i el dret a construir casa. Casas Mercadé en el seu llibre quan descriu les diverses parceries parla de la "cuartería" com a contracte típic del partit judicial d'Igualada i de Manresa i el descriu: "el contrato en virtud del cual el dueño de tierras las cede a perpetuidad, en toda su extensión o solo en parte a un labrador apto para trabajarlas, con facultad de que pueda contruir una casa, pero obligandose a laborar y hacer producir la tierra cedida y pagar anualmente al cedente una cuarta o una quinta parte de los frutos que de aquella se obtuvieran, con arreglo a lo convenido" (78). Malgrat que enlloc no hem detectat aquesta denominació, als protocols notariais es troben contractes que responen a aquests trets.

Aquests contractes es troben en àrees de la comarca amb poblament dispers on els amos de les masies estableixen en emfiteusi una peça de terra més o menys gran, a perpetuïtat, amb el dret de construir una casa i l'obligació de pagar una part de fruits. Estem davant de la reproducció del contracte d'emfiteusi que donà origen al mas però en unes condicions més dolentes: menys terres i un cens en espècie variable segons la collita. Les terres cedides normalment no eren suficients per viure'n i calia recórrer també a la rabassa morta. En els pobles de població concentrada els elements característics del petit pagès es constituïen per separat. A nivell de grups socials el resultat era el mateix. Però estudiem amb cert detall aquest contracte agafant uns exemples:

-Josep Vila, pagès, hereu del Mas Vila de St. Martí de Mura, establia i en emfiteusi concedia a Jaume Puiç, pagès de Mura, 20 Q. del Mas amb els pactes següents:

.Conrear a ús i costum de bon pagès. Havia de sembrar 10 Q. cada any i si no ho feia podia fer-ho l'amo quedant-se els fruits. De tot el que es collia havia de pagar el quart i si no ho pagava lleialment podia ésser

expulsats de la terra sense cap dret.

.L'amo havia de construir un corral i l'adquiridor havia d'utilitzar tots els fems d'aquest corral a la peça de terra. L'amo havia de tancar el bestiar en aquests corrals durant 50 dies.

.Podia edificar una casa o caseta i l'amo aniria a buscar els grans que li pertoquessin.

.Podia l'adquiridor tenir dos parells de bous i podia fer-los pasturar per tot el mas.

.L'amo es reservava les glans i herbes fora del conreu.

.En Puig podia endur-se 12 garberes de palla i la resta s'havia de consumir en adobs per a la terra, a excepció de la palla dels llegums que era per a ell.

.En Puig havia de fer llobins pagant el quart i si no en feia, podia en Vila fer-ne dos quartans pel bestiar.

.De l'hortalissa no es pagaven parts. Podia plantar tres nogueres i la que l'amo volgués era franca de parts i les altres pagarien el quart.

.Si un volia empenyar el treball invertit i l'altra el quart es donaven el dret de prelatió i fadiga mútuament.

L'entrada era de 150 ll. (79).

El domini útil cedit en el contracte està en realitat molt condicionat, no solament per l'entrada i la renda estreta -la quarta part dels fruits- sinó per l'orientació del conreu clarament dirigida per l'amo vers els cereals, garantint detalladament el seu adobament a base de cedir el bestiar de l'heretat i d'utilitzar la palla com a adob. Podria semblar una col·laboració mútua si bé es tracta de l'aprofitament màxim de la força de treball d'un individu i la seva família que es rendibilitzava via parts de fruits.

-En aquesta mateixa línia destaquen els contractes de Ventura Matifoll, pagès de Rajadell, amb una diferència envers l'anterior, no és perpetu sinó per la duració de la vida dels ceps (80). En el segle XIX aquest tipus de contractes també abunden igualment a les zones de poblament dispers. Podem destacar en aquest sentit el cas de Joan Canyelles del Racó, pagès de Castellfollit del Boix, que establí una peça de terra de 3 Q. amb dret a edificar-hi una casa. La poca extensió establerta avala, encara més, la consolidació d'una pagesia que havia de recórrer a altres activitats econòmiques per sobreviure (81).

Sobre aquests contractes podem concloure:

1.- Es desenvoluparen en àrees de poblament dispers de la comarca i con-

tribuiren a reforçar aquesta imatge, en construir-se les noves cases en llocs distants unes de les altres.

2.- L'establiment de petites extensions de terra amb drets a edificar una casa i hort i d'utilitzar altres recursos per fer possible la vida a una família pagesa -pou, bestiar, fems, etc-, amaga el seu caràcter insuficient per subsistir la qual cosa els convertia en subsidiaris dels mateixos masos.

3.- L'extracció de renda es realitzava almenys de quatre maneres: la primera a partir del pagament de les parts de fruits corresponents, la segona en fer-se càrrec d'una part de les contribucions, la tercera donant amb l'emfiteusi estabilitat a la petita burgesia que podia repercutir favorablement en el rendiment a llarg termini de l'explotació i, per tant, en el volum de renda estreta i la quarta com que no es concedí una quantitat de terres suficients abocava els pagesos o a explotar més terres dels masos veïns a rabassa, o al treball assalariat en el propi mas que l'havia establert o a enviar les filles a les fàbriques tèxtils de les valls fluvials properes.

4.- La relació d'explotació que el contracte encobria tenia lloc entre els propietaris de masos -pagesos sobretot- i la petita pagesia en formació.

B/ Els avantatges de l'emfiteusi.

Entre des d'una perspectiva social, la lluita entre els grups socials per l'apropiació de l'excedent agrícola, l'ús de l'emfiteusi és difícil. Però alguns autors en fan una defensa aferrissada i ens donen les pistes per a la seva interpretació.

Caresmar deia: "Una cierta distribución agraria por medio de los establecimientos, hace que cada vecino posea una cierta porcion de tierras en propiedad como ya se ha insinuado y cultivados prolixamente y con el amor que induce vertodos los adelantamientos en beneficio propio, producen frutos que de otro modo no pudieran esperarse" (82).

Però els textos més interessants són els de Tos i val la pena citar-los amplament perquè necessiten pocs comentaris:

"Si vemos nuestro principado en tan feliz situación, aumentada la población, y el comercio. Si miramos reducidas a cultivo la mayor porción de las tierras que lo permiten, quien dudará que todo se debe en gran parte a la frecuencia y uso de los contratos emfitèuticos, que en Cataluña se llaman

establecimientos? (...) Al poseedor supongamos de una basta heredad, o dilatado término, la extensión de las tierras le impide cultivarlas todas. Ellas quedan en estado de abandono y sin producto, siendo apatas con la labranza de producir copiosas cosechas. Pero que medio más fácil para lograrlo que estableciendo aquella porción, que mas le convenga?"

"Por este medio una familia errante, pobre y sin esperanza de mejorar de fortuna, se domicilia en parage fixo. Puede salir de su estado miserable, y llegar, sino a la abundancia y riqueza, a lo menos a una mediana honradez y esplendor. Adquiriendo asi algunas tierras, aunque yermas, persuadida que cultivos daran útiles productos, se propone desde luego poseer un patrimonio, reduciéndolas a cultura, y logrando, aunque con algunos años de penalidad y trabajo, son con el tiempo el émulo y admiración de los vecinos".

"Constituido un emfiteota con una porción de terreno establecida, la mira como a patrimonio suyo. Se reputa no un jornalero como antes, sino un hacendado. respira sentimientos de un padre de familia acaudalado. Toda su idea consiste, en hacerla floreciente y fructífera. A indagar qual parte será mas a proposito para granos, qual para viñas, olivos o otro fruto. Empréndela labranza, por lo que su posibilidad le permite. A proporcion de las utilidades que experimenta, se adelanta en las demas. El señor directo percibe más censos y a todo el pueblo trasciende el aumento de los frutos".

"Aunque este contrato puede ser temporal o por algunas vidas, siempre se han de esperar mayores resultas, siendo perpetuo. El emfiteota no se dedicará en el aumento de una finca que sabe ha de dexarla; si pueden esperarse aquellas mejoras, que serían regulares y perpetuas, pudiendo transferirla a sus hijos, descendientes y sucesores" (83).

Hem copiat amplament aquests fragments de Tos perquè recullen tota la filosofia que hi ha darrera l'emfiteusi. Però caldria rematar-los amb un fragment d'una Memòria de Marià Oliveras "con todo no logran estos pobres otra cosa que la seguridad de gozar por largo tiempo el fruto de sus sudores" (84).

Cal fer un aclariment: aquests autors no es refereixen a l'emfiteusi derivada de la relació senyors directes/pagesos de mas, sinó a la derivada de pagesos de mas/petita pagesia. S'analitzaven els avantatges del pagès de mas i raonaven amb fredor les relacions d'explotació que hi havia darrera l'emfiteusi aplicada en aquesta segona relació: l'adquiredor es creu que la terra establerta és seva i, per tant, s'esforça i treballa per fer-la produir al màxim, l'esforç del pagès i de tota la família permetran l'ascens

social a base del treball. Evidentment això implicava augmentar la producció amb la intensificació del treball, fer produir la terra en indrets increïbles i, incrementar la renda de la terra que rebia el propietari o primer domini útil de la terra. No és estrany doncs la satisfacció dels hisendats rurals pel sistema d'emfiteusi i la defensa que en fan.

El que no explicaven aquests propietaris és que, malgrat l'esforç de generació darrera generació, normalment no aconseguien mai un lloc més alt dins l'escala social. El secret de la classe rural dominant estava en mantenir viu l'esforç i el treball intensiu de la petita pagesia, frustrant qualsevol via d'enriquiment que posés en perill la relació d'explotació fonamental. Un mecanisme consistia en limitar l'accés a la terra, un altre -interrelacionat a l'anterior- l'endeutament generalitzat i, finalment, els problemes de reproducció a nivell de sistema hereditari i la desintegració social que significava per alguns grups.

5.2.2 La rabassa morta.

De les formes d'utilització de l'emfiteusi que es desenvoluparen en el segle XVIII, la més estesa i transcendent al Bages fou la rabassa morta. L'amo del mas, possessor del domini útil, cedia a un altre pagès el domini útil d'una porció de terra generalment petita amb l'obligació de plantar-la de vinya i conrear-la mentre visquessin els primers ceps a canvi de pagar una part de fruits (85). L'establiment havia d'ésser a "nuda percèpció", és a dir que l'amo del mas no podia cobrar lluïme perquè a la vegada era emfiteuta d'un senyor directe. El cens d'aquesta emfiteusi no era fix sinó que corresponia a una part de fruits i la durada era temporal, encara que amb límits imprecisos derivats d'una fórmula tan ambigua com "mentre visquin els primers ceps". El primer domini útil no podia cobrar lluïme però tenia el dret de prelació i fadiga, de cobrar cens i l'entrada. El rabassaire o segon domini útil, podia alienar la terra establerta i comportar-se, per la llarga duració del contracte, quasi com a propietari. Aquest element serà un dels punts de fricció de la lluita entre pagesos de mas i rabassaires; aquests pretendran el mateix que havien fet els altres amb el senyor directe, ésser considerats els propietaris reals.

El contracte de rabassa morta definia unes relacions d'explotació -fruit d'un accés desigual a la terra- entre els pagesos amb mas i els rabassaires.

La rabassa permetia estabilitat al rabassaire i llibertat de disposar de la terra i maximitzava l'explotació a l'amo del mas. Però el caràcter emfitèutic en un marc de transició cap a un règim liberal que intentava eliminar obstacles a la propietat per convertir-la en lliure i que en diverses ocasions va legislar en favor de la redempció dels censos, podia conduir els rabassaires a reivindicar el dret a redimir i convertir-se en propietaris, la qual cosa posava en perill la relació d'explotació fonamental del camp bagenc. Els propietaris de masos assoliren a nivell legislatiu que el tema no es resolgués mai definitivament (86) i els censos sobrevisquessin en un règim pretesament liberal.

A la pràctica contractual hom copsa el manteniment pràcticament intacte de la institució emfitèutica de la rabassa -que permetia maximitzar la renda- fins a finals del segle XIX. La preocupació dels propietaris no estava en el caràcter emfitèutic ni tampoc en la durada del contracte, sinó en l'homogeneïtat de la renda, la submissió de l'activitat agrícola a la direcció del propietari, la captació del volum de renda que abans es pagava en forma de delme i primícia al senyor i en controlar al rabasser mitjançant algunes clàusules que amenaçaven el desnonament. L'eficàcia de l'explotació residia en aquests mecanismes, més que en eliminar la rabassa. Curiosament, i ho veurem, els contractes de després de la fil·loxera signats com arrendaments, mantenen en efecte els mateixos avantatges que les rabasses pel rabasser.

La nostra anàlisi es centrarà en l'evolució del contracte a partir dels protocols notarials, els quals presenten diversos problemes:

-En primer lloc, no sabem en quina relació estaven els contractes verbals o privats amb els registrats i si aquests tenien alguna excepcionalitat. El detall dels pactes ens fa pensar que estem davant de documents que reflecteixen la realitat.

-En segon lloc, treballem amb contractes recollits a l'atzar que mostren diversitat d'històries conjunturals. Posa en evidència la dificultat de construir una evolució i la relativa homogeneïtat de la contractació. L'altre mètode possible és seguir l'evolució dels contractes d'una explotació el qual és molt difícil a partir dels protocols i té el problema que no es sap si es capta la generalitat del problema (87).

-En tercer lloc i donada l'extensió dels protocols hem optat per escollir dues mostres exhaustives de 1770 i 1850, i no tant exhaustives en anys anteriors i posteriors. El resultat creiem que és satisfactori des del punt

de vista de l'evolució general de la rabassa.

-en quart lloc; no hem optat per la comparació dels dos blocs sinó per l'evolució dels aspectes concrets dels contractes, així podem precisar millor si es produeix enduriment o no de les diverses clàusules. Deixarem de banda aquells aspectes de tècnica agrícola que ja hem abordat al capítol 2.

A/ Les rabasses en el segle XVII

Eva Serra ha mostrat com a mesura que avança el segle XVII el contracte de rabassa es converteix en exclusiu. Durant la primera meitat del segle XVII el 53,3% dels contractes, a la segona meitat del s. XVII el 94,6% i en el primer quart del XVIII, el 97,5% (88). Podríem pensar a partir d'aquestes dades que l'expansió es va produir a la segona meitat del segle XVII.

Al Bages, com a mostra indicativa coneixem pocs contractes de rabassa signats a la segona meitat del segle XVII. Un d'Avinyó del mas Abadal i l'altre de Calders, del Mas Torracabota. Són el nostre punt de partida.

El 1660 el propietari del Mas Abadal establí una peça de terra de 20. Els pactes eren els següents: pagar cens 2s 6d en "nuda percepció" el dia de St. Miquel; plantar de vinya la tercera part dins quatre anys; pagar perpètuament la quarta part dels fruits que es collien "tant de blat, ordi, espelta, sivada, mill, canem, llegums, verema o rahims, hortalissa; fruyta com de altres qualsevol no anomenats"; pagar primer delme i primícia; "els grans en garba, la fruyta al cullir-la y la verema, al veremar"; podrà l'amo posar a l'hora de veremar un home per pesar la verema; si planta arbres que donin fusta també haurà de pagar el quart; si vol vendre verema o collir panses ho pot fer pagant el quart; es reserva l'amo les herbes i pàmpols i el dret a pasturar-la en el temps degut però que sols pot fer pasturar les cabres que cuiden un anyell; en cas que el bestiar fes algun mal, pagaven només el mal causat i permet al rabasser que pasturi el seus animals de feina; ha de conrear a "ús i costum de bon pagès" i si està quatre anys sense conrear-la l'amo pot recuperar la peça de terra i concedir-la a qui li sembli (89).

En el contracte del Mas Torracabota de Calders signat el 1696, trobem com a novetat que es permetia fer els colgats i capficats necessaris per a la conservació de la vinya. En el Mas Abadal no es regulava cap fórmula^{per} la durada del contracte ni es deia que fos a rabassa, en canvi en aquest la definició era precisa "a soca mort (...) haye de tornar y tornia a mi y als meus ab la mateixa plenitud de drets que ab lo present vos la concedesch" (90).

El contracte signat el 1716 per Joan Bertran del Pont de Cabrianes introduïa com a novetat el sistema de resoldre els conflictes "allo que diran dos homens elegidors un per part, y aixi mateix en cas de alguna questio" (91).

A partir d'aquests contractes es pot afirmar que gairebé la totalitat de les clàusules que trobarem al llarg del segle XVIII i XIX apareixen ja a la segona meitat del segle XVII plenament definides, tant les que es refereixen a l'organització de l'explotació com les derivades del control del rabassaire.

B/ L'evolució del contracte en els segles XVIII i XIX

Deixarem de banda aspectes de tècnica agrícola per centrar-nos en els aspectes socials. Acabarem el nostre anàlisi el 1870 i deixarem per a l'apartat següent els contractes de després de la fil·loxera que malgrat no entren dins del marc cronològic del nostre estudi presenten un notable interès.

a/ Les parts contractants. El contracte de rabassa morta s'acostuma a signar entre el propietari del domini útil d'un mas, generalment pagès, comerciant o comunitat eclesiàstica si posseeixen el mas i un pagès o a vegades algun artesà local.

El propietari del mas formava part de la burgesia urbana o de la pagesia benestant en la majoria de casos. En canvi, els rabassaires eren normalment petits pagesos o artesans, cabalers dels masos pobres, o fills dels propis petits pagesos que l'única via per accedir al monopoli de la terra que exercien els masos era mitjançant els contractes de rabassa. Aquest caràcter de petits pagesos l'hem vist perfectament reflectit en les estructures de la propietat i d'explotació dels pobles bagencs estudiats al capítol 3 (92).

A la segona meitat del segle XVIII. a part d'aquesta tipologia citada que és la general, detectem alguns casos d'establiments a rabassa de grans extensions de terra, en aquest cas no a pagesos sinó a velers i comerciants de Manresa. Per posar un exemple: Jaume Gras, hereu del Mas Gras, pagès de Marganell establí a Ignasi Coma, Josep Padró, Pere Font, Andreu Parera i Anton Gomis, velers de Manresa, 25 jornals de terra que havien de plantar de vinya en sis anys i pagarien la cinquena part dels fruits (93). L'exemple és excepcional dins la totalitat dels contractes però té més interès. La part de fruits habitual era la quarta part de fruits, enfront els velers que paquen la cinquena. Enlloc es parla d'entrada ni de participació en les contribucions. El més interessant es troba en unes plenes més enllà del protocol quan el mateix pagès arrendava per 22 anys la cinquena part dels grans i la quarta de verema que es collien al mas per 2000 ll. de les quals sols en rebia 500 en efectiu. La resta se les quedava l'arrendatari per pagar deutes (94).

Els beneficiaris, en aquest cas, la burgesia urbana de Manresa que s'aprofitava de les dificultats del mas. La rabassa havia estat feta en immillorables condicions. Probablement els velers fessin subestabliments als petits pagesos per una renda més elevada (95). En aquest cas no ho hem trobat (96).

b/ Les parcel·les cedides a rabassa. No abordarem aquest aspecte perquè ja es va tractar en el capítol 3 en analitzar l'estructura de l'explotació.

c/ La durada del contracte. Per si mateixa la rabassa era una emfiteusi temporal que durava mentre durés la plantada de la vinya. Com que la vida de la vinya era imprecisa, la durada prevista s'acollia a aquesta imprecisió. Era, per tant, un contracte temporal de llarga durada i que el treball acurat del rabasser podia allargar més encara. Això succeï amb la pràctica dels colgats i capficats, totalment acceptats en els contractes, que permetien la renovació del cep i, allargar indefinidament la vida de la vinya. El contracte temporal esdevenia així perpetu.

A partir d'aquest punt, segons bona part de la historiografia catalana, comença la reacció dels propietaris que van voler evitar la perpetuïtat i una quasi-propietat que es podia consolidar a la llarga de dret. Per la via de la jurisprudència de la Reial Audiència, es fallà

el 1770, primer la prohibició dels colgats i després la duració de 50 anys del contracte. La primera mesura era absurda perquè reduïa la capacitat de producció de la peça de terra, i perjudicava a ambdues parts, la segona era evidentment més polèmica i aixecà diversos memorials de rabassaires contra la sentència (97). Marià Oliveras, segons la memòria de 1797 presentada a l'Acadèmia de les Ciències feia una defensa de la rabassa, criticava l'opció dels 50 anys i suggeria que, almenys, s'havia de firmar per 100 anys. Aquesta podria ésser l'opinió generalitzada dels agraristes catalans davant l'actuació de la Reial Audiència que representava un poder castellà (98).

Aquestes eren les reflexions dels juristes i cal observar la seva influència damunt de la contractació real. Per Badosa, la durada venia determinada pel costum de la contrada i cospa una gran heterogeneïtat (50 anys, morts les dues terceres parts dels ceps, a partir de quan no es poden fer colgats, etc.) (99). A Igualada, la desnaturalització del contracte es produirà per altres vies, però no en la durada que continua fixada dels primers ceps a 120 anys a partir de 1817 (100).

Què passava al Bages? Els contractes del segle XVII són clars: el contracte dura mentre viuen els ceps, i en el segle XVIII no es produeix cap canvi. El 1770, dels 23 contractes estudiats, 18 especifiquen mentre viuran els primers ceps, 1 és a dues rabasses i 4 no consta (101). El 1850, la durada tampoc canvia, de 21 contractes estudiats, 16 duraran mentre viuran els primers ceps, 1 és a dues rabasses, 2 mentre viuran les 2/3 parts dels ceps, 1, la tercera part, i 1 no consta (102). Serien majoritaris també els contractes que es signaven amb la durada tradicional. La ruptura es detecta en els contractes signats el 1870 que canvien totalment el panorama; dels 11 contractes estudiats cap no recull la fórmula tradicional mentre visquin els primers ceps, 1 mentre visquin les 2/3 parts, 3 duraran de 60 a 70 anys, 1 de 71 a 80, 4 de 81 a 90 i 1 de 91 a 100 (103): (V. Quadre 5.18)

QUADRE 5.18

La durada dels contractes de rabassa morta al Bages.

DURADA	1770	1850	1870
Vida primers ceps	18	16(1)	-
2/3 parts dels ceps	--	2	1
1/3 part dels ceps	--	1	-
Dues rabasses	.1	1	-
61-70 anys	--	--	3
71-80 anys	--	--	1
81-90 anys	--	--	4(2)
91-100 anys	--	--	1
No consta	4	1	1
TOTAL	23	21	11

(1) En un cas el màxim possible es de 100 anys.

(2) En dos casos, 90 anys o les 2/3 parts dels ceps.

Al Bagès es preferí la fórmula clàssica de la rabassa que durava mentre vivien els ceps. El 1850 es copsa un enduriment perquè en tres casos ja no es parla de tots els ceps, sinó d'una part però continua predominant aquella. De 1850 a 1870 es produeix el canvi perquè els nous establiments porten gairebé tots data fixa, si bé més elevada que la clàssica de 50 anys, essent la més freqüent la de 90 anys. Coincidim bàsicament amb les apreciacions de Giralt pel Penedès (104). La desnaturalització en aquest sentit era de la segona meitat del XIX, malgrat que el contracte continuava tenint una duració significativa i probablement influís més la polèmica jurídica general sobre el tema que no pas la conflictivitat a la comarca. El propietari, en definitiva, estava interessat en l'estabilitat del rabassaire.

d/ El volum de l'extracció de renda. Té components diferents que analitzarem per separat:

1.- Les parts de fruits. La quantitat de producció pagesa més important que passava al propietari del mas eren les parts de fruits pactades en el contracte. Cal fer dues consideracions, la primera que quan es satisfien les parts s'entenia i sovint s'especifica que era pagat ja el delme i la primícia al senyor i la segona que malgrat ésser un contracte per plantar vinya i aquest esdevenir el conreu més important, es paguen parts de cereals i d'altres fruits.

A partir de la primera consideració volem calcular quin volum de producció restava al rabassaire un cop reduït el delme, primícia i les parts de fruits, si suposem que el delme i primícia significaven la desena part sempre.

	<u>Delme 1/10</u>	<u>Parts</u>	<u>Total cargues</u>
100 cargues	90	1/5	72,-
100 cargues	90	1/4	67,5
100 cargues	90	1/3	60,-
100 cargues	--	1/3	66,67

Si es pagava la cinquena part, el rabassaire es quedava el 72 % de la collita, el 67,5 % si pagava el quart i el 60 % si pagava el terç. Si pagava el terç no satisfia el delme, suposava el 66,67 %, gairebé la mateixa quantitat que el quart amb delme. Val la pena retenir aquesta similitud.

Es pot plantejar la següent hipòtesi: les parts de fruits al llarg del segle XVIII i XIX, es van endurir en línies generals: de pagar la cinquena part es passaria a pagar el quart per avançar clarament cap el terç a la segona meitat del segle XIX. Aquest enduriment cal matisar-lo amb l'evolució de les parts dels grans i llegums.

Als contractes esmentats més amunt del segle XVII s'havia de pagar el quart de verema, però la mostra era escassa. A l'inventari de Manel Calci- na, ciutadà honorat de manresa, tenia el 1734, 112,2 Q. de vinya repartides entre 37 rabasses, de les quals 102,3 Q. pagaven la cinquena part de fruits (34 rabassaires) i 9,9 Q. la quarta part (3 rabassers). Aquesta vinya esta- va plantada a Salelles a pocs Kms. de Manresa (105). Podria ésser un exem- ple aïllat però és una extensió notable i prop del nucli urbà més important.

En el quadre 5.19 comparem les parts de fruits que pagaven els rabassers el 1770, 1850 i 1870.

QUADRE 5.19

Les parts de fruits a les rabasses al Bages.

PARTS DE FRUITS	1770	1850	1870
<u>De verema</u>			
1/3	-	-	4
2/7	-	1	-
1/4	16	20	7
1/5	7	-	-
<u>De grans</u>			
1/3	-	-	4
2/7	-	1	-
1/4	13	16	7
1/5	8	2	-
1/6	1	2	-

El 1770 pagaven el quart de verema 16 i la cinquena, 7; el 1850 pagaven tots el quart menys 1 que pagava de cada set, dues i el 1870, el quart continuava essent majoritari però 4 ja pagaven el terç. L'evolució en aquest sentit és clara, amb el quart com a marc general es tendeix de la cinquena part a principis del XVIII, al terç la segona meitat del XIX. Els contractes solen especificar la part de "tots els fruits", per tant els cereals que es collien abans de la plantada o després segueixen la mateixa evolució. Algunes vegades, els grans solen pagar una part inferior (menys del quart, 9 a 7 respecte a la vinya el 1770, 4 a 0 el 1850, i el 1870 tots paguen igual).

Altres elements confirmen aquestes tendències. En el resum que aporta Badosa dels contractes firmats per St. Benet de 1778 a 1792, es troben enca- ra dos contractes al quint, sobre 18 al quart (106). En la resta de contrac- tes de l'any 1770 que fan referència a establiments a rabassa (inventaris, vendes a carta de gràcia etc.), de 20 documents, 14 esmenten el quart i sis, la cinquena. La cinquena part podia haver estat important i poc a poc suplan- tada per la quarta part.

A l'altre extrem el cas d'Artés en què s'especifica la part de fruits

que paga cada rabassaire a l'amillament de 1872. Doncs bé, sembla confirmar-se el que copsàvem per l'any 1870, el 16,9 % de les rabasses d'aquell poble pagaven ja la tercera part i cal tenir present que recull l'estat en un moment determinat, és a dir amb barreja de rabasses noves i velles (107).

S'entèn sempre que les parts de fruits es refereix a tots els fruits i hem vist com els grans paguen igual o menys que la vinya. A vegades es regulen les parts de les olives (el 1770, 3 contractes obliguen a pagar la meitat) i/o de fruita d'arbres que poden haver-hi plantats.

Normalment s'especifica també que els fruits fets a la fangada, especialment hortalisses i llegums, no paguen parts. Tot i així aquest pacte sembla que decau progressivament, el 1770 es firma en 8, el 1850 en 3 i el 1870 en un. En desaparèixer aquests productes entrariem dins del concepte general de "tots els fruits" i per tant caldria considerar-ho també com un enduriment.

Hi ha però un altre seguit de pactes que pretenen millorar les parts de fruits obtingudes tant a nivell quantitatiu com a nivell qualitatiu. Poden sintetitzar-se de la següent manera:

-Evitar el frau en les parts de fruits. En la verema s'imposa un pesador que ha de vetllar per la igualtat de les parts. La despesa que aquell genera sol anar a mitges, el manteniment el sol pagar el rabasser i el jornal de l'amo. Es sol pactar que l'amo anirà a recollir les garbes dels grans a la peça de terra. Era més difícil fer frau a la garbera que no pas amb el gra batut.

-Millora de la qualitat de la producció, mitjançant la imposició al rabasser del tipus de ceps que ha de plantar. En el segle XVIII difícilment es recomanen les espècies a plantar i com a molt es parla de bones espècies. A la segona meitat del segle XIX, és freqüent fins i tot indicar quins tipus cal plantar (108).

-Homogeneïtat en la data de verema: es fixa al rabasser quan ha de començar a veremar o bé ha de demanar permís per fer-ho, així el propietari rebrà tota la verema al mateix temps i podrà elaborar el vi amb tot el most pràcticament.

-Pagament al rabasser de les seves parts en vi. És el punt màxim d'aquest intent de millora de la qualitat en benefici del propietari. Aquest en lloc de rebre una part de verema, la rep tota i elabora el vi. En el moment de trascolar el rabasser rep les parts que li corresponen en vi. El propietari homogeneïtza tota la collita i a més si vol comprar el vi al rabasser

cosa probable disposa d'una mateixa qualitat que podrà revalorar en el mercat. És però, una fórmula no molt estesa (109).

Per acabar queden els sarments, adob principal de les mateixes vinyes en una àrea d'absència de bestiar. En els contractes estudiats s'hi troben quatre posicions: a/ no es pacta res sobre el tema, b/ s'especifica que són de lliure disposició del rabasser, c/ s'especifica l'obligació d'utilitzar-los a la peça de terra i d/ que s'han de pagar parts a vegades de tots, a vegades dels no utilitzats com adob.

També aquí es detecta un cert enduriment: el 1770, sols sis contractes en parlen, tres obliguen a utilitzar-los a la peça de terra, dos no paguen res al rabasser i el que falta, dona 2000 garbons al rabassaire i la resta s'ha d'emprar a la terra. El 1850, 9 citen els sarments: cinc obliguen a pagar el quart dels sobrants d'adob, un determina que siguin pel propietari, un altre que es pagui parts de tots i sols dos que es consumeixin a la peça de terra. El 1870 tenim tres contractes en situacions diverses.

No sabem què passava amb els sarments quan no es pactava res perquè difícilment es poguessin considerar com a fruits, potser per això apareix l'interès per pactar sobre aquest tema. Cal suposar que donada la manca d'adob el més normal fos la seva reinversió a la terra tant si es pactava com no. L'enduriment en aquest cas venia de l'obligació de pagar parts un cop adobada, davant el pacte de l'obligació d'adobar sense haver de pagar res després.

Com a conclusió d'aquesta anàlisi de les parts de fruits com a component essencial de la renda es pot deduir un enduriment de les condicions del contracte tant en les parts més importants -pas de la cinquena part a la tercera- com en millora de la quantitat i de la qualitat, així mateix, com amb pactes sobre sarments que anteriorment o no existien o es limitaven a obligar a reinvertir-los com adob.

2.- Els censos i les contribucions. Els censos en diner tenien en el cas de la rabassa dues vessants: la primera com a participació en els censos que el propietari del domini útil del mas havia de satisfer al senyor directe i la segona com a imposició d'un cens en diner pel caràcter emfitèutic de la rabassa a més de les parts de fruits. En el primer cas, el rabassaire contribuïa a pagar els censos al senyor directe i caldria saber si el que recollia el propietari del mas era proporcional o superior al que ell realment havia de pagar. Si recollia més diners el cens era una altre mecanis-

me d'exploració. En el segon cas, el cens era renda estreta en diner.

Val a dir, que pocs contractes especifiquen l'obligació de pagar censos en diner i, si de cas, són petites quantitats. El 1770, 5 contractes, el 1850 també 5 i el 1870, 2.

Les contribucions responen a una altra qüestió. El propietari ha de pagar el cadastre o la contribució territorial pel seu mas i, per tant, per la terra establerta. Per això, a poc a poc, en tots el contractes es pacta qui farà front a les contribucions. Cal analitzar-les com a renda estreta al rabassaire i que és captada per l'Estat i és una relació d'exploració en tant que l'Estat està al servei d'un grup social determinat. Malgrat això es poden detectar dues tendències: la primera que consisteix en incorporar el pacte de les contribucions al contracte i la segona que recau major quantitat en el rabasser. Per aquí es copsa l'enduriment (V. quadre 5.20).

QUADRE 5.20

Les contribucions en els contractes de rabassa morta al Bages.

TIPUS	1770	1850	1870
Paga tot el rabasser	-	2	-
Paga tot el propietari	2	-	-
Contribució proporcional a les parts que es paguen	8	9	6
Quantitat fixe	-	1	2
Rabasser paga més que les parts	-	-	2
TOTAL	10	12	10

La mostra de contractes recull aquest enduriment. El 1770, el 43,5 % dels contractes pactaven sobre contribucions; el 1850, el 57,1 % i el 1870, el 90,9 %. Però no sols això mostra l'enduriment, el 1770 hi ha dos contractes en què els propietaris paguen íntegrament el cadastre; el 1850, en dos, el rabasser les paga íntegres i el 1870, en dos casos, la part d'impostos és més alta que la part de fruits. La posició, en principi més coherent era la que el rabasser pagava proporcionalment a la part de fruits que rebia i, val a dir, que aquesta posició era majoritària.

Quan analitzem els conflictes socials derivats de la rabassa veurem en el cas d'Artés les lluites per aquest tema del repartiment de les contribucions.

3.- L'entrada. En fer-se l'establiment, el rabasser havia de pagar una entrada que formava part del contracte. Aquesta podia ésser simbòlica o significar una quantitat important de diners. Hem vist a les emfiteusis urbanes com la capitalització del cens més l'entrada equivalia al valor de la finca. En la rabassa és més difícil de calcular especialment la capitalització

del cens. El pagament en efectiu era una càrrega per al nou rabasser que algunes vegades el conduïa a l'endeutament. No sembla, que es produís enduriment en aquest aspecte, sinó més aviat una pèrdua de pes de l'entrada en els contractes (Veure Quadre 5.21)

QUADRE 5.21

L'entrada en els contractes de rabassa morta al Bages.

VALOR	1770	1850	1870
Pollastres	10	6	2
Tassa d'aigua	1	7	-
0 a 10 ll. per q.	3	-	1
11 a 20 ll. "	2	1	-
21 a 30 ll. "	1(1)	-	-
31 a 40 ll. "	2	-	1
41 a 50 ll. "	2	-	-
51 a 75 ll. "	-	-	-
76 a 100 ll. "	-	-	-
+ de 100 ll. "	-	-	-
No consta	2	7	7

(1) L'entrada és de 25 ll. però no coneixem l'extensió.

El 1770, els que pacten dos pollastres d'entrada i els que "no consta" són el 52,2 %, el 1850, el 95,2 % si afegim les taxes d'aigua i el 81,8 % el 1870 amb una mostra més petita i, per tant, més poc fiable. Es produeix una reducció de les entrades en diner de la segona meitat del segle XVIII a la primera meitat del segle XIX. Seria un element positiu pel rabassaire que no hauria de desembossar capital inicial.

Cal fer algunes reflexions sobre aquest fenomen. La primera, es deriva que l'entrada condicionava el lluïisme que s'havia de pagar i, es podia donar una declaració d'entrada inferior a la real en l'escriptura notarial. És el cas, per exemple, de Joan Solervicens, pagès de Navarcles, que declarava haver pagat 300 ll. de llegat als seus fills que van servir d'entrada d'una rabassa "la qual paga fou real y efectiva per mi feta o dit Esteve Plans per compte de dits mos fills encara que en lo calendat acte de establiment solament se expressa haver pagat 25 ll. per dita entrada, que fou així continuat per certes causes y motius a uns y altres del establiment y adquirentos convenientes" (110). No podem saber l'extensió d'aquest fenomen i fins a quin punt condicionava realment l'entrada. La segona, permet interpretar l'entrada com una forma de captar l'excedent pagès que es podia produir a partir de preus alts del vi i desapareixeria a la primera meitat de segle XIX quan els preus davallaren. L'entrada en diner significava un capital en efectiu que sovint no es tenia i calia recórrer a l'endeutament per fer-hi front i, per tant, carregar-se de forma fixa una pensió anual que descomptava del valor total de la producció (111). La tercera, deriva-

da de la pròpia desnaturalització, consistia en no fer constar l'entrada ni tant sols simbòlicament per eliminar el caràcter emfitèutic del contracte. L'apartat de "no consta" és important el 1850 i majoritari el 1870. En aquest darrer cas l'enduriment es produiria amb l'augment de les parts de fruits.

4.- El lluïisme. El cens era a "nuda percepció", per tant, el propietari del mas i possessor del domini útil, no podia cobrar lluïisme, aquest el cobrava el senyor directe. Així l'extensió del contracte afavoria també el senyor directe i quan es signava el contracte, el rabassaire havia de pagar una quantitat a aquell.

Tal com hem vist a l'apartat dels lluïsmes l'interès normal era el 10 % sobre el preu de venda. A quina categoria s'aplicava el percentatge en la rabassa? A partir de les dades del Llibre de St. Benet es dedueix que es pagava el 10 % de l'entrada; quan hi havia especificat algun cens en metàl·lic es capitalitzava aquest al 3 %, s'afegia a l'entrada i del total es calculava el 10 %. El problema sorgeix quan no es pagava entrada o era simbòlica (una taxa d'aigua o un parell de pollastres). El Llibre de St. Benet quan no especifica l'entrada no tenim la certesa que no es pactés i no podem, doncs, afirmar la solució que es donava. En canvi, en un contracte de 1770 que l'entrada era de dos pollastres, el lluïisme era de 1 ll. 10s. (equivalia a una entrada de 15 ll) (112).

5.- Renda en treball. A la totalitat dels contractes es pacta que la verema -un cop pesada i controlada pel pesador- havia de ser portada la part corresponent a l'amo, al mas de la seva propietat. Algunes vegades l'amo suggereix portar-la a un altre lloc però la distància ha d'ésser equivalent a la de la peça de terra al mas.

Obviament significava un cost pel pagès i pel propietari un clar avantatge perquè no sols es procurava que els parcers veremessin tots a l'hora mitjançant la sol·licitud de permís, sinó que la verema arribaria a les tines simultàniament per poder homogeneïtzar la producció de vi.

6.- Reserva de drets. Els drets reservats per l'establient són tres:

-Dret a pasturar el bestiar. L'hem analitzat en un altre lloc. L'amo es reserva el dret a pasturar les herbes i pàmpols segons el costum de la zona. Sempre es pacta que en cas que el bestiar fes malbé alguna cosa no es pagaria la multa corresponent sinó el valor del mal produït. Algunes vegades es permet al rabassaire pasturar la peça de terra amb els seus animals de feina.

-Dret de direcció de camins i rases. El 1770 sols un contracte reserva: pel propietari del mas la determinació de la direcció de camins i rases. El 1850, eren 12 sobre 21. Els propietaris no es volien trobar sense pas en terres de la seva propietat o ~~va~~ direcció de les aigües que perjudiquessin els seus interessos o baralles entre rabassaires que organitzaven el terreny de forma diferent. L'opció de deixar en mans de l'amo aquest afer era una fórmula d'enduriment, de pèrdua d'autonomia del rabassaire i de submissió als interessos del mas.

-Dret de prelació i fadiga, segons el qual si el rabasser es volia vendre el domini útil que se li havia traspassat, l'amo podia optar a la seva compra si pagava el mateix preu que oferia el comprador inicial. En alguns contractes apareix especificat, però, en realitat, era un dret implícit en el propi contracte (113).

7.- La plantada de vinya. Una de les fórmules d'augmentar l'explotació damunt dels rabassaires era escurçar el període de plantació de vinya a partir del moment que es signava el contracte. Calia aleshores augmentar el treball o invertir per^{tal} que fos productiva en el temps fixat pel propietari. Un fenomen en aquest sentit és el que es produí a Igualada (114). Ara bé, influeixen diversos problemes sobre aquesta qüestió: en primer lloc, el tipus de terra a la qual s'hi ha de plantar, no és el mateix una peça de terra campa en conreu que es pot plantar immediatament que un bosc que s'ha d'arrancar, fer uns conreus preparatoris i finalment plantar de vinya; en segon lloc, l'extensió de les parcel·les a plantar: no es pot definir el mateix termini per una extensió gran que una de petita; en tercer lloc, segons la pressa de cada propietari en obtenir producció de vinya, no podem oblidar que rep parts de fruits de tots els conreus i les necessitats poden ésser diferents.

Aquests elements fan molt complexe definir si realment es produí enduriment en aquest aspecte del contracte. En línies generals, el 1770, es fixa la data de 8 anys com a durada de la plantació, mentre el 1850 es situaria a l'entorn de 6, però ja hem dit que són definicions força imprecises.

Des del nostre punt de vista, pensem que la durada de la plantació va tendir a disminuir, però els propietaris estaven interessats en garantir una bona plantada amb els conreus preparatoris adequats perquè sinó la vinya no produïa el suficient i els perjudicats eren ambdues parts; per altra banda, el propietari rebia parts dels cereals mentre aquella durava amb l'avantatge que en ésser terra bosca o erma produïa rendiments semblants als de

la boïga. Per tot això, creiem que cal considerar amb cautela l'augment de l'explotació en aquest sentit.

Quant a l'aprofitament del treball pagès hem d'assenyalar un pacte que surt en algunes ocasions, sobretot si la vinya és allunyada del lloc de residència del rabasser. L'amo dona permís per construir una tina a la peça de terra però a la vora del mas, el rabasser pot elaborar el vi amb reducció de costos de transport. Quan s'acabava el contracte, la tina era per l'amo i millorava així les seves instal·lacions.

C/ Alguns contractes privats de plantació de vinya.

Alguns contractes privats que hem pogut localitzar mostren dues situacions diferenciades: els que eren firmats en una situació de feblesa per part de l'amo del mas i el firmat pel propietari que era conscient dels avantatges que suposava no passar davant d'un notari.

El més antic és de 1828. Era signat per Josep Riubau i Pla, pagès i amo del Mas Pla de Castellgalí que "deixem una pessa de terra per plentar seps" a Domingo Pares, pagès de Castellgalí amb els següents pactes: es quedava la brossa i la llenya pel Mas; ha de plantar-la a valls; ha de pagar el quart del que es collirà i ha de dur les parts al Mas pagant el parcer; pagarà també el quart de garbons; sols podrà plantar més d'una vegada; ha de conrear-la a "ús i costum de bon pagès" i ha de fer les rases a coneixença de l'amo; no pot plantar arbres sense llicència i no podrà veremar abans del Roser d'Octubre (115).

El document devia haver estat redactat pel propi amo del mas. La redacció era realment dolenta. Es plantejava en forma de parceria -la paraula parcer s'explicita diverses vegades- encara que tota la filosofia era la de la rabassa. El 1841, tenim un altre contracte del mateix pagès que estableix al seu propi fill i especifica "so deixat una pessa de terra per plantar ceps a rabassa morta a mon fill" (116).

La desnaturalització és òbvia, però no tant a conseqüència de l'enduriment del contracte vers el rabassaire, sinó de les dificultats que travessava el mas. No és casual que aquesta darrera vinya fos venuda al Rnd. Joaquim Abadal el 9-III-1844 i que el Mas Pla, per un procés d'endeutament, passés a la família Solà de Manresa (117). Estem davant d'un propietari de mas incapaç d'imposar amb força les condicions d'explotació a conseqüència

de la seva debilitat. Dins dels propietaris de mas la capacitat per a imposar la relació d'explotació era diferent, la qual cosa aprofundia la diferenciació interna.

En aquest sentit era radicalment diferent el contracte que es signava a Aguilar entre Dn. Josep de Sanou i de Pons i Pere Bonvehí pagès. La iniciativa era del propietari i, malgrat les condicions pactades típiques de la rabassa, la desnaturalització afavoria al propietari (118).

D/ La desnaturalització de la rabassa al Bages.

Giralt centra la desnaturalització de la rabassa fonamentalment en tres aspectes: la duració del contracte xifrada en 50 anys, la no formalització del contracte en escriptura pública i la signatura de contractes amb el canvi de nom tradicional de rabassa per parceria o arrendament (119). La desnaturalització era una conseqüència de les relacions de força entre amdos grups. Els rabassaires plantejaven que el cens emfitèutic (les parts de fruits) era redimible i, per tant, podien esdevenir propietaris de la terra que conreaven. Aquest plantejament atacava l'essència del sistema -la renda extreta pel propietari. D'aquest plantejament en derivava la desnaturalització en dos sentits: fixar una durada pel contracte i acabar amb l'ambigüïtat tradicional de la durada dels ceps i/o convertir l'emfiteusi en un simple arrendament que no impliqués cessió de domini.

Aquestes modificacions, però no podien atemptar contra la lògica interna del sistema i els fonaments dels seus mecanismes d'explotació: calia conservar la llarga durada i l'estabilitat del rabassaire per mantenir i augmentar la producció a costa de l'autoexplotació pagesa. La defensa de la rabassa apunta precisament en aquest sentit:

"... pues aquel (la rabassa) hermanaba el capital y el trabajo, y lejos de separar o crear antagonismos entre dueños y cultivadores, los solidarizaba pues ambos estaban interesados en el rendimiento del cultivo. No trabaja el rabasser para beneficiar exclusivamente al propietario, trabaja para si y su familia y sabe que en vez de un salario fijo que compense su mucha o poca laboriosidad, encontrará una remuneración que sera tanto mayor cuanto mas se esfuerce en el cultivo" (120).

"En efecto -escribía la Junta- no puede discurrirse un medio mejor para desmembrar, con ventaja del dueño y sin violencia, las haciendas de mucha

extensió, que estaran sempre mal cultivades per un solo propietario, por mas que vigile y le sean fieles sus colonos, y transmitir las a otros que en una corta porción de terreno cifran su subsistencia y la de sus familias, y que con sus sudores y fatigas la obligan a producir abundantes cosechas. Catalunya es buen testigo de esta verdad y no puede dudarse de que debe a este contrato el incremento que ha tomado su agricultura" (121).

A partir d'aquests principis la desnaturalització de la rabassa en el sentit abans esmentat, al Bages es produí a finals del segle XIX i afectà sobretot a la conversió de la rabassa en arrendament. La durada, que coincidia amb la necessitat d'estabilitat, es fixà molt més llarga que la de 50 anys com hem vist el 1870. Va aparèixer una desnaturalització més subtil i més coherent amb el sistema definit: l'amenaça de desauci si no es complien determinats pactes., la qual cosa incidia en el manteniment màxim de la producció i era el que interessava en definitiva a l'amo.

Es tracta de clàusules que si no es compleixen o bé la terra torna a l'establient i la duració llarga no té cap sentit o bé l'amo pot fer una determinada feina agrícola a costa del rabasser. Ambdues, però, intenten mantenir la producció i l'esforç del pagès si no vol perdre el treball d'anys anteriors.

El 1770, de 23 contractes, 6 tenen una clàusula d'aquest tipus (el 26,1%), el 1850, de 21 (el 57,1%), però són molt més durs. Vegem les clàusules de 1770:

- Si en el termini establert no s'ha plantat la vinya, la farà plantar l'amo pagant el rabasser. 3
- Conrear a "ús i costum de bon pagès" i si no ho fa ho farà fer l'amo pagant el rabasser. 1
- Si defrauden, l'amo podrà expulsar-lo pagant les millores fetes a la peça de terra. 1
- Conrear a "ús i costum de bon pagès" si no ho fa en el termini de tres anys, el senyor recuperarà el domini útil. 2

En els dos primers casos es contempla que l'amo assumirà el conreu pagant el que costi el rabasser, no hi ha pèrdua de domini. En el tercer hi és, però amb indemnització i en el quart, la pèrdua és total. Aquesta clàusula convertia en totalment arbitrari el contracte perquè la definició de conrear a "ús i costum de bon pagès" era totalment ambigua. Era un element de control dels rabassaires molt important.

El 1850 disminueixen les clàusules d'assumir l'amo el conreu a costes del rabasser per incrementar-se les de pèrdua de domini:

- Si està un any sense conrear la peça de terra, 1
- Dos anys 4
- Tres anys 5
- Quatre anys 1
- Si el rabasser fa frau perderà tots els drets damunt la terra. 2
- Si en dos anys no l'ha plantada de vinya, tornarà a l'amo. 1
- Si talla la llenya del bosc i se l'enxampa per tercera vegada, perderà tots els drets. 1
- Si no la conrea la farà conrear l'amo a costa del rabasser. 2
- Qualsevol problema d'interpretació de l'escriptura es farà a favor de l'establient. 1

Amb aquestes condicions no calia donar massa importància a la durada. Els propietaris asseguraven el manteniment de la producció, si el rabasser per un període de temps deixava de conrear-la perdia el domini i automàticament es podia cedir a un altre. Aquesta amenaça afectava també el rabasser que havia d'esforçar-se en el conreu en qualsevol situació familiar si no volia ésser expulsat.

Aquests mecanismes eren els més desnaturalitzadors i alhora els més coherents per garantir la reproducció de la relació d'explotació. Per refutar els únics arguments pagesos de caire jurídic -la redempció de la rabassa- els propietaris la desnaturalitzaren també jurídicament i la van convertir en arrendament, però, com veurem en els contractes de després de la fil.loxera, la relació d'explotació es mantenia intacte en el fons.

E/ Els contractes de plantar vinya al Baçes després de la fil.loxera.

Dues qüestions prèvies: la primera, que aquest apartat cau fora de l'àmbit cronològic del nostre treball però en haver recollit una mínima documentació hem cregut vàlida la seva presentació; la segona, que treballarem amb documents privats perquè els protocols notariais no estan disponibles de consulta per no haver transcorregut els 100 anys perceptius.

El més antic, però posterior a la fil.loxera, és de 1898. Joaquim Solà, de Manresa, propietari del Mas Pla de Castellgalí, arrenda per plantar ceps americans per una sola vegada a Joan Vila i Riba. Es firma pel temps

que el Sr. Solà vulgui i dels ceps es pagarà el valor de les tres quartes parts segons valorin dos homes nomenats un per banda; plantarà la vinya en el termini de dos anys; l'arrendatari pagarà trimestralment la part que li correspon de les 3/4 parts de la contribució; es reserva el dret a pasturar i a vendre's les herbes; pagarà el quart de raïms i de garbons que portarà a les seves despeses al mas i haurà d'ajudar al pesador; si els ceps es moren tots o la major part, l'amo recuperarà la terra (122).

En coneixem un altre d'una peça de terra a St. Benet de Bages. És un arrendament per 80 anys o quan s'hagin mort les dues terceres parts dels ceps. El contracte podia ésser rescindit per l'amo si no pagava les parts i per incompliment de qualsevol dels pactes acordats (123).

En coneixem dos més amb una característica comuna: el contracte era imprès i les parts omplien els aspectes particulars. Un d'ells, del Mas Cases d'Aguilar era un arrendament per trenta anys i si el parcer no conreava bé la terra l'amo podia fer-ho pagant el rabasser i si s'estava dos anys sense conrear-la havia d'abandonar la terra. La reafirmació de la propietat de l'amo es plasmava en la prohibició d'inscriure la parcel·la a l'amirallament o al Registre de la Propietat i el dret de l'amo a passejar-se per la peça de terra sempre que volqués. Destaca, en aquest contracte, la participació del propietari en la despesa del guano i els sulfats, com una tècnica nova en el conreu de la vinya (124).

L'altre contracte estàndard imprès correspon a Leonci Soler i March, hisendat de Manresa. Es tractava igualment d'un arrendament per un temps determinat i d'acabament de domini si el rabasser no complia els pactes establerts i així destaca que, previ abonament del preu dels ceps plantats, el propietari podia recuperar la terra i la prohibició de la redempció de la terra " El arrendatari no podra en temps algun redimir encara que sia apoyat en alguna lley la part de fruyts y cantitat en metallic que deu entregar al propietari, quedant ab tal pretencio rescindit aquest contracte d'arrendament" (125).

No coneixem la contractació oficial per contrastar-la amb aquesta. De fet, com deia Giralt una forma de desnaturalitzar passaria per no oficialitzar el contracte. El fet que dels quatre citats, dos siguin impresos i sols s'hagin d'omplir amb les dades particulars avalaria aquesta opinió. Tot i així, aquesta mostra posa de manifest l'arbitrarietat absoluta favorable a l'amo que s'havia arribat: el contracte es podia rescindir en qualsevol moment i per qualsevol excusa, encara que formalment

fos per plantar vinya i la durada llarga. El rabasser havia de disciplinar-se si no volia perdre el treball invertit en una peça de terra d'un altre. La relació d'explotació s'havia endurit a favor de l'amo i, en aquest procés, no és estrany que la conflictivitat social al camp esclatés de forma violenta a finals del segle XIX quan es produí el canvi de contractació i es mantingués latent fins a la Guerra Civil (126).

La fórmula d'extracció d'excedent no havia canviat al Bages segons aquests contractes, però l'amo havia portat els mecanismes a les darreres conseqüències; al rabasser sols li quedava la fidelitat per mantenir la terra i forjar a poc a poc la revolta.

No pretenem estudiar l'estructura agrària d'una època de la qual caldria precisar molts altres elements i que surten del camp del nostre estudi. Si hi fem una incursió és des de la perspectiva de l'evolució i transformació d'un contracte de conreu.

F/ La conflictivitat social a l'entorn de la rabassa al Bages.

La relació d'explotació que significava el contracte generava conflictes entre els dos grups socials afectats. No pretenem fer un estudi exhaustiu, solament aportar algun material sobre aquesta conflictivitat social.

Els rabassers de l'heretat Valldeperes propietat de l'Hospital de St. Andreu enviaren una carta a l'Hospital el 1794 queixant-se de l'enduriment del pesar: "així mateix en el penúltim quadrienni que corregué per conducta de arrendataris y també en el primer any del últim quadrienni, se pesava la varema de la conformitat següent: si la carga de varema v. g. era de pes de 14 as. 10 ll., no se comptava mes, que 14 as 10 ll., pero en el segon y tercer any del últim quadrienni, se comptavan 14 as 11 ll., anyadint sempre a cada carrega una lliura mes del que pesava; y sent a centenars las carregas que se pesan, també han estat a centenars las lliuras de varema que nos han quitat y per consegüent molt vi.

En el últim any ja no han comptat la lliura de mes, sino que han pesat ab un cordill o corda flaca y cedint esta molt a menut, nos han malbaratat moltes portadoras. Per lo tant suplican a sas srias. se dignin fer observar al sempre estilat, y no permetrer se pesia ab cordill per ser molt danyos a nosaltres; y si te lloch en justicia, se nos retornia el vi del segon y tercer any del últim quadrienni que per motiu del nou

modo introduït de pesar, havem perdut.

Nosaltres temps atras alcançavam vi prensat y lo cedirem a favor del St. Hospital, ab la condició que no se mudassen los pactes, ni se alterassem los estils y consuetuts" (127). La carta estava signada el 28 de desembre de 1794 pels parcers del mas.

D'aquesta carta s'extreuen diversos aspectes: en primer lloc, que els rabassers es consideren encara que sols sigui una precisió semàntica; en segon lloc, que confirma l'enduriment ja constatat anteriorment però en un aspecte tan subtil com pesar la verema que els contractes no poden recollir; té interès que siguin els arrendataris -burgesia urbana o pagesia enriquida- els que augmentin l'explotació; en darrer lloc, la preocupació dels rabassers per la modificació dels estils i consuetuds i per evitar que es canviessin, pagaven a l'Hospital el vi premsat.

La carta reflecteix a finals de segle XVIII unes relacions propietaris/rabassers tenses.

Una font per a detectar la conflictivitat que generava el contracte de rabassa són els plets i demandes presentades als tribunals de justícia. No cal dir que el conflicte rabassaire i la seva evolució sequeix quan s'utilitzen sentències de la Reial Audiència (128) però hem vist també com es pactava que els conflictes derivats de la rabassa es resolguessin per dos individus nomenats un per cada part; si no es posaven d'acord aquests nomenaven un tercer que decidia. Això pot explicar que a la Cúria de Manresa, de 1770 a 1774, sols es presentessin dues demandes que fossin conseqüència de la rabassa (129).

En canvi, les actes del municipi d'Artés aporten diversos indicis d'enfrontament i d'organització pagesa a mitjans del segle XIX. Els conflictes detectats són tres:

-Enfrontament a causa de les contribucions. El 1844 l'Ajuntament d'Artés acordava el següent: "porque habiendose reunido el Ayto. con los comisionados nombrados para verificar el reparto de la contribución del culto y clero, se les habia ofrecido la dificultad en cuanto al territorial de si debían pagar los amos la parte correspondiente de las tierras que tenían establecidas o si debía cargarse todo a los parceros (...) a lo que resolvieron se carque al parcero y que por ahora los dueños ya se entenderan con los parceros (130). La decisió municipal era contrària als rabassers. El tema havia de provocar enfrontaments perquè el 28-I-1852 es reuneixen a l'Ajuntament els propietaris: "El motivo de haber convocado a Vs. es para que habiendo llegado a noticias de este Ayuntamiento que en

esta villa existe algun resentimiento entre amos y parceros acerca la formación de la contribucion de inmuebles, cultivo y ganaderia de esta villa (...) seria muy del caso que si Vs. miraban algun medio para regularizar la dicha contribucion y desaparecer de una vez la inatención que hasta la fecha parece ecsiste entre propietarios y aparceros". Les propostes anaven des dels propietaris que pagarien la quarta part de la contribució als que pagarien el terç, als que estaven d'acord amb les parts que es cobra a cadascun , als que creien que no havien de pagar res. L'endemà, dia 29, l'Ajuntament va reunir els parcers exposant la posició dels propietaris i contestaren "que no podian acceder a la proposicion de los propietarios a causa de que ellos estan bien persuadidos que la regularidad que debería guardarse sería pagar la contribución de la fincas cedidas aparcería con la proposicion de satisfacer entre amo y aprcero cadauno por la parte líquida que de la misma saca y no siendo de este modo no miran medio de transacción". Després d'aquesta reunió a les 10, es presentaren a l'Ajuntament persones d'Artés que proposaren una solució negociada que consistia en una comissió de cada part la qual estudiés el problema, anessin a Barcelona i busquessin un acord; si no ho aconseguien un tercer havia de decidir (131).

A les actes municipals no apareix cap altra notícia fins el 8-I-1858 on s'especifica com paguen la contribució alguns propietaris i els seus parcers. D'ella es dedueix que l'acord fou que cada parcer es posés d'acord amb el seu propietari (132).

-Formació d'una hermandat de rabassaires. El 22 de març de 1852 es comunicava als veïns la prohibició de l'existència d'associacions si no es disposava la seva aprovació (133). No sabem si era degut al funcionament d'algun d'il.legal perquè el 6 de Juliol del mateix any trobem la següent nota: "el Sr. Presidente ha dispuesto que se diera lectura del oficio del Excmo. Gobernador Civil de la Provincia de fecha 3 del ultimo julio en el cual se pide al Sr. Presidente que informe hacerca de los estatutos que han presentado los aparceros vecinos de esta villa para instalar a la misma una hermandad de mutua proteccion" (134). L'Ajuntament acorda d'informar favorablement.

Es un indicati clar, el primer constatat fins ara al Bages, d'associacionisme rabassaire.

-Conflicte amb la delegació local de l'IACSI. El 30 de juliol de 1865 l'alcalde informava a la corporació que "desde la instalción del IACSI en esta poblacion o sea una subdelegacion del dicho Instituto los vecinos de

la misma se habían dividido en partidos cosa que anteriormente no resultaba y considerando que los socios de la dicha subdelegación y sus agentes recorren las casas de estos vecinos mendigando firmas para llevar a cabo las protestas que de continuo intentan contra los actos del Ayuntamiento" (135). La institució municipal entén que la Subdelegació actua contra ella i ho posen en coneixement del governador civil. El 2 de gener de 1866, el Governador encara no havia respost i els problemes s'aguditzaven "antes al contrario que los descontentos todos los días van aumentando sus esfuerzos para proporcionar la paralización de los objetos que debe efectuar la corporación municipal para el cumplimiento de las atribuciones y administración que le esta confiado". Acorden comunicar-ho de nou si no contestava dimitirien dels seus càrrecs (136).

La notícia té per a nosaltres doble interès. la constitució en aquests anys d'una subdelegació de l'IACSI, sindicat dels propietaris i la divisió dels veïns en bàndols encara que no se'ns precisi els formants de cadascun d'ells.

Els tres exemples assenyalats de mitjans del segle XIX a Artés mostren com a nivell social hi havia topades entre ambdós grups socials -propietaris i rabassaires- i també una progressiva organització i una presa de consciència de la seva posició social. El que passarà després no es pot entendre sense aquests indicis anteriors.

G/ L'abolició dels censos emfitèutics

D'acord amb Peset, els lliberals foren contraris als censos perquè limitaven la transmissió de les terres i cases, no era coneguda la seva existència i a més el dret de fadiga impedia la lliure circulació. La revolució burgesa tenia d'acabar amb els censos (137). Però els censos no eren solement una eina jurídica sinó que eren també una relació d'explotació entre grups socials determinats. A Catalunya suposava una doble relació d'explotació: per una banda, la derivada de l'emfiteusi tradicional entre senyors feudals i propietaris del domini útil dels masos i per l'altra, la derivada de la rabassa morta entre aquests possessors del domini útil del mas i els rabassaires. El procés històric ja les havia emmotllat. Els propietaris del domini útil del mas havien imposat les seves condicions als rabassaires.

Els tres grups socials havien de mantenir posicions diferents: als senyors els interessava la supressió, als possessors dels masos els interessava recuperar el domini directe i que aquest dret no el tinguessin els rabassaires; els rabassaires en canvi, recolzaven la supressió a tots nivells del possessor del mas vers el senyor i d'ells vers els possessors de masos per convertir-se així en propietaris de la terra que treballaven;

La resolució d'aquesta confrontació va prendre dues vies favorables sempre als possessors del domini útil dels masos: per una banda mitjançant l'establiment de vies jurídiques que permetien la redempció dels censos emfitèutics i per l'altra, aconseguir que la concepció legal de la rabassa fos totalment desnaturalitzada en comparació amb la concepció inicial i real de la mateixa. El primer objectiu s'aconseguí amb les complexes lleis desamoritzadores, ara en vigor, ara no, que es reafirmen en una mateixa tendència a vegades accelerada, d'altres frenada: la redempció de censos. El segon mitjançant el reconeixement al Codi Civil de 1889 de la particularitat de la rabassa totalment desnaturalitzada (138).

Els censos emfitèutics -en aquest cas la rabassa- havia subsistit perquè representava una determinada relació d'explotació entre dos grups socials, definida no tant sols per les parts de fruits sinó per un sistema més ampli d'organització del treball i de la producció. I va subsistir perquè el grup dominant va imposar la seva lògica. En el moment que aquesta relació d'explotació deixés de tenir sentit, la rabassa desapareixeria per si sola. I a Catalunya això es produí gairebé després de la Guerra Civil ; (139).

5.2.3 La masoveria

En el present apartat analitzem la relació d'explotació creada a partir del contracte de masoveria; en un altre lloc hem definit l'extensió del contracte i les causes de creació de masoveries (140).

L'especificitat del contracte resideix en dos elements principals: L'arrendament d'una unitat d'explotació que inclou la residència i que és a parts de fruits. A diferència de la rabassa no planteja cap tipus de problema jurídic sobre el repartiment de dominis. La masoveria és sempre una parceria (141). Cal no confondre-la, a nivell contractual, amb les emfiteusis a llarg termini que permetien construir casa; la diferència jurídica és fonamental.

A mesura que s'aprofundia la diferenciació social, augmentava l'acumulació de capital per part d'alguns pagesos benestants, creixia la penetració de capital urbà, els masos que eren conreats directament pels pagesos propietaris disminuïen i, en conseqüència, augmentaven les masoveries. És difícil de calcular-ho estadísticament però es cossa a nivell qualitatiu.

El problema metodològic més important que planteja les masoveries és que normalment no passaven per notari i prenen forma de document privat. La seva localització sistemàtica en els protocols com hem fet amb les rabasses no es pot realitzar i cal recórrer a arxius privats, no molt abundants a la comarca. La nostra informació es redueix a alguns contractes sobretot dels segle XVIII amb dificultats per realitzar comparacions amb altres moments. Al mateix temps podem estudiar el funcionament d'una masoveria i la seva comptabilitat de 1770 a 1805 -el Mas Noquera de Monistrollet propietat de la Seu de Manresa- i fer una aproximació a l'evolució de la renda a partir del Mas Angla de Manresa i acabarem l'apartat amb algunes consideracions sobre la categoria social del masover.

A/ Les clàusules del contracte

Coneixem els següents contractes de masoveria:

-el Mas Valldeperas de St. Salvador de Guardiola, propietat de l'Hospital de St. Andreu de Manresa. Anys 1763 i 1817 (142).

-Mas de l'Angla a Viladordis, propietat de l'Ajuntament de Manresa. Tabes dels anys 1748 i 1769 (143).

-Mas Boixeda de Castelltallat, 1751; Mas Noquera de Monistrol de Rajadell 1770, propietat de la Seu de Manresa (144).

-Mas Vall de Mura, 1850, propietat de Josep Vall, pages (145).

El darrer cas és l'únic contracte de masoveria que hem trobat en els protocols notariaus. No considerem aquí les vendes a carta de gràcia del mas segons les quals el propietari es convertia en masover, les quals seran estudiades més endavant. Els trets més rellevants d'aquestes masoveries eren els següents:

-Les parts de fruits: dels contractes estudiats es desprenen dos models: un que consistia en pagar la cinquena part o quarta part dels grans i el masover havia d'aportar tota la llavor necessària; l'altre consistia en pagar la meitat dels grans però, l'amo aportava la llavor. La resta de fruits

vi, olives i fruites eren a mitges, probablement perquè la plantació ja es trobava feta. Sembla que al Bages predominava més el primer model, en que el propietari no corria cap risc en l'explotació.

-Censos, cadastres i contribucions. Cada cas és diferent. El 1814, per exemple, els censos i el cadastre del Mas Valldeperas els pagava el masover. Altres vegades el cadastre anava a mitges (Mas Boixeda i Mas Noguera) mentre les talles noves l'amo simplement hi ajudaria (Mas Boixeda i Noguera). Es dedueix la col.laboració de les dues parts en el pagament amb tendència a carregar damunt del masover.

-Bestiar i herbes. Destaquen sobretot dos aspectes: per una banda l'obligatorietat per part del masover d'engreixar un o més porcs a parts amb l'amo, el qual col.labora en la compra del nodrís: els porcs eren engreixats amb les glans de l'heretat que havia de recollir el masover i, en cas de no haver-~~hi~~, es pactava com seria l'engreix. Per altra banda, les herbes són independents de l'explotació del mas si bé es pacta quin ús i quan podrà utilitzar-les el masover per al bestiar de l'explotació. L'amo podia arrendar-les a qui volgués (fins i tot al mateix masover) i obtenir, així, un ingrés complementari.

-Condicions de conreu: No es tracta de descobrir les tècniques de conreu que hem fet en un altre lloc, sinó les exigències relacionades amb els conreus. Són fonamentalment les següents:

.l'obligació de treure una boïga de determinada extensió i on l'amo assenyali (Mas Valldeperas, Boixeda, Noguera).

.l'obligació de plantar anualment una quantitat de ceps, cal suposar que solament durant el període de plantació (Valldeperas, Angla).

.regulació de l'adobament de la fangada, tant a nivell general (Mas Noguera) com concretant les quantitats (el 1763, al Mas Valldeperas s'hi havia de fangar 1 jornal anual i el 1814, calia treure 2000 formiguers l'any).

.especificació d'algunes feines de conreu: obligació de fer colgats i capficats (Mas Valldeperas, Noguera), passar les vinyes amb escaleta (Noguera), herbejar el blat, netejar marges i escurar rases (Valldeperas, 1814).

-el bosc i la llenya. Dos principis bàsics: en primer lloc el bosc s'ha de respectar, per tant, es prohibeix la seva explotació o es limita la producció de llenya a una quantitat determinada (dues ^{-cargues} a la setmana en

el Mas Valldeperas). En segon lloc, el masover pot utilitzar-lo per al seu consum de llenya i per a treure la brossa necessària per fer formiguers però s'especifiquen els llocs on menys es perjudicarà el bosc.

-la durada del contracte. Encara que el contracte del Mas Valldeperas de 1814 especifica que és per cinc anys, el del Mas Angla -fòrmula excepcional perquè és de l'Ajuntament- és sotmès a la dinàmica dels arrendaments municipals; la durada de les masoveries és, en principi, indefinida però qualsevol de les dues parts en un període de temps que es sol definir, pot avisar a l'altra de la intenció de deixar la masoveria.

-la residència del masover. La masoveria implica la residència en el mas del masover, si bé algunes vegades l'amo es reserva alguna habitació per quan vagi al mas. Solament en un contracte (Mas Vall, 1850) del segle XIX es dóna una fòrmula de masoveria diferent: el masover viu i conrea una part del mas., mentre l'amo viu i conrea una altra part. No sols l'ocupació és un xic diferent sinó les relacions establertes per conrear les terres (col.laboració en el bestiar, en llaurar, en l'utilitatge etc.)

En línies generals les clàusules de masoveria al Bages no difereixen en l'essencial dels trets apuntats per altres indrets de Catalunya, fins i tot, àrees d'agricultura més intensiva com el Plà de Barcelona (146). Es parteix d'una premissa prèvia, l'heretat s'ha d'explotar amb un equilibri que garanteixi que a la llarga no hi haurà degradació i, a partir d'aquí, es defineix el volum de renda a obtenir pel propietari i els treballs que el masover ha de fer per tal que sigui la màxima possible.

És difícil determinar línies d'enduriment del contracte al Bages perquè els nostres elements de comparació són escassos. Els del Mas Valldeperas de 1763 i 1814, tenen més d'una diferència: el detall de les feines a fer, el transport de les parts és més detallat i més dur en el de 1814(147), en canvi ^{el vi} quedava tot pel masover contràriament al de 1763. La comparació amb el contracte de 1850 és arriscada perquè pertany a un mas diferent i, a més, és la constitució d'una masoveria diferent a les altres (compartir el mas amb l'amo). Tot i així, s'observa més precisió en tots els aspectes de les clàusules.

Alguns autors consideren que es produí enduriment de les clàusules (148). Nosaltres no ho podem afirmar rotundament. Creiem que les parts de fruit (el quart sense despeses pel propietari o a mitges per posar-hi llavor i la meitat del vi) era difícil que canviessin, si de cas l'enduriment s'havia de produir com hem apuntat per la complicació de les clàusules de

conreu, és a dir, pels treballs a fer. Si s'intensificaven aquests, la producció augmentava. Igual que en la rabassa, si el masover intensificava el seu treball, en principi n'havia de sortir beneficiat, però l'amo encara més i si es portava bé i s'esforçava tenia assegurada la seva estança al mas, sinó la clàusula de rescissió de contracte podia entrar en funcionament. La durada indefinida però controlada per la rescissió immediata era una arma eficaç de control del masover.

B/ L'evolució de l'ingrés de les masoveries

Estudiarem dos exemples: el Mas Noguera a partir de la seva comptabilitat durant 35 anys i el Mas Angla a partir de l'evolució dels arrendaments municipals.

a/ El Mas Noguera de Monistrol de Rajadell.

Els llibres de la Seu no expliciten la seva extensió. El cadastre de 1746, en canvi, el descriu format per 13 Q de cereal de secà, 5Q de vinya, 33Q 4q de bosc, 96Q 8q d'erm, 6q d'hort i 57Q 9q de riera i sorral. El Mas Bargall, 13Q 4q de cereal de secà, 8Q 4q de vinya, 66Q 6q de bosc, 15Q d'erm, 3q d'hort i 30Q de sorral i rieres (149). En total 339Q 8q. El 1862 segons "l'amirallament", ambdós masos suposaven 488,2Q repartides en 29,1Q de cereal de secà, 131,7Q de vinya i 327,4Q d'altres conreus (bosc i erm sobretot) (150). Probablement la xifra de 1862 és la més encertada. Tot i així és arriscat utilitzar aquestes xifres sobretot les que precisen els conreus. Estem davant de dos masos en els sentit estricte de la paraula.

La Seu de Manresa adquirí ambdós masos a conseqüència d'un procés d'endeutament que veurem més endavant. Ens interessa ara precisar els diners invertits en la seva adquisició (Quadre 5.22). El 1737 la Seu va adquirir el Mas Noguera a Isidre Noguera, pagès, per deutes, va pagar el lluïsmes, el sou del notari i féu obres a la casa. Un any després va adquirir el Mas Bargall a un altre pagès de nom Bargall. D'aquesta manera arrodonia l'explotació. A poc a poc adquirí també finques empenyorades a d'altres paçesos i va homogeneïtzar l'explotació. Fins el 1770 entre preus de venda, notaris i lluïsmes la Seu de Manresa havia gastat 3787 ll. 9s 10d. A partir d'aquest capital posat en relació amb els ingressos nets obtinguts, tindrem el rendiment de la inversió. Deixarem de banda les inversions en recuperació de terres realitzades al final del període estudiat i que augmenten el capital fins a 4501 ll. 5s 8d (151).

QUADRE 5.22

Inversions de la Seu de Manresa en l'adquisició del Mas Noguera i Mas Bargall a Monistrol de Rajadell.

MAS NOGUERA		
-21-III-1737	Compra del Mas a Isidre Noguera, pagès de Monistrol de Rajadell.	2000 ll.
- 2-IV-1737	Lluïme al Sr. Directe	333 ll. 6 s. 8 d.
-	Salari del Notari	21 ll.
-26-VI-1740	Obrès al Mas	345 ll. 14 s.
-29-I-1745	Es compra a Pere Morros i Noguera, una vinya de 6 jornals de cavadura, pertinences del Mas Noguera.	70 ll.
-	Salari del Notari	3 ll.
	TOTAL	2773 ll. 8 d.
MAS BARGALL		
-23-I-1738	Compra del Mas Bargall a Francesc Bargall, pagès de Monistrol de Rajadell.	600 ll.
-23-I-1738	Compra de tots els drets i crèdits que en Bergall pugui rebre.	100 ll.
-15-IX-1738	Salari del Notari	10 ll. 4 s.
-	Lluïme	200 ll.
-26-VI-1740	Obrès al Mas	104 ll. 5 s. 2 d.
	TOTAL	1014 ll. 9 s. 2 d.
Fins a 1770 havien invertit		3787 ll. 9 s. 10 d.
INVERSIONS POSTERIORES		
-12-I-1794	Compra a Pau Gernes d'Esparraguera una peça de terra que tenia establerta del Mas Noguera	362 ll. 10 s.
-29-I-1794	Lluïme	60 ll. 8 s. 4 d.
-15-X-1797	Compra a Agustí Junyent peça de terra amb una caseta, pertinences del Mas Bargall	291 ll. 7 s. 6 d.
	TOTAL	714 ll. 5 s. 10 d.
INVERSIONS TOTALS		4501 ll. 15 s. 0 d.

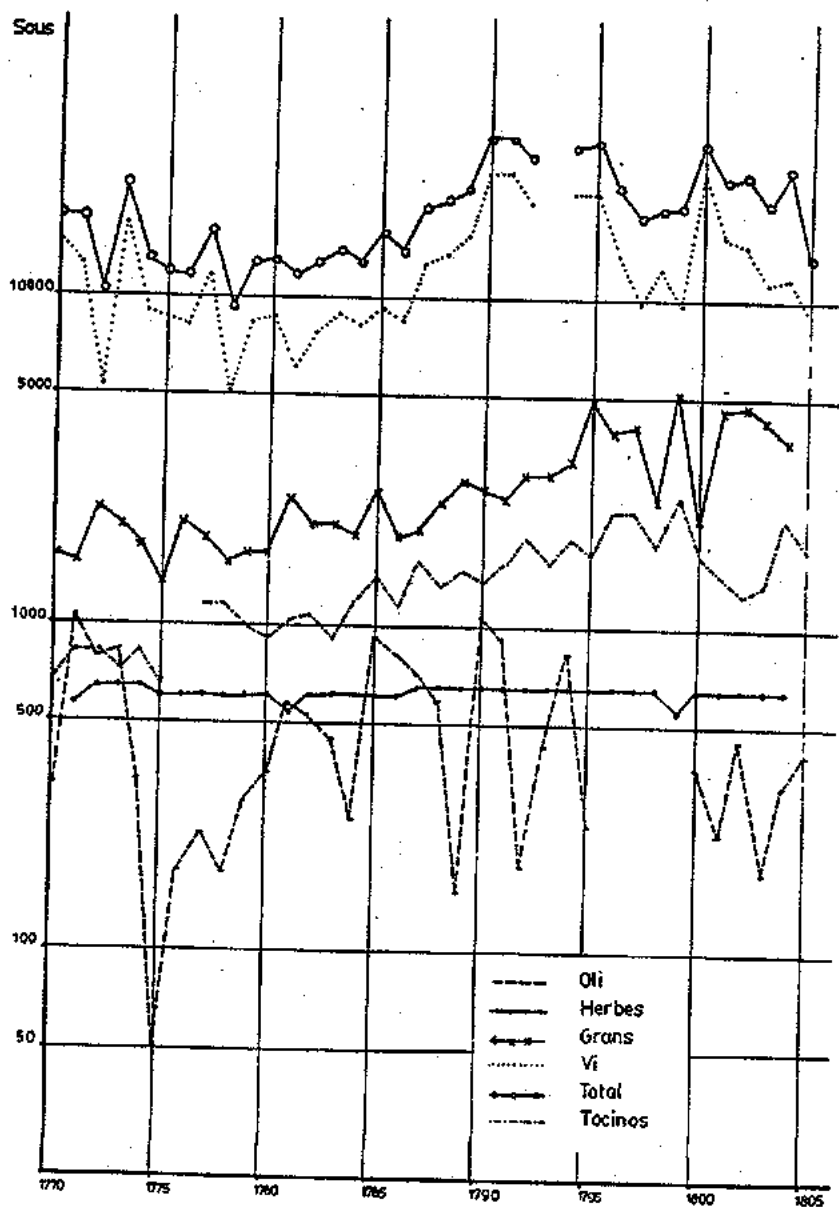
En entrar el Rvnd. Canals a l'administració dels masos de la Seu hom té la sensació que aquesta va millorar molt. Provenia del Mas Canals de St. Joan de Vilatorrada i probablement coneixia en profunditat les tasques de pagès. La plantada del Mas Soler que hem estudiat més amunt i la renovació de les vinyes del Mas Noguera són una prova d'aquesta millora (152). La comptabilitat detallada que ens ha deixat i que va durar 35 anys, és un documentació valuosa per a estudiar l'ingrés agrícola i aproximar-nos al rendiment del capital invertit en una finca agrícola. Analtzarem els ingressos, després les despeses i finalment el rendiment del capital invertit.

-Els ingressos. Venien determinats pels pactes acordats amb el masover en el contracte de masoveria. Podem recordar-los breument: els grans i llegums al quart i el masover assumia totes les despeses de conreu; les olives a mitges; el vi a mitges "a raig de cup"; els porcs a mitges i les despeses també. El conflicte es planteja amb la vinya. En els comptes

anuals de la masoveria hi consta en els primers anys la realització de noves plantades i els jornals per a conrear-les en els anys posteriors. Sembla que amb els fruits de la vinya s'hi barrejaven les parts del masover i els fruits resultants del conreu directe i les parts dels rabassers. El quadre 5.23 recull any per any i en diferents conceptes els ingressos provinents de la masoveria. Alguns d'aquests conceptes són representats gràficament en el gràfic E.5. En el quadre es detallen també en percentatges el pes de cada ingrés en el total general.

GRAFIC E.5

Evolució dels ingressos del Mas Noguera de Monistrol de Rajadell de la Seu de Manresa (1770-1805)

QUADRE 5.23

Ingressos de la masoveria del Mas Noguera de Monistrol de Rajadell de la Seu de Manresa (1770-1805)

ANY	CEREAL	%	VI	%	PORCS	%	HERBES	%
1770	1601,4	8,9	14503,5	80,6	681,1	3,8	280	1,6
1771	1542,7	9,-	12645,7	73,5	845,9	4,9	560	3,3
1772	2267,3	21,8	5278,9	50,7	836,2	8,-	640	6,1
1773	2078,3	9,6	16871,2	77,8	745,-	3,4	640	3,-
1174	1785,8	13,8	9002,-	69,3	840,-	6,5	640	4,9
1775	1379,3	11,5	8719,7	72,8	656,5	5,5	600	5,-
1776	2047,-	17,3	8163,-	68,9	---	---	600	5,1
1777	1882	11,9	11572,4	73,-	1150,8	7,3	600	3,8
1778	1586,7	16,9	5144,1	54,9	1138,8	12,2	600	6,4
1779	1608,7	13,-	8424,1	67,8	999,7	8,1	600	4,8
1780	1679,3	13,1	8609,2	67,1	905,-	7,1	600	4,7
1781	2400,8	20,8	6145,9	53,3	1071,6	9,3	590	4,6
1782	2052	16,-	7809,8	61,-	1095,5	8,6	600	4,7
1783	2034	14,8	8952,5	65,2	901,3	6,6	600	4,4
1784	1894,6	14,8	8034,8	62,6	1198,5	9,3	600	4,7
1785	2550,3	16,5	9179,8	59,5	1399,9	9,1	600	3,9
1786	1873,8	13,5	8649,4	62,4	1149,9	8,3	600	4,3
1787	1984,5	10,9	12639,8	69,6	1558,1	8,6	640	3,5
1788	2378,8	12,-	13743,7	69,3	1301,6	6,6	640	3,2
1789	2792,8	13,3	15175,7	72,1	1492,8	7,1	640	3,-
1790	2664,6	8,8	23382,-	77,6	1398,6	4,6	640	2,1
1791	1959,8	6,5	23827,8	79,4	1575,1	5,2	640	2,1
1792	2940,1	11,1	19740,6	74,5	1830,9	6,9	640	2,4
1793	2980,3	38,4	1274,-	16,4	1577,3	20,3	640	8,3
1794	3209,8	11,2	20852,-	72,8	1830,-	6,4	640	2,2
1795	4959,8	16,9	20551,4	70,1	1683,5	5,7	640	2,2
1796	3975,7	18,5	13654,3	63,4	2266,6	10,5	640	3,-
1797	4098,9	23,-	9838,4	55,3	2232,1	12,5	640	3,6
1798	2470,6	13,5	12174,9	66,5	1791,8	9,8	640	3,5
1799	3187,5	27,6	9827,-	52,3	2501,7	13,3	540	2,9
1800	2180,8	7,4	23864,5	81,2	1639,-	5,6	640	2,2
1801	4632	20,2	15110,8	65,9	1453,9	6,3	640	2,8
1802	4670,8	20,2	14893,7	64,4	1254,5	5,4	640	2,8
1803	4348,2	22,6	11157,3	58,-	1368,8	7,1	640	3,3
1804	3710,1	15,2	11313,9	46,3	2162,3	8,9	640	2,6
1805	1417,3	10,7	9210,9	69,7	1734,5	13,1	240	1,8

ANY	OLI	%	LLOGUERS I CENSOS	%	ALTRES	%	TOTAL
1770	320,-	1,8	555	3,1	50	0,3	17990,6
1771	1047,5	6,1	442,5	2,6	114,4	0,7	17198,7
1772	780,-	7,5	442,5	4,3	163,-	1,6	10407,9
1773	829,3	3,8	422,5	2,-	100,-	0,5	21686,3
1774	337,3	2,6	235,-	1,8	144,2	1,1	12984,3
1775	51,-	0,4	442,5	3,7	135,2	1,1	11984,2
1776	7177,-	1,5	442,5	3,7	416,-	3,5	11843,5
1777	228,-	1,4	355,-	2,2	72,-	0,5	15860,2
1778	172,-	1,8	192,5	2,1	533,1	3,7	9367,2
1779	286,-	2,3	165,-	1,3	334,5	2,7	12418,-
1780	354,3	2,8	307,5	2,4	378,5	2,9	12833,8
1781	560,-	4,9	55,-	0,5	764,-	6,6	11527,3
1782	529,3	4,1	175,-	1,4	550,-	4,3	12811,6
1783	441,-	3,2	202,5	1,5	607,5	4,4	13738,8
1784	253,-	1,2	257,5	2,-	592,5	4,6	12630,9
1785	931,9	6,-	202,5	1,3	574,3	3,7	15438,7
1786	802,3	5,8	175,-	1,3	614,3	4,4	13864,7
1787	708,8	3,9	202,5	1,1	426,2	2,3	18159,9
1788	588,-	3,-	202,5	1,-	990,5	5,-	19845,1
1789	150,-	0,7	175,-	0,8	687,5	2,9	21033,8
1790	1066,7	3,5	202,5	0,7	782,3	2,6	30136,7
1791	936,-	3,1	202,5	0,7	879,8	2,9	30021,-
1792	186,7	0,7	175,-	0,7	985,5	3,7	26499,8
1793	425,3	3,5	147,5	1,9	708,8	9,1	7753,2
1794	821,3	2,9	180,-	0,6	1106,8	3,9	28639,9
1795	296,2	1,-	150,-	0,5	1035,-	3,5	29315,9
1796	---	---	147,5	0,7	853,5	4,-	21537,6
1797	---	---	340,-	1,9	647,-	3,7	17796,4
1798	---	---	147,5	0,8	1085,3	5,9	18310,1
1799	---	---	147,5	0,8	592,5	3,2	18796,2
1800	367,5	1,3	120,-	0,4	583,5	2,-	29395,3
1801	230,-	1,-	147,5	0,6	705,8	3,1	22920,-
1802	452,5	1,2	120,-	0,5	1105,5	4,8	23137,-
1803	172,5	0,9	182,5	0,9	1380,5	7,2	19249,8
1804	325,-	1,3	150,-	0,6	6116,6	25,1	24417,9
1805	410,-	3,1	120,-	0,9	82,5	0,6	13215,2

*Totes les quantitats venen expressades en sous.

El vi és el producte que ofereix més ingressos. Significa del 50 al 80% dels ingressos anuals i, per tant, té un pes decisiu en l'ingrés final de l'any. Cal exceptuar l'any 1793 que no es va vendre vi o no va constar en els llibres. La determinació es veu clara en el gràfic: la corba dels ingressos vitícoles i la corba dels ingressos totals van ³freq amb les mateixes oscil·lacions. Reflecteix tres períodes ben definits, de 1770 a 1786 els ingressos es van mantenir estables amb una lleugera ondulació a la baixa; a partir de 1786 l'ingrés creix considerablement; de 1786 a 1795 s'assoleixen els sostres més alts lligat a l'evolució i alça de preus de 1795 a 1805 es manté a la baixa el nivell assumit en el període anterior.

Els cereals i llegums pagaven la quarta part dels fruits i l'ingrés reflecteix la venda d'aquests. El seu pes en el conjunt de l'ingrés varia del 6,5% al 20%, totalment relacionat amb les fluctuacions vitícoles. Al gràfic es copsa una tendència a l'alça, més moderada i retardada que el vi. A finals del segle XVIII augmenta aprofitant l'alça de preus i es manté l'ingrés general, en aquells anys de davallada vitícola.

Els porcs -els masovers en solien aportar dos- significava del 3% al 10% de l'ingrés. A nivell absolut era la tercera entrada i es reforça com a tal a mesura que avança el segle. En el gràfic s'observa la tendència al creixement continuat més moderat que el vi però lleugerament més accelerat que els cereals. Aquest tipus de bestiar era una part important de l'ingrés.

La resta d'ingressos resulten marginals i el seu valor respecte el total és molt petit. A continuació dels porcs trobem herbes que eren arrendades per un preu que no canviarà al llarg del període estudiat, a l'entorn de les 30 ll. i que en el gràfic dibuixa una línia recta. L'aportació d'aquests oscil·la d'un 5% els primers anys a un 2% al final ja que el total augmenta mentre elles resten invariables.

L'oli que ven l'amo i que constitueix un altre ingrés té oscil·lacions molt importants com es veu al gràfic amb una tendència a disminuir. El percentatge sobre el total de l'ingrés va del 1% al 4% en els millors casos. Al final del període s'ensorra a l'1% i perd pes davant el conjunt d'ingressos els quals augmenten.

Un altre ingrés petit i estable és el que correspon als lloguers. Significava del 0,5% al 3% com a màxim amb tendència a imposar-se el primer valor. El Mas Noguera estava cedit al masover i ni aquest ni l'amo no podien llogar res; aleshores, què es llogava? De 1770 a 1780 els lloguers

es cobren de tres cambres del Bargall i de les casetes d'en Miquel i d'en Roig. A partir de 1781, desapareix el Bargall cedit a masoveria com consta en el propi llibre de comptes i sotmés al mateix tracte que el Mas Noguera (153) i resten solament les casetes a les quals s'incorpora la casa del Cadell i el lloguer d'una cambra del Mas Noguera i es manté així fins el final. Els lloguers en si, es mantenen totalment estables al llarg del període, si canvia el total és perquè apareixen o desapareixen lloguers.

El darrer apartat d'altres inclou sobretot, la venda d'allenya, de garbons, ceps vells, roldor etc. No sol superar el 6% del total d'ingressos malgrat que el 1804 va arribar al 25,1% degut a la venda de 350 pins els quals van reportar un ingrés de 5904s. És l'única tallada massiva detectada; en altres casos es limita a algunes cargues de llenya i la venda de garbons.

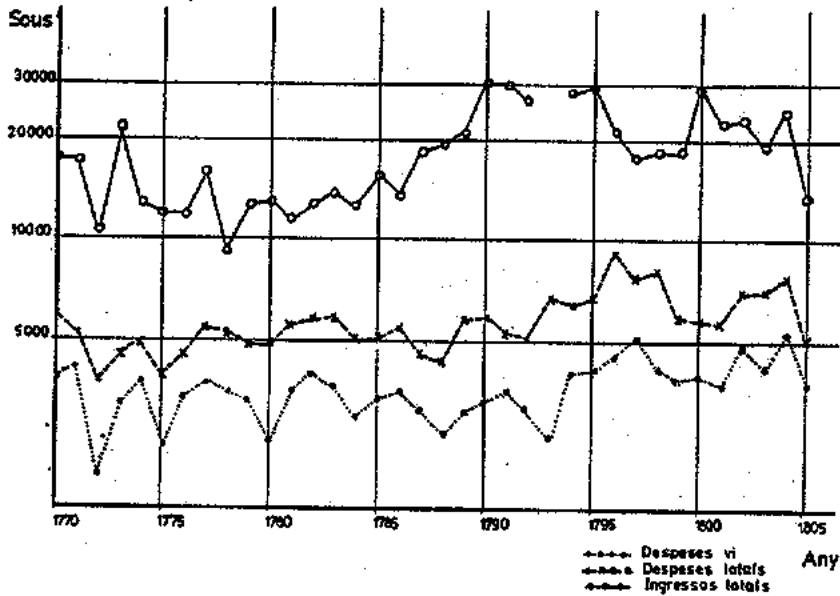
Arribem així a l'evolució del total de l'ingrés brut que es pot seguir en el gràfic E.4. L'ingrés vitícola condicionava la marxa de l'ingrés general, si bé la continuïtat de la resta impedeixen reforçar les caigudes de la corba del vi. En línies generals es poden definir tres etapes en l'evolució de l'ingrés: de 1770 a 1786, època caracteritzada per una estabilitat general amb lleugera inflexió en els primers anys i recuperació a partir de 1779; en el 1787 s'inicia una escalada notable de la qual els punts més àlgids són el 1790 i el 1791, fins i tot s'arriba als 30000sous. Aquesta cúpula es mantindrà fins el 1795, any en el qual s'inicia una davallada que tocarà fons el 1797 si bé el nivell quedarà per damunt de la primera etapa; a partir de 1797 trobem una lleugera recuperació i una davallada forta el 1805, darrer any de documentació, no sabem si per crisi en el sistema d'administració del mas o per una crisi real de la viticultura. Aquesta etapa brillant de la viticultura en el darrer decenni del segle que aprofita preus alts i la rompuda de vinyes que hem detectat al Bages a partir de 1770, coincideix amb les observacions de Vil·lar a les masoveries suburbanes del Pla de Barcelona (154).

-Les despeses. La comptabilitat del mas després de calcular el valor dels ingressos detalla les despeses que el propietari té en el mas. Val a dir que moltes despeses de conreu són assumides pels masovers (cereals i olives) i al propietari li queda el cadastre, censos, la meitat del cost de l'engreix dels porcs, el conreu de les plantades de vinya i les obres de les cases. Tot plegat no significa una quantitat molt important i permet deixar amplis beneficis al propietari. El detall d'aquestes qüestions

es pot trobar al quadre 5.24 i al gràfic E.6

GRAFIC E.6

Evolució dels ingressos i despeses del Mas Noguera de Monistrol de Rajadell de la Seu de Manresa (1770-1805).

La despesa més important de l'amo és el conreu de les vinyes i l'elaboració del vi, que significa del 50 al 75% del total de la despesa i alguns anys encara més. Per detallar aquesta despesa i veure'n els seus components podem estudiar un any qualsevol (quadre 5.25)

QUADRE 5.25

Despeses en el conreu de les vinyes del Mas Noguera l'any 1784.

- 8 1/2 jornals de premsar	a	7 s. 6 d.	3 ll. 3 s. 9 d.
- 16 jornals de premsar	a	6 s. 6 d.	5 ll. 4 s.
- 2 Q. 2 q. de guix per la tina	a	2 ll. 5 s.	4 ll. 17 s. 6 d.
- Port de 79 cargues de vi	a	5 s. 8 d.	22 ll. 7 s. 8 d.
- 8 jornals arrencar ceps	a	6 s. 6 d.	2 ll. 12 s.
- 2 jornals d'arreglar-los	a		1 ll. 10 s.
- Per rentar 3 bótes	a	4 s.	12 s.
- Per taps, omissa, oli			11 s. 6 d.
- Per escórrer botg i ajudar als traçiners	a		1 ll. 10 s.
- 34 jornals per valls	a	6 s. 6 d.	11 ll. 1 s.
- 19 jornals per poder	a	7 s. 6 d.	7 ll. 2 s. 6 d.
- 31 jornals de cavar	a	7 s. 6 d.	11 ll. 12 s. 6 d.
- 12 jornals de resseguir i fer colgats	a	7 s. 6 d.	4 ll. 10 s.
- 35 jornals d'esmagencar	a	7 s. 6 d.	13 ll. 2 s. 6 d.
- 40 jornals de rebordonar i passar	a	7 s. 6 d.	15 ll.
- 14 jornals d'esporgar	a	7 s. 6 d.	5 ll. 5 s.
- Port de 18 cargues de ceps	a	5 s.	4 ll. 10 s.
- 12 jornals de paser verema	a	7 s. 6 d.	4 ll. 10 s.
- 10 1/2 jornals de veremar	a	7 s. 6 d.	3 ll. 18 s. 9 d.
- 4 jornals de veremar	a	6 s.	1 ll. 4 s.
- 16 jornals de veremar	a	5 s.	4 ll.
- 4 jornals de trepitjar	a	7 s. 6 d.	1 ll. 10 s.
- 7 jornals de traçinar verema	a	16 s.	5 ll. 12 s.
- Pel treball de vendre 79 cargues de vi	a	2 s. 6 d.	9 ll. 17 s. 6 d.
TOTAL			145 ll. 4 s. 2 d.

Despeses de masoveria del Mas Nouera de Monistrol de Rajadell de la Seu de Manresa (1770-1805).

ANY	CADASTRE	%	CENSOS	%	CEREAL	%	OLIVES	%	LLENYA	%
1770	297,- *	5,-	---	---	13,5	0,2	18	0,3	---	---
1771	212,7	4,1	---	---	---	---	71,5	1,4	---	---
1772	301,3	8,3	180,-	4,9	104,7	2,9	71,5	2,-	---	---
1773	330,5	7,2	---	---	103,7	2,3	81,5	1,8	---	---
1774	300,-	6,-	120,-	2,4	49,9	1,-	12,-	0,2	---	---
1775	301,5	7,6	60,-	1,5	83,6	2,1	5,-	0,1	---	---
1776	201,-	4,5	90,-	2,-	160,2	3,6	10,-	0,2	---	---
1777	399,8	7,3	152,-	2,8	117,-	2,1	16,-	0,3	---	---
1778	399,5	7,5	120,-	2,2	139,5	2,6	28,5	0,5	142,-	2,7
1779	222,8	4,6	60,-	1,2	81,2	1,7	31,3	0,6	110,-	2,3
1780	410,-	8,7	112,5	2,4	143,-	3,-	214,-	4,6	205,-	4,4
1781	410,7	7,4	---	---	58,-	1,1	119,5	2,2	440,8	8,-
1782	410,8	7,-	120,-	2,-	90,5	1,5	103,3	1,8	413,3	7,-
1783	338,8	5,8	---	---	71,8	1,2	37,5	0,6	113,3	1,9
1784	303,3	6,-	120,-	2,4	26,5	0,5	22,5	0,5	148,-	3,-
1785	303,3	5,9	60,-	1,2	67,-	1,3	---	---	462,5	9,-
1786	303,3	5,8	60,-	1,1	---	---	---	---	296,3	5,7
1787	303,3	6,7	60,-	1,3	40,-	0,9	---	---	271,9	6,-
1788	421,3	9,7	60,-	1,4	36,8	0,9	---	---	375,-	8,6
1789	457,5	7,9	60,-	1,-	68,3	1,2	---	---	373,8	6,5
1790	442,-	7,5	60,-	1,-	100,5	1,7	---	---	371,3	6,3
1791	442,-	8,3	60,-	1,1	50,3	1,-	---	---	365,-	6,9
1792	442,-	8,7	60,-	1,2	26,1	0,5	---	---	494,3	9,7
1793	1174,9	17,4	60,-	0,9	99,-	1,5	---	---	316,5	4,7
1794	768,8	11,9	---	---	31,5	0,5	---	---	505,9	7,8
1795	761,2	11,5	---	---	110,3	1,7	---	---	472,5	7,1
1796	575,3	6,2	330,-	3,6	120,8	1,3	---	---	501,1	5,4
1797	440,2	5,6	60,-	0,8	207,4	2,6	---	---	456,8	5,8
1798	447,6	5,5	60,-	0,7	---	---	---	---	663,8	8,1
1799	469,5	8,6	60,-	1,1	195,8	3,6	---	---	90,-	1,6
1800	469,5	8,-	60,-	1,-	---	---	---	---	420,8	7,2
1801	469,5	8,-	60,-	1,-	150,-	2,6	---	---	418,9	7,1
1802	469,5	6,5	60,-	0,8	118,5	1,6	---	---	192,-	2,7
1803	469,5	6,7	60,-	0,9	183,3	2,6	---	---	994,5	14,2
1804	466,7	5,8	105,-	1,3	90,6	1,1	---	---	630,-	7,9
1805	156,9	3,1	60,-	1,2	58,8	1,2	---	---	90,-	1,8

ANY	PORCS	%	VINYA	%	ALTRES	%	COL·LECTORIA	%	OBRES	%	TOTAL
1770	252,3	4,2	3991,4	67,-	---	---	95,4	1,6	1293,9	21,7	5961,5
1771	225,-	4,3	187,3	80,2	205,-	3,9	138,1	2,7	180,-	3,5	5219,6
1772	480,9	13,2	1912,8	52,4	54,5	1,5	195,7	5,4	351,-	9,6	3652,4
1773	429,3	9,4	3249,5	71,1	48,-	1,1	269,9	5,9	58,3	1,3	4570,7
1774	367,-	7,4	3827,8	76,9	15,-	0,3	278,4	5,6	10,-	0,2	4980,1
1775	425,-	10,7	2346,5	58,9	---	---	325,-	8,2	434,8	10,9	3981,4
1776	330,-	7,4	3387,7	76,1	78,-	1,8	192,6	4,3	---	---	4449,5
1777	454,3	8,3	3844,5	70,3	32,-	0,6	245,3	4,5	210,4	3,9	5471,3
1778	470,-	8,8	3438,-	64,1	121,6	2,3	318,2	5,9	183,-	3,4	5360,3
1779	444,-	9,1	3332,5	68,3	158,5	3,3	297,3	6,1	143,7	2,9	4851,3
1780	350,-	7,5	2458,3	50,-	---	---	289,2	6,2	627,-	13,3	4809,-
1781	473,2	8,6	3469,4	62,7	209,3	3,8	2595,-	4,5	105,-	1,9	5576,4
1782	534,2	9,1	3922,9	66,5	---	---	302,-	5,1	---	---	5897,-
1783	585,-	10,-	3638,5	62,3	---	---	275,6	4,7	782,3	13,4	5842,8
1784	642,4	12,8	2904,4	57,8	---	---	318,4	6,3	538,7	10,7	5024,2
1785	505,9	9,9	3258,1	63,6	---	---	209,1	4,1	260,5	5,1	5126,4
1786	582,2	11,1	3489,2	66,5	---	---	206,5	3,9	307,5	5,9	5249,-
1787	546,-	12,-	3102,-	68,-	---	---	238,6	5,2	---	---	4561,8
1788	615,7	14,2	2590,6	59,7	---	---	242,3	5,6	---	---	4341,7
1789	565,5	9,8	3086,1	53,3	---	---	301,3	5,2	877,8	15,2	5790,3
1790	677,5	11,4	3266,7	55,1	14,-	0,2	321,8	5,4	677,7	11,4	5931,5
1791	535,-	10,1	3561,3	67,1	---	---	297,5	5,6	---	---	5311,1
1792	652,-	12,8	3103,9	61,-	9,3	0,2	297,5	5,9	---	---	5085,1
1793	1005,-	14,9	2517,9	37,3	1208,3	17,9	361,3	5,4	---	---	6742,9
1794	767,6	11,9	3945,9	61,1	86,9	1,4	349,9	5,4	---	---	6496,2
1795	815,6	12,3	4045,7	61,-	---	---	356,8	5,4	73,8	1,1	6635,9
1796	993,4	10,7	4522,7	48,8	87,-	0,9	441,-	4,8	1698,1	18,3	9274,4
1797	772,5	9,8	5088,-	64,3	70,-	0,9	424,3	5,4	398,-	5,-	7917,2
1798	975,-	12,-	4190,4	51,3	276,8	3,4	411,8	5,1	1136,7	13,9	8162,1
1799	904,3	16,5	3872,8	70,5	---	---	351,7	6,4	5,3	0,1	5949,4
1800	629,9	10,7	3936,3	67,1	---	---	349,3	6,-	---	---	5865,8
1801	646,7	11,-	3772,4	64,3	---	---	347,1	5,9	---	---	5864,6
1802	684,5	9,5	4981,5	68,8	---	---	373,7	5,2	365,8	5,1	7245,5
1803	818,8	11,7	4085,9	58,3	8,7	0,1	360,3	5,1	32,5	0,5	7013,5
1804	898,9	11,2	5381,4	67,3	---	---	361,1	4,5	63,8	0,8	7996,8
1805	613,2	12,2	3698,1	73,7	---	---	342,9	6,8	---	---	5019,9

*Totes les quantitats venen expressades en sous.

El quadre recull tot el procés productiu de la vinya, les feines anuals, tragar la verema, trepitjar, premsar, embotar, transportar el vi i vendre'l. Malgrat que en cap moment se'ns expliciti suposem que en el mas es conreaven unes terres directament que proporcionaven una part de la producció i la resta provenia dels parcers. La despesa del vi es dividia en tasques específiques del conreu directe i en tasques d'elaboració i transport, en les quals s'ajuntaven tots els fruits. L'evolució anual d'aquesta despesa es reflecteix en el gràfic E.6. La corba oscil·la dels 2500s als 4000s en un llarg període que va de 1770 a 1793, a partir d'aquest moment es produeix una tibada que situa la despesa als voltants dels 5000s i els mínims fins el final de la sèrie es situa en els 4000s. Val la pena assenyalar que respecte als ingressos, aquests han tibats molt més fort i abans (de 1790 a 1795) convertint aquest quinquenni en un any de bons beneficis com veurem. Quan els salaris pugen, la corba dels ingressos ja comença a davallar. Aquest fenomen el veurem més clar quan considerem els ingressos i despeses totals.

La segona despesa important, ja allunyada de la vitícola és la despesa de la compra i engrèix dels porcs que està entre el 7 i 15% de les despeses totals. En aquests costos s'inclou la compra dels nodrissos que era a mitges amb el masover i l'alimentació dels mateixos l'any que no s'havien collit les glans suficients.

Les dues despeses que segueixen amb importància són el cadastre i el col·lector i capsou d'aquest. El pes del cadastre en les despeses oscil·la del 5 al 8% encara que alguns anys (1793, 1794 i 1795) superi el 10% i arribi al 17% el 1793. El cadastre que pagava l'amo del mas estava pels voltants de les 15 ll. (300s) de 1770 a 1787. A partir d'aquest any apareix el concepte "part dels parcers" referit a la part que tocava a l'amo per les terres cedides a parceria; era una quantitat poc elevada 1 ll. 18s però la general del mas supera les 20 ll. des d'aleshores. El 1793, 1794 i 1795, anys que el cadastre suposa el màxim percentatge d'augment de la despesa, coincideixen amb el màxim absolut. A més de les quantitats normals. El 1793 hi ha 716s "per la mitat del gasto del cordo y sometent", el 1794, 289,7s de cadastre sobreposat i el 1795 la mateixa quantitat de cadastre de Miquelets. A partir de 1796 el cadastre recobra la normalitat de 1792, augmentada amb alguns sous i la incorporació de la caseta d'en Roig. Amb aquestes dades podem afirmar que es va produir un augment de la pressió fiscal, no solament en les contribucions extraordinàries de períodes de guerra sinó en plena normalitat. L'increment

fou del 45 % a partir de 1788 i va passar a significar del 5 al 8 % de la despesa si exceptuem el període d'alts salaris. Però l'ingrés general encara fou més important.

Segueixen en importància les despeses del col·lector i del capsou. Consistien en les dietes que el capellà administrador feia a la finca per garantir la bona marxa dels treballs agrícoles. El capsou era una quantitat que el col·lector retenia per a la quantitat prestada. Solia ésser 4 d.

per lliura. Ambdós conceptes significaven un altre 5 % de la despesa total amb molta estabilitat.

Una altra despesa que apareix anualment des del 1778 és la recollida i traginada de llenya. El seu significat sobre la despesa era molt irregular i oscil·lant del 2 al 9 % del total. Estava en relació amb la quantitat de llenya que s'extreia.

Gairebé insuficients en aquest context resten els censos i les despeses dels cereals i les oliveres. Els censos que pagava l'amo del Mas al senyor directe suposaven l'1 % de la despesa i es mantingueren totalment estables. Es pagaven a mitges amb el masover. Qui cobrava el cens solia ésser l'arrendatari del Duc, el Príncep de Belmonte. Quan estudiem el benefici global queda clar que el propietari del domini útil era el gran beneficiari. El senyor directe cobrava aquest cens, la part del masover i algunes gallines. No era res comparat amb l'altre benefici.

Les despeses derivades de l'oli consistien amb el cost de desfer i prem-sar les olives. Aquesta despesa consta de 1770 a 1784 i desapareix. Suposa del 0,5 al 2% de la despesa total.

El conreu dels cereals era totalment a costa del masover. La Seu sols rebia les parts que comercialitzava i que oscil·lava entre el 0,5 i el 2 % de la despesa total.

Ens queden dos conceptes: el d'obres de manteniment als masos i altres despeses heterogènies. El cost de les obres oscil·la de no haver-ne fet (11 anys dels 36), al 21,7 % de l'any 1770 que s'invertiren en obres de reforma del Mas Bargall. Entre aquestes dues situacions solament trobem 9 anys que superen el 10 %.

En 17 dels 36 anys no hi ha cap despesa qualificable "d'altres". La resta no supera el 4 % si exceptuem l'any 1793 que arriba al 17,9 %. Es tracta del lluíisme de la peça de terra que era establerta a Pau Germes i que la Seu havia comprat.

En el gràfic E.6 podem seguir l'evolució de la despesa total i, alhora

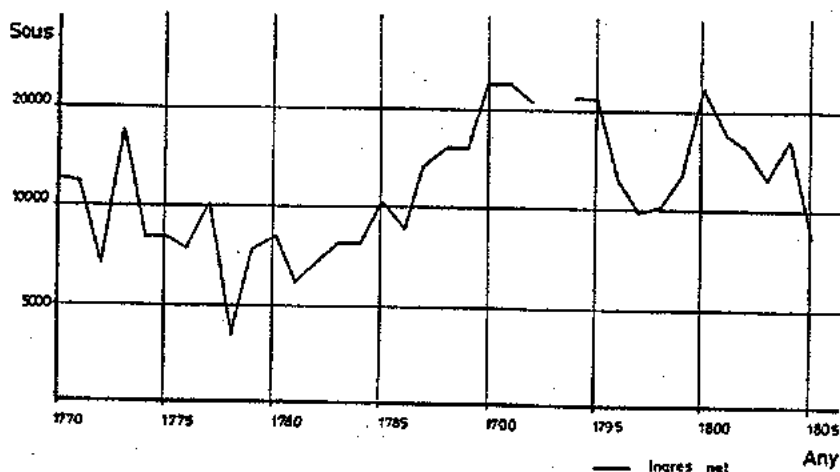
l'evolució de l'ingrés brut. De nou la constatació que la despesa total està lligada a l'evolució de la despesa vitícola, si bé els altres components amorteixen lleugerament les oscil·lacions. A partir d'aquí, podem comprovar una estabilitat en la despesa total de 1770 a 1792 que no sobrepassa els 6000 sous i per dessota els 4500. El 1792 es produeix una tibatada cap amunt que condueix a la punta dels 9000 sous l'any 1796 per decaure a continuació però quedant com a mínim, en els 6000 sous.

La comparació amb els ingressos és il·lustrativa. En cap moment els ingressos són inferiors a les despeses, el punt de més acostament es produeix l'any 1778, mentre les despeses continuen amb la seva estabilitat els ingressos es disparen cap amunt i quan aquelles comencen l'alça hauran ja passat els anys dels ingressos màxims. De 1796 a 1798, els ingressos es reduiran, la diferència entre les corbes es reduirà de nou als nivells inicials per augmentar de nou a continuació.

-Els beneficis. El quadre 5.26 i el gràfic E.7 recullen l'evolució de l'ingrés net a partir de restar els ingressos bruts i les despeses. El gràfic mostra clarament l'evolució. La diferència sempre és positiva. Si exceptuem la punta màxima de 1773 i la mínima de 1778, fins el 1786 l'ingrés net es manté entre 8000 i 10000 sous (400-500 ll.) i a partir d'aquest any fins el 1796 la corba dibuixa una cúpula que equival als màxims beneficis, de 1790 a 1795, estan per sobre de les 1000 ll. De 1796 a 1798, cauen, però el mínim era el màxim en el primer període per aconseguir el 1800 una altra punta per damunt de les 1000 ll. A partir d'aquí s'inicia una davallada progressiva amb la qual s'acaba la nostra sèrie.

GRAFIC E.7

Evolució de l'ingrés net del Mas Noguera de Monistrol de Rajadell de la Seu de Manresa (1770-1805).

L'ingrés net és sempre positiu i com hem vist resulta excepcional en

QUADRE 5.26

Ingressos, despeses i beneficis anuals del MAG NOGUERA de Monistrol de Rajadell, 1770-1805.

ANY	INGRESSOS	DESPESES	BENEFICI	TAXA D'INTERÉS (1)
1770	17990,6	5966,5	12024,1	15,9
1771	17198,7	5219,6	11979,1	15,8
1772	10407,9	3652,4	6755,5	8,9
1773	21686,3	4570,7	17115,6	22,6
1774	12984,3	4980,1	8004,2	10,6
1775	11964,2	3981,4	8002,8	10,6
1776	11845,-	4449,5	7395,5	9,8
1777	15860,2	5471,3	10388,9	13,7
1778	9367,2	5360,3	4007,-	5,3
1779	12418,-	4081,3	7536,7	9,9
1780	12833,8	4809,-	8024,8	10,6
1781	11527,3	5536,4	5990,9	7,9
1782	12811,6	5897,-	6914,6	9,1
1783	13738,8	5842,8	7896,-	10,4
1784	12830,9	5024,2	7806,7	10,3
1785	15438,7	5126,4	10312,3	13,6
1786	13864,7	5245,-	8619,7	11,4
1787	18159,9	4561,8	13598,1	18,-
1788	19845,1	4341,7	15503,4	20,5
1789	21033,8	5790,3	15243,5	20,1
1790	30136,7	5931,5	24205,2	32,-
1791	30021,-	5311,1	24709,9	32,6
1792	26498,8	5085,1	21413,7	28,3
1793	7753,2	6742,9	1010,3	
1794	28639,9	6456,2	22183,7	26,3
1795	29315,9	6635,9	22680,-	26,9
1796	21537,6	9274,4	12263,2	14,6
1797	17796,4	7917,2	9879,2	11,-
1798	18310,1	8162,1	10148,-	11,3
1799	18796,2	5949,4	12846,8	14,3
1800	29395,3	5865,8	23529,5	26,1
1801	22920,-	5864,6	17055,4	18,9
1802	23137,-	7245,5	15891,5	17,7
1803	19249,8	7013,5	12236,3	13,6
1804	24417,9	7996,8	16421,1	18,2
1805	13215,2	5019,9	8195,1	9,1
MITJANA BENEFICI				16,9 %

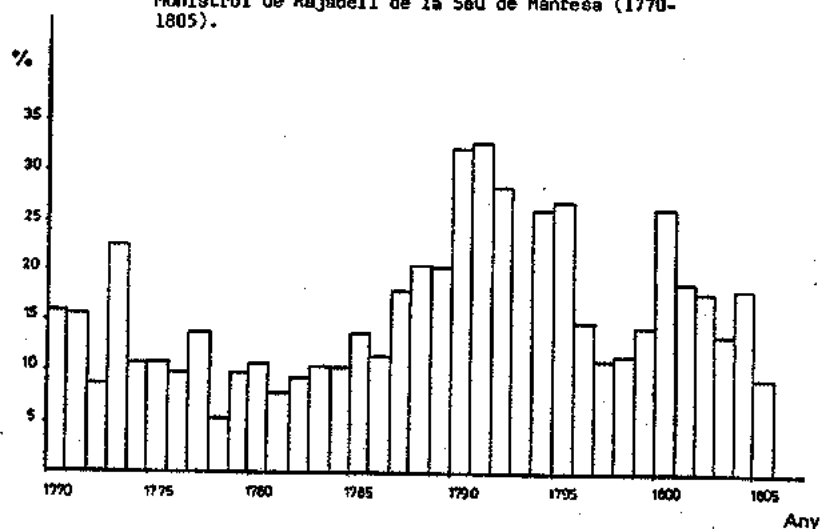
(1) De 1770 a 1793, el capital de referència és de 3787 ll.9s.10d.; de 1794 a 1796, 4210 ll. 8s.2d. i de 1797 a 1805, 4501 ll.15s.8d.

el període 1790-1795 a conseqüència dels alts preus i de les despeses que es queden molt enrera de l'alça dels ingressos. Però la rendibilitat sols la podem definir a partir de calcular la taxa d'interès sobre el capital invertit. Per això, en el quadre 5.25 hem posat en relació l'ingrés net i el capital que la Seu va invertir en l'adquisició dels dos masos més els lluïmes, despeses notarials i obres de reparació generals a ambdós masos. El gràfic E.8 recull l'evolució de la taxa d'interès.

L'evolució de la taxa és similar a la dels beneficis. Fins el 1786, una punta màxima el 1773, del 22,6 % i una mínima el 1778, de 5,3 % la resta d'anys la taxa d'interès s'acosta al 10 %. El 1787 es dispara cap enlaira per arribar als màxims del 32 %, el 1790 i el 1791 i per baixar al 25 % en els anys següents. De 1796 a 1799 es recupera el nivell del primer període per disparar-se de nou el 1800 (26,1 %) i situar-se per damunt del 15 % els anys posteriors.

GRAFIC E.8

Evolució de la taxa d'interès del Mas Noguera de Monistrol de Rajadell de la Seu de Manresa (1770-1805).

A la llum d'aquestes dades cal afirmar que la rendibilitat de la masoveria del Mas Noguera era molt alta per la Seu. No podem oblidar que l'interès que pagaven els censals era del 3 % i aquí hem detectat rendiments del 30 %. Evidentment són anys excepcionals i potser tot el final de segle ho és, amb alts preus que revaloren les parts de fruits, però en les dues primeres dècades l'interès anual es situa en el 10 % com a mínim i sols un any s'ensorra al 5,3 % encara superior als censals.

Aquest exemple permet formular algunes qüestions. De les dades deduïm una alta rendibilitat d'aquesta masoveria i, en principi, mostraria la capacitat d'aquestes explotacions (masoveries més rabasses) per generar beneficis. Podem qualificar de període excepcional els anys 1790-1795 amb una conjuntura de preus alts però la resta d'anys situen el benefici als voltants del 10 %. Quedaria per esbrinar si el capital invertit en un començament és equivalent al cost real d'un mas, perquè no podem oblidar que ambdós masos foren comprats després d'un procés d'endeutament dels propietaris que lògicament podrien haver venut per dessota del seu valor. Aquest darrer element podria rebaixar la taxa d'interès però no sabem fins a quin nivell.

Caldrien més estudis de masos i per un període cronològic més llarg. Amb aquestes dades podem afirmar que per la Seu de Manresa la masoveria del Mas Noguera i Bargall resultà molt rendible a la segona meitat del segle XVIII, especialment la darrera dècada del segle.

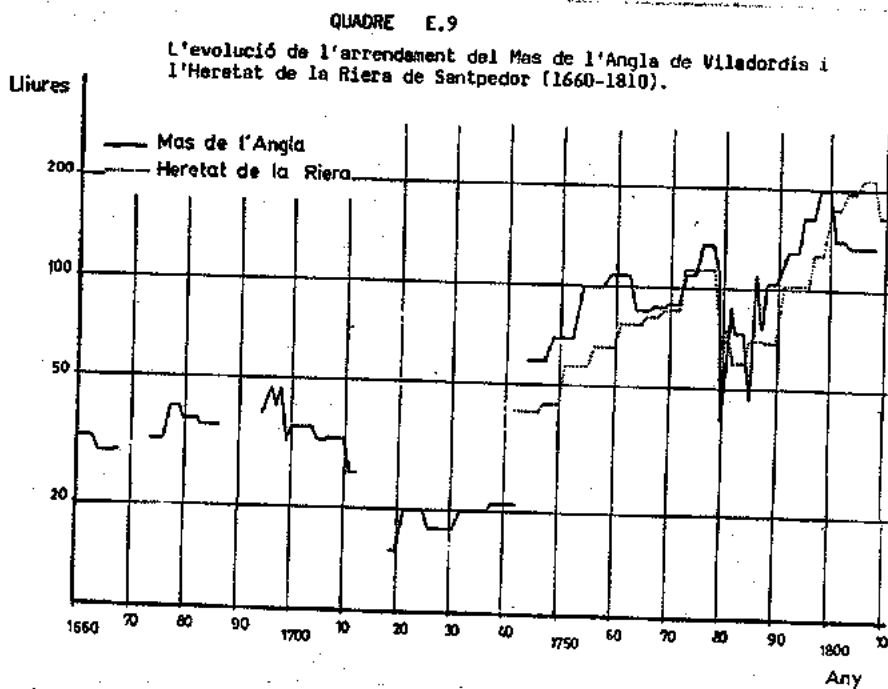
b/ El Mas Angla de Viladordis i l'heretat de la Riera de Santpedor.

Una altra forma d'anàlisi de l'ingrés és a partir dels arrendaments dels masos propietat de l'Ajuntament. L'arrendament distribueix els possibles ingressos entre el propietari real i l'arrendatari. En realitat sols coneixem els que aniran al primer. Aquest ingrés es concret de manera singular, a partir de les perspectives de preus, de l'economia general que porten a definir el valor final. Si les perspectives són bones pujarà el valor, si no ho són baixarà o fins i tot ningú voldrà fer-se càrrec de l'arrendament. Després els resultats reals faran guanyar molts o pocs diners a l'arrendatari. Les dades que nosaltres disposem són conseqüència d'aquesta perspectiva i és la única que capten.

Hi ha altres elements distorsionadors. L'Ajuntament a la primera meitat del segle va ésser conscient que a la vinya hi havia una possibilitat econòmica i, almenys en els anys trenta va incorporar l'obligació de plantar una quantitat de ceps anuals que a la llarga revaloraven el mateix arrendament (155).

Alguns anys l'Ajuntament no trobà arrendatari o bé preferí l'explotació directa. Aquesta situació crea problemes a l'hora de definir l'ingrés d'un any determinat perquè els fruits podien barrejar-se amb altres fruits procedents d'altres conceptes. Per això, els buits que s'observaran al gràfic no són deguts a manca de dades, sinó a la impossibilitat de destriar sense cometre errors.

L'ingrés anual que rebia l'Ajuntament consta en els Llibres de Racional igual que els arrendaments de les veremes i dels delmes de grans. A partir d'ells hem elaborat els quadres 5.27, 5.28 i el gràfic E.9 (156). Al

Mas de l'Angla els arrendaments comencen l'any 1660 i són en diner, de 1669 a 1673 els Llibres del Racioner contenen parts de fruits difícils de calcular; de 1674 a 1687 tornen els arrendaments en diner; de 1688 a 1699, retornen les parts de fruits, si bé en els darrers anys és possible definir la quantitat que l'Ajuntament ingressava; de 1700 fins el darrer Llibre de l'Ajuntament que ressegueix aquests ingressos el sistema emprat és l'arrendament en diner a excepció dels anys 1780-1781 i 1795-1787 que no s'ha trobat arrendatari i l'Ajuntament ha administrat els fruits directament, per això tenim dades de l'ingrés. Del 1810 al 1812 no es cita arrendatari ni els ingressos per administració directa del mas i a partir d'aquells anys els llibres de comptes de l'Ajuntament sols recullen les despeses (157). I aquesta és la nostra limitació, no podem seguir la tendència de l'ingrés fins a finals del període estudiat.

QUADRE 5.28

Arrendataris de l'Heretat de la Riera de SANTPEDOR, 1741-1812

ANY	ARRENDATARI	ANUALITAT
1741-1745	Tomàs Fabregas, sabater	40 ll. 16 s.
1746-1750	Tomàs Fabregas, sabater	44 ll.
1751-1755	Mariano Sacristà, pagès	57 ll.
1756-1760	Tomàs Fabregas, sabater	66 ll. 1 s.
1761-1765	Francesc Moliner, pagès	78 ll.
1766-1768	Josep Fabregas, veler	83 ll. 6 s. 8 d.
1769-1772	Ignasi Giralt, pagès	90 ll.
1773-1775	Josep Ginebreda, argenter	111 ll. 3 s. 4 d.
1776-1778	Josep Barjau, blanquer	113 ll. 13 s. 4 d.
1779	Tomàs Fabregas, sabater	104 ll.
1780	---	62 ll. 14 s. 6 d.
1781	---	75 ll. 5 s. 10 d.
1782-1784	Miquel Balet, veler	60 ll. 13 s. 4 d.
1785-1787	Llogari Serra, veler	70 ll.
1788-1790	Llogari Serra, veler	69 ll.
1791-1793	Llogari Serra, veler	101 ll. 6 s. 8 d.
1794-1796	Anton Camps, veler	101 ll. 6 s. 8 d.
1797-1799	Josep Soler, pagès	127 ll.
1800-1802	Maurici Barjau, baster	173 ll. 6 s. 8 d.
1803-1805	Maurici Barjau, baster	191 ll. 13 s. 4 d.
1806-1808	Francesc Camps, veler	213 ll. 6 s. 8 d.
1809-1811	Francesc Camps, veler	166 ll. 13 s. 4 d.
1812	Joan Ybañas, veler	165 ll.

L'heretat de la Riera és propietat municipal de molt abans del començament de la nostra sèrie però sempre tenim l'ingrés en espècie i és difícil destriar d'altres ingressos. Per això, hem optat per donar la sèrie des del moment que comencen els arrendaments en diner. En els anys 1780 i 1781 tampoc es trobà arrendatari per a aquesta heretat i en els llibres consta l'ingrés de l'administració directa.

El gràfic mostra en detall l'evolució d'aquest tipus d'ingrés. Del 1660 a 1710 hi ha un manteniment del nivell de l'ingrés entre les 30 i 40 ll. La guerra sembla haver influït en una profunda davallada i que el 1719 -desconeixent les dades dels anys anteriors- assoleix el punt més baix amb un ingrés de 15 ll. El 1737 persisteix encara el baix nivell que es redreça ràpidament a conseqüència com hem dit de les plantacions, però també de la tendència generalitzada a l'alça. El 1750 s'han assolit les 70 ll.

de 1754 a 1775 l'arrendament s'acosta a les 100 ll. De 1776 a 1778 assoleix el punt més alt s'aquesta etapa amb 130 ll. Després la davallada, anys que ningú vol l'arrendament i realment l'ingrés assoleix les cotes més baixes. Desconeixem el per què. L'any més dolent pel Mas Noguera fou el 1778. L'arrendament s'acabava aquest any i qui sap si ha influït damunt dels posteriors. El 1788, el redreçament clar i decidit, de 100 ll. es passa a les 200 el trienni 1798-1800 i després l'inici de la davallada però encara a nivells molt alts. L'empenta del Mas Noguera del quinquenni 1790-1795 se'n va un parell d'anys més enllà. El Mas Noguera vivia la millora directament, l'Ancla es retardava, ho havien de notar primer els arrendataris.

QUADRE 5.27
Arrendataris del Mas de L'ANGLA de Viladordis, 1660-1810.

ANY	ARRENDATARI	ANUALITAT	(1)
1659-1663	Gabriel Serrahima, pagès	32 ll. 10c.	
1664-1668	Isidre Santjoan, pagès St. Vicenç	29 ll. 5s.	
1669	---		
1670	Josep Playà, masover		Parts de fruits
1671	---		"
1672	---		"
1673	---		"
1674-1676	Josep Pla, pagès	32 ll.	
1677-1679	Josep Pla, pagès	40 ll.	
1680-1682	Maurici Sala, sabater	37 ll. 10s.	
1683-1687	Maurici Sala, sabater	36 ll. 10s.	
1688	Josep Junyent		
1689	Josep Junyent		Parts de fruits
1690	Josep Junyent		"
1691	Miquel Junyent		"
1692	Josep Junyent		"
1693	Josep Junyent		"
1694	Josep Lleonart		"
1695	Josep Lleonart		"
1696	Josep Lleonart		38 ll. 6s. (2)
1697	Josep Lleonart		46 ll. 18s. 4d.
1698	Josep Lleonart		40 ll. 10s.
1699	Josep Lleonart		46 ll. 6s. 6d.
1700-1704	Josep Lleonart, pagès	35 ll.	31 ll. 19s.
1705-1706	Josep Lleonart, pagès	32 ll. 6s.	
1707-1710	Josep Lleonart, pagès	32 ll. 10s.	
1711-1712	Josep Vilaseca, pagès	25 ll.	
1713-1718	---		
1719-1720	Josep Lleonart, pagès	15 ll.	
1721-1725	Valentí Escorcell, pagès	20 ll.	
1726-1731	Ramon Escorcell, pagès	17 ll. 10s.	
1732-1737	Ramon Escorcell, pagès	20 ll.	
1738-1742	Anton Subirà, pagès	22 ll.	
1743	---		
1744-1748	Joan Corrons, veler	58 ll. 12s.	
1749-1753	Ignasi Rauricu, pagès	71 ll.	
1754-1758	Tomàs Fàbregas, sabater	101 ll. 1s.	
1759-1763	Francesc Moliner, pagès	108 ll. 1s.	
1764-1766	Geroni Galí, botiguer	85 ll.	
1767-1769	Josep Giralt, pagès	87 ll. 10s.	
1770-1772	Jaume Corrons, veler	90 ll. 3s. 4d.	
1773-1775	Francesc Cadavall, pagès	110 ll. 3s. 4d.	
1776-1778	Pascual Morros, veler	133 ll. 6s. 8d.	
1779-	Tomàs Fàbregas, sabater	115 ll.	
1780	---	39 ll. 19s. 3d.	
1781	---	90 ll. 11s. 9d.	
1782-1784	Jaume Corrons, veler	74 ll. 6s. 8d.	
1785	---	46 ll. 8s.	
1786	---	109 ll. 16s. 8d.	
1787	---	76 ll. 12s.	
1788-1790	Tomàs Perera, veler	103 ll.	
1791	Josep Barjau, veler	118 ll.	
1792-1794	Pere M. Borrell, pareire	129 ll. 13s. 4d.	
1795-1797	Josep Giralt, pagès	161 ll. 13s. 4d.	
1798-1800	Josep Borrull, pagès	198 ll. 15s.	
1801-1803	Anton Rubiralta, pagès	140 ll. 6s. 8d.	
1804-1809	Anton Rubiralta, pagès	133 ll. 6s. 8d.	

(1) En aquests anys els arrendataris pagaven parts de fruits.

(2) Aquests ingressos eren el resultat de vendre els fruits per l'Ajuntament.

Els arrendaments de l'Heretat de la Riera dibuixen una corba un xic retardada. Arrenquen per dessota, atrapen l'altra corba, pateixen una crisi inferior i el màxim creixement l'assoleixen ja en ple segle XIX, els anys 1806-1808. No sabem les diferències particulars entre ambdues heretats però es pot afirmar que entre les corbes hi ha una tendència similar.

Sobre l'evolució de l'ingrés al Bages de les masoveries, podríem extreure algunes conclusions, encara que les dades no siguin abundants. Durant la Guerra de Successió i els anys posteriors s'assoleix l'ingrés mínim (158). A finals de la dècada dels trenta sembla clara una recuperació tal vegada a conseqüència de l'augment de les plantacions de vinya que esdevé un ingrés fonamental pel mas. L'establiment generalitzat de rabassaires s'ha de notar en aquests increments de l'ingrés del mas. En el Mas Noguera el benefici es situa en el 10 %, un ingrés alt comparat amb l'interès dels censals. El Mas Angla s'ha situat a mitjans segle XVIII molt per damunt dels antics nivells. I amb tot i això una lleugera crisi a l'Angla no constatada al Noguera i una alça espectacular a la darrera dècada, enormement rendible pel propietari. Després uns inicis de davallada que no hem pogut seguir més enllà. El mas que afrontà el segle XVIII sanejat, establí a rabassa part de les seves terres i explotà la resta a masoveria o directament tenia realment possibilitats de generar un pagès benestant. A partir de les dades de la rendibilitat del Mas Noguera, era lògic que fins i tot la burgesia s'interessés pels masos.

C/ Els masovers com a grup social.

Encara que al llarg del s. XVIII, les masoveries van créixer notablement, eren una minoria comparats amb la totalitat de les famílies bagenques. Malgrat tot sorgeix una pregunta: ¿el masover es consolidà com una capa pagesa amb trets específics al llarg del temps o, pel contrari, l'accés a un mas era una etapa més o menys afortunada en la vida d'una família pagesa bagenca?

Caldria analitzar per aproximar-nos a l'origen social dels masovers, el temps real que estaven a l'explotació de la finca si, acumulaven capital mentre vivien allí i si al llarg del temps es produïren canvis en el comportament social i econòmic.

Davant d'aquestes qüestions sols podem constatar les contradiccions de la historiografia catalana sobre el tema i les poques dades que tenim per

abordar la qüestió al Bages.

Eva Serra a les seves conclusions sobre la masoveria en el segle XVII creu que en aquesta centúria el masover és inestable en el mas, però insinua que en el segle XVIII es formà una masoveria estable (159). Carles Sudrià per la Plana de Vic cospa també una gran estabilitat en els masovers (160). Emili Giralt, en analitzar l'exemple de Can Bruna al Penedés, mostra que el mas fou comprat l'any 1686 pels antics masovers -prova d'ascens social del grup- el tingueren a conreu directe fins l'any 1762 moment que la cediren a masoveria essent renovable cada any: fins el 1780, tres pagesos van estar-hi dos anys i el quart dotze (161). Per un cantó uns masovers en ascens, per l'altre inestabilitat en el segle XVIII. Vilà Valentí també apunta que alguns masovers es pogueren convertir en propietaris rurals (162). Aquesta capacitat de prosperar és també reconeguda en algun cas per Vilar però ho relativitza (163). Badosa es defineix clarament per considerar els masovers com una capa intermitja en el món rural capaç d'aconseguir una fortuna considerable. Al Pla, els arrendaments i masoveries eren otorgats a famílies benestants de Barcelona (164). Caldria algun estudi que analitzés en profunditat els masovers.

Al Bages podem dir-ne poques coses. No hem trobat cap masover de mas que esdevinguí propietari del mateix en els segles XVIII i XIX. Els compradors dels masos endeutats -els únics que s'arribaran a vendre- els compren l'Església o la burgesia urbana. Si de cas es dona el procés invers, algun pagès de mas endeutat que ha de vendre el mas i ell es converteix en masover del mas que abans era seu (165).

Sobre l'estabilitat els exemples són contradictoris:

-El Mas Botjosa de Sallent era propietat de l'Ajuntament de Manresa. Del 1686 al 1710 el masover fou Miquel Torrabadella, pagès, després no consta i finalment el mas fou adquirit a carta de gràcia per un regidor de l'Ajuntament, els Soler de la Plana (166). Un detall a retenir, el 1686 en Torrabadella tenia un deutor de 45 ll. 12 s. amb l'Ajuntament, més 27 ll. que li havien deixat per comprar un bou. No podia tenir una posició econòmica massa brillant.

-El Mas Boixeda de Castelltallat era conreat per Francesc Tomasa, pagès, el 1770 i el contracte havia estat firmat l'any 1751 (167). Portarien 19 anys.

-En el Mas Valldeperas de St. Salvador de Guardiola, el 1763 es firmava un contracte amb Josep Puig però es deia que eren "pactes novament

fets" que suposaven que ja era masover anteriorment. El 1814 se'n firmava un altre, el masover era Domingo Grau, que ja ho era almenys des de 1804 segons es desprèn dels deutes que tenia (168). Malgrat que haguessin passat molts anys d'un a l'altre no sembla que es complís la pretesa estabilitat.

No tenim més exemples per comparar. D'aquests tres es desprèn una certa tendència a l'estabilitat. Cal fixar-se en una altra qüestió que pot ajudar-nos a esbrinar el nivell social. Hem vist el masover del Mas de la Botjosa endeutar-se amb l'amo. No sembla un cas únic.

Domingo Grau, masover del Mas Valldeperas, quan firmava el contracte: assumia una clàusula que deia el següent: "De las 441 ll. 6s. 8d. que dit Grau està devent de atrassats pagara cada any dels sinch per los quals se fa lo contracte present, 90 ll. y se obliga Grau a tenir pagats tots los atrassos y corrents, finits estos sinch anys" (169). És a dir, un masover endeutat.

El 1850, a la masoveria del Mas Vall de Mura cedida a Maties Farell pagès es pactava que Farell confessava haver rebut prestat de Vall una truja, vuit godalls, quatre porcs per engreixar i un parell de bous, tot valorat per 118 duros que el masover havia de retornar. També reconeixia el masover que havia rebut de l'amo tres relles, un càvec i un rascle valorat en un duro (170). Amb aquests préstecs, el masover no podia provenir d'un grup social gaire elevat.

Caldria endinsar-nos molt més i cercar més exemples que permetessin obtenir unes conclusions sòlides. Amb aquestes dades respecte al Bages es pot parlar d'una certa estabilitat del masover però sense constituir línies successòries almenys que haguem detectat. Per altra banda, no semblen provenir de grups socials elevats sinó de la pròpia petita pagesia i que a més, té problemes per assumir l'explotació i s'ha d'endeutar a vegades amb el propi amo. A partir d'aquestes consideracions és difícil parlar d'uns masovers que es consoliden com a grup social amb característiques pròpies.

5.2.4 L'arrendament de les terres de regadiu.

Si a tot el Bages els contractes de conreu predominants eren de rabassa, l'establiment a parts de fruits o la masoveria, a Manresa, a les terres de regadiu predominava l'arrendament en diner a curt termini (171).

La proximitat del nucli urbà, els rendiments més elevats que a les terres de secà, la competència per aconseguir terres entre els ciutadans, aconsellaven al propietari un sistema d'extracció de renda fixa, en diner i renovable en un període curt de temps, segons la conjuntura.

El problema metodològic més important que es planteja és que el contracte d'arrendament era un contracte privat entre les parts i, per tant, no apareix en els protocols notariais si s'exceptua algun cas aïllat. Això impedeix realitzar una anàlisi exhaustiva tant de la contractació en si com de l'evolució de la renda. A partir d'algunes notícies recollides intentarem definir els trets d'aquest tipus de contractació.

Els contractes d'arrendament en terres de regadiu a Manresa eren molt simples, solament detallaven la durada i la renda anual que havien de satisfer. Vegem el text d'un contracte privat a Manresa:

"Dich jo lo baix firmat, que arrendo per lo temps de sinch anys tot aquell camp de un jornal y mitg de llauradura poch mes o menos, situat a la partida de Viladordis, a Valentí Rovira, pagès y a Josep Rovira, pare de dit Valentí, quals me prometen pagar tots anys comensan lo dia de Tots Sants de 1768 la quantitat de 20 ll. dich vint lliuras y ditas si lo referit Valentí no me las paga me las deu pagar son pare dit Joseph ab pacte que si dit Rovira vol deixar lo camp acabat los sinch anys dega avisar lo any antes de acabar y jo dega fer lo mateix si len vuy treurer y per ser aixis ho firmo vuy dia 1 de Xbre de 1768. Dr. Joan Fruciel" (172).

El tret rellevant és la duració de cinc anys com a mínim que es perllongaven si cap de les dues parts no avisava a l'altra amb un any d'antelació.

Un altre contracte íntegre que coneixem fou passat per notari però una nota final indica que no havia tingut efecte. Probablement perquè era una forma d'obtenir diners avançats. L'any 1768 es firmava un contracte que començaria a córrer l'any 1773 del qual es començava a pagar la renda el 1768. Tot i així és un contracte de regadiu: s'arrendava un jornal de terra de regadiu a la partida de Puigberenguer amb l'únic pacte de conrear a "ús i costum de bon pagès". Era per cinc anys i la renda total 110 ll. (22 ll. anuals).(173).

Aquests exemples apunten cap un arrendament de duració de cinc anys i de renda en diner fix durant el període. Anem a veure referències indirectes que condueixen a una conclusió similar. Els plets de la Cúria del Corregidor per aquesta qüestió aporten informació:

-El corregidor ordena a un pagès que per Tot Sants deixi lliure la terra que conrea a instàncies del propietari. Havia estat llogat per cinc anys, per 20 ll. l'any i 5 quintars de palla i si alguna de les parts no volia continuar avisaria a l'altra en un any d'antelació. El paraire explica en el plet que el camp fou llogat l'any 1764 i deixat continuar l'any 1769, però que ara el volia treure. Argumentava: "que es estilo de esta ciudad que los campos que se conceden en arriendo por tiempo de cinco años, finidos que sean continuando el conductor sin expreso convenio de tenerle por determinado tiempo esta a la voluntad del dueño removerle en cada año, como a lo del citado conductor igualmente dejarle" (174).

-El 1770, es llogava un camp a Viladordis d'4 jornal per cinc anys i 12 ll. l'any (175).

-La Priora del Convent dels Angels havia llogat un Camp a l'Atalaia de novembre del 1762 a octubre del 1770 per 14 ll. l'any (176).

-De mitjan segle XIX es conserva un "Llibre de lloguers de Manel Solernou" en el qual anota els ingressos derivats dels lloguers de cases i camps (177). En el quadre 5.29 es recullen aquestes dades. Es tracta d'adonar-nos que els contractes continuaven essent a curt termini a mitjans s. XIX i la renda en diner. Com que hem recollit pocs anys a part del canvi sovintejat d'arrendataris, poc més es pot extreure.

Aquestes dades escadusseres permeten concloure que el contracte de les terres de regadiu era l'arrendament en diner a curt termini, que solia tenir una durada fixa de cinc anys renovable automàticament per un altre si cap de les parts no avisava a l'altra (178). Aquest tret, i el caràcter privat d'aquesta contractació, sembla que es va mantenir inalterable almenys fins la primera meitat del s. XIX.

En un altre capítol -el 3- ja hem constatat el procés de concentració que es produí en el regadiu a mans dels grups socials benestants de la Ciutat, els quals asseguraven mitjançant aquest contracte l'extracció d'excedent tant de la pagesia com de l'artesanat urbà que havia de recórrer a la burgesia per aconseguir un camp per conrear. Caldria per definir el volum de la renda extreta seguir l'evolució de la renda en diner pagada pels contractes i relacionar-la amb la corba dels preus. Els protocols notariais no permeten seguir aquesta evolució amb facilitat i els arxius particulars consultats no han permés respondre aquesta qüestió.

QUADRE 5.29

Arrendaments de peces de terra de Manel SOLERNOU, 1840-1855.

ANYS	PEÇA DE TERRA	ARRENDATARIS	LLOGUER ANUAL	LLIURES/JORNAL
1-XI-1846-1852	Olivar Creu Coll Manresa	Valentí Tatgé	5 ll. 5 s.	
1846-1852	Camp al Guix	Josep Santane (un troç) Valentí Brucart (un troç)	22 ll. 26 ll.	
1845-1848 1848-1852	Camp al Colomer	Josep Prat i Narcís Enrich Ventura Serra	46 ll. 46 ll.	
1846-1848 1849-1852	Camp a les Cots	Salvador Segarra Id.	26 rals 30 rals	13,8 ll. 15,9 ll.
1846-1853	Camp al guix	Ignasi Trape Maurici Trape	26 rals 13 rals.	
1845-1852	Camp Mas d'en Pla	Joan Valldaura	40 rals.	21,2 ll.
1846-1852	Camp Junçà	Anton Nogueras Tomàs Figueras	20 rals 24 rals	5,3 ll. 6,4 ll.
1846-1849 1849-1852	Camp Can Font	Joan Solernou Francesc Bohigues	53 rals 53 rals	23,3 ll. 23,3 ll.
1846-1851 1851-1852	Camp del Soquet	Francesc Verdaguer Josep Graner	30 rals 32 rals	
1846-1852	Camp Saltant de l'aigua	Magí Cots	75 rals	19,9 ll.
1846-1852	Camp del Pèlec	Maurici Rubinat (part)	30 rals	48,5 ll.
1846-1848		Moncunill (part)	17 rals 18	
1849-1850		Josep Prat (part)	27 rals	
1850-1853		Miquel Sucres (part)	27 rals	
1846-1852		Vda. de Josep Bosch (part)	60 rals.	
1846-1850		Francesc Carreras (part)	30 rals	
1851-1852		Ignasi Masachs (part)	30 rals.	

5.3 L'ENDEUTAMENT ESTRUCTURAL.

En aquest apartat s'analitzen dues qüestions: en primer lloc el caràcter estructural i usurari de l'endeutament i el seu paper dins el de l'estructura agrària bagenca i en segon lloc una anàlisi detallada dels mecanismes d'endeutament detectats al Bages des de la perspectiva jurídica, i sobretot, de la pràctica històrica.

L'estructura de l'explotació de la terra estudiada abans mostrava com la majoria dels explotadors de terra no arribaven al mínim necessari per a la subsistència i bona part d'aquests es trobaven dins dels límits de la molt petita explotació. D'altra banda, el vi, producte fonamental d'aquestes explotacions, s'havia de comercialitzar i a partir d'aquí, depenia dels preus d'un mercat que el petit productor no controlava. En aquesta situació la recerca de treball assalariat -masculí als masos de les rodalies o femení en treballs tèxtils- era una sortida sovint insuficient per a la reproducció de la petita explotació; no solament en la subsistència quotidiana sinó també en les estratègies de col·locació dels fills i en els aspectes religiosos de la comunitat -enterraments, misses, cultes etc. Per garantir la reproducció la petita explotació havia de recórrer a l'endeutament en les seves fórmules més diverses. Un element a destacar és l'endeutament pel consum -no per la producció- de caràcter estructural que va implícit en la pròpia estructura agrària. Aquest recurs a l'endeutament augmenta el volum de renda que l'explotació agrícola cedeix a d'altres grups socials, i un augment progressiu de l'endeutament que pot conduir a la pèrdua definitiva de la propietat de la terra. Veurem exemples que així es produeix. En aquesta perspectiva, la petita explotació hagués desaparegut i la concentració de la propietat haguera ocasionat un canvi d'estructura de la propietat.

És obvi que, malgrat aquest endeutament estructural, aquest procés de concentració no sols no es produí -tal vegada si exceptuem el regadiu de Manresa que té altres connotacions no agrícoles- sinó que la petita explotació es consolidà. Els deutes no s'eliminaren, el flux de renda cap a altres grups socials prestadors continuà i augmentà, però les circumstàncies diverses de les famílies pageses va permetre una circulació continuada dels deutes d'unes a altres segons si la situació familiar era millor o pitjor. Una conjuntura familiar favorable -estratègies familiars acertades, rendiments i preus elevats etc- a la qual cal incorporar una autoexplotació màxima de la unitat familiar en la línia apuntada en altres llocs, podia permetre tor-

nar préstecs o comprar terra a una altra família que la seva conjuntura no fos tan favorable. Pocs anys després la situació es podia invertir i la família amb dificultats, després d'un esforç enorme, recupera tot allò que havia venut o tant sols eliminava els seus deutes. Es produí així un procés de circulació interna dins del propi grup social que, per una banda garantia el flux de renda cap a altres grups i per l'altra, l'autoexplotació de les petites explotacions per sortir d'una situació de dificultat de la qual era impossible emergir i que, en definitiva, contribuïa a augmentar el volum d'aquell flux. En aquest sentit caldrà estudiar alguns tipus d'endeutaments.

Aquest caràcter estructural ja era assenyalat per Marx quan definia el capital usurari com a forma característica del predomini de la petita producció (179). Per nosaltres l'endeutament té també caràcter usurari coincidint amb Terrades "s'origina degut a uns dèficits de subsistència i no degut a una crèdits per la producció. Per tant, com que el préstec no entra necessàriament en un procés d'augment de valor, qualsevol interès esdevé usura" (180). Tot préstec l'interès del qual és simplement una disminució del valor d'una explotació és usurari sigui l'interès que sigui. Aquest estarà en funció de la plus-vàlua de l'explotació agrícola, més enllà d'aquest màxim el camperol pot preferir abandonar l'explotació (181). En aquesta línia no estem d'acord amb Fernández de Pinedo que considera usura quan els interessos són alts -què vol dir "alts" en una societat determinada?- (182), ni en Claverol que la defineix "en su sentido más amplio, propio de la época, de logro, beneficio o interés" (183).

L'endeutament no és un tret característic solament de la petita explotació. Cal estendre els plantejaments que hem fet a la petita menestralia urbana, que té uns comportaments similars a la petita explotació pagesa. L'endeutament d'alguns masos mereix una anàlisi a part, els quals acabaran desapareixent en benefici de la burgesia urbana i de l'Església, i fins i tot de sectors de la noblesa.

El caràcter estructural i usurari permet convertir l'endeutament, en un element important de l'extracció d'excedent tant de forma directa -els interessos pagats- com indirecta -augment de l'autoexplotació per fer front-. En contraposició d'aquesta necessitat, calia que aparaguessin els grups socials capaços de prestar. Segons el tipus de mecanisme utilitzat serà un o altre, però la societat bagenca definirà institucions que es sustentaran damunt de la necessitat estructural del préstec: els beneficis eclesiàstics

les Causes Pies per donzelles maridar i bona part dels ingressos eclesiàstics es mantindran amb pensions de censals. Sense aquesta necessitat estructural, aquestes institucions no haurien sobreviscut. I calia que aquesta necessitat es reproduís per a reproduir-se també les institucions.

A nivell metodològic es presenten diverses dificultats derivades en part de les fonts utilitzades. Hem utilitzat fonamentalment els protocols notarials -buidatge de 1770 i 1850- i el llibre Mestre de Censals de la Seu (184). Hem buidat les escriptures de censals, vendes a carta de gràcia, deutoris, compra-vendes etc. i, a part de poder definir els contractes i el predomini d'un o altre, les escriptures no recullen la història de l'endeutament. Normalment especifiquen els motius de l'operació i gràcies a ells es pot reconstruir parcialment la història, però mai hi ha notes sobre l'evolució posterior. La firma d'un préstec, a partir d'aquesta situació, no permet saber si es tracta d'augment d'endeutament o d'un préstec per invertir, ni conèixer el futur del mateix. Aleshores podem parlar d'endeutament i en realitat és possible que s'estigui produint un altre fenomen. Un buidatge molt més extensiu podria resoldre aquests problemes però caldria una inversió de temps molt important.

Aquesta problemàtica del desenllaç dels deutes es recolzada per l'estudi dels conflictes de deutes suscitats de 1770 a 1774 a l'Arxiu de la Cúria, el qual obre llum als interrogants que abans no quedaven resolts (185).

Finalment hem utilitzat el llibre Mestre de Censals de la Seu de Manresa, en el qual estan anotats des de 1713 els censals creats per la Seu, a qui, història dels mateixos, data de consignació, data de lluïció si es produí, pensió que pagava i procedència del capital. Arriba fins ed 1876 data en què amb tinta blava diferent de la utilitzada fins aleshores s'anoten els censals lluïts. Al final del llibre s'anoten les peces de terra comprades, el motiu, el venedor, el preu i la venda en cas que s'hagués realitzat. No és, per tant, un llibre conjuntural, sinó el control de les rendes de censals i permet analitzar des de diversos aspectes els préstecs.

Sempre que ha estat possible s'ha intentat reconstruir històries familiars per tal de seguir l'evolució del deute: la qual cosa hem recolzat en els protocols notarials.

L'endeutament constitueix una autèntica teranyina entre grups socials i les figures jurídiques amagen a vegades l'autèntica realitat (un censal lluït per un comerciant pot ésser conseqüència de la venda d'una peça de terra d'un pagès a aquell per lluir deutes que es carrega el comerciant).

Descobrir-la no serà fàcil però per entendre l'estructura agrària bagenca és fonamental.

Els mecanismes d'endeutament que estudiarem al Bages seran els següents: els censals, les vendes a carta de gràcia (VCG), els debitoris i les compra-vendes.

5.3.1 Els censals (186).

El censal és un préstec legal, per un temps indefinit (fins que el censatari vulgui retornar els diners), sancionat públicament pels notaris, pel qual es paguen interessos anuals, sota la hipoteca de la generalitat de béns o d'alguna finca en particular (187). La diferència amb el cens consignatiu castellà, almenys a nivell jurídic, és que en el censal es distingia el crèdit de la pensió i de la hipoteca, mentre que en el cens consignatiu no hi havia un deutor personal "sino que es la propia cosa la gravada con la pensión, sin existencia de relación personal" (188). La hipoteca que s'establia no cobria el capital -a tornar segons la voluntat del censatari- sinó les pensions. La figura catalana donava molt més joc a la pràctica quotidiana que el seu homònim castellà i, per tant, una circulació més ràpida ja que no tenien lligams directes amb la peça de terra hipotecada.

La filosofia de l'Església no permetia el préstec i, per tal de camuflar aquesta pràctica, es generà un llenguatge eufemístic que confonia la finalitat del contracte (189). Es simulava una venda, qui rebia els diners venia a qui els deixava el dret a cobrar un interès i qui deixava els diners comprava el dret a cobrar l'interès. Aquest s'anomenava pensió. La creació del censal rebia el nom d'"encarregació" i el retorn del capital prestat, redempció, lluïció o quitació. Una variació del censal era el violari que es caracteritzava en l'extinció del préstec sense retorn del capital al cap d'una o dues vides del censatari i els seus successors. La pensió solia ésser més elevada (190).

Brocà assenyala que a Catalunya no regeix el "motu proprio" de Pius V, segons el qual el diner s'havia de rebre en el moment de firmar el contracte. Aquesta particularitat va permetre la creació de nous censals a partir de pensions vençudes i la conversió de qualsevol deute en un altre tipus de deute o el retorn fragmentat dels diners (191). El marge de maniobra que permetia aquesta particularitat influí amplament en el contracte al Bages.

Els trets essencials del contracte eren doncs: préstec de diners a un interès determinat, retorn indefinit d'aquells mentre es satisfés l'interès pactat i hipoteca general de béns que sols garantien les pensions vençudes i no el capital.

Quatre elements, a voluntat de les parts, modificaven o feien més oneros el contracte: l'interès, la hipoteca, les fiances i el pacte de millora.

-L'interès del censal. Brocà creu que "la pensión ha de ser razonable, es decir arreglada a la costumbre del país, pues las leyes no fijaban su proporción con el capital" (192). Gairebé tots els autors donen referències de fixació per part de la corona de l'interès vigent. Garcia Sanz diu que al s.XIV era del 7,14 %, al XV, del 5 %, al XVI, del 6,66 %, al XVII, del 5 % i al XVIII, del 3 % (193). Els violaris es mantenien en el 14,3 %.

A Catalunya la reducció fou més tardana. L'aplicació del 5 % es va mantenir fins la Pragmàtica del 9 de Juliol de 1750, en què es reduí al 3 % com ja s'havia fet als altres pobles de la Corona. Es plantegen dues qüestions: si aquest interès fixat es complia a la pràctica i les conseqüències de la reducció.

Per Garcia Sanz, s'ha comprovat que l'interès patia pressions diferents i oscil·lava segons les circumstàncies econòmiques de cada lloc i cada moment (194). Suau exposa per Mallorca una reducció del 8 al 5 % a finals del s.XVII, però el 1726 encara subsistien interessos del 8 % (195). A Galícia, malgrat el caràcter oficial del 3 % no és estrany trobar interessos més baixos del 2,5 % i el 2,25 % (196). Al partit d'Erandiò al País Basc l'interès dels censals calculats per dècades evoluciona del 2,51 % a un màxim del 4,46 % (197).

Al Bages, en canvi, en la documentació sobre censals utilitzada, sembla que es compleixen amb tot rigor els percentatges establerts, és a dir, el 5 % per abans de 1750 i el 3 % per després. Els 45 censals creats el 1770, tots són al 3 %. La comptabilitat de la Causa Pia Vila del Soler ja estudia en referir-se al cobrament de pensions, indica que va haver-hi reducció del 5 al 3 % i els censals anotats i els ingressos concorden amb aquesta pràctica (198). Dels pocs censals que el llibre Mestre de la Seu anota el capital junt a la pensió, l'interès rebut correspon sempre al 5 o al 3 %. En un hi trobem la següent nota: "Se adverteix que sent est lo primer censal que se ha esmersat despres de la publicacio de la Real Pragmatica sanció acerca la reducció dels censals a tres per cent, en lo acte de dit esmers hi es la promesa que en cas que sa Magestat moderas dita Pragmatica,

o per algun temps permetes los esmersos de censals a 5 % pagaran per rahó de dit censal los 5 % o alló per cent a que se permetra fer dits esmersos fahedors" (199). El text indica un acatament de la praqmàtica i, al mateix temps, l'intent d'introduir una clàusula que modifiqués el percentatge si canviessin les lleis. Als contractes de 1770, aquesta clàusula no l'hem trobat pas.

Podem afirmar que al Bages, l'interès aplicat als censals tant a nivell notarial com en documentació privada, es corresponia amb el que estava fixat legalment.

Tot i així caldria estudiar els llevadors i especialment les trameses de capital per detectar si es lliuraven menys diners dels que constaven oficialment. Caldria també valorar com un interès no quantificable les relacions de dependència que el préstec o la perspectiva d'aconseguir-lo podia ocasionar.

Més difícil de determinar sense estudiar arxius privats són les conseqüències d'aquesta reducció. Torras, quan estudia la família Padró d'Igualada, ha constatat que abans de 1750, totes les operacions de préstec es feien mitjançant censals, de 1750 a 1780 no n'hi ha cap i a partir de 1780, els préstecs són privats. El 1768 havien lluit el 84 % dels censals que posseïen i sembla que la inversió es destinà a la compra de terres, establiments d'aigua i concessió de terres a rabassa. Conclou que la rebaixa del 5 al 3 % va permetre que els capitals es desviessin cap a l'agricultura o a la indústria (200). Aquesta opinió concorda amb la de Ramon Lozano de Dou de Cervera que el 1809 afirmava: "Gran parte del atraso que padeció Castilla se ha atribuido a que dando los juros siete por ciento se desvió a ellos el dinero, que debía emplearse en el adelantamiento de agricultura, artes practicas y comercio. Por la misma razon perjudicó el rédito del dinero a censo en cinco por ciento y en todas partes, pero especialmente en Cataluña desde la rebaja del cinco al tres por ciento ha sido rapidísimo el progreso de la industria" (201). Però a Castella la rebaixa havia estat anterior i la prosperitat no s'havia produït.

Giralt creu que una conseqüència de la reducció fou la decadència de la institució a excepció potser de les comunitats religioses i la recerca d'altres sortides pel capital (202). Caldria estudiar casos concrets com ha fet Torras sobre el Padró per clarificar el problema.

Al Bages és probable que es produís el que ha assenyalat Giralt. L'evolució del capital total invertit a censal per la Seu de Manresa fou el se-

güent:

<u>Any</u>	<u>Capital</u>	<u>Índex</u>	<u>Índex en cadena</u>
1712	121719,8 ll.	100,-	100,-
1720	147615,5 ll.	121,3	121,3
1730	167518,1 ll.	137,6	113,5
1740	219161,1 ll.	180,1	130,8
1750	252763,- ll.	207,7	115,3
1760	281547,5 ll.	231,3	111,4
1770	303515,9 ll.	249,4	107,8
1780	315009,4 ll.	258,8	103,8
1790	332233,6 ll.	272,9	105,5
1800	350964,6 ll.	288,3	105,6

D'aquestes dades es desprèn que el tall de 1750 no significà pas disminuir el capital, sinó tot el contrari. A llarg termini el creixement s'alentí: en quaranta anys el capital s'havia doblat i en cinquanta encara no s'havia multiplicat per tres, en xifres absolutes de 1712 a 1750 s'incrementà el capital en 130000 ll. i fins a 1800 no arriba a les 100000. Disminució de ritme però no sabem si solament degut a la reducció d'interès.

Un altre element que pot complementar aquesta anàlisi és la inversió de capitals en terres per la Seu:

<u>Any</u>	<u>Compres</u>	<u>Capital</u>
Fins a 1720	7	8062 ll. 17 s.
1721-1730	5	7199 ll. 18 s.
1731-1740	17	25528 ll. 7 s.
1741-1750	8	14442 ll. 3 s.
1751-1760	3	2980 ll. 19 s. (*)
1761-1770	7	3564 ll. 15 s.
1771-1780	3	1600 ll. (*)
1781-1790	3	3500 ll.
1791-1800	1	231 ll. 18 s.

(*) Una compra no consta preu.

La màxima inversió de capitals en terres no és com es podia esperar a partir de 1750, a conseqüència de la reducció de l'interès dels censals, sinó en les dècades 1730-1740 i 1740-1750 que -molt per damunt de la resta s'arriba a 25528 ll. i 14442 ll., les altres dècades no s'arriba a 10000 ll. Més aviat sembla que la reducció de l'interès forçava a invertir el capital en censals per refer el volum de renda anterior (203).

En aquesta institució eclesiàstica, la reducció de l'interès no va afectar el seu volum de censals sinó que va continuar augmentant-lo al mateix temps que reduïa el volum d'inversió en terres.

La Causa Pia Vila del Soler que estudiarem al capítol 6, reinvertí pensions en forma de capital per augmentar la renda (204), però els censals

continuarem essent l'eina predominant. A l'Hospital de Sant Andreu, i ho veurem més endavant, els ingressos provinents de les pensions era el més important.

Si deixem de banda les institucions eclesiàstiques, el capital laic invertit en censal al Bages a partir d'alguns inventaris, no va ésser mai important ni abans ni després de la reducció. Alguns exemples així ho indiquen:

	Capital	Pensions
Mas Canals de Montesquiu 1699	1220 ll	61
Miquel DALMAU Blanquer 1712	1636 ll	81 ll 17 s
Tomas MOLLET Dr. Medicina 1719	2384 ll	119 ll 4 s
Manuel CALCINA Ciutadà Honrat 1734	942 ll	47 ll 2 s
Maurici SOLER, Blanquer 1737	1060 ll	53 ll
Joan Bta. SOLER, Blanquer 1745	291 ll	14 ll 11 s
Agnès PARERA filla de veler 1777	2487 ll 11s	74 ll 12 s
Josep A. SOLER DE LA PLANA 1792 ciutadà honrat.	6369 ll 15s 4d	191 ll 1 s 11d

Aquests individus, membres de la burgesia local o de la petita noblesa, tenien poca quantitat de diner invertit a censal si es compara amb la quantitat de terres que posseïen o capital invertit en altres negocis.

Agnès Parera, per exemple, tenia invertit en una companyia de velers 31025 ll 10s (205). Els diners invertits pels Soler de la Plana són una ridícula al costat de 22593 ll 15s. de diner efectiu, 7500 ll invertides en companyies i una capacitat d'embotar vi a l'any de 1181 carques de vi (206).

Caldria aprofundir a partir d'exemples concrets la incidència de la reducció però a partir de les dades aportades veiem que afectà poc a les institucions eclesiàstiques estudiades. El capital privat, en canvi, ja tenia d'entrada pocs diners invertits en aquests tipus de préstecs que representava un caracter marginal dels seus ingressos. El canvi en el mecanisme del préstec es produiria ben entrat el segle XIX amb la substitució dels censals pels debitoris.

-La hipoteca. El préstec de diners veuria garantit sempre per una hipoteca que podrà ésser general sobre tots els béns o una finca en particular. El caracter general era més ambigu i podia permetre augmentar l'endeutament amb els altres prestadors sense saber-ne. El 1770, de 45 creacions de censal, 41 obliquen tots els béns (el 91,1% dels casos), mentre que en quatre ocasions s'hipoteca una peça en concret.

La tendència i millora de la garantia pel prestador fou de concretar la hipoteca en una finca concreta. El 1850, els 16 censals creats hipotequen

una peça de terra o una casa. L'evolució en aquest sentit és clara (207).

-Els fiadors. Simplement garantien el préstec. Si el principal o el que havia rebut els diners no pagava se n'havien de fer càrrec els fiadors o fermances. Aquest problema es plantejà entre Josep Santamaria, pagès de Súria que no podia pagar i les dues fermances, Jaume Vilella i Aleix Pla que, a falta de béns d'aquell, havien de pagar les pensions (208). Anava lligat però als béns que posseïa el censatari si eren suficients o no per cobrir el préstec.

A vegades però, es firmava com a fiador i a continuació es redactava una altra escriptura en què el censatari es comprometia a lluir el préstec a un temps determinat i/o treure indemne al fiador de la firma (209). Al Bages aquest tipus d'escriptures no abunden però se'n troben algunes. Jaume Puig, pagès de Mura que havia firmat com a fermaça per Jaume Soler, pagès i hereu del Mas Soler de Mura, ho havia fet amb la reconeixença de que en Soler quitaria el censal en el termini de quatre anys i si no ho feia li donaria 10 Q. de terra per rompre del mas i el censal se l'encarregaria en Puig (210).

-El pacte de millora. Si els eufemismes lingüístics havien desdibuixat el censal com a préstec, la clàusula del pacte de millora acabava amb la pretesa capacitat del censatari de retornar els diners quan volgués. Consistia en pactar que en un nombre determinat d'anys, el censatari milloraria la seguretat del censal amb la hipoteca de noves finques o amb l'augment del nombre de fiadors. Si no ho feia havia de pagar una multa que equivalia al capital del censal, és a dir, és llua. Es convertia així en un préstec a curt termini (211).

El 1770, el pacte de millora estava totalment generalitzat:

	<u>Censals</u>	<u>%</u>
-Millorar hipoteca	2	4,4
-Millorar hipoteca dins 3 anys	18	40,-
-Millorar hipoteca dins 4 anys	17	37,8
-Millorar hipoteca dins 10 anys	1	0,2
-No consta	7	15,6
	<hr/>	<hr/>
	45	100,-

La millora s'havia de fer al cap de tres o quatre anys, en el 77,8 % dels casos. El 1850, les 16 creacions pacten millora en 12 ocasions (2 a 2 anys, 4 a 3 anys, 4 a 4 anys i 2 a 5 anys).

Cal preguntar-se sobre l'aplicació pràctica d'aquesta clàusula. En els protocols de 1770 i altres documents hi ha referències a la necessitat de

complir-la:

-Joan Cases, pagès de Manresa va crear a favor de la vídua de Magí Vi- lar i Font, ciutadà honrat, un censal de 975 ll. de capital i 29 ll. 5s. de pensió l'any 1761. Es comprometeren a millorar-lo en un termini de tres anys. Havien passat vuit anys i per això, mitjançant la justícia, requerien el compliment de la clàusula o el pagament de la multa (212).

-Joan Vilatersana, pagès, hereu del Mas Oms de Monistrol de Calders, havia creat un censal a Antoni Planell i Pahissa, pagès de Mura, de 1095 ll. i 32 ll. 18s. de pensió amb la clàusula de millora de les hipoteques i fiances dins dos anys, la qual cosa no havia realitzat i es requeria que ho fes o que pagués la multa (lluïció del censal) (213).

El pacte de millora era una amenaça pels censataris i la clàusula neces- sària per convertir un préstec de durada indefinida en un préstec a curt termini. Per un petit pagès o un artesà, era difícil augmentar la hipoteca o les fermances que demanava el prestatdor, perquè tenia pocs béns i, de- rivat d'això, li costava trobar nous fiadors.

A/ Els censalistes.

Estudiarem tres aspectes: per una banda els grups socials que deixen di- ners a censal, per l'altra, la importància de les pensions sobre la renda total d'aquests grups, i en darrer lloc, l'origen del capital deixat a cen- sal.

El censal era un instrument jurídic utilitzat per tots els grups socials. La forma més típica i la més generalitzada consistia en el préstec dels di- ners; altres, més sofisticades, consistien en la conversió d'un deute o d'un preu en capital que produeix una renda o censal. Aquesta versatilitat obli- ga a relativitzar algunes creacions de censal.

En línies generals, a la segona meitat del XVIII i primera meitat del XIX, el censalista més important és l'església i totes les institucions que al seu voltant es desenvolupen (beneficis eclesiàstics, Causes Pies, Confra- ries, Hospitals etc.), a continuació molt allunyats, cal situar els altres grups socials benestants, ciutadans honorats, burgesia urbana i hisendats rurals. Cal remarcar que és gairebé un monopoli eclesiàstic (214). Algun autor l'ha classificat de "banc de crèdit de l'època" (215).

Els eclesiàstics formaven part de la classe dominant bagenca, garantien

l'alienació ideològica i participaven de l'extracció d'excedent, que no passava per la propietat de la terra, sinó per la seva qualitat de prestadors

En el capítol següent veurem els lligams de parentiu i la contribució a la seva reproducció.

Des d'aquesta perspectiva la renda derivada dels censals de les institucions eclesiàstiques ocupava una part important i caldria demanar als historiadors més interès pel concepte "censal" a l'hora de definir els ingressos eclesiàstics, a vegades diluït en altres apartats (216.).

Alguns exemples d'altres indrets i després del Bages, mostren clarament aquesta importància:

-Un Memorial del braç eclesiàstic el 1716 deia: "convirtiendó la mayor parte de sus rentas en censos y censales que se perciben de los seglares" (217).

-En el període 1805-1816, a la Diòcesis de Barcelona, els censals significaven el 43,5 %. Eren el primer ingrés seguit dels delmes amb el 34,3 % (218).

-Al País Basc, pel clergat regular de Lequeitio, els censals suposaven el 1801 el 43,1 % dels ingressos i a Motrico, el 1779, el 57,7 % (219).

-Pels convents barcelonins, l'estudi d'E. Badosa aporta dades interessants sobre els ingressos que significaven els censals per a aquells:

.Vall Hebron:	1757-1761	39 %	/	1829-1833	30 %
.Agustins calçats:	1794-1798	27 %	/	1814-1818	21 %
.Jonqueres:	1838	36 %	/	1855	32 % (220)

L'ingrés significava la tercera part de la renda d'aquests convents.

Al Bages podem centrar-nos en tres exemples: la Seu de Manresa, l'Hospital de St. Andreu i St. Benet de Bages.

Coneixem els ingressos de la Seu de Manresa l'any 1841, en un estat que es realitzà per definir el que estava subjecte a desamortització i el que no ho estava. Per aquest motiu pot ésser que no reculli fidelment la realitat (221). Les entrades de les Quotidianes Distributions i del Cabildo es recullen en el quadre 5.30

El quadre presenta alguns problemes interpretatius. En els censals de les Quotidianes es declara un ingrés corrent, pensions endarrerides i pensions incobrables. El segon capítol dels censals de les Quotidianes, el més important dins dels censals, no creiem que es refereixi a pensions acumulades perquè aleshores no donaria el capital total invertit, sinó simplement el total dels endarreriments, per altra banda un balanç dels ingressos anuals

QUADRE 5.30
Ingressos de la Seu de Manresa el 1841.

QUOTIDIANES DISTRIBUCIONS			
CONCEPTE	CAPITAL	RENDA	%
Lloguers de cases		2629 rals	2,3
Terres		29237 rals	20,9
Censals	352000	10560 rals	9,1
Pensions endarrerides	2515200	75460 rals	65,-
Pensions incobrables	106666	3200 rals	2,8
TOTAL		116086 rals	
CABILDO			
Lloguers de cases		1336 rals	20,2
Terres		960 rals	14,5
Censals		4305 rals	65,2
TOTAL		6601 rals	

teòrics no hauria d'incorporar els diners que es debien d'altres exercicis.

Els censals, doncs, eren l'ingrés més important de les Quotidianes (el 76,9 %) i del Cabildo (65,2 %), dades que confirmen la importància dels censals en les institucions eclesiàstiques.

A St. Benet de Bages, en canvi, els censos i censals tenien una importància insignificant en el primer terç del segle XIX. El quadre 5.1 recull els ingressos i el quinquenni ^{que} assoleix el màxim percentatge es situa en el 2,4 %, el 1801-1805 i el 1820-1824. Eren molt més importants els ingressos procedents dels delmes.

A l'Hospital de St. Andreu de Manresa en canvi, els censals eren un ingrés fonamental (Quadre 5.31), significaven el 54,5 % del total anual i 47233 ll. de capital invertit a censal (222).

QUADRE 5.31
Ingressos de l'Hospital de St. Andreu de Manresa el 1834.

CONCEPTE	CAPITAL	RENDA	%
Terres		893 ll.10s.	34,4
120 censals	47233 ll.4s.	1416 ll.19s.11d.	54,5
Rifa de porcs		150 ll.	5,7
Almoines		90 ll.10s.	3,5
Part de les rendes d'un benefici per cuidar els malalts.		50 ll.	1,9
TOTAL		2600 ll.19s.11d.	

Els beneficis eclesiàstics, que estudiarem en el capítol següent, es mantien també a base d'invertir el capital en censals, igual que les Causes Pies. D'aquesta manera els censataris contribuïen de forma directa a mantenir

els fills segons de les classes dominants. En el llibre dels lloquers i censos del Mas Vila del Soler d'Artés de la segona meitat del segle XIX, estan anotades les "escriptures del benefici" que afavoria un capellà de la família. El capital era de 1755 ll. 10s. i estava deixat en 23 censals, el darrer dels quals havia estat creat l'any 1872, força després que l'any 1859 la família haqués aconseguit l'exempció de la desamortització (223). I hem escollit aquest exemple per a la pervivència íntegra de la institució. A Sallent, els censals eren la forma d'obtenir una renda per a mantenir els beneficiats i Canales assenyala també el mateix fenomen per la Diòcesi de Barcelona (224).

Els censals eren també la fórmula que permetia el manteniment de determinats rituals religiosos com a Sallent que es mantenien cercles de ciris davant de cada altar a partir de rendes d'alguns censals (225). I tenim notícia d'algunes confraries que part dels seus ingressos provenien també de pensions de censals (226).

Finalment, els censalistes dels censals creats l'any 1770 foren els següents:

-Beneficis eclesiàstics	6
-Comunitat de Preveres	13
-Causes Pies	5
-Rectors de poble	12
-La Seu de Manresa	2
-Administradors Capella de Valldaura	1
-Administradors Hospital d'Artés	1
-Convent de St. Francesc	1
-Confraria de St. Nicolau	1
-Pagesos	3

Dels 45 censals, 42 (el 93,3 %) eren creats per institucions vinculades a l'Església i solament tres per laics, en aquest cas pagesos.

Si fem la mateixa anàlisi de les 48 llucions i qui foren els receptors del capital tornat, la composició era la següent:

-Beneficis eclesiàstics	2
-Comunitats de Preveres	5
-Rectors	4
-Convents	4
-Causa Pia	3
-Paborde de la Seu	13
-Administradors de l'Hospital	3
-Administradors Capella de Valldaura	1
-Administradors Confraria de Sta. Anna	1
-Doctor en Drets	3
-Pagesos	4
-Cirucià	1
-Paraire	1

-Ciutadà honrat
-Teixidor de lli

2
1

En aquest cas, de 48, 36 (el 75 %) estaven vinculats a institucions eclesiàstiques i la resta a grups benestants de la societat baqenca.

A partir d'aquest recull de dades podem afirmar que fonamentalment les institucions eclesiàstiques utilitzaven el censal com a mecanisme d'obtenció d'ingressos, en definitiva una extracció de renda a altres grups socials.

Els censals no eren exclusius dels eclesiàstics. Cal valorar el pes que aquells tenien en els laics. S'haurien de fer estudis a partir de documentació privada per resseguir tota l'evolució o un buidatge exhaustiu a partir d'inventaris en els protocols notarials. A nivell d'aproximació hem intentat analitzar el fenomen a partir d'alguns d'aquests inventaris.

-El Mas Canals de Montesquiu de St. Joan de Vilatorrada tenia el 1699, 10 censals creats amb un capital de 1220 ll. que proporcionaven 61 ll. anuals de pensió (227).

-Miquel Dalmau, blanquer, membre de la burgesia manresana, tenia el 1712, 19 censals creats, amb un capital de 1662 ll. i 83 ll. 2s. de pensions anuals. Per contrastar amb aquesta quantitat posseïa 2485 ll. 16 s. en efectiu, 1013 ll. 15s. 7d. que diversos sabaters de Berga, Solsona, Sallent i Igualada li devien; posseïa abundants objectes d'or i plata, 34,5 jornals de terra entre regadiu i vinya, cases, hort i una adoberia al Torrent Mirabile, on desenvolupava el seu ofici (228).

-Tomàs Mollet, Dr. en medicina, un blanquer que havia escalat socialment a la categoria d'artistes, tenia el 1719, 24 censals creats per un capital de 2384 ll. que redituava 119 ll. 4s. a l'any. Tenia 26,5 jornals de terra, era propietari del mas Mollet, de diverses cases i una adoberia al raval de Valldaura (229).

-Emmanuel Calcina, ciutadà honrat, tenia el 1734, 942 ll. deixades a 13 censataris. Quantitat molt minsa si ho comparem amb la propietat de tres masos (Graell, Corrons i Pladesans a Salelles i St. Salvador de Guardiola), 7 jornals de regadiu a Manresa, 67 jornals de vinya a la cinquena part de fruits i una capacitat d'emmagatzemar vi de 180,5 cargues (230).

-Maurici Soler, blanquer del raval de St. Andreu, tenia creats 6 censals que suposaven 1060 ll. invertides en préstecs. A més posseïa, 9 j. de regadiu, 14 l. de vinya, el Mas Junyent de Camps, un molí polvorer a la vora del Cardener i una adoberia (231).

-Joan Baptista Soler, blanquer, el pare d'un dels velers més importants de Manresa, tenia creats el 1745, 3 censals de capital total 291 ll. Els

seus negocis estaven en altres activitats: seda, aiguardent, comerç de vi (232).

-El Mag. Sr. Joan Rou i de Pedrals, ciutadà honorat, domiciliat a Manresa, en el seu inventari de l'any 1765 no cita cap censal. És en canvi, propietari de terres sobretot (233).

-Joan March, botiguer, prenia inventari el 1777 dels béns de la seva muller Agnès Parera, filla d'un blanquer i pubilla. S'especifiquen 21 censals que signifiquen un capital de 2487 ll. lls. Contrasta amb aquesta quantitat, no solament les peces de terra i cases que aquella aportà, sinó que tenia invertit 34118 ll. amb una Cia. que formaven Magí Oms i Francesc Ignasi Oms, velers i retiraren 31025 ll. de la Cia. que el pare de l'Agnès formava amb Josep Soler, Josep Sacristà, Joan Suanya i Pau Sacristà. Com es veu les quantitats deixades a censal eren irrisòries (234).

-A l'inventari del Magn. Josep Argullol i Vidal, ciutadà honorat i domiciliat a Manresa, un dels individus de la petita noblesa local més importants, no hi ha cap referència a diners deixats a censal (235).

-Josep Antoni Soler de la Plana, un altre dels petits nobles locals importants, sabem pel seu inventari que tenia 6369 ll. deixades a censal, i alhora 7500 ll. invertides en diverses Cies., 22593 ll. 15s. en efectiu, 8 masos a diversos indrets, cases i terres a Manresa i l'element que sintetitza el seu poder econòmic, 52 bótes que podien emmagatzemar 1181 cargues de vi (236).

La conclusió que es desprèn de tots els casos és idèntica: els censals tenen en aquests grups socials molt poca importància al costat de les terres o de l'activitat industrial. Tal vegada, els inventaris no permeten copsar-ho, foren més importants a la primera meitat del segle XVIII i la reducció de l'interès i la dinàmica econòmica que proporcionava més beneficis en altres sectors, convertí, per aquests grups, la pràctica dels préstecs a censal en marginal.

B/ Els censataris.

Els estudiarem a partir dels creats l'any 1770 i 1850, i a partir del llibre Mestre de la Seu.

Els 45 censals creats l'any 1770 es repartiren entre les següents professions:

<u>-Pagès</u>	25
<u>-Artesans</u>	
.veler	6
.teixidor de llana	1
.teixidor de lli	1
.paraire	4
.clavetaire	1
.encepador	1
.mestre de cases	1
<u>-Altres</u>	
.comerciants	2
.apotecari	1
.vídua	1

El 55,6 % són pagesos i el 33,3 % artesans, especialment del tèxtil. El 1850 de 16, 10 -el 62,5 %- foren creats a pagesos. Aquestes dades mostren una situació contraposada als censalistes, els principals censataris són els pagesos i artesans.

El quadre 5.32 recull a doble entrada els censals creats a la Seu de 1713 a 1876 per professions i àrees geogràfiques. Si analitzem els totals, el 34,3% foren creats als pagesos (caldría afegir-hi 2,5% de pagesos amb mas), el 22,2% a artesans, el 13,8% a artesans del tèxtil, segueixen els desconeguts amb un 10,2% i després els comerciants, 8,5%. Si comparem amb la columna del capital que aquests grups han rebut de la Seu a censal es cospa una asimetria a favor d'alguns grups. Els comerciants, per exemple, el 8,5% dels censals signifiquen el 13,6% del capital o el 2,4% creats a la petita noblesa signifiquen el 8,3% del capital; en canvi el 22,2% foren creats als artesans i equival a l'11,4% del capital o els pagesos que guarden una relació de 34,4%/ 29,5% al contrari dels que tenen mas 2,5%/ 5,8%.

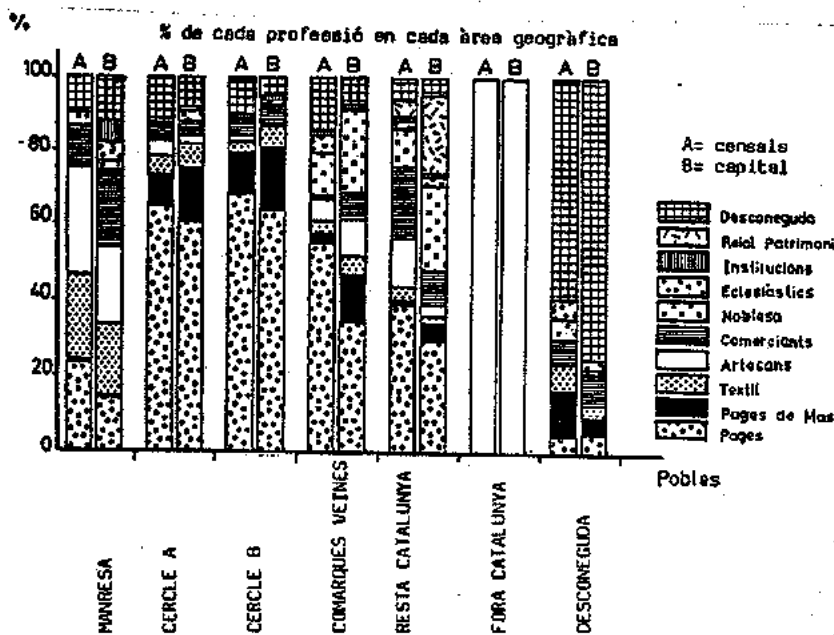
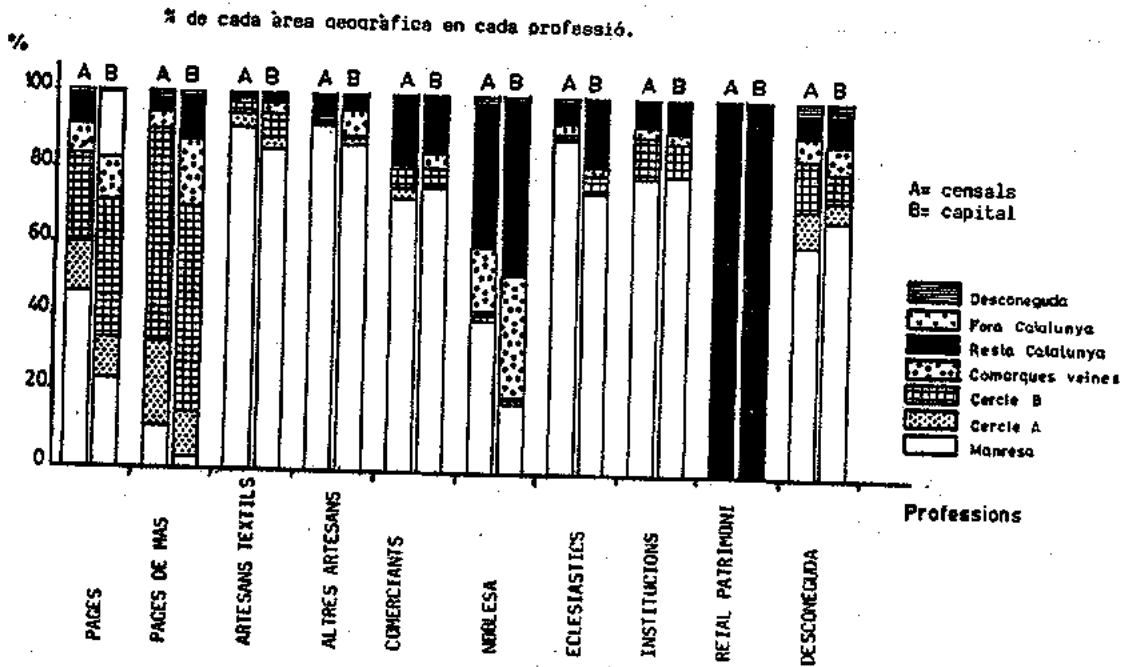
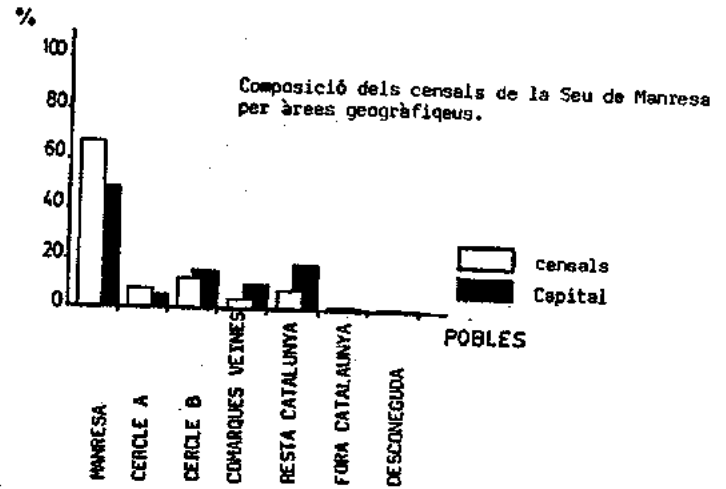
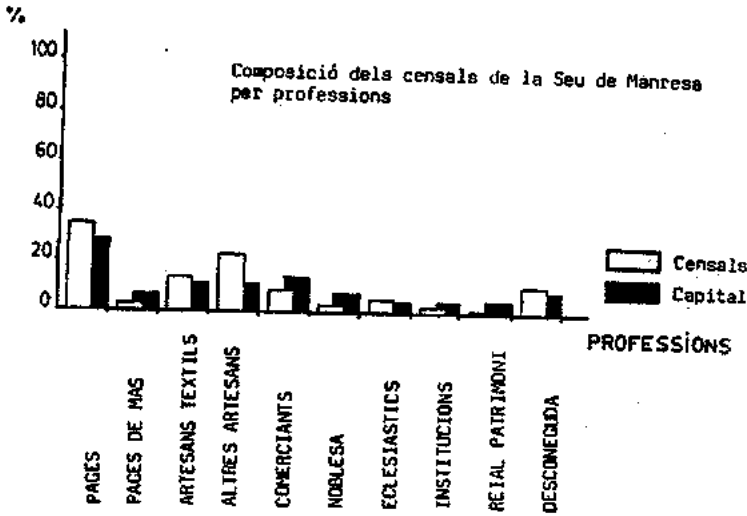
En tot el quadre apareix aquesta característica que es pot sintetitzar dient que els grups socials que ocupen el lloc més baix a l'escala social són majoritàriament els que reben més diners a censal però en petites quantitats, en canvi, pagesos de mas, comerciants i petita noblesa, en firmen pocs com a censataris però solen ésser de quantitats considerablement més elevades.

Si analitzem el quadre pels totals segons àrees geogràfiques, a Manresa ciutat és d'on són el 67,8% dels censataris, un 7,5% cercle A que equival als pobles i parròquies de la rodalia més immediata, un 12,7% del cercle B o la resta de la comarca, un 3,7% de comarques veïnes, un 7,5% de la resta de Catalunya i un 0,6% de desconeguts (237). El quadre 5.33 recull

PROFESSIO	BARCELONA				CERDANYA A				CERDANYA B				COMARQUES VETRES									
	CENS. (1)	(2)	EXTENSIO (3)	(4)	CENS. (1)	(2)	EXTENSIO (3)	(4)	CENS. (1)	(2)	EXTENSIO (3)	(4)	CENS. (1)	(2)	EXTENSIO (3)	(4)						
PAGES	447	23,5	46,4	59514,5	14,1	23,5	28022,3	60,3	11,1	240	67,2	24,9	85775,8	63,8	33,9	58	55,2	6,7	32016,4	36,5	12,7	
PAGES DE MAS	7	0,4	9,9	1000,7	0,2	2,1	6909,5	14,9	13,8	40	11,2	56,3	26705,8	19,9	53,4	3	2,9	4,2	9700,7	11,1	19,4	
ART. TEXTILS	351	18,5	90,5	89089,3	20,2	85,8	3223,6	6,9	3,3	13	3,6	3,4	5429,3	4,7	5,5	4	3,8	1,7	2880,7	3,3	2,9	
ARTESANS ALTRES	576	30,3	92,8	84453,1	20,7	86,7	1275,7	2,7	1,3	5	1,4	0,8	731,7	0,5	0,8	7	6,7	1,1	6890,7	7,8	7,7	
COMERCIENTS	174	9,2	73,1	86067,7	20,4	73,8	1912,7	4,1	1,6	13	3,6	5,5	6025,9	4,5	5,2	2	1,9	0,8	5375,7	6,1	4,6	
NOBLESA	27	1,4	40,9	12760,8	3,7	17,9	1028,3	2,2	1,4	1	0,3	1,5	150,7	0,1	0,2	12	11,4	18,2	22622,7	25,8	31,7	
ECCLESIASTICS	105	5,5	88,2	23512,6	5,6	75,8	140,7	0,3	0,5	1	0,3	0,8	3000,7	0,7	3,2	3	2,9	2,5	423,7	0,5	1,4	
INSTITUCIONS	35	1,8	79,6	17830,8	4,2	81,8	-	-	-	5	1,4	11,4	1535,7	1,1	7,7	1	1,7	2,3	800,7	0,9	3,7	
REIAL PATRIOMI	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
DESCORREGUDA	180	9,5	63,2	51552,6	12,2	64,2	3948,4	8,5	4,9	39	10,9	13,7	7036,3	5,2	8,8	15	14,3	5,3	7111,4	8,1	8,9	
TOTAL	1902	100,7	67,8	421780,7	100	49,3	46459,1	100	5,4	357	100	12,7	134389,1	100	15,7	105	100	3,7	87777,8	100	10,3	

PROFESSIO	RESTA CATALUNYA				FORA CATALUNYA				DESCORREGUDA				TOTAL								
	CENS. (1)	(2)	EXTENSIO (3)	(4)	CENS. (1)	(2)	EXTENSIO (3)	(4)	CENS. (1)	(2)	EXTENSIO (3)	(4)	CENS. (1)	(2)	EXTENSIO (3)	(4)					
PAGES	82	39,1	8,5	47255,3	29,2	18,7	-	-	1	5,9	0,1	200,7	5,4	0,1	963	34,3	100	25278,3	29,5	100	
PAGES DE MAS	3	1,4	4,2	5525,7	3,4	11,1	-	-	2	11,8	2,8	150,7	4,7	0,3	71	2,5	100	49990,3	5,8	100	
ART. TEXTILS	7	3,3	1,8	2455,2	1,5	2,5	-	-	1	5,9	0,3	100,7	2,7	0,1	388	13,8	100	99177,4	11,6	100	
ARTESANS ALTRES	22	10,5	3,5	4065,7	2,5	4,2	90,7	100	0,1	-	-	-	-	-	621	22,2	100	97464,1	11,4	100	
COMERCIENTS	40	19,1	16,8	16891,6	10,5	14,5	-	-	1	5,9	0,4	335,7	9,7	0,3	238	8,5	100	116606,5	13,6	100	
NOBLESA	24	11,4	36,4	34727,5	21,5	48,7	-	-	1	5,9	1,5	60,7	1,6	0,1	66	2,4	100	71348,6	8,3	100	
ECCLESIASTICS	8	3,8	6,7	5831,7	3,6	18,8	-	-	1	5,9	0,8	100,7	2,7	0,3	119	4,2	100	31007,3	3,6	100	
INSTITUCIONS	3	1,4	5,8	1629,7	1,7	7,5	-	-	-	-	-	-	-	-	44	1,6	100	21794,8	2,6	100	
REIAL PATRIOMI	9	4,3	100	35431,6	21,9	100	-	-	-	-	-	-	-	-	9	0,3	100	35431,6	4,1	100	
DESCORREGUDA	12	5,7	4,2	7879,8	4,9	9,8	-	-	10	58,8	3,5	2782,9	74,7	3,5	285	10,2	100	80311,4	9,4	100	
TOTAL	210	100	7,5	163691,7	100	18,9	50,7	100	0,1	17	100	0,6	3127,9	100	0,4	2804	100	100	855916,3	100	100

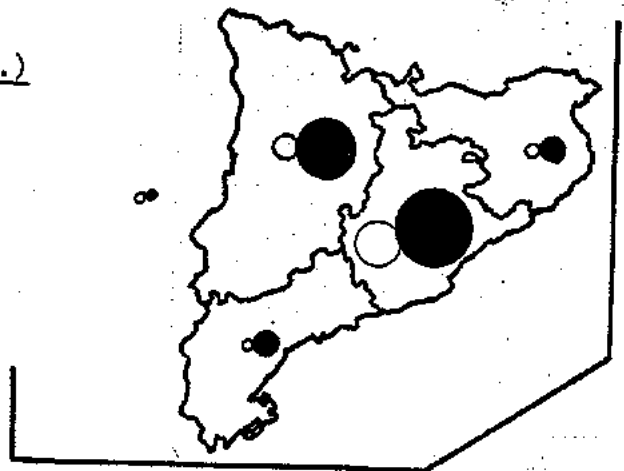
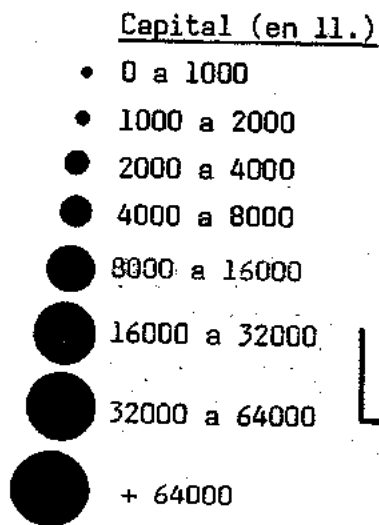
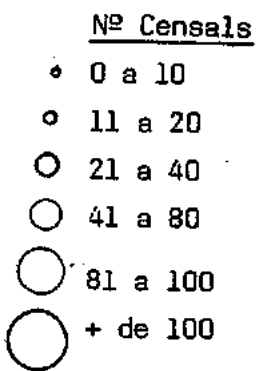
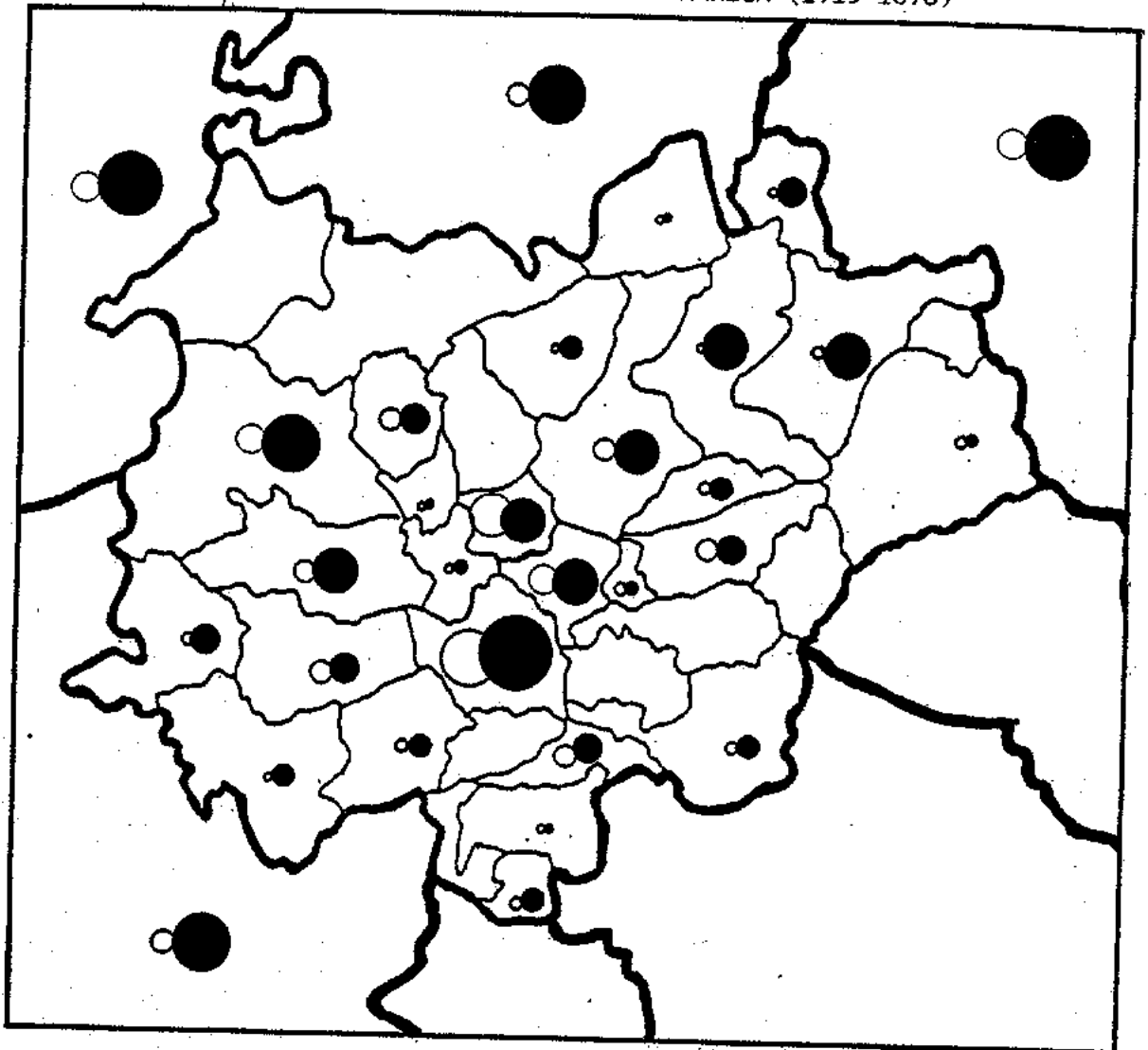
(1) sobre el total de censals per àrea geogràfica
 (2) % sobre el total de censals per professió
 (3) % sobre el total de capital per àrea geogràfica
 (4) % sobre el total de capital per professió.

Censatariis de la Seu de Manresa per nobles i professionals (1711-1876)

FOBLLE	PAGES	PAGES DE MAS	ALTRES ARTESANS	PROFESSIANS	NOBLES	INSTITUCIONS	DESCONEGIDA	TOTAL						
	CENS. CAPITAL	CENS. CAPITAL	CENS. CAPITAL	CENS. CAPITAL	CENS. CAPITAL	CENS. CAPITAL	CENS. CAPITAL	% (0) CAPITAL						
BARCELONA	147	59514,5	351	84453,1	174	86087,-	305	23512,6	35	17830,8	180	51552,6	1902	42180,7
BARCELONA	9	942,-	2	60,-							3	500,-	5	3950,-
BARCELONA	16	4268,6									1	40,-	13	1502,-
BARCELONA	30	8031,9	11	3163,6	8	1912,-	1	140,-			12	1392,9	22	10,4
BARCELONA	42	132,-									10	1705,5	81	21,3
BARCELONA	24	4420,-									3	350,-	15250	6,32
BARCELONA	8	1135,-											29	13,7
BARCELONA	6	2092,8											10	4,7
BARCELONA	135	2022,3	12	3223,6	8	1912,-	1	140,-			29	3948,4	6	2,8
BARCELONA	3	500,-	1	200,-	4	733,-					3	135,9	11	3,1
BARCELONA	1	1680,-	3	502,6	2	2460,-					2	451,7	8	2,2
BARCELONA	18	1856,-	1	58,-							1	30,-	22	6,2
BARCELONA	23	983,6	4	1460,-	2	1300,-	1	150,-			6	1760,-	37	10,4
BARCELONA	9	1320,5									1	30,-	10	2,8
BARCELONA	14	2409,-	1	117,-							1	550,-	18	5,-
BARCELONA	5	6985,-									1	200,-	10	2,8
BARCELONA	16	6760,-									2	151,-	32	9,-
BARCELONA	27	6529,2									2	357,-	28	7,8
BARCELONA	15	3170,-	1	100,-	1	41,-					2	300,-	18	5,-
BARCELONA	11	1768,4									2	200,-	20	5,6
BARCELONA	5	4014,-									3	224,-	29	8,1
BARCELONA	29	8916,5									1	80,-	26	7,8
BARCELONA	21	5671,7	1	187,-	13	6025,9	1	1000,-			3	224,-	4	1,1
BARCELONA	3	771,-	5	131,-							2	1050,-	7	2,-
BARCELONA	3	675,-									1	600,-	13	3,6
BARCELONA	5	736,5	1	200,-	1	41,-					2	1050,-	11	3,1
BARCELONA	15	2475,-	3	1500,-	1	600,-					6	1046,7	11	3,1
BARCELONA	3	132,-									1	70,-	9	2,5
BARCELONA	3	450,-	1	1166,7							1	70,-	4	1,1
BARCELONA	8	2635,-									39	7036,3	357	134389,1
BARCELONA	3	520,-	13	5429,3	13	6025,9	1	1000,-			5	1535,-	4	1,1
BARCELONA	240	89775,8	40	26705,8							4	1590,-	23	21,9
BARCELONA	8	923,7	1	9000,-	1	450,-	8	9397,-			4	1590,-	6	3,6
BARCELONA	40	16416,-	1	100,-	1	4925,-	1	8925,-			6	3950,-	53	50,5
BARCELONA	10	6076,7	3	2690,-	4	6300,-	3	4300,-			5	1571,4	29	27,6
BARCELONA	58	38016,4	4	2880,-	7	6850,-	12	22622,-			15	7111,4	105	8777,8
BARCELONA	17	3046,-	3	263,5	19	10365,-	21	27527,5			8	4698,8	97	46,2
BARCELONA	45	30970,3	2	680,-	4	586,7	1	1200,-			1	100,-	56	26,7
BARCELONA	2	1088,-			7	1013,-					1	24,-	12	5,7
BARCELONA	15	1131,-	2	1511,7	13	5413,6	2	6000,-			2	3037,-	37	17,6
BARCELONA	3	840,-	7	2455,2	22	4065,-	40	16991,6			3	1629,-	8	3,8
BARCELONA	82	47255,3	3	5525,-							12	7879,8	210	161691,7
BARCELONA			2	90,-							2			90,-
BARCELONA	1	200,-	1	100,-	1	335,-	1	60,-			10	2782,9	2	3727,9
BARCELONA	903	25274,3	388	99177,4	238	116606,5	66	71348,6	119	31007,3	44	21794,8	285	80311,4
			1	El capital sempre ve donat en lliures.										
			2	% sobre els censals totals del grup										
			3	% sobre el capital total del grup										
			4	Cal atorgar 9 censals/ 35433,6 ll. del Regid Patrimoni. En el total hi és numat.										

CENSITARIS I CAPITALS DE LA SEU DE MANRESA (1713-1876)

la residència dels censataris de la Seu a partir del qual hem definit aquesta classificació. En la relació amb el capital es produeix un fenomen similar a l'esmentat anteriorment sobretot a l'apartat "Resta de Catalunya" en el qual el capital és el 18,9% del total i els censataris el 7,5%. Petita noblesa, eclesiàstic, Reial Patrimoni (238) per la mateixa explicació abans esmentada deuen molt més capital, i resideixen fora de Manresa.
 Volèm apuntar altres notes sobre el quadre 5.32. A Manresa hi resideixen el 67,8% dels censataris però curiosament per dessota d'aquesta mitjana hi queden els pagesos i la noblesa. Els censataris pagesos viuen bona part d'ells -tant amb mas com sense- a les rodalies de la ciutat, la noblesa, en canvi la trobem a les comarques veïnes o a la resta de Catalunya. En canvi artesans tèxtils i la resta d'artesans són majoritàriament manresans -el més del 90% del total-, així com els eclesiàstics 88,2% i els comerciants 73,1%.

QUADRE 5.34

Censals creats i famílies censatàries a la seu de Manresa, 1713-1876.

PROFESSIO	MANRESA			CERCLE A			CERCLE B			COMARQUES VEINES			RESTA CATALUNYA			FORA CATAL.			DESCONEGUDA			TOTAL		
	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)
PAGÈS	447	310	69,4	135	105	77,8	240	162	67,5	58	33	56,9	82	43	52,4	-	-	-	1	1	100,-	963	654	67,9
PAGÈS DE MAS	7	3	42,9	16	9	56,3	40	14	35,-	3	3	100,-	3	2	66,7	-	-	-	2	1	50	71	32	45,1
TÈXIL	351	228	65,-	12	12	100,-	13	11	84,6	4	4	100,-	7	7	100,-	-	-	-	1	1	100,-	388	263	67,8
ARTESANS	576	350	60,8	9	9	100,-	5	5	100,-	7	6	85,7	22	19	86,4	2	1	50	-	-	-	621	390	62,8
COMERCIENTS	174	89	51,2	8	6	75,-	13	11	84,6	2	2	100,-	40	26	65,-	-	-	-	1	1	100,-	238	135	56,7
NOBLESA	27	8	29,6	1	1	100,-	1	1	100,-	12	5	41,7	24	10	41,7	-	-	-	1	1	100,-	66	26	39,4
ECLESIÀSTICS	105	78	74,3	1	1	100,-	1	1	100,-	3	3	100,-	8	5	62,5	-	-	-	-	-	-	119	89	74,8
INSTITUCIONS	35	11	31,4	-	-	-	5	5	100,-	1	1	100,-	3	2	66,7	-	-	-	-	-	-	44	19	43,2
REIAL PATRIM.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	2	22,2	-	-	-	-	-	-	9	2	22,2
DESCONEGUDA	180	146	81,1	29	26	89,7	39	36	92,3	15	13	86,7	12	11	91,7	-	-	-	10	6	60,-	285	241	84,6
TOTAL	1902	1222	64,3	211	169	80,1	357	246	68,9	105	70	66,7	210	127	60,5	2	1	50	17	12	70,6	2804	1851	66,-

(1) Censals totals per professió i pobles.

(2) Censals per família per professió i pobles.

(3) % (2)/(1)

Els pagesos dels cercles A i B representen més del 60% dels censataris i si hi afegim els pagesos amb mas, arriba al 75%. Proporció totalment diferent a la de Manresa, on tenen més pes els artesans.

Una quantitat important d'aquests censals creats per la Seu va anar a famílies que ja en tenien altres ^{de} creats. Per això i fins on ha estat possible idetinficar-les hem elaborat el quadre 5.34. Recollim els censals creats per professions i àrees geogràfiques a la primera columna, a la segona les

famílies que poseeixen censals de cada professió i la tercera la disminució entre ambdues si considerem la data de la primera columna igual a 100. Observem el total, de 2804 censals hem passat a 1851, és a dir, alí 66% de la primera data, per tant correspon 1,51 censals per censatari. La concentració més gran es produeix en la Noblesa (39,4%), Institucions (43,2%), pagès de mas (45,1%) i comerciants (56,7%), per dessota de la mitjana global. Mentre la resta de grups els censals estan escampats en moltes famílies. En aquelles la concentració de risc en uns determinats individus és molt elevat perquè tenien patrimoni suficient per respondre i, en cas de fallida, quedar-se la propietat i assumir els deutes, en canvi els petits suposaven un volum de renda important però era arriscat concentrar el risc perquè els béns totals difícilment responien pel capital, pensions degudes i costes de l'execució judicial.

QUADRE 5.35
Censals per família censatària. La Seu de Manresa 1713-1876.

Nº CENSALS	FAMÍLIES	%	CAPITAL	%
1	1357	73,3	438553,4	51,2
2	295	15,9	155186,6	18,1
3	97	5,2	54334,7	6,4
4	56	3,-	58559,7	6,8
5	19	1,-	29772,3	3,5
6	13	0,7	11606,6	1,4
7	6	0,3	30865,7	3,6
8	2	0,1	36166,3	4,2
9	---	---	---	---
10	1	0,05	970,-	0,1
11	1	0,05	2600,-	0,3
12	1	0,05	4550,-	0,5
15	1	0,05	4147,-	0,5
25	1	0,05	16812,8	2,-
35	1	0,05	11791,-	1,4
	1851		855916,3	

El quadre 5.35 recull els censals que posseïa cada família censatària a la Seu de Manresa de 1713 a 1876. De 1851 famílies el 73,3% en tenen un, 295 -el 15,9%- dos, 97 (el 5,2%), tres i 102 (el 5,6% restant) més de tres. Per damunt de 10 sols hi havien 5 famílies. La immensa majoria de famílies sols tenen de la Seu un censal i gairebé el 90% com a molt dos.

A partir d'aquestes dades es pot afirmar que el major nombre de censataris eren pagesos, seguit dels artesans del tèxtil i la resta de l'artesanat. Tant els uns com els altres patien un endeutament estructural vers el grup

social que els explotava, els pagesos de mas i la burgesia que els feia recórrer al préstec per poder subsistir. Però la Seu preferia concentrar el risc en altres grups socials també necessitats de préstecs com la petita noblesa, alguns comerciants o pagesos de mas. En cas de dificultats greus la Seu podia assumir el patrimoni.

Queda finalment alguna referència a les institucions municipals com a censataris. A Sallent a finals del segle XVII eren molt nombrosos els censals que feia l'Ajuntament a la Comunitat de Cardona, al Col·legi de St. Ignasi de Manresa, a la Cort eclesiàstica de Solsona, a l'Hospital de Barcelona, a la Comunitat de Sallent, etc. El 1666, a exemple d'altres municipis, acordaren "destinar els fruits emolumentals, un any a pagar pensions i l'altre a redimir censals, seguint en aquests, no l'ordre d'antiguitat sino l'extracció per sort" (239). És un exemple bagenc però referit al segle XVII.

Segons el Llibre Mestre de la Seu, l'Ajuntament de Manresa tenia carregats de la Seu 25 censals que equivalien a un capital de 16812 ll 16s. Òbviament al marge d'altres censalistes. Per retornar aquest capital l'Ajuntament havia firmat una concòrdia amb la Seu l'any 1721 que consistia en lluir anualment una quantitat de 1000 ll d'algun censal extret a sort. Si sobrepassava aquesta quantitat es guardava el sobrant per l'any vinent. Pel que sembla el sistema va funcionar perquè el 1876 sols en queda un de corrent, i en els altres s'especifica a costat de la data de lliuició "extret a sort" (240).

Caldria resseguir més exemples. D'aquests es dedueixen la importància de l'endeutament a censal de les administracions municipals més aviat típic de la segona meitat del s. XVII que al segle XVIII i amb l'aprofitament de l'augment dels ingressos a partir de l'arrendament dels emoluments del comú, permetia una lliuició progressiva i pactada d'aquells censals. La pregunta sorgeix si en el segle XVIII es van endeutar o com sembla deduir-se del cas de Manresa, no fou així.

Els censals a administracions municipals, des del moment que les pensions són pagades pel comú i els ingressos d'aquest provenen de la imposició municipal per la via normal de l'arrendament d'alguns drets que paguen els ciutadans, es convertien en un mecanisme d'extracció d'excedent a la comunitat pagesa en el seu conjunt i globalment. Part dels recursos col·lectius de la comunitat anaven a altres grups socials prestadors .